PLAN UPRAVLJANJA POVIJESNIM KOMPLEKSOM SPLITA S DIOKLECIJANOVOM PALAČOM

SAŽETAK

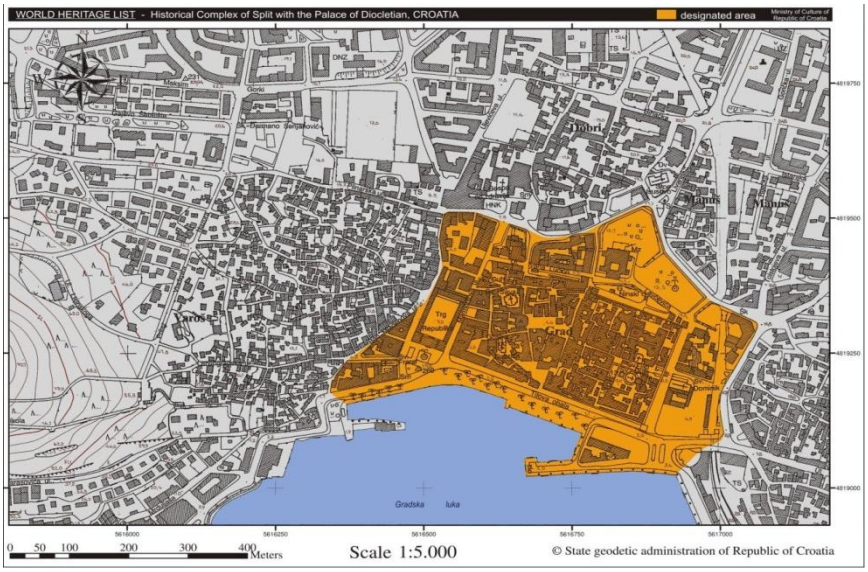

Prosinac 2015.

Voditeljica izrade dokumenta:

prof. dr. sc. Lidija Petrić

Redaktor: mr. sc. Mirko Petrić

Uredili:	
Preambula i Uvod:	prof. dr. sc. Lidija Petrić prof. dr. sc. Inga Tomić-Koludrović mr. sc. Mirko Petrić
Povijesni pregled:	prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić Dražen Pejković, dipl. ing. arh. (mag. ing. arh. urb.) doc. dr. sc. Maja Miše
Prostor:	Dinko Peračić, dipl. ing. arh., MA Ana Šilović, dipl. pov. umjetnosti
Kultura i kulturna baština:	prof. dr. sc. Lidija Petrić mr. sc. Mirko Petrić prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić
Društvo i društveni procesi:	mr. sc. Mirko Petrić prof. dr. sc. Inga Tomić-Koludrović
Gospodarstvo/ poduzetništvo; Financijska analiza; Sustavi (modeli) upravljanja::	prof. dr. sc. Lidija Petrić
Strateške smjernice:	prof. dr. sc. Lidija Petrić
Tehničko uređenje:	dr. sc. Blanka Šimundić

Autori i suradnici na izradi Analize stanja:

Prostor	
Autori:	Dinko Peračić, dipl. ing. arh., MA Ana Šilović, dipl. pov. umjetnosti
Suradnici:	Marin Bodrožić, univ. bacc. ing. arch.
Kultura i kulturna baština	
Autori:	prof. dr. sc. Lidija Petrić mr. sc. Mirko Petrić prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić doc. dr. sc. Maja Miše dr. sc. Marijana Hameršak dr. sc. Iva Pleše

Suradnici:	Tamara Visković, dipl. pov. umjetnosti dr. sc. Dalibor Prančević Tajma Rismondo Čalo, dipl. arheolog Ana Šilović, dipl. pov. umjetnosti Miranda Veljačić, dipl. ing. arh.
Društvo i društveni procesi	
Autori:	mr. sc. Mirko Petrić prof. dr. sc. Inga Tomić-Koludrović Ivan Puzek, mag. soc.
Suradnici:	Dražen Pejković, dipl. ing. arh. (mag. ing. arh. urb.)
Gospodarstvo/poduzetništvo	
Autori:	prof. dr. sc. Lidija Petrić doc. dr. sc. Mira Krneta doc. dr. sc. Smiljana Pivčević
Suradnici:	prof. emeritus Ivo Šimunović doc. dr. sc. Davorka Mikulić
Financiranje razvoja PJ i Modeli upravljanja	
Autori:	prof. dr. sc. Lidija Petrić doc. dr. sc. Mira Krneta mr. sc. Mirko Petrić prof. dr. sc. Inga Tomić Koludrović
Suradnici:	prof. emeritus Ivo Šimunović doc. dr. sc. Marko Hell doc. dr. sc. Vinko Muštra

ZAHVALA

Autori/izrađivači Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita zahvaljuju na suradnji i pomoći svima koji su na bilo koji način pridonijeli njegovoj izradi, predstavnicima gradskih službi, kolegama znanstvenicima sa Sveučilišta u Splitu i Sveučilišta u Zadru, građanima Splita koji su na brojnim tribinama ukazivali na probleme u povijesnoj jezgri i gradu te napose predstavnicima koordinacije udruga civilnog društva, bez čijeg nesebičnog angažmana i nastojanja, ovaj dokument nikada ne bi ugledao svjetlo dana!

Sadržaj

1. OPIS I ZNAČAJ LOKALITETA „POVIJESNI KOMPLEKS SPLITA S DIOKLECIJANOVOM PALAČOM“ 7
1.1. Geografski položaj 7
1.2. Granice lokaliteta 9
1.3. Kratak opis lokaliteta 9
1.4. Iznimna univerzalna vrijednost zaštićenog lokaliteta (OUV) 11
1.5. Šire značenje lokaliteta 16
1.6. Upravljanje zaštićenim lokalitetom – opće smjernice 18
2. POTREBA IZRADE PLANA UPRAVLJANJA POVIJESNOM JEZGROM SPLITA 20
2.1. Ciljevi izrade Plana upravljanja 21
2.2. Status Plana upravljanja 21
2.3. Pravna podloga za izradu Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita 21
2.4. Geneza izrade Plana upravljanja 22
2.5. Doprinos participativnosti u procesu izrade dokumenta 29
3. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA POVIJESNE JEZGRE SPLITA 31
3.1. Kronologija razvoja povijesne jezgre Splita 31
3.1.1. Dioklecijanova palača 31
3.1.2. Pjaca 36
3.1.3. Riva 37
3.1.4. Barokne utvrde 38
3.1.5. Reprezentativne palače u povijesnoj jezgri 40
3.1.6. Povijesna splitska predgrađa kao kontaktna zona Dioklecijanove palače i baroknih bedema 42
4. PROSTORNA ANALIZA POVIJESNE JEZGRE SPLITA 45
4.1. Granica obuhvata i kontaktna zona 46
4.2. Postojeće stanje 49
4.3. Graditeljsko tkivo i prostorni sklopovi 61
4.4. Promet i infrastruktura 71
4.5. Ključni problemi i rizici 78
5. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA 80
5.1. Postojeća dokumentacijska ossnovica 80
5.2. Aspekti kulturne politike na području grada Splita 86
5.3. Financiranje kulturnih djelatnosti i dobara 90
5.4. Stanje kulturnih djelatnosti i baštine 95
5.5. Ključni problemi i rizici 106

6. DRUŠTVO I DRUŠTVENI PROCESI 110
6.1. Socio-demografska analiza stanovništva povijesne jezgre 113
6.2. Važnost jezgre za društvene procese na širem području grada 120
6.3. Istraživanje turističkih posjetitelja povijesne jezgre 125
6.4. Mogućnosti upravljanja društvenim procesima u povijesnoj jezgri 134
6.5. Ključni problemi i rizici 141
7. GOSPODARSTVO / PODUZETNIŠTVO U POVIJESNOJ JEZGRI 144
7.1. Stanje razvijenosti gospodarstva/poduzetništva 144
7.2. Potencijali i prijetnje razvoja turizma 150
7.3. Ključni problemi i rizici 160
8. FINANCIJSKA ANALIZA - PRIHODI I RASHODI POVIJESNE JEZGRE 163
9. SUSTAVI (MODELI) UPRAVLJANJA POVIJESNOM JEZGROM SPLITA 170
10. STRATEŠKE SMJERNICE 180
10.1. SWOT analiza 180
10.2. Elementi strategije 185
10.3. Provedba i monitoring plana 195
10.3.1. Provedba plana 195
10.3.2. Monitoring plana 228
Popis slika 237
Zaključne napomene: 238

1. OPIS I ZNAČAJ LOKALITETA „POVIJESNI KOMPLEKS SPLITA S DIOKLECIJANOVOM PALAČOM“

1.1. Geografski položaj

Zaštićeni lokalitet svjetske baštine pod punim nazivom „Povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom“[1] smješten je na istočnoj obali Jadrana, na prostoru bogatom povijesnim i kulturnim slojevima, odnosno tragovima raznih civilizacija od kojih su neke i znatno starije od rimske provincije Dalmacije, na čijem je teritoriju koncem trećeg stoljeća izgrađena Dioklecijanova palača. Nakon brojnih promjena državnih uređenja tijekom povijesti, u današnjoj državno-prostornoj regulaciji „Povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom“ smješten je na prostoru Splitsko–dalmatinske županije, odnosno Grada Splita kao druge po veličini jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj, na 16°26’35 istočne geografske duljine i 43°30’33 sjeverne geografske širine.

Slika 1. Geografski smještaj Republike Hrvatske u Europi

Izvor: Wikipedia; https://bs.wikipedia.org/wiki/Hrvatska

[1] U nastavku teksta, uz „povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom“ upotrebljava se i skraćeni izraz „povijesna jezgra Splita“.

Slika 2. Geografski položaj Splitsko-dalmatinske županije na karti Hrvatske

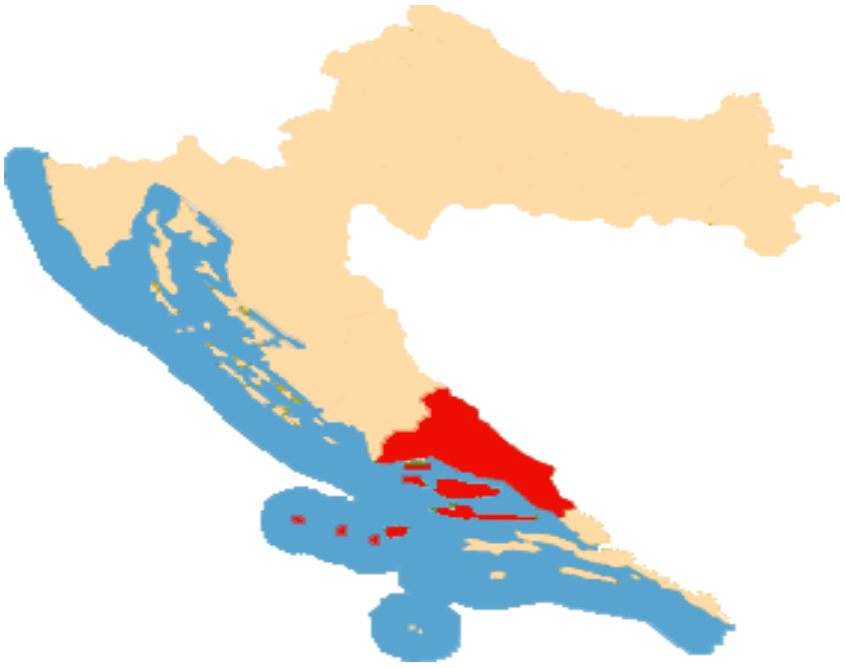

Izvor: Wikipedia, https://bs.wikipedia.org/wiki/Splitsko-dalmatinska_%C5%BEupanija

Slika 3. Teritorijalni obuhvat Grada Splita

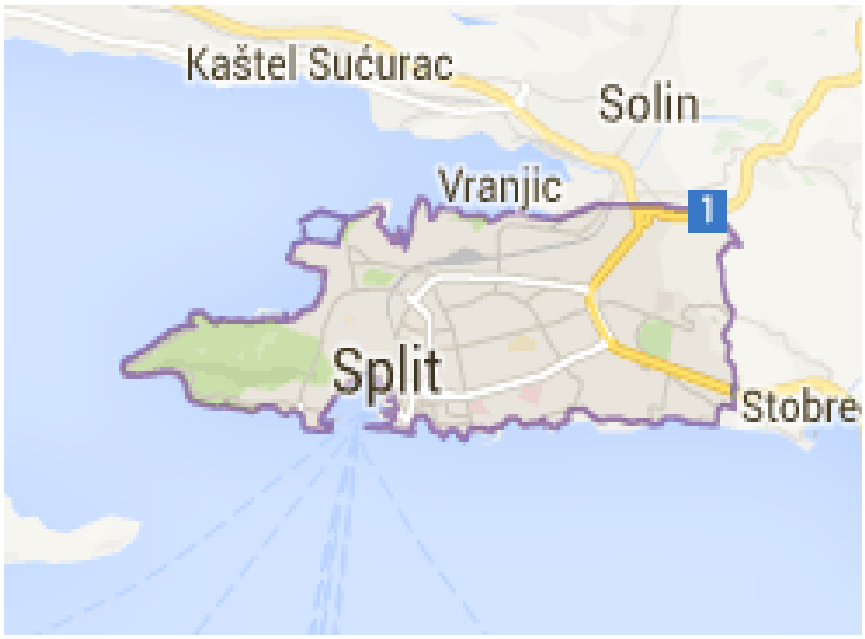

Izvor: https://www.google.hr

1.2. Granice lokaliteta

Zaštićeni lokalitet pokriva površinu od 21 ha.

Slika 4. Granice zaštićenog lokaliteta „Povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom“ (izvor: Popis svjetske baštine, UNESCO)

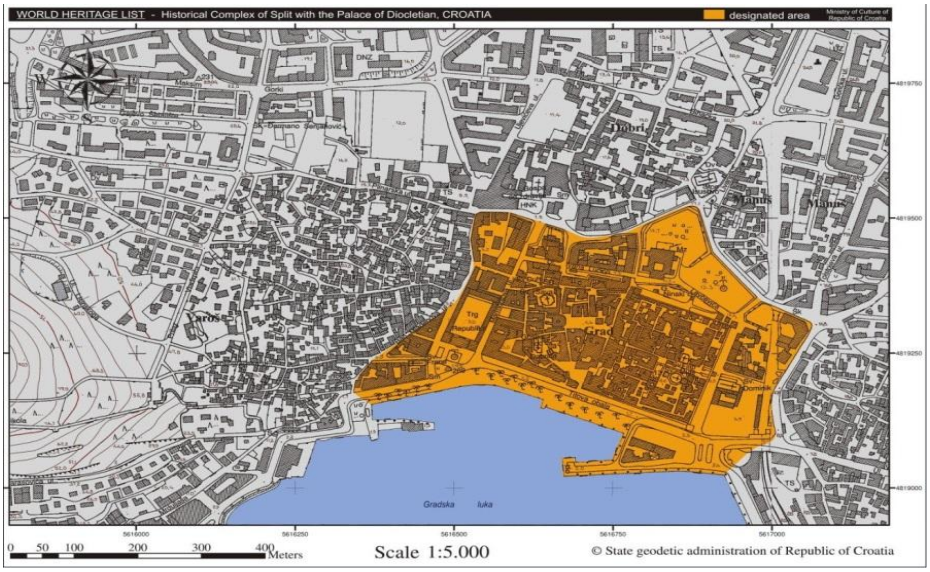

Izvor: Popis svjetske baštine, UNESCO http://www.splitskerazglednice.net/2012/05/mapa-povijesne-jezgre-splita-s.html

1.3. Kratak opis lokaliteta

Povijesna jezgra Splita s Dioklecijanovom palačom, upisana je kao lokalitet svjetske baštine na UNESCO-v Popis svjetske baštine (*World Heritage List*) 1979. godine. Upis se, sukladno UNESCO-vom priručniku Operativne smjernice za primjenu Konvencije o svjetskoj baštini (*Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*)[2], temeljio na trima od šest kriterija[3] za upis svjetske kulturne baštine:

[2] Spomenuti priručnik se redovito ažurira, odnosno prolazi kroz stanovite revizije i dopune, no ključni kriteriji su u svojoj biti ostali nepromijenjeni od 30. lipnja 1977. g., kad je vodič prvi put donesen (vidjeti na: http://whc.unesco.org/en/guidelines/).

[3] Kriteriji za kulturna dobra su:

I. remek-djelo ljudskog kreativnog genija;

II. predstavlja važnu promjenu ljudskih vrijednosti kroz određeno vremensko razdoblje u jednom kulturnom području svijeta, na području razvoja arhitekture ili tehnologije, monumentalnih umjetnosti, urbanizma ili dizajna krajolika;

III. posjed jedinstvena ili barem izvanrednog svjedočanstva kulturne tradicije jedne postojeće ili nestale civilizacije;

Kriterij II – da predstavlja važnu promjenu ljudskih vrijednosti kroz određeno vremensko razdoblje u jednom kulturnom području svijeta, na području razvoja arhitekture ili tehnologije, monumentalnih umjetnosti, urbanizma ili dizajna krajolika;

Kriterij III – da posjeduje jedinstvena ili barem izvanredna svjedočanstva kulturne tradicije jedne postojeće ili nestale civilizacije;

Kriterij IV – da je izvanredan primjer gradnje, arhitektonskog ili tehnološkog kompleksa ili krajolik koji predstavlja važne etape (ili važnu etapu) ljudske povijesti.

Upis Povijesne jezgre Splita s Dioklecijanovom palačom na UNESCO-v Popis svjetske baštine, država na čijem se teritoriju lokalitet tada nalazio (SFR Jugoslavija) obrazložila je sljedećim tekstom: „Povijesna cjelina grada Splita s Dioklecijanovom palačom ima višestruki značaj ne samo na području Jugoslavije, već i na svjetskoj razini. S obzirom da je Dioklecijanova palača, u širem smislu, najbolje sačuvana antička carska rezidencija, ona, za međunarodne discipline arheologije i povijesti umjetnosti, predstavlja ključni spomenik za istraživanje i proučavanje zgrada ove vrste u cjelini (urbanistički plan ili izgled pojedinih objekata) ili za pojedinačne jedinice koje predstavljaju originalne spomenike svoje vrste (Dioklecijanov stan sa substrukturom, Carev mauzolej, Jupiterov hram, tvrđave i kapije). Palača je imala značajan utjecaj na kasniji razvoj urbanizma i arhitekture od starokršćanskog razdoblja do novog vijeka, ne samo na području Dalmacije, već i u europskim razmjerima (kao što se vidi na svjetovnoj i religioznoj arhitekturi od kasne antike na raznim područjima Mediterana, do klasičnog razdoblja britanske arhitekture). Stoga je Palača najistaknutija postojeća arheološko – arhitektonska cjelina u Jugoslaviji. Najveća vrijednost Dioklecijanove palače proizlazi iz njezina neprekidnog postojanja kroz kasnu antiku; u ranom srednjem vijeku pretvorena je u živi srednjevjekovni grad, dok sada poprima funkciju velikog gradskog središta. Zahvaljujući njezinom kontinuiranom identitetu, Palača je postala prvoklasni srednjevjekovni spomenik urbanizma i jedan od najznačajnijih primjera arhitektonske transformacije izvorne antičke građevine u

---

IV. izvanredan primjer gradnje, arhitektonskog ili tehnološkog kompleksa ili krajolik koji predstavlja važne etape (ili važnu etapu) ljudske povijesti;

V. izvanredan primjer tradicionalnog ljudskog naselja, uporabe tla ili mora, koji je reprezentativan za cijelu kulturu (ili kulture), ili ljudsku interakciju s okolišem, osobito ako je postao osjetljiv zbog utjecaja nepovratnih promjena;

VI. izravno ili očito povezan s pojavama ili živom tradicijom, s idejama ili vjerovanjima, s umjetničkim i književnim radovima izvanrednog jedinstvenog značaja. (Komitet smatra da ovaj kriterij treba rabiti samo uz neki drugi kriterij).

srednjovjekovni grad, čiji su osnovni elementi sačuvani do današnjih dana. Upravo s pozicije ovog kontinuiteta, mnoge su građevine iz srednjeg vijeka i kasnijih razdoblja, od kojih je veliki broj prepoznat kao najvrjedniji primjer nacionalne povijesne i umjetničke baštine (starohrvatske crkve, romaničke kuće, vratnice Andrije Buvine, arhitektonska dostignuća i skulptura Jurja Dalmatinca), dobile poseban značaj. Povijesna cjelina Splita je spomenik iznimne vrijednosti jer nam omogućuje pregled stalne prisutnosti kroz povijest, kao i istraživanje svakog pojedinog razdoblja od vladavine Dioklecijana, jednog od najznačajnijih vladara rimske antike, do današnjeg vremena u kojem su mnogi značajni događaji oblikovali povijest Jugoslavije."[4]

1.4. Iznimna univerzalna vrijednost zaštićenog lokaliteta (OUV)

Kao potpisnica Svjetske konvencije o zaštiti baštine (*World Heritage Convention*), Republika Hrvatska je preuzela obvezu zaštite, konzervacije, prezentacije i prijenosa znanja o važnosti lokaliteta „povijesne jezgre Splita s Dioklecijanovim podrumima" na buduće generacije s ciljem održanja njegove **iznimne univerzalne vrijednosti** (*Outstanding Universal Value - OUV*). Ovaj koncept definiran je u UNESCO-vom priručniku Operativne smjernice za primjenu Konvencije o svjetskoj baštini[5] kao „kulturna i/ili prirodna vrijednost čija posebnost prelazi nacionalne granice i kojoj se pridaje posebno značenje za sadašnju i buduće generacije cjelokupnog čovječanstva".[6]

Prema sadašnjim propisima UNESCO-a, izjava o univerzalnoj vrijednosti pojedinog lokaliteta usvaja se s njegovim upisom na UNESCO-v Popis svjetske baštine i sadrži:

- kratku sintezu;
- rezime osnovnih informacija o lokalitetu;
- rezime vrijednosti lokaliteta;
- kriterije (vrijednosti i atribute koji ih manifestiraju);
- integritet;

[4] WHC Nomination Documentation; Historical Complex of Split with the Palace of Diocletian, nomination submitted by the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, str. 10-11
[5] Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention, preuzeto s: http://whc.unesco.org/archive/opguide13-en.pdf, str. 72
[6] "Outstanding universal value means cultural and/or natural significance which is so exceptional as to transcend national boundaries and to be of common importance for present and future generations of all humanity." (Art. 49)

- autentičnost (prema kriterijima I-VI);
  zahtjeve zaštite i upravljanja (*management*) lokalitetom;
- ukupni okvir djelovanja;
- specifična dugoročna očekivanja.

Izjava o Iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (OUV) predstavlja temelj buduće zaštite i upravljanja (*management)* lokalitetom. Također, Odbor za svjetsku baštinu (*World Heritage Committee*) i njegova savjetodavna tijela zahtijevaju identifikaciju atributa na kojima počiva univerzalna vrijednost lokaliteta, a to su njegova materijalna i nematerijalna obilježja na kojima se učinci promjena mogu lako pratiti i mjeriti.

Autentičnost lokaliteta svjetske baštine manifestira se kroz njegovu formu i kompoziciju, materijal i gradivnu tvar, uporabu i funkciju, tehničke i amidnistrativne sustave, lokaciju i ukupan razvojni kontekst.[7]

Ranije upisani lokaliteti svjetske baštine, uključujući i splitsku povijesnu jezgru, nisu imali formalnu izjavu o univerzalnoj vrijednosti u trenutku upisa. Budući da je potreba njezine definicije iskazana na konferenciji u Nari, u Japanu, u studenom 1994. g., kad je 45 potpisnica, od čega 28 država, potpisalo Dokument iz Nare o autentičnosti (*Nara Document on Authenticity*), Odbor za svjetsku baštinu (WHC) zatražio je da svi lokaliteti upisani na Svjetsku listu baštine, prije objave povelje iz Nare, prirede naknadne izjave, naravno temeljeći ih na originalnom opisu lokaliteta, njegove zaštite i načina upravljanja njime.

Upravo je Dokument o autentičnosti iz Nare donio i nova polazišta u vrednovanju kulturne baštine, prema kojima se prosudba njezine vrijednosti i autentičnosti ne ocjenjuje prema nepromjenjivim kriterijima, nego je moguća samo u odnosu na kulturni kontekst kojem ta baština pripada. Među čimbenicima koji određuju autentičnost navode se i prostorni elementi lokacije i smještaja. Kriteriji vrednovanja autentičnosti postavljeni za kulturnu baštinu u cjelini primjenjuju se i na arheološku baština koja se posebno ne izdvaja.

Operativne smjernice svjetske baštine (*World Heritage Operational Guidelines*) iz 2005.g. traže da lokalitet nominiran na Popis svjetske baštine zadovolji uvjete

[7] Ringebeck, B. (2008), Managment Plan for Heritage Sites, a Practical Guide, German Commission for UNESCO, str. 18.

zahtjeva za **integritetom** (čl. 88) te kaže: „Integritet je mjerilo cjelovitosti i očuvanosti prirodnog i/ili kulturnog dobra i njegovih atributa“. Kako bi udovoljio ovom zahtjevu lokalitet mora dokazati da:

- ima sve elemente kojima iskazuje svoju iznimnu univerzalnu vrijednost (OUV);
- je primjerene veličine kako bi osigurao potpunu prezentaciju oblika i procesa koji pridonose njegovom značaju;
- nema problema s negativnim učincima razvojnih procesa i/ili nemara.

Kao što je već istaknuto, povijesna jezgra Splita prilikom upisa na Popis svjetske baštine nije imala izjavu o univerzalnoj vrijednosti.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske sredinom 2013. g. poslalo je UNESCO-u nacrt zahtjeva za upisom izjave o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (OUV) povijesne jezgre Splita. U Okviru 1 prikazana je radna verzija izjave koju je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske uputilo na odobrenje UNESCO-u. Dokument je izrađen u skladu s uputama preuzetim iz dokumenta Planovi upravljanja baštinskim lokalitetima (*Management Plan for Heritage Sites*), autorice B. Ringbeck.[8] Potvrda UNESCO-a i službena verzija ovog teksta tek se očekuju, jer do početka prosinca 2015. procedura upisa izjave o iznimoj univerzalnoj vrijednosti (OUV) povijesne jezgre Splita još uvijek nije službeno završena.

HISTORICAL COMPLEX OF SPLIT WITH THE PALACE OF DIOCLETIAN
Croatia
County of Split-Dalmatia
N43 30 33.984 E16 26 35.988
Date of Inscription: 1979
Criteria: (ii)(iii)(iv)
Property : 21 ha
Ref: 97
OUTSTANDING UNIVERSAL VALUE
- Draft -
BRIEF SYNTHESIS
Located on the eastern shores of the Adriatic, the greatest value of the historical complex of the city of Split, with the Palace of Diocletian (3rd and early 4th centuries AD) is derived from its continued existence throughout the late Antiquity and its later conversion into a living medieval city in the Early Middle Ages. Owing to its continuous identity, the Palace has become a first-class medieval urban monument and one of the most significant examples of

[8] Ringebeck, B. (2008), Managment Plan for Heritage Sites, a Practical Guide, German Commission for UNESCO, str. 17: “The statement of significance and justification of outstanding universal value should –as formulated in the application documents – be integrated into the management plan to be submitted along with a nomination. If the World Heritage Committee makes changes, the management plan should be amended accordingly once the site is inscribed on the World Heritage List. If a management plan is created for an existing World Heritage site, the statement and justification are to be taken from the Committee’s working documents; they may also be summarized in a synthesis. If these are not contained in either the application documents or the working documents, which may have occurred with inscriptions in the early years of the Convention’s implementation, a draft statement and justification should be proposed.“

the architectural transformation of an original antique pattern into a medieval city. Principal elements of the property are orthogonal urban pattern with cardo and decumanus, monumental architecture of late antiquity that feature a unique example of octagonal peripteros of the emperor's mausoleum, reuse and conversion of ancient buildings into cathedral, city squares and streets as well as exceptional examples of medieval and Renaissance architecture.

JUSTIFICATION OF CRITERIA

Criterion (ii) Have exerted considerable influence, over a span of time or within a cultural area of the world, on subsequent developments in architecture, monumental sculpture, garden and landscape design, related arts, or human settlements

The Palace of Diocletian in Split has exerted considerable influence on subsequent developments in urbanism and architecture since late antiquity times up to the new era not only in the Dalmatian region but also on a European scale as revealed by the lay and religious architecture since late Antiquity in various places around the Mediterranean up to the classical period of British architecture as testified by the work of Robert Adam.

Criterion (iii)Be unique, extremely rare, or of great antiquity

The Palace of Diocletian is the only late imperial palace that up to the present day remains in use as a habitation. As the best preserved complex of its type, it is a key monument for any research and study on the buildings of this type as a whole (the Urban Plan and the lay-out of the buildings) or as separate units, which also are unique monuments of their particular type, for e.g. Diocletian's apartments with substructure, the Mausoleum, the Temple of Jupiter, the ramparts and gates *triclinium triumfalis*, (the only preserved imperial triclinium).

Criterion (iv) Be among the most characteristic examples of a type of structure, the type representing an important cultural, social, artistic, scientific, technological or industrial development

The historic center of Split is a characteristic example of the development of human settlement evolving from an antique Roman palace into a live medieval town resulting in a contemporary urban centre.

INTEGRITY

The attributes of the site (such as the Palace and other Roman and medieval structures, fabric, spatial planning and urban pattern as well as the continued use as human habitation) are sufficiently intact. Although the property includes all the significant elements necessary to express the OUV Croatia intend to extend the property with detached related elements of the aqueduct north of the town and the stone quarries on Brac island that are on the put on the tentative list in 2005. Continuity of use is sustained but is under pressure from depopulation and change in style of living. In the long-term, sea-level rise should also be considered as a potential threat.

AUTHENTICITY

The structures have maintained to a large extent their form and design as well as their material and substance while there has been some adaptation and change in order to enable continuation of the property`s use and function as a place of habitation from Roman times through the medieval period up to the present day. The relationship to the sea is still clear. The historic structures and design of the site are well-documented which provides a good basis for conservation and ongoing further research, building on work carried out since the mid-19th century.

PROTECTION AND MANAGEMENT

The property is protected as a national monument, the designated area extends beyond the world heritage property. The spatial plan of Split has to be agreed by the local conservation office of the Ministry of Culture. Since the property occupy living city centre, ninety per cent of the property is privately owned. Responsibility for the management of the property is shared between the Ministry of culture (exercised through the local conservation office) and the municipality of Split. Both the Ministry of Culture and the local administration are providing finances for maintenance and conservation. A management plan for the Palace is prepared, and there is a need for a management plan covering the whole property. There is a national monitoring system which reports on the state of conservation of the property every 4 years.

The general state of conservation of the property is good. In a longer term it will be necessary to prevent inappropriate development in the area around the property. Further depopulation and small scale incremental change within the property could have an adverse impact on OUV. The sea-level rise could be a problem in the future and this should be monitored.

Okvir 1. - **Radna verzija izjave o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti „Povijesnog kompleksa Splita s Dioklecijanovom palačom“, koju je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske 2013. g. uputilo na odobrenje UNESCO-u**

Kao što je vidljivo iz prikaza prijedloga radne verzije izjave o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (Okvir, 1) u tekstu izjave se obrazlažu kriteriji (II, III i IV) temeljem kojih je povijesna jezgra Splita upisana na Popis svjetske baštine koji potvrđuju njezinu autentičnost, iznimnost i neponovljivost s naglaskom na kontinuitet življenja na lokalitetu od rimskih vremena do danas. U tekstu prijedloga izjave o iznimnoj

univerzalnoj vrijednosti (OUV) povijesne jezgre Splita navodi se da su „temeljni atributi lokaliteta (Palače i ostalih rimskih i srednjovjekovnih struktura, građevina, prostornog planiranja i urbanog uzorka kao i kontinuirane uporabe kao ljudskog naselja) dostatno neoštećeni“.[9] Kao potencijalne ugroze lokaliteta navode se depopulacija i promjena načina života, te, na dugi rok, problem podizanja razine mora. U istom je dokumentu iskazana i namjera da se u budućnosti zatraži proširenje granice lokaliteta na salonitanski akvedukt te rimske kamenolome na otoku Braču. Netočna je, međutim, tvrdnja iz tog dokumenta prema kojoj je Plan upravljanja Dioklecijanovom palačom pripremljen te da postoji potreba „dorade“ dokumenta kako bi se njime pokrio cijeli zaštićeni lokalitet jer je u proturječnosti s činjenicom izrade novog, cjelovitog dokumenta plana upravljanja.

Naime iz Rješenja Gradskog vijeća od 13. listopada 2006. godine razvidno je da Gradsko vijeće nije usvojilo Plan upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plan upravljanja podrumima Dioklecijanove palače, koji je izradila tvrtka SolArc temeljem jer navedeni dokument „nije obuhvatio sve aspekte koje plan upravljanja treba sadržavati“[10]. Stoga je Gradsko vijeće na svojoj 24. sjednici, održanoj 19. srpnja 2011. godine, izglasalo Zaključak prema kojem od Gradonačelnika Grada Splita traži da osnuje i imenuje Povjerenstvo za izradu Nacrta prijedloga plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače koje će , sa zadatkom da raspravi sve primjedbe, prijedloge i mišljenja, kako s provedenih okruglih stolova i javne rasprave, kao i s rasprave na Gradskom vijeću vođene povodom Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače koji je izradila tvrtka SolArc, izraditi novi Nacrt prijedloga plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače koji će se dostaviti Gradonačelniku radi upućivanja novog Prijedloga Gradskom vijeću. Zaključak je objavljen u Službenom glasniku Grada Splita broj 21/11 od 29. srpnja 2011.

Gradonačelnik Grada Splita donio je 21. veljače 2012. godine Rješenje o osnivanju i imenovanju Povjerenstva za izradu Nacrta prijedloga Plana upravljanja povijesnom

[9] The attributes of the site (such as the Palace and other Roman and medieval structures, fabric, spatial planning and urban pattern as well as the continued use as human habitation) are sufficiently intact.

[10] Citat prema Planu rada na izradi Nacrta prijedloga Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače, usvojenom na 1. konstituirajućoj sjednici Povjerenstva za izradu Nacrta prijedloga Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače 21. veljače 2012. godine.

jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače. Rješenje je objavljeno u Službenom glasniku Grada Splita broj 5/12. Na Konstituirajućoj sjednici Povjerenstva, održanoj 21. veljače 2012. definirana je struktura sudionika koji sudjeluju u procesu izrade dokumenta, aktivnosti i odgovornosti pojedinih skupina, kao i sadržaj i struktura Plana upravljanja koji valja izraditi. Ovaj Sažetak Plana upravljanja rezultat je rada Povjerenstva. Izradio ga je Znanstveni tim na temelju cjelovitog dokumenta u čijem su nastajanju na participativnoj osnovi sudjelovali predstavnici Grada Splita, Sveučilišta u Splitu, udruge civilnog društva, a u početnoj fazi i predstavnici Ministarstva kulture Republike Hrvatske.[11]

1.5. Šire značenje lokaliteta

Kao dodatne argumente u prilog tezi o iznimnoj vrijednosti lokaliteta „kompleksa povijesne jezgre Splita s Dioklecijanovom palačom“, pored onih istaknutih u već citiranoj izjavi o univerzalnoj vrijednosti moguće je istaknuti i druge, nacionalne, regionalne i lokalne vrijednosti koje treba uzeti u obzir kod donošenja upravljačkih odluka. U tom kontekstu potrebno je istaknuti da Kulturno-povijesna cjelina grada Splita ima i svojstvo nacionalnog kulturnog dobra te su tako definirane zone A i B nacionalne zaštite s pripadajućim katastarskim česticama. Pritom Zona A obuhvaća Dioklecijanovu palaču sa srednovjekovnom jezgrom i grad unutar nekadašnjih baroknih zidina iz 17. st. (riječ je o području upisanom na UNESCO-v Popis svjetske kulturne baštine), dok Zona B obuhvaća poluotok Sustipan, nekadašnja pučka predgrađa nastala na obodu baroknih zidina - Veli Varoš, Dobri, Lučac i Manuš te dijelove gradskih predjela koji se razvijaju i planski izgrađuju u prvoj polovici 20. st., odnosno do 1960-tih godina (dijelovi Gripa, Bačvica i Zvončaca).[12] Povijesna jezgra Splita je, ne samo zaštićena kao cjelina, nego je i prostor s brojnim pojedinačnim građevinama koje imaju status zaštićenog kulturnog dobra. Istodobno je, s obzirom na činjenicu da spaja povijesne spomenike sa življenom kulturom i suvremenim ritmom zbog čega privlači i rezidente i posjetitelje, ali i brojne

[11] Predstavnici Ministarstva kulture Republike Hrvatske na Konstituirajućoj sjednici bili su imenovani kao punopravni članovi u radu Povjerenstva, no naknadno su se izdvojili iz aktivnog sudjelovanja u njegovom radu, s obrazloženjem „da ne mogu biti dio operativne grupe za izradu plana s obzirom da sudjeluju u postupku valorizacije istog, već samo na razini savjetodavnog tijela", te su Povjerenstvu predložili osobu za koordinaciju između Ministarstva kulture, Grada Splita i Povjerenstva za izradu Plana upravljanja (cit. dopisa Ministarstva kulture kao odgovor na zahtjev Grada za imenovanje člana Povjerenstva za izradu Nacrta prijedloga Plana upravljanja za gradsku jezgru Splita, v. Izvješće i zaključci Povjerenstva Gradskom vijeću Grada Splita od 3. lipnja 2014., na mrežnim stranicama Grada Splita - www.split.hr/lgs.axd?t=16&id=10612).

[12] Što je ponovno potvrđeno, s ponešto izmijenjenim/dopunjenim podacima o katastarskim česticama, rješenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Uprave za zaštitu kulturne baštine od 15. svibnja 2013. godine.

poduzetnike koji uživaju položajnu rentu koju im ova iznimna lokacija priskrbljuje, u mnogo čemu najznačajniji dio cjelokupnog Grada.

U ovom kontekstu potrebno je spomenuti kako je i međunarodna znanstveno-stručna zajednica Deklaracijom o zaštiti duha mjesta (*genius loci*) iz Quebeca (2008.) dala posebnu važnost toj neopipljivoj, ali nadasve važnoj identitetskoj odrednici lokacija koje je, poput Splita, posjeduju, zbog čega takvi prostori zahtijevaju poseban, multidisciplinarni pristup u njihovom očuvanju.

Povijesna jezgra Splita temelj je i gradske ekonomije, napose u uvjetima nestanka proizvodne industrije i sve izraženije orijentacije na tercijarni sektor, primarno turizam i trgovinu. Posljednjih godina Split je, naime, postao i sve značajnija turistička destinacija koja na godišnjoj razini realizira 394.054 dolazaka odnosno 1.111.379 turističkih noćenja (u 2014. g.). Da bi se dobila cjelovita slika sve veće turističke važnosti Grada, tim je pokazateljima potrebno pribrojiti i mnogobrojne dnevne posjetitelja s obližnjih turističkih destinacija i s brodova na kružnim putovanjima koji u Split dolaze upravo zahvaljujući povijesnoj jezgri.

U prilog širem značenju lokaliteta govori i činjenica da je povijesna jezgra Splita bila i ostaje značajan predmet brojnih domaćih i međunarodnih istraživanja, motiviranih njezinom visokom arhitektonskom, arheološkom i općenito kulturno-povijesnom vrijednošću.

Povijesnu jezgru Splita treba, također, sagledavati i u sinergiji s njezinim iznimnim prirodnim okruženjem s kojim čini jedinstveni spoj, kao i u kontekstu njezinih neraskidivih povijesnih, tradicijskih, kulturoloških i ekonomskih veza s bližim okruženjem (Solin, Kaštela, Trogir, Brač, Šolta) kao i sa širim područjem regije u kojoj se nalazi. Posebno je potrebno istaknuti vezu koju povijesna jezgra ostvaruje s Park šumom Marjan, s kojom, uvažavajući povijesne, kulturne, identitetske i ine odrednice, tvori jedinstveni kulturni krajolik. Stoga bi bilo prikladno afirmirati tu sinergiju, ne samo na deklarativnoj razini, nego i na način da joj se dodijeli formalizirani status jedinstvenog kulturnog krajolika, sukladno načelima Konvencije o europskim krajobrazima i Zakona o potvrđivanju Konvencije o europskim krajobrazima (NN 12/2002.)

1.6. Upravljanje zaštićenim lokalitetom – opće smjernice

Konvencija o svjetskoj baštini (*World Heritage Convention*) kao glavne ciljeve vezane uz baštinu naglašava: identificirati, zaštititi, konzervirati, prezentirati i omogućiti prijenos spoznaje o značaju kulturnog i prirodnog naslijeđa iznimne univerzalne vrijednosti na buduće generacije.

Od 2005. godine, u Operativne smjernice za primjenu Konvencije o svjetskoj baštini (*Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*) uključen je i formalni zahtjev za održivim upravljanjem (*sustainable management*) lokalitetima svjetske baštine, iako su temeljna načela tog koncepta bila sadržana u gore navedenim ciljevima i prije nego što su formalno istaknuta.

Naime, lokaliteti svjetske baštine imaju iznimnu univerzalnu vrijednost ako:

- udovoljavaju jednom ili više kriterija nominiranih za lokalitete svjetske baštine;
- udovoljavaju uvjetima integriteta i autentičnosti;
- udovoljavaju zahtjevu za zaštitom i upravljanjem.

Drugim riječima, svaki lokalitet svjetske baštine mora razvijati vlastiti sustav zaštite i upravljanja, kako bi osigurao da iznimna univerzalna vrijednost lokaliteta (uključujući integritet i autentičnost) iz vremena upisa lokaliteta na Popis svjetske baštine, bude održana ili unaprijeđena tijekom vremena.

Prema Priručniku o upravljanju svjetskom kulturnom baštinom, autora Wijesuriya, Thompson i Young[13] najkompleksniji oblik upravljanja se uspostavlja nad spomenicima svjetske baštine. Ovakvim spomenicima upravljaju različita tijela (nacionalnog i lokalnog značaja), koja donose odluke koje se odnose na sam lokalitet, ali i tijela koja upravljaju kontaktnim zonama (*buffer zones*). Upravljanje ovakvim lokalitetima je najkompleksnije i zahtijeva stvaranje složene upravljačke platforme koja će obuhvatiti različite dionike iz područja javnog, privatnog i nevladinog sektora.

[13] Wijesuriya, G., Thompson, J., Young, C. (2013), Managing Cultural World Heritage (World Heritage Resource Manual), UNESCO World Heritage Centre, ICCROM, ICOMOS, IUCN, str. 56-57.

Upravo je povijesna jezgra Splita primjer lokaliteta svjetske kulturne baštine za koju je primjeren treći upravljački scenarij. Riječ je, naime, o živućoj urbanoj cjelini, na kojoj od kasne antike do danas živi lokalno stanovništvo i na kojem se i danas odvija njegov svakodnevni život, odnosno brojni kulturni, društveni i gospodarski procesi. Primjerena regulacija tih procesa – uz najviši stupanj zaštite arhitektonske i arheološke baštine - mora se stalno usklađivati i s potrebama svih dionika koji sudjeluju u tim procesima, a pogotovo lokalnog stanovništva, čiji život na lokalitetu jamči održivost njegove posebne kulturne vrijednosti u budućnosti.

Ono što citirani Priručnik napose ističe jest da oblik upravljanja varira od države do države, od lokaliteta do lokaliteta, u ovisnosti o zakonodavnoj infrastrukturi, o vlasništvu, o vrsti lokaliteta kao i o drugim čimbenicima.

Upravljanje kompleksnim lokalitetima svjetske baštine poput povijesne jezgre Splita, koja između ostaloga predstavlja i živo urbano tkivo, zahtijeva tzv. holistički, tj. integralni pristup. Integralni planovi upravljanja kulturnom baštinom (*Cultural Heritage Integrated Management Plans* utvrđuju i uspostavljaju odgovarajuće strategije, ciljeve, akcije i upravljačke strukture s ciljem zaštite kulturne baštine, uravnoteženja različitih potreba i načina korištenja povijesnih urbanih centara i njihove baštine kao razvojnih resursa. Pri tome navedeni planovi moraju uvažavati sve dimenzije života urbanog povijesnog lokaliteta, koordinirati interese različitih dionika, kao i različite sektorske politike, planove, koncepte i akcije koje imaju utjecaja na urbane cjeline i njihovo nasljeđe. Također moraju ublažavati i rješavati konflikte između različitih funkcija i korisnika urbanih prostora i resursa (lokalnih vlasti, poduzetnika, stanovnika, turista, vlasnika nekretnina, konzervatora, itd.).[14] U tom kontekstu svaki Integralni plan upravljanja kulturnom baštinom zahtijeva angažman svih relevantnih gradskih tijela i agencija (a u slučaju lokaliteta svjetske baštine i nadležnog ministarstva kulture te međunarodnih institucija). Stoga on ne može biti monosektorski, nego multisektorski plan koji zahtijeva razvoj i odgovarajućih participativnih struktura i postupaka u procesu njegova donošenja i implementiranja.

[14] Prema: Scheffler, N., Ripp, M, Bühler, B.,(2013), Cultural Heritage Integrated Management Plans, URBAct &HERO project, ERDF, str. 3-5,
preuzeto s :
http://www.lublin.eu/images/upload/CHIMP_GRAZ_Thematic%20Report%2002_2009_03_20-struktura%20i%20zakres.PDF

2. POTREBA IZRADE PLANA UPRAVLJANJA POVIJESNOM JEZGROM SPLITA

Osim obveze izrade plana upravljanja proistekle iz potpisivanja Konvencije o svjetskoj baštini (*World Heritage Convention*) i prihvaćanja svih pripadajućih UNESCO-vih deklaracija i dokumenata, potreba izrade plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita nametnula se i zbog sve brojnijih i intenzivnijih ugroza/rizika kojima je taj zaštićeni prostor izložen. Iako svakako valja uzeti u obzir i prirodne ugroze koje se mogu odraziti na povijesnu jezgru Splita, poput potresa, sve češćih i intenzivnijih prirodnih nepogoda (olujnih nevremena) te dizanja razine mora zbog globalnih klimatskih promjena, ipak je evidentno da se najintenzivnije ugroze na tom području javljaju kao posljedica ljudskog djelovanja te da ih prepoznajemo kroz sljedeće procese:

- sve intenzivnije pritiske na promjenu namjene i načina korištenja sadržaja povijesne jezgre;
- pretjeranu turistifikaciju i komercijalizaciju i s time u vezi nestanak javnih sadržaja i površina;
- nepridržavanje i/ili nedostatno poštivanje pravila komunalnog reda;
- povećanu buku i nečistoću;
- pretjeranu sezonalnost u korištenju prostora, koja dovodi do zatvaranja i odumiranja poslovnih prostora vezanih uz svakodnevne urbane funkcije;
- procese „apartmanizacije“ i „hostelizacije“, odnosno pretvaranje prethodno stambenih prostora u prostore za kratkotrajni (ljetni) najam, koji su tijekom godine neaktivni;
- iseljavanje autohtonog stanovništva te gubljenje identitetskih odrednica prostora (*genius loci*);
- namjerna (vandalizam, grafiti) i nenamjerna oštećenja spomenika uslijed velikog broja posjetitelja. [15]

Ove i još mnoge druge ugroze koje proistječu iz suvremenih trendova i načina korištenja povijesne jezgre Splita, uz nedostatne mjere kontrole institucija na lokalnoj i nacionalnoj razini, nameću potrebu izrade plana upravljanja kao instrumenta uz pomoć kojega institucije upravljanja mogu na sustavan i integralan

[15] Svi navedeni procesi detaljno su analizirani u integralnom tekstu Analize stanja (kroz sva poglavlja, a primarno u 3. poglavlju, Društvo i društveni procesi.)

način voditi procese u povijesnoj jezgri, kao i procese na širem prostoru grada koji su povezani s povijesnom jezgrom.

2.1. Ciljevi izrade Plana upravljanja

Kao što je i prethodno istaknuto, Konvencija o svjetskoj baštini kao glavne ciljeve vezane uz baštinu ističe potrebu identifikacije, zaštite, konzervacije, prezentacije i prijenosa na buduće generacije spoznaja o značaju kulturnog i prirodnog naslijeđa iznimne univerzalne vrijednosti. Da bi se postigli takvi ciljevi, Plan upravljanja povijesnom jezgrom Splita ističe viziju upravljanja zaštićenom jezgrom, kao i smjernice za njezinu realizaciju, izražene kroz opće ciljeve, prioritete (posebne ciljeve), mjere te projektne aktivnosti s nositeljima, rokovima za njihovu implementaciju, potrebnim sredstvima (gdje je moguće izvršiti procjenu), kao i mehanizmima monitoringa[16].

2.2. Status Plana upravljanja

Iako je Zakonom o zaštiti prirode (NN 80/2013) regulirana obveza izrade planova upravljanja zaštićenim prirodnim područjima u RH, u Zakon o zaštiti i očuvanju kulturne baštine (NN 152/14) nije uveden institut plana upravljanja kao obvezujućeg dokumenta kojim se propisuje na koji način treba upravljati zaštićenom kulturnom baštinom, napose onom na Popisu svjetske baštine. No, budući da je povijesna jezgra Splita upravo takav lokalitet, na temelju preporuka Odbora UNESCO-a, kao tijela čije su preporuke obvezujućeg karaktera za države potpisnice Konvencije o svjetskoj baštini, ovaj dokument, tj. Plan upravljanja povijesnim kompleksom Splita s Dioklecijanovom palačom, nakon odgovarajućih ovjera na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, dobit će i status obvezujućeg dokumenta.

2.3. Pravna podloga za izradu Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita

Kao pravna podloga za izradu Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita ističe se u prvom redu činjenica upisa „povijesnog kompleksa Splita s Dioklecijanovom palačom“ na UNESCO-v Popis svjetske baštine iz 1979. godine, te činjenica da je

[16] Ovi su elementi detaljno razrađeni u integralnoj verziji dokumenta, u njegoovom II. dijelu , u poglavlju 3 , Provedba i monitoring plana

Gradsko vijeće Grada Splita, kako je već spomenuto, 19. srpnja 2011. godine donijelo je Zaključak da Gradonačelnik osnuje i imenuje Povjerenstvo za izradu Nacrta prijedloga Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače na temelju kojeg je 21. veljače 2012. godine osnovano Povjerenstvo za izradu Nacrta prijedloga Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače.[17]

2.4. Geneza izrade Plana upravljanja

Nakon što je javnosti predočen prijedlog Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita (2009.) i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače (2008.) što ga je temeljem Rješenja Gradskog vijeća od 13. listopada 2006. izradila tvrtka SolArc, uslijedile su brojne kritike tog plana izrečene u javnim medijima i na javnim skupovima. Navedenim se planovima najviše zamjeralo što su propustili adekvatno obraditi društvene aspekte života na zaštićenom lokalitetu, koji je iznimno važan za njegov karakter, što je razvidno i iz ranije citiranog nominacijskog dokumenta.[18] Planu se također zamjerala nerazmjerna detaljnost njegova konzervatorskog dijela u odnosu na sve druge aspekte povijesne jezgre Splita. Inicijalnim pojedinačnim kritikama novinara i javnih intelektualaca uskoro su se pridružile i udruge civilnog društva, tako da se s pravom može reći da je inicijativa za izradu potrebama lokaliteta primjerenijeg dokumenta krenula „odozdo“ (*bottom-up*).

Udruge civilnog društva i predstavnici pojedinih političkih stranaka osobito su se angažirali pri pripremi tematske sjednice Gradskog vijeća, koja je održana 19. srpnja 2011. godine i na kojoj je zaključeno da prethodno izrađeni dokument „nije obuhvatio sve aspekte koje plan upravljanja treba sadržavati“. Na toj sjednici, Gradsko vijeće Splita donijelo je Zaključak prema kojem od Gradonačelnika Grada Splita traži da osnuje i imenuje Povjerenstvo za izradu Nacrta prijedloga Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače.

Povjerenstvo s tim nazivom zatim je i osnovano 21. veljače 2012. godine, s idejom da se u procesu izrade Plana upravljanja ostvari partnerstvo između četiri sastavnice Povjerenstva, odnosno njegova „četiri stupa“: (1) znanstvenog tima

[17] Rješenje je objavljeno u Službenom glasniku Grada Splita broj 5/12.
[18] WHC Nomination Documentation, ibid.

zaduženog za izradu dokumenta, (2) Ministarstva kulture Republike Hrvatske s Konzervatorskim odjelom u Splitu; (3) predstavnika gradskih službi; te (4) koordinacije udruga civilnog društva. Ideja o sudjelovanju u procesu izrade Plana upravljanja na volonterskoj bazi (*pro bono*), uz participaciju svih navedenih grupa dionika bila je temelj osnivanja Povjerenstva. Ono je formirano s pretpostavkom da participativni način rada može ne samo pridonijeti funkcionalnosti i kvaliteti konačnog dokumenta, nego i da partnerski odnos tijela lokalne samouprave, državne uprave, koordinacije udruga civilnoga društva i znanstvenika može rezultirati Planom upravljanja povijesnom jezgrom Splita koji bi uključio glasove različitih dionika.

U tijeku izrade nacrta Plana upravljanja, sudjelovanje pojedinih grupa dionika koji su se uključivali u rješavanje pojedinih problema, kao i brojnost aktivnosti koje su se odvijale tijekom tog procesa, pokazali su da je problematika koju bi trebalo obuhvatiti tim dokumentom iznimno kompleksna. Participativni način rada pritom je osigurao uključivanje različitih interesa i prijedloga u tekst dokumenta. Na taj je način proces izrade nacrta Plana upravljanja brojnim dionicima pomogao ispuniti svoje društvene i građanske dužnosti i odgovornosti, ali je istodobno znatno produžio proces izrade završnog dokumenta.[19]

Pokazalo se također da, za razliku od stanja u nekim drugim sredinama, u splitskom slučaju nisu postojale brojne znanstvene i stručne analize potrebne da bi se adekvatno moglo pristupiti procesu izrade nacrta Plana upravljanja, te su članovi znanstvenog tima mnoge od tih analiza bili prisiljeni obaviti samostalno u tijeku procesa izrade, što je također značajno produžilo opseg i trajanje rada potrebnog da bi se dokument pripremio. Pozitivnim učinkom tog dijela procesa može se smatrati činjenica da Grad Split sada raspolaže brojnim analizama i podacima koji su prethodno nedostajali i koji mogu poslužiti pri budućim aplikacijama na različite međunarodne izvore financiranja, u koje bi se bez tih analiza i podataka bilo znatno teže uključiti.

Velikom vrijednošću i rezultatom participativnog procesa izrade dokumenta valja smatrati i diseminaciju informacija o povijesnoj jezgri, do koje je kroz njega došlo. U

[19] O detaljima geneze izrade Plana upravljanja vidi Izvješće i zaključci Povjerenstva Gradskom vijeću Grada Splita od 3. lipnja 2014., na mrežnim stranicama Grada Splita - www.split.hr/lgs.axd?t=16&id=10612).

okviru rada Povjerenstva održan je, naime, čitav niz javnih tribina u organizaciji znanstvenog tima i koordinacije udruga civilnog društva. Te su tribine uvijek sadržavale uvodna predavanja znanstvenika i stručnjaka ili predstavnika civilnog društva, kojima je slijedila otvorena rasprava o temama i problemima kojima su bile posvećene. Sve navedene aktivnosti bile su također dobro medijski popraćene, što je dodatno doprinijelo diseminaciji informacija o njihovim pojedinačnim temama te o stanju u povijesnoj jezgri i gradu Splitu u cjelini. Mediji su također pokazali veliki interes za diseminaciju rezultata znanstvenih istraživanja provođenih u okviru procesa rada na Planu upravljanja i izvješćima o tim rezultatima su posvetili velik prostor, osobito na lokalnoj razini.

Za ilustraciju dijela procesa koji se detaljnije može pratiti kroz zapisnike rada Povjerenstva na mrežnim stranicama Grada Splita, te kroz izvješća pojedinih dionika Gradskom vijeću, na ovom mjestu navode se tek neka područja i aktivnosti kroz koje se može vidjeti kako se u procesu izrade Plana upravljanja uspostavljala participativnost različitih dionika.

I. Sastanci i rasprave „partnerske skupine“

- Članovi „partnerske skupine“ o relevantnim temama u svezi s područjima istraživanja Plana upravljanja, kao i o aktualnim projektima na području povijesne jezgre, raspravljali su u okviru formalnih sastanaka i sjednica, kao i izvan njih, u brojnim neformalnim susretima i sastancima.
- Ukupno je održano 11 sjednica Povjerenstva za izradu Nacrta prijedloga Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i Plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače.

II. Verifikacija planskih faza s „partnerskom skupinom“ na zajedničkim sastancima/okruglim stolovima

Proces verifikacije pojedinih dijelova projekta odvijao se na nekoliko radionica s „partnerskom skupinom“ i to na sljedeći način:

- Elementi SWOT analize su detaljno raspravljeni kroz 4 tematske radionic s „partnerskom skupinom“ u razdoblju od 5. do 11. srpnja 2012. godine. Također, u rujnu iste godine održana je i javna prezentacija rezultata s

raspravom nakon čega su izrađivači uredili formulacije elemenata i popratne tekstove te ih uobličili u konačan prijedlog koncem listopada 2012. godine.

- U sljedećem koraku rada na projektu istraživači su dali prijedlog razvojne vizije, temeljnih razvojnih ciljeva, prioriteta i mjera. Isti su raspravljeni s „partnerskom skupinom“ na radionici održanoj u travnju 2014. godine, a primjedbe koje su dane na samoj radionici, kao i u razdoblju neposredno nakon nje, ugrađene su u konačan prijedlog teksta.

- Rasprava o sustavima upravljanja je, temeljem teksta priređenog od strane znanstvenog tima, vođena na dvije radionice: prva je provedena 25. ožujka 2015., a druga 15. lipnja 2015. godine.

III. Provođenje konzultacija s dionicima (stanovnici povijesne jezgre, rezidenti Splita, poduzetnici, stručnjaci, donositelji odluka u području kulture, turisti) putem empirijskih istraživanja (ankete, intervjui, fokusne skupine)

U okviru procesa izrade dokumenta obavljen je čitav niz terenskih istraživanja (kvantitativne i kvalitativne naravi). Dio kvalitativnih istraživanja (protokolirane interakcije sa stanovnicima povijesne jezgre) odvijao se **kontinuirano tijekom cijelog procesa rada**, a istraživanja koja zahtijevaju kvantitativnu obradu ili ekstenzivno transkribiranje bila su koncentrirana kroz 2013. godinu.

Raspored istraživanja tijekom 2013. godine bio je sljedeći:

- **UAP – Ulična anketa prolaznika koji su redoviti posjetitelji povijesne jezgre grada Splita („nerezidenti“ sa splitskog područja)**

Anketiranje je provedeno u sljedećim terminima (valovima):

1) kasno proljeće / rano ljeto - od 23. do 30. lipnja 2013.
2) ljeto – od 24. do 28. kolovoza 2013.
3) jesen – od 19. do 23. listopada 2013.
4) kasna jesen / rana zima - 14. do 18. prosinca 2013.

- **UAPM - Anketno ispitivanje muzejskih posjetilaca**

Anketiranje je provedeno u razdoblju od 10. do 20. kolovoza 2013.

- **UAT - Ulična anketa turista na području povijesne jezgre Splita**

Anketiranje je provedeno u sljedećim terminima (valovima):

1) vrhunac turističke sezone - od 3. do 10. kolovoza 2013.
2) „posezona“ – od 21. do 28. rujna 2013.

- **AISJ - Anketno ispitivanje stanovnika povijesne jezgre („rezidenti“)**

Anketiranje je provedeno u razdoblju od 29. studenog do 23. Prosinca 2013.

- **PIDO – Polustrukturirani intervjui s donositeljima odluka u području kulture**

Intervjuiranje 22 donositelja odluka u području kulture obavljeno je u razdoblju između 2. i 22. prosinca 2013.

- **FST – Fokusna skupina s predstavnicima javnog sektora i privatnog sektora u turizmu**

Fokusna skupina s predstavnicima javnog sektora („razvojnim planerima“) i privatnog sektora u turizmu održana je 18. prosinca 2013.

- **FSOJ – Fokusna skupina s poduzetnicima**

Fokusna skupina s predstavnicima „malih poduzetnika“ u povijesnoj jezgri održana je 18. prosinca 2013.

- **FSOJ – Fokusna skupina s oblikovateljima javnog mišljenja**

Fokusna skupina s oblikovateljima javnog mišljenja održana je 20. prosinca 2013.

- **FSGS – Fokusna skupina s voditeljima gradskih službi**

Fokusna skupina s voditeljima gradskih službi održana je 23. prosinca 2013.

- **FSUS – Fokusna skupina s predstavnicima udruge stanara**

Fokusna skupina s predstavnicima udruge stanara održana je 23. prosinca 2013.

Organiziranje javnih tribina i prezentacija rezultata istraživanja (u svrhu diseminacije informacija i poticanja javne rasprave)

Javne tribine u organizaciji znanstvenog tima

28. 11. 2011.	prof. Jan van der Borg, predavač ekonomike turizma na Sveučilištu Ca'Foscari - Venecija i Sveučilištu u Leuvenu	*Turistički management Venecije - pouke za Split*
3. 5. 2012.	mr. sc. Mirko Petrić / prof. dr. sc. Inga Tomić-Koludrović	*Što je Dioklecijanova palača Splitu? - Povijesna jezgra i budući razvoj grada*
10. 5. 2012.	prof. dr. sc. Ivo Babić	*Izgubljeni duh dalmatinskih gradova*
14. 5. 2012.	professor emeritus Ivo Šimunović / prof. dr. sc. Nenad Mladineo	*Renta u funkciji upravljanja i planiranja gradom*
21. 5. 2012.	prof. dr. sc. Lidija Petrić	*Kakav turizam treba Splitu?*
28. 5. 2012.	dr. sc. Maja Miše	*Zaštita spomenika- svrha ili cilj?*
4. 5. 2012.	prof. dr. sc. Inga Tomić Koludrović / mr. sc. Mirko Petrić	*Kruzerski turizam i budućnost povijesne jezgre Splita*
11. 6. 2012.	Dražen Pejković, DIA	*1914. – 2014. Prilog raspravi o budućem razvoju Splita*

Prezentacije rezultata istraživanja znanstvenog tima

10. 2. 2014.	prof. dr. sc. Inga Tomić Koludrović / mr. sc. Mirko Petrić / prof. dr. sc. Lidija Petrić	*Turisti u povijesnoj jezgri Splita u 2013*
24. 2. 2014	prof. dr. sc. Inga Tomić Koludrović / mr. sc. Mirko Petrić	*Profil muzejskih posjetitelja u Splitu 2013.*
10. 3. 2014.	prof. dr. sc. Inga Tomić Koludrović / mr. sc. Mirko Petrić	*Zašto Splićani dolaze u povijesnu jezgru Grada?*
31. 3. 2014.	prof. dr. sc. Inga Tomić Koludrović / mr. sc. Mirko Petrić	*Stanovništvo povijesne jezgre Splita 2013.*

avne tribine u organizaciji koordinacije udruga civilnog društva

29. 10.2012.	Srđan Marinić / Ante Sapunar, Društvo prijatelja kulturne baštine	*Manipuliranje granicama konzervatorske zaštite*

5. 11. 2012.	Boran Vrandečić /mr. sc. Mario Rovan, Građanska inicijativa Split	*Contarini – od bedema do krnjeg zuba*
12.11. 2012.	Diana Magdić, Teserakt	*Grad nije svoj vlastiti gospodar*
25.11. 2012.	Zeleni Dalmacije/ prof. dr. sc. Anči Leburić -	*Palača i grad*
30.11. 2012.	Udruga građana za zaštitu stare gradske jezgre, održavanje i razvoj života u njoj „Genius loci“	*Problemi povijesne jezgre*
15. 3. 2013.	Đuro Capor / Srđan Marinić, Koordinacija udruga “Stara gradska jezgra”	*Srđ je vaš, Marjan je naš! Civilno društvo u obrani javnog interesa*
21. 3. 2013.	Boran Vrandečić, Građanska incijativa (moderator) Sudjelovali: Jure Šundov (zamjenik gradonačelnika Splita), Milan Blaževski (ravnatelj Lučke uprave Split), Slavko Šerić (ravnatelj regionalne jedinice HŽ), Silvana Tantegl (razvoj i investicije HŽ infrastrukture), Marijana Bronzović (Društvo arhitekata Splita), Mirko Petrić (komentator)	*Istočna obala – sadašnjost i budućnost*
4. 4. 2013.	Anita Birimiša / Marija Pemper / Arijana Vidan / Tatjana Šćerbe, Udruga turističkih vodiča Splita	*Vodiči Splita – kako turizam, baština i stanovništvo mogu zajedno*
18. 4. 2013.	Kordinacija udruga “Stara gradska jezgra”, mr. sc. Mirko Petrić	*Urbane kulturne politike u turističkom gradu*
25. 4. 2013.	Kordinacija udruga “Stara gradska jezgra”, Rodoljub Vidović	*Komunalna infrastruktura gradske jezgre i antička kanalizacija Dioklecijanove palače*
2. 5. 2013.	Mislav Čalo / Srđan Marinić / Vjeko Santrić, Udruga građana za zaštitu stare gradske jezgre, održavanje i razvoj života u njoj „Genius loci“	*Kako preživjeti u palači? Analiza trenutnog stanja centra Splita iz aspekta stanovnika povijesne jezgre grada (Alarm za povijesnu jezgru)*
9. 5. 2013.	dr. Ante Tukić / Srđan Marinić, Društvo prijatelja kulturne baštine	*Riva – otvorena pitanja i moguća rješenja*
20. 6. 2013.	Lovro Rumora, Zeleni Dalmacije	*Genius loci: duh mjesta – duh Splita*
24.11. 2013.	Diana Magdić, Teserakt	*Zašto Splitu nije potreban Plan upravljanja?*
12.12. 2013.	Građanska inicijativa Split	*Turistička palača! Tko – kada – kako – zašto?*

1. 12. 2014.	Diana Magdić, Teserakt (moderatorica) Sudjelovali: dr. sc. Dražen Arbutina (ICOMOS Hrvatska), Svjetlana Jelavić Dean (Društvo arhitekata Dubrovnik), Denis Orlić (Društvo prijatelja dubrovačke starine), Ivan Viđen (Srđ je Grad), mr. sc. Mario Rovan (Građanska inicijativa Split)	*Kako upravljati povijesnim gradskim jezgrama*
14.12. 2015.	Igor Belamarić / Lovro Rumora, Zeleni Dalmacije	*Povijesni uvod i krajobrazni značaj- Postojeće stanje i buduće pozicije mogućih hortikulturnih zahvata s metodama i instrumentima modernog upravljanja zelenim površinama*

Medijska komunikacija s javnošću

Sve javne tribine u organizaciji znanstvenog tima i udruga civilnog društva, kao i javne prezentacije rezultata empirijskih istraživanja znanstvenog tima, bile su medijski iznimno dobro popraćene. Članovi znanstvenog tima i aktivisti iz koordinacije udruga civilnog društva također su često istupali u različitim medijima s idejom nužnosti senzibiliziranja najšire javnosti o važnosti povijesne jezgre za grad u cjelini, s jedne strane, te o problemima s kojima se njezini stanovnici i drugi građani svakodnevno susreću, s druge strane. Brojna priopćenja i prosvjedna pisma članova udruga civilnog društva također su bila medijski dobro popraćena i uočena u javnosti.

2.5. Doprinos participativnosti u procesu izrade dokumenta

Konačno, iako se cjelokupni proces na izradi Plana upravljanja nije odvijao bez problema, te iako je u nekim fazama njegove izrade nedostajalo suglasnosti oko točne prirode problema kod svih dionika procesa, participativni pristup rezultirao je produbljivanjem spoznaja o mnogim temama kojih se Plan dotiče i pokrenuo mnoge procese važne za očuvanje vrijednosti i unaprjeđenje postojećeg stanja u povijesnoj jezgri Splita. Tijekom cjelokupnog procesa posebno je važno bilo uključivanje stanovnika povijesne jezgre, čiji se glas i mišljenje ranije rijetko tražilo. Sudjelovanje stanovnika povijesne jezgre u procesu izrade Plana upravljanja pridonijelo je njihovom osnaživanju kao široj javnosti vidljive zajednice.

Pokazalo se, tako, da je participativni pristup, unatoč tome što je produžio izradu nacrta Plana upravljanja u odnosu na situaciju u kojoj taj posao obavlja neka stručna poslovna jedinica, pridonio spoznaji da se javne usluge mogu poboljšati zajedničkim planiranjem u suradnji sa zainteresiranim dionicima, te da partnerski odnos između javnih tijela, privatnoga sektora, civilnoga društva, stručnjaka i znanstvenika može poslužiti kao temelj promišljenog kreiranja javnih politika. Participativni pristup pridonio je i završnoj verziji teksta jer ga je obogatio mnogim spoznajama koje bi bez takvog pristupa ostale izvan pažnje izrađivačima Plana.

3. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA POVIJESNE JEZGRE SPLITA

3.1. Kronologija razvoja povijesne jezgre Splita

Grad Split smješten je s južne strane splitskog poluotoka na dnu prostrane uvale, usred prirodne luke opskrbljene pitkim izvorima, zbog čega je taj prostor bio naseljen od prethistorije. Brojni arheološki nalazi na prostoru povijesnog predgrađa Manuš i ostaci monumentalnih zgrada ispod Dioklecijanove palače svjedoče o postojanju rimskog naselja koje je prethodilo carskoj palači. Sjedište rimske provincije Dalmacije, antički grad Salona, obuhvatio je čitav poluotok centurijacijom koja je još uvijek sačuvana u katastarskoj parcelaciji i pravcima glavnih komunikacija.[20]

3.1.1. Dioklecijanova palača

Smatra se da je rimski car Dioklecijan (izabran za cara 284., umro 316.[?]) počeo oko 295. godine graditi svoju palaču na morskoj obali u neposrednoj blizini naselja *Spalato* (*Aspalatos, Spalatum*), koje se razvilo nedaleko Salone, a pokraj cesta koje povezuju tadašnje trgovačke europske putove zabilježenih na Tabula Peutingeriana. U *Notitia dignitatum*, popisu iz IV./V. stoljeća civilnih i vojnih službi u Rimskom Carstvu, Dioklecijanova se palača navodi kao *Aspalato Dalmatie*.[21]

Nakon što je abdicirao, Dioklecijan se 305. godine, proslavljen kao car reformator, nastanjuje u palači koju je dao sagraditi na mjestu ranijih antičkih građevina, a koje se datiraju u I. ili II. stoljeće. Istodobno kad i palača sagrađen je akvadukt dug 9 km koji je dovodio vodu iz izvora rijeke Jadra, obnovljen za austrijske vladavine (1877.-1880.).[22]

---

[20] Oreb, F., Rismondo T. i skupina autora), Split Ad Basilicas Pictas. Arheološka istraživanja 1997. godine, katalog izložbe Ministarstva kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 1998.

[21] Bulić, F., Karaman, Lj., Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927.; Cambi, N. Dioklecijanova palača, katalog izložbe, Split, 1994.; Basić, I., Gradovi obalne Dalmacije u *De administrando imperio*: najstarija povijest Splita u svjetlu dvaju pojmova Konstantina VII Porfirogeneta, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 42/2010., str. 65-82.

[22] Dioklecijanov akvedukt, Split, 1999., ur. Belamarić, J.; Belamarić, J., Gynaeceum Iovense Dalmatiae – Aspalatho, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 40/2004., str. 5-42; Bužančić, R., Fontana Dioklecijanove carske palače, Klesarstvo i graditeljstvo, 20/2009. str. 59; Marasović, K., Marasović, T., Naseljavanje Dioklecijanove palače, u: Munuscula in honorem Željko Rapanić, Split-Zagreb, Motovun, 2012., ur. Jurković M., Milošević, A., str. 96.

Dioklecijanova palača predstavlja mješavinu vojne i raskošne rezidencijalne forme. Ona je po svojoj shemi *urbs quadrata* ili vojni *castrum*, a istraživači je opisuju kao antički grad sagrađen prema shemi *castruma*, ili pak kao *castrum* projektiran kao *urbs quadrata.* Zauzimala je oko 30.000 m^2 (otprilike 215 x 180 metara). Dioklecijanova palača jedna je od najbolje sačuvanih građevina svoje vrste na svijetu.[23]

Imala je troja vrata koja su je povezivala s kopnom i jedan manji južni morski izlaz. Bila je utvrđena sa šesnaest kula. Tri kopnena ulaza bila su branjena parovima osmostranih kula a između tih kula i snažnih ugaonih kula nalazila se po jedna pravokutna stražarnica. Dioklecijanova se palača upravo zbog izvorne sačuvanosti svojih dijelova (zidina s kulama i vratima, substrukcija carevog stana, Peristila i hramova) i originalnosti arhitektonskih formi ubraja među najznačajnija djela kasnoantičke arhitekture u svjetskim razmjerima.

Oko sjevernih gradskih vrata, nazvanih *Porta Aurea*,[24] odakle je nekoć kretao put prema Solinu danas je čitav niz spomenika, crkava i kulturnih institucija. U samim je vratima umetnuta ranokršćanska kapelica svetoga Martina, a danas je ovdje smješten i ženski dominikanski samostan. Vidljiv je ostatak nekadašnjeg srednjevjekovnog zvonika.[25]

Zlatna vrata ponovno su otvorena 1857. Poslije Drugog svjetskog rata formiran je ispred sjevernog zida Palače prostor parka u kojem na povišenom mjestu dominira monumentalni kip Grgura Ninskog, djelo Ivana Meštrovića.

S južne strane zidine palače su prema moru bile rastvorene arkadama i ložama koje su oblikovale kriptoportik, tj. carsku šetnicu dugu 42 metra.[26]

---

[23] Bulić, F., Karaman, Lj., Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927.; Cambi, N., Dioklecijanova palača, katalog izložbe, Split, 1994.; Marasović, T., Dioklecijanova palača – svjetska kulturna baština, Zagreb-Split, 1994., Rapanić, Ž., Od carske palače do srednjevjekovne općine, Split, 2007., str. 75; Pejaković, M., Dioklecijanova palača *Sunca*, Zagreb, 2007.; Belamarić, J., Od carske palače do grada, Zagreb, 1997.; Fisković, C., Dioklecijanova palača, Prilog proučavanju i zaštiti, Split-Zagreb, 2005.

[24] Bulić, F., Karaman, LJ., Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927., str. 103-106.

[25] Bulić, F., Crkvica sv. Martina nad zapadnim vratima (Porta aurea) Dioklecijanove palače u Spljetu, Zagreb, 1916.; Burić, T., Jedna splitska ranoromanička radionica iz treće četvrtine XI. stoljeća, Starohrvatska prosvjeta III/24, 1997., str. 217.

[26] Adam, R., Ruins of the Palace of the emperor Diocletian at Spalato in Dalmatia, London, 1764.; Bulić, F., Karaman, Lj., Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927.

Središnji dio palače oblikovan je oko Peristila, koji je s istočne i zapadne strane uokviren stupovima na kojima počivaju lukovi.[27] Na južnoj strani trga nalazi se Protiron povezan s Vestibulom.[28]

Carev stan bio je smješten u južnom dijelu Palače. Tlocrt nekadašnjih carskih privatnih odaja danas je djelomično razvidan u nekadašnjim podrumima palače. Kompleks carskih odaja se sastojao od niza monumentalnih dvorana, hodnika i dvorišta. Carska blagovaonica, *triclinium,* imala je križni tlocrt.[29]

Sjeverni dio palače bio je namijenjen vojsci. Navodi se da se u njemu tijekom IV./V. stoljeća nalazio *Gynaeceum Jovensis Aspalatho*, radionice i skladišta velikih carskih tkaonica.[30]

Carski je mauzolej osmerokutnog tlocrta. Osmerokutna cela iznutra je kružnog tlocrta, raščlanjena naizmjence s osam pravokutnih i polukružnih niša. Prema Tomi Arhiđakonu koncem VIII. stoljeća (a možda i ranije, sudeći prema recentnim nalazima ranokršćanskoga kamenog namještaja), pretvoren je u crkvu posvećenu Uznesenju Blažene Djevice Marije i solinskom mučeniku i splitskom zaštitniku sv. Dujmu, čije su kosti iz Salone prebačene u katedralu. U ranom srednjem vijeku, najvjerojatnije u vrijeme prvog splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina, vanjski se hodnik iskoristio kao prostor za smještaj sarkofaga, dok je kripta mauzoleja posvećena svetoj Luciji. Katedrala je bila povezana s crkvom sv. Matije, mauzolejom splitskih nadbiskupa, srušenom 1880., prigodom rekonstrukcije južnog zida temenosa carevog mauzoleja. Nalazila se neposredno južno od peripterskog hodnika nekadašnjeg carevog mauzoleja. Sa zapadne strane Krstionice ulazi se u malu kriptu, nekoć crkvu posvećenu svetome Tomi.[31]

---

[27] Dyggve, E., Nouvelles recherches au péristile du Palais de Dioclétian à Split, Acta ad archaelogiam et artium historiam pertitentia I, Oslo, 1962.; Duval, N., La place de Split dans l'architecture aulique du Bas Empire, URBS, Split, 1965., str. 67-95.

[28] Bulić, F., Karaman, Lj., Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927.

[29] Marasović J. et alii, Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače, Prostor, Vol. 8, No. 2 (20), Zagreb, 2000., str. 183; Bužančić, R., Dioklecijanova palača: Kastron Aspalathos i njegov Palatium sacrum, Klesarstvo i graditeljstvo, vol. XXII, No. 1-2, svibanj 2011., str. 30-36.

[30] Bulić F., Karaman, Lj., Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927., str. 60; Belamarić, J., Gynaeceum Iovense Dalmatiae –Aspalatho, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 40/2004., str. 5-42; Rapanić, Ž., Od carske palače do srednjovjekovne općine, 2007., str. 58, 126-127; Nikšić, G., Dioklecijanova palača – od projekta do izvedbe, u: Dioklecijan, tetrarhija, Dioklecijanova palača, Split, 2009., str. 117; Marasović, K., Marasović, T., Naseljavanje Dioklecijanove palače, u: Munuscula in honorem Željko Rapanić, Split-Zagreb, Motovun, 2012., ur. Jurković M., Milošević, A., str. 109; Marasović, K., Perojević, S., Margeta, J., Antička kanalizacija Dioklecijanove palače u Splitu, Građevinar 3/2014., str. 237-249.

[31] Bulić, F., Karaman, Lj., Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927., str. 69-97; Prijatelj, K., Splitska katedrala, Zagreb-Split, 1991.; Marasović, T., Ranosrednjovjekovne preinake antičkih

Pretpostavlja se da je već u predromanici katedrali prigrađen zvonik na mjestu gdje se nalazila prostaza carskoga mauzoleja. Mijenjan je u XIII/XIV. stoljeću te dograđivan u XV. i XVI. stoljeću. Budući da je prijetio rušenjem, peterokatni katedralni zvonik je srušen 1882. Njegova je rekonstrukcija dovršena 1908.[32]

Tijekom VI. i VII. stoljeća stanovnici Salone i okolnih naselja, izmoreni od stalnih slavensko-avarskih provala, naseljavaju Dioklecijanovu palaču. Nakon pada Salone, prognano stanovništvo predvođeno Severom Velikim, pronašlo je utočište unutar njezinih zidina. Iz Salone, kao dotadašnjeg sjedišta salonitanske mitropolije, biskupsko sjedište seli u Split. Metropolitansku pokrajinu obnavlja Ivan Ravenjanin.

Istraživanja izvornih, antičkih podrumskih prostorija palače započela su početkom XX. stoljeća, a njihovo čišćenje i rekonstrukcija traju do danas.[33] Pronađeno je pedesetak dvorana koje su bile substrukcije Dioklecijanova stana, sagrađenih radi izravnanja terena koji je na mjestu južne četvrtine palače uz samo more bio bitno niži, i izolacije carevog stambenog prostora. Pokrivale su južnu četvrtinu palače, ukupno 7.000 m2. Vrata s južne, morske strane (tzv. Mjedena vrata) vode u duguljasti hodnik orijentiran u smjeru zapad-istok. Substrukcija careve šetnice rastvorena je prema moru nizom pročelnih arkada. Za najveću dvoranu u podrumima, koja strukturom podsjeća na trobrodnu baziliku, pretpostavlja se da je bila substrukcija glavne dvorane carevog stana. Ostaci monumentalnih antičkih građevina iz vremena prije izgradnje Palače pronađeni su na istočnom dijelu južnih podruma.

---

građevina u Dalmaciji, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 39/2001.-2002., str. 77; Marasović, T., Dalmatica prearomanica, 3, Split, 2011., str. 257, 270-271; Basić, I., Prilozi proučavanju crkvice Svetog Mateja u Splitu, Ars Adriatica 1/2011., 67-96.

[32] Bulić, F., Zvonik spljetske stolne crkve, Zadar, 1908.; Karaman, Lj., O značenju bas-reljefa u splitskoj krstionici, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb, 1927., Babić, I. Zvonik splitske katedrale i Dioklecijanova palača, zbornik radova skupa Dioklecijan, tetrarhija i Dioklecijanova palača, Split, 2009., str. 181-196; Marasović, T. Dalmatica praeromanica, 3, Split, 2011.; Milošević, A., Predromanički zvonici u Dalmaciji i ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, Dubrovnik-Split, 2011.; Marasović, K., Marasović, T., Naseljavanje Dioklecijanove palače, u: Munuscula in honorem Željko Rapanić, Split-Zagreb, Motovun, 2012., ur. Jurković M., Milošević, A., str. 109.

[33] Gabričević, B., Marasović, T., Vodič kroz zapadne podrume Dioklecijanove palače i izložba antičke skulpture, Urbanistički biro i Arheološki muzej u Splitu, Split, 1959.; Marasović, J., Marasović, T., Mc Nally, S., Wilkes, J., Istraživanja Dioklecijanove palače, I. dio, Urbanistički zavod Dalmacije, Split, 1972.; Marasović, J., Marasović, T., Mc Nally, S., Istraživanja Dioklecijanove palače, II. dio, Urbanistički zavod Dalmacije, Split, 1977.; Marasović, T., Srednjevjekovna turnjačica u podrumima Dioklecijanove palače, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Sveučilište u Splitu, god. I (III), Split, 1984., str. 111-122.

Kada su Salonitanci naselili palaču, bogatiji stanovnici su naselili prostor carevog stana, a oni siromašniji podrume. Nakon što su se u palači počele graditi nove kuće, podrumi su počeli služiti za skladištenje otpada i urušenog materijala. Zapadni dio podruma je, zbog slabije osvijetljenosti, a možda i izvora vode, zarana pretvoren u deponij kasnoantičkog grada. Istočni je, pak, dio, kroz niz preinaka pretvoren u stambeni prostor koji je funkcionirao sve do požara biskupske palače 1508. i zasipavanja tog dijela podruma.[34]

Predromanička se arhitektura naslonila na onu iz antičkog razdoblja. Ulična mreža nekadašnje antičke palače postala je temelj novog grada. Glavne ulice antičkog *urbs quadrata*, *cardo* i *decumanus* kontinuirale su u ranom srednjem vijeku, s tim što je postupno došlo do reduciranja njihove širine gradnjom kako na mjestu portikata, tako i na prostoru antičkih komunikacija. U razdoblju slobodne srednjevjekovne komune, između XII. i XIV. stoljeća, srednjevjekovni Split doživljava arhitektonski razvoj. Nove, srednjevjekovne kuće nadograđuju se nad rimskim slojem, formirajući srednjevjekovne ulice. Izvorni ortogonalni raster grada proširen je novim srednjevjekovnim uličicama, koje su omeđivale novonastale kuće i palače.

Nedaleko Peristila smješten je Mali hram Dioklecijanove palače, za kojeg neki pretpostavljaju da je bio posvećen bogu Jupiteru. U srednjem vijeku je pretvoren u katedralnu krstionicu i posvećen 1393. godine sv. Ivanu Krstitelju. Izvorni antički hram izgrađen je na visokom podnožju te je imao predvorje sa četiri stupa. Srednjevjekovni zvonik krstionice srušen je u XIX. stoljeću.[35]

Arheološkim istraživanjima na zapadnoj strani Peristila pronađeni su ostaci dvaju malenih hramova okruglog tlocrta iz Dioklecijanovog vremena, jedan možda posvećen Veneri, a drugi vjerojatno Kibeli.[36]

Na uglu Peristila i Poljane Kraljice Jelene koja vodi prema istočnim gradskim vratima nazvanim Porta Argentea nalazi se renesansna crkvica svetoga Roka sagrađena 1516., danas turistički ured.

---

[34] Marasović, K., Marasović, T., Naseljavanje Dioklecijanove palače, u: Munuscula in honorem Željko Rapanić, Split-Zagreb, Motovun, 2012., ur. Jurković M., Milošević, A., str. 104-105.
[35] Bulić, F., Karaman, Lj. op. cit. 1927.; Piplović, S., Prva crkva u Dioklecijanovoj palači, Croatica Christiana Periodica, 18 (33): 101-108; Marasović, T., Splitska katedrala u ranom srednjem vijeku, Archaeologia Adriatica IV (2010), str. 177-201; isti, Dalmatica praeromanica, Split, 2011.
[36] Bulić, F., Karaman, Lj., op. cit. 1927., str. 26. Marasović, T., O hramovima Dioklecijanove palače, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 35, Petriciolijev zbornik I, 1995., str. 89-103.

Na istočnoj strani palače, izvan gradskih zidina, u neposrednoj blizini Srebrenih vrata sagrađena je u XIII. stoljeću dominikanska crkva sv. Katarine. Srušena je u vrijeme Kandijskog rata. Na mjestu stare sagrađena je 1682. nova crkva u baroknom stilu. Godine 1932.-1934. je proširena izgradnjom bočnih brodova. Dominikanski je samostan pretrpio teška razaranja u bombardiranju grada 1944., kad je čitav ovaj dio grada istočno od zidina Palače, uz glavnu gradsku tržnicu, tzv. Pazar bio velikim dijelom srušen. Prostor središnje gradske tržnice, utemeljene na ovom mjestu 1871. komunalnom odlukom, urbanistički je u definiran u opsežnom zahvatu obnove koji se provodio odmah po završetku Drugog svjetskog rata.[37]

3.1.2. Pjaca

Prije proširenja na zapad u zrelom srednjem vijeku, Split je bio monocentrični grad kojemu su glavne gradske funkcije bile oko Peristila, koji je kao trg zadržao svoju antičku funkciju. Na njemu se nalazila romanička loža u kojoj je ranosrednjovjekovna gradska uprava imala sjedište. U gradu je sačuvano svega nekoliko romaničkih kuća, i to na Carrarinoj poljani, u Rodriginoj ulici, na Dosudu, u Bulićevoj ulici, Ulici Ilirske Akademije i ulici Kraj sv. Ivana. Sve se one izravno naslanjaju na zidove Palače, iskorištavajući je kao konstrukciju. Nekoliko među njima su male kuće koje su zadržale u potpunosti dimenzije izvornih antičkih *kubikula*, a stanovništvo ih je naselilo uz manje intervencije.[38]

S vremenom je formirano prvo gradsko predgrađe u zapadnom dijelu grada, neposredno uz Željezna vrata, obujmljeno zidinama u XIII. stoljeću. Gradska uprava se prenosi na Trg sv. Lovre, koji postaje municipalno središte i žarište gradskog života, dok Peristil ostaje crkveno središte.

Novi gradski trg, danas poznat kao Pjaca, nazvan je prema crkvi sv. Lovre koja je bila sastavni dio sklopa općinskih zgrada sagrađenih u ranom novom vijeku u kasnogotičkom stilu, a koji se sastojao od Vijećnice, Kneževe palače i Komunalne palače.[39] Godine 1821. austrijska vlast ruši kompleks gotičkih komunalnih zgrada

[37] Buljević, Z., Oreb, F., Diana, D., Crkva i samostan dominikanaca u Splitu (Fotomonografija), Split, 1999.; Čulić, D., Klarić, F., Pazar i peškarija, fotomonografija, Split, 2008.
[38] Fisković, C., Romaničke kuće u Splitu i Trogiru, Starohrvatska prosvjeta II/1952., str. 129-173; Marasović, T., Dalmatica praeromanica, I., Split, 2008., str. 119, 146, 283-315.
[39] Kečkemet, D., Prošlost Splita, Split, 2002., str. 194; Bužančić, R., Graditeljstvo Splita Marulićeva doba 1450.-1524, u: Split Marulićeva doba, Muzej grada Splita, katalog izložbe, Split, 22. studenoga -

iz XV. stoljeća (knežev dvor, u kojem se nalazila zgrada prvog splitskog kazališta) radi proširenja središnjega gradskog trga.

Zapadnu stranu Pjace zatvara velika secesijska zgrada, nekoć palača obitelji Nakić. Jedan od najstarijih sačuvanih objekata je palača obitelji Cipriana de Ciprianisa podignuta 1394. Sjeverno od ove kuće su ostaci nekadašnje gradske Lože, koji čine fasadu ljekarne koja je danas smještena na tom mjestu.

U Željeznim vratima dobro je očuvan nekadašnji obrambeni prostor, a mogu se razvidjeti i ostaci nekadašnjih kula. Transformacija ovog dijela grada započeta je u VII. stoljeću. U ovome se prostoru smjestila crkva Gospe od Zvonika, prvotno posvećena sv. Teodoru, koja datira iz XI. stoljeća.[40]

Nedaleko od Pjace u smjeru zapada u tragovima su sačuvani ostaci ženskog benediktinskog samostana sv. Marije de Taurello, sagrađenog u XI. stoljeću, rekonstruiranog 1523. i većinom srušenog do početka Drugog svjetskog rata. U blizini samostana, na Obrovu, nalazi se srednjovjekovna crkva Svetoga Duha.

3.1.3. Riva

Splitska Riva nastala je nasipavanjem nekadašnje rive Carske palače. Današnje gradsko šetalište, povezano sa zapadnom i istočnom obalom, a smješteno pod sjevernim zidom carske palače, do početka XX. stoljeća bilo je gradska luka. U XV. stoljeću u njezinom je središnjem dijelu sagrađen tzv. mletački Kaštel. Njegov je ostatak kula smještena između Voćnog trga i rive, zvana Hrvojeva.[41]

U prvoj polovici XIX. stoljeća podignut je niz klasicističkih zgrada na Rivi na prostoru između porušenog Mletačkog kaštela i Marmontove ulice, čime je formirano današnje južno gradsko pročelje prema moru. Među historicističkim zgradama na Rivi izdvaja se zgrada nekadašnje Narodne slavjanske čitaonice, koja počinje s radom 1862. godine.

---

11. siječnja 2002., str. 34-35; Kečkemet, D., Stari Split od kantuna do kantuna, Split, 2009., str. 89, 91, 93.

[40] Belamarić, J. Gospe od zvonika, Zagreb, 1991.; T. Marasović, Dalmatica prearomanica 3, Split, 2011.

[41] Marasović, K., Mletački kaštel u Splitu: izgradnja i preobrazbe, Prostor 20/2013., 2(44), str. 93-113.

U istočnom dijelu splitske luke 1581. započela je izgradnja splitskih lazareta i skele, inicijator čega je bio Daniel Rodriga, židovski trgovac.[42] Nažalost, kompleks lazareta, po nekima najorganiziraniji kompleks gospodarsko-fortifikacijske arhitekture u Mletačkoj Dalmaciji, porušen je nakon Drugog svjetskog rata. Kompleks je imao dvije funkcije, trgovačkog pretovara i karantene. Služio je primanju i skladištenju trgovačke robe koja je dolazila iz Bosne morskim putem. Uređivanjem središnje gradske tržnice i gradnjom tzv. Turističke palače na Rivi 1968. godine izbrisani su posljednji ostaci temelja splitskih lazareta.

Suvremeno arhitektonsko uređenje prostora gradske šetnice ispred južnog pročelja palače, dovršeno 2007. godine, do danas je predmet rasprava u stručnoj i široj javnosti.[43]

3.1.4. Barokne utvrde

Sedamnaesto stoljeće za Split i Dalmaciju bilo je burno razdoblje u kojem se regija našla na vjetrometini tursko-mletačkih ratova.[44]

Nakon što su nekoliko venecijanskih providura temeljem uvida u stanje splitskih zidina ustanovili da je Split najslabije utvrđeni grad Mletačke Dalmacije, da su postojeće utvrde trošne i zastarjele u odnosu na novu ratnu tehnologiju, 1625. godine inženjer Nikola Candido predlaže da se grad zaštiti izgradnjom novih zidina. Tridesetih godina XVII. stoljeća sagrađeni su bastioni Civran i Bernardo. Godine 1629. srušeno je sedam kula koje su smetale obrani. Obnovu preostalih kula i dovršetak bastiona Civran i Bernardo započeo je Sforza Pallavicino, a u radovima je sudjelovao i inženjer Agostino Alberti.[45]

---

[42] Fisković, C., Splitski lazaret, Četiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća, Izdanje Muzeja grada Splita, 4/1953., str. 5-37; Kečkemet, D., Prilozi opisu i povijesti splitskog lazareta, Pomorski zbornik društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, 13/1975., str. 377-400; Duplančić, A., Splitska bazana i njena uloga u zaštiti zdravlja, Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae, veterinariae, 1-2/1988., str. 63-76; Duplančić, A., Neobjavljeni nacrti i opisi splitskog lazareta, Adrias, 4-5/1993.-1994., str. 167-190; Božić Bužančić, D., Prilog poznavanju uloge mora, vode i brodova u suzbijanju kuge u Dalmaciji krajem XVIII. stoljeća, Građa i prilozi za povijest Dalmacije, 13/1997., str. 265-284; Perojević, S., Izgradnja lazareta u Splitu, Prostor 2, 10/2002., str. 119-133.

[43] Cambi, N., Je li Dioklecijan, utemeljitelj Splita, trebao bolje proći u projektu uređenja splitske Rive godine 2006./2007., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2009.

[44] Prijatelj, K., Barok u Splitu, Split, 1947.

[45] Duplančić, A., Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb, 2007.

U vrijeme Kandijskog rata (1645.-1669.), grad proživljava najveće napade. Prva bitka pred Splitom odvila se 1645. godine. U Split dolazi skupina vojnih inženjera, među kojima Alessandro Magli, koji zaključuju da grad treba zaštititi novim obrambenim sustavom s pet bastiona.[46] Tako je za vrijeme uprave Dalmacijom generalnog providura Antonia Bernarda 1657. donesen novi plan utvrđivanja grada, koji je uključivao i izgradnju izoliranih utvrda na Gripama i Bačvicama. Gradnja zvjezdoliko utvrđenog sustava terrapienata se odvijala od 1660. do 1670., za vrijeme uprave četvorice generalnih providura Andrea Cornara (1660.-1662.), Giordana Contarinija (1662.-1664.), Cattarina Cornara (1664.-1667.) i Antonija Priulija (1667.-1669.). O dovršenju triju novih bastiona svjedoči plan grada Splita iz 1666., djelo inženjera Giuseppea Santinija. Sjeverozapadni bastion Priuli sagrađen je za vrijeme providura Priulija, od 1667. do 1669. godine. Tako su barokne gradske zidine dovršene na samom izmaku Kandijskog rata.[47]

Bastioni Cornaro, Contarini i Priuli su bili šuplji, nije ni bilo predviđeno potpuno nasipavanje. Imali su jake grudobrane na rubovima. S vanjske su strane bili građeni od pravilno tesanog kamena. Zbog njihove izgradnje porušeno je oko 220 kuća u gradu, samostan sv. Frane na obali, crkva sv. Križa u Velom Varošu i crkva sv. Dominika sa samostanom.

U vrijeme Morejskog rata (1684.-1699.) planirano je dovršenje starih i izgradnja novih zidina. Nestankom ratne opasnosti, dolazi do zapuštanja i prenamjene određenih dijelova zidina. Oko 1740. fortifikacije prelaze u ruke privatnika (primjerice bastion Priuli bio je u vlasništvu Bajamontija i Pavlovića). Izgrađuju se nove kuće uz Dioklecijanovu palaču, unutar i pored zvjezdolikog prstena bastiona.

Godine 1808.-1810. general Marmont ruši jugozapadni bastion Šperun, formirajući perivoj i uspostavljajući komunikaciju uz srednjevjekovni grad, današnju Marmontovu ulicu.

Sredinom XIX. stoljeća odlučeno je da će se od baroknih utvrda sačuvati jedino tvrđava Gripe, baterija na Sustipanu i tvrđava Bačvice. Tridesetih godina XX. stoljeća otupljen je vrh i zapadni ugao bastiona Cornaro zbog olakšavanja prometa,

[46] Kečkemet, D., Kulturna i umjetnička baština Dalmacije, Izabrani radovi, sv. I i sv. II., Biblioteka Vječni Split, Split, 2004.
[47] Belamarić, J., Bulimbašić, S., Nikšić, G., Obnova bastiona Priuli: konzervatorska studija sa smjernicama za izradu Detaljnog plana uređenja, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 2003.

a od 1947. do 1951. probijen je bastion Priuli. Godine 1908.-1910. na sjeveroistočnom uglu bastiona Contarini gradi se zgrada Velike realke, a njegovo se rušenje nastavilo početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća, te je nastavljeno 2013.-2014. u svrhu najavljene izgradnje stambeno-trgovačkog kompleksa koji je 2007. bio planiran kao gradski projekt.[48]

Budući da se u neposrednoj blizini bastiona Cornaro nalazi zgrada Galerije umjetnina (u kojoj se nalazila prva splitska civilna bolnica, sagrađena 1794. godine), postoji plan da se bastion isprazni, te da se u njegovoj unutrašnjosti osigura prostor za privremene izložbe i galerijsko spremište, dok je na otvorenom predviđen park skulptura. Razmatrani su prijedlozi da se na bastion smjesti otvorena gradska pozornica, a u njegovu unutrašnjost podzemne garaže.

Danas su od baroknih splitskih zidina najbolje sačuvani tvrđava Gripe, bastion Cornaro te dijelovi bastiona Priuli i Contarini. Kao što su u XVII. stoljeću novosagrađene zidine odredile tadašnju granicu širenja grada, njihovo rušenje tijekom XIX. i XX. stoljeća utjecalo je na današnji izgled gradske jezgre.

Po svojoj važnosti i opsegu, izgradnja splitskih baroknih zidina zajedno s utvrdama Bačvice i Gripe i lazaretom može se usporediti s podizanjem Dioklecijanove palače. Stoga su 2008. godine zbog svoje povijesne i arhitektonske važnosti barokne fortifikacije u gradskoj jezgri stavljene pod UNESCO-vu zaštitu zajedno s Dioklecijanovom palačom i Rivom.

3.1.5. Reprezentativne palače u povijesnoj jezgri

U gradu stiješnjenom unutar Dioklecijanovih zidina srednjevjekovna mreža komunikacija uključila je antičku podlogu grada. U srednjem vijeku kuće karakterizira malena površina, iz koje proistječe tip uske kuće razvijene po vertikali. Palače sagrađene u XV. stoljeću, u vrijeme Jurja Dalmatinca i Andrije Alešija (velika palača Papalić, palača na Dosudu, palača obitelji Dagubio i druge), karakteriziraju raskošno opremljena unutrašnja kamena dvorišta. Riječ je o primjerima za dalmatinsku arhitekturu druge polovice XV. stoljeća karakterističnog mješovitog gotičko-renesansnog stila. Nedaleko Zlatnih vrata nalazi se najljepša palača

[48] Elaborat obnove bedema Contarini i monumentalnog portala iz prve polovine 20. stoljeća, Split, travnja 2010. (glavni projektant: Toma Pleić, projektant: Katja Marasović, projektant suradnik: Snježana Perojević).

sagrađena u XV. stoljeću, velika palača obitelji Papalić, u kojoj je smješten Muzej grada Splita.[49]

U stambenoj i sakralnoj arhitekturi barok se u Splitu poklopio sa zamahom graditeljstva nakon zaustavljanja osmanlijske invazije početkom XVIII. stoljeća. Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća unutar perimetra baroknih fortifikacija i Palače gradi se nekoliko reprezentativnih palača. Barokne kuće i palače karakterizira povećanje stambenog prostora. Nastale su spajanjem srednjevjekovnih parcela, poštujući pri tom njihove tlocrtne perimetre. Nekoliko je primjera da se novoizgrađeni volumeni pripajaju srednjevjekovnim strukturama, koje tako postaju nerazdvojni dio baroknog objekta (palače Cindro i Alberti, obje izvan Palače).

Prepoznatljiva karakteristika splitske barokne stambene arhitekture je simetrična raščlamba te isticanje središnje osi glavnog pročelja i vertikalna integracija njegovih elemenata. Značajke stila očituju se u impostaciji portala i oblikovanju balkona, balkonata i luminara.[50] Barokne stilske karakteristike dominiraju Voćnim trgom, kako Splićani nazivaju plokatu smještenu između barokne palače Milesi i ostataka mletačkog kaštela.

I razdoblja klasicizma, historicizma i moderne ostavila su traga u stambenoj arhitekturi u samoj palači i u njezinoj neposrednoj blizini. Godine 1821. uz Srebrena vrata gradi se neoklasicistička zgrada Klasične gimnazije, u kojoj je danas smještena Galerija Vidović. Pripisuje se splitskom klasicističkom arhitektu i prvom splitskom konzervatoru, Vicku Andriću. Na Peristilu spomenimo modernističku zgradu Splitske banke, sagrađenu na mjestu porušene ranije uglovnice.

[49] Marasović, T. , Marasović, J., Palača kraj zlatnih vrata u Splitu, Novootkriveni rad Jurja Dalmatinca ili njegove radionice, Peristil 5, Zagreb, 1962.; Kečkemet, D., Juraj Dalmatinac i gotička arhitektura u Splitu, Split, 1988.; Bužančić, R., Graditeljstvo, u: Split Marulićeva doba (katalog izložbe), Split, 2001.; Hilje, E., Andrija Aleši i stambeno graditeljstvo u Splitu sredinom 15. stoljeća, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 29, Zagreb, 2005., str. 44-55; Bužančić, R., Brakus, A., Virtus i Fortuna, Tragovi Petrarkinog de remediisa na pročeljima splitskih humanističkih palača, Klesarstvo i graditeljstvo, br. 3-4, 2011., str. 36-71.

50 V. Jakaša, Barokna stambena arhitektura u Splitu, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 26/2002., str. 57-68; Horvat Levaj, K., Hrvatska stambena arhitektura 17. i 18. stoljeća, Split, 2012., str. 59-66.

3.1.6. Povijesna splitska predgrađa kao kontaktna zona Dioklecijanove palače i baroknih bedema

Povijesni kompleks splitske gradske jezgre unutar baroknih bedema s Dioklecijanovom palačom uvršten je 1979. godine na Popis svjetske baštine (*World Heritage List*) Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO).[51] Ujedno, palača i barokni bedemi označeni su u konzervatorsko-urbanističkim dokumentima kao „Zona A“, što definira strogu konzervatorsku zaštitu (sustav mjera potpune zaštite povijesnih struktura) i posebna urbana pravila.

Četiri historijska predgrađa razvila su se u neposrednoj blizini baroknih bedema, a pučka arhitektura koja je u njima sačuvana pokazuje izrazite ambijentalne vrijednosti. Zbog njihovih povijesno-umjetničkih i urbanih vrijednosti uvrštena su u tzv. „B zonu“ zaštite, koja pretpostavlja djelomičnu zaštitu povijesnih struktura.

Istraživanja provedena tijekom 2013./2014. godine u svrhu izrade Plana upravljanja povijesnom jezgrom grada potvrđuju kulturnu važnost tzv. „Zone B“ i park šume Marjan kao kontaktne zone.

U starim predgrađima nekoć su živjeli splitski pučani, ribari i težaci. Arheološkim istraživanjima utvrđen je kontinuitet naseljenosti prostora splitskog poluotoka, brda Marjan i četiriju povijesnih predgrađa od vremena prethistorije do danas. U park-šumi Marjan, koja je 2014. proglašena zaštićenim kulturnim dobrom, sačuvano je uz ostatke antičkog kompleksa (lokalitet *Ad Dianam*) nekoliko vrijednih srednjevjekovnih i renesansnih objekata (crkvica sv. Jure na rtu Marjana, crkva i pustinjska eremitaža sv. Jere i crkva Betlehem).[52]

Najstarije od povijesnih splitskih predgrađa današnji je Veli Varoš, smješteno na padini Marjana, zapadno od kompleksa historicističke crkve i samostana sv. Frane (s očuvanim romaničkim klaustrom) i kompleksa Prokurativa na obali. Sačuvani su brojni sklopovi kuća ruralnog karaktera s karakterističnim obilježjima pučkog

[51] Historical Complex of Split with the Palace of Diocletian, Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, World Heritage List, datum upisa na Popis svjetske baštine 26. X. 1979.
[52] Marasović, J., Marasović, T., Marasović, M., Crkva Svetog Jurja u Splitu, Split, 1996.; Marasović, T., Marasović, J., Antički Dijanin hram i ranosrednjovjekovna crkva sv. Jurja na rtu Marjana, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, 61/1963., str. 122-130.

graditeljstva.[53] Posljednjih desetljeća zbog promjena socijalne strukture, načina života i turistifikacije, ruralni sklopovi su doživjeli snažnu transformaciju. U XIX. i XX. stoljeću na kontaktnoj zoni Lučca, prema središtu grada i obali, sagrađene su reprezentativne zgrade.[54]

Na prostoru današnjega Manuša, smještenog sjeveroistočno od povijesne jezgre Splita, u antici se nalazilo naselje Spalatum, o čemu svjedoče arheološki ostaci monumentalnih antičkih građevina. Na arheološkom lokalitetu nazvanom *Ad basilicas pictas* pronađeni su ostaci najstarije do danas poznate splitske krstionice, smještene uz nekadašnji kompleks kasnoantičke crkve za koju izvori navode da je bila oslikana.[55] Današnja urbanistički heterogena struktura Manuša posljedica je proboja željezničke pruge. Od pučke stambene gradnje ostali su tek ostaci, a prostorom dominiraju stambene višekatnice iz XX. stoljeća.[56]

Nekadašnje predgrađe Lučac[57] smješteno je istočno od povijesne jezgre Splita, pod brijegom Gripe na kojem se nalazi barokna utvrda iz XVII. stoljeća. Sačuvana struktura pučkog graditeljstva datira uglavnom iz XIX. stoljeća. U njegovom južnom dijelu, iznad istočne luke, dominira historicistička palača splitske Nadbiskupije iz 1904. godine.

Sjeverno od povijesne gradske jezgre je nekadašnje predgrađe Dobri nazvano prema izvorima pitke vode (*Pozzobuon*, ili dobri bunar). U XVIII. stoljeću na Dobrome je sagrađen franjevački samostan Gospe od Zdravlja i nekoliko ljetnikovaca s perivojima. Na mjestu barokne crkve Gospe od Zdravlja 1936. godine sagrađen je novi, modernistički sakralni objekt. Od spomenika novijeg razdoblja na Dobrome se ističe zgrada Općinskog kazališta otvorena 1893. godine, danas HNK Split.[58]

„Zona B“, uz pučka predgrađa, obuhvaća i tzv. zapadnu obalu splitske luke, kulturno-ambijentalnu cjelinu nazvanu Sustipan prema crkvi sv. Stjepana, te

[53] Ercegović, A., Pučka arhitektura starih splitskih predgrađa, Split, 2002.; Kečkemet, D., Stari Split od kantuna do kantuna, Zagreb, 2009., str. 110-115.
[54] Kečkemet, D., Stari Split od kantuna do kantuna, Zagreb, 2009., str. 124-125.
[55] Oreb, F., Rismondo, T. i skupina autora, Split Ad Basilicas Pictas. Arheološka istraživanja 1997. godine, katalog izložbe Ministarstva kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 1998.
[56] Kečkemet, D., Stari Split od kantuna do kantuna, Zagreb, 2009., str. 119-121.
[57] Cambi, N., Antička spolija na Lučcu, Spomenici ugrađeni u kuće Splita (V), Arheološki radovi i rasprave 15/2007., str. 15-41.
[58] Kečkemet, D., Stari Split od kantuna do kantuna, Zagreb, 2009., str. 116-119.

dijelove gradskih predjela Gripe, Bačvice i Zvončac, planski izgrađenih tijekom prve polovice do šezdesetih godina dvadesetog stoljeća.

Povijesna jezgra Splita s Dioklecijanovom palačom osim što je svjetski važna kao nepokretno kulturno-povijesno dobro i arheološko nalazište, ujedno je prostor na kojem od antičkih vremena traje kontinuitet života. Riječ je o prostoru koji karakterizira osebujna mješavina svih stilskih razdoblja. Analiza povijesti urbanizma splitske povijesne jezgre pokazuje da su se od sredine XIX. stoljeća mnoge zgrade (sakralne, komunalne i privatne namjene koje se nisu smatrale umjetničkim ostvarenjima prošlih vremena koje bi trebalo sačuvati), kada bi se fizički istrošile ili izgubile izvornu namjenu, adaptirale za druge trenutno korisne svrhe. Ako se to ne bi isplatilo, bile bi porušene. Riječ je o arhitektonskom prakticizmu, često s ciljem da se u gusto izgrađenim povijesnim dijelovima grada napravi mjesto za novu zgradu ili slobodan prostor. Kako je Dioklecijanova palača predstavljala još od polovice XIX. stoljeća vrlo značajno naslijeđe, provodila se u njoj purifikacija objekata kasnijih stilskih razdoblja i repristinacija izvornog antičkog sloja.

Više od 170 godina na samoj palači, unutar nje, kao i njezinoj kontaktnoj zoni, tj. njezinim povijesnim predgrađima, iskušavala su se i danas iskušavaju načela zaštite, slijedom kako su se ona mijenjala u europskoj, osobito regionalnoj teoriji i praksi.[59]

U odgovarajućim poglavljima cjelovitog dokumenta nalazi se iscrpan pregled/kronologija:

- Izrade urbanističkih planova 1862.-2014.
- Djelovanja urbanističkih institucija u Splitu 1947.-2014.,
- Djelovanja urbanističkih komisija u Splitu od 1854. - do danas,
- Konzervatorskih intervencija u staroj gradskoj jezgri te
- Postojeća dokumentacijska osnovica za Dioklecijanovu palaču i povijesnu jezgru Splita.

[59] Kečkemet, D., Andrić, V. arhitekt i konzervator 1793.-1866., Split, 1993.; Piplović, S. Alois Hauser u Dalmaciji, Split 2002., str. 7-13; Marasović, T., Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu, Split, 1985.; Marasović, D. i suradnici, Povijesna jezgra Splita, Studije-programi-realizacije, Split, 2009.

4. PROSTORNA ANALIZA POVIJESNE JEZGRE SPLITA

Analiza postojećeg stanja prostora povijesne jezgre (PJ) Splita odnosi se na izgrađenu strukturu središta grada i urbane aglomeracije u urbanističkom, arhitektonskom i infrastrukturnom smislu. Komponente prostora s analizom spomeničkih, ekonomskih i društvenih vrijednosti i procesa unutar povijesne jezgre čini jednu integralnu cjelinu.

Početni poticaj javnosti za izradu ovog Plana bila je potreba da se uravnoteže procesi razvoja turizma i obnove baštine s interesima građana Splita i stanara povijesne jezgre. Javnost traži očuvanje centra grada za potrebe građana, poslovni subjekti i pojedinci nastoje ostvariti što bolje uvjete za poslovanje temeljeno na prvenstveno turističkim resursima koje pruža prostor jezgre, cilj konzervatorske službe je sačuvati i obnoviti graditeljsku baštinu, potreba stanara osigurati što bolje uvjete stanovanja, interes međunarodne javnosti sačuvati univerzalne vrijednosti ovog prostora, dok je potreba turista i posjetitelja ispuniti vlastita očekivanja od turističke destinacije. Njihovi interesi dijelom su komplementarni, a dijelom konfliktni.

Ovo poglavlje razmatra prostorne okolnosti ovih društveno-ekonomskih procesa analizirajući urbanističko funkcioniranje jezgre i svojstva njezine izgrađene strukture. Cilj je sagledati urbanističko-arhitektonsku problematiku povijesne jezgre kao dijela grada u cjelini, integriranog sa svim povijesnim slojevima.

Analiza promatra povijesnu jezgru primarno kroz međuodnos njezinih osnovnih funkcija: centra grada, gradske četvrti, spomenika kulture i turističke destinacije.

Glavni prostorni izazovi s kojima je danas suočena povijesna jezgra grada Splita odnose se na očuvanje njene multifunkcionalne kvalitete u kontekstu šireg gradskog područja i upravljanje turizmom i njegov održivi razvoj.

Osnovni dokumenti planiranja, korištenja, uređenja i zaštite prostora povijesne jezgre Splita kao mjesta Svjetske baštine trebaju biti međusobno povezani Plan

zaštite (Integralna konzervatorska podloga[60]), Detaljni urbanistički plan (koji tek treba izraditi) i Plan upravljanja.

Slika 5. Ortofoto povijesne jezgre Splita

Izvor: http://gis.split.hr

4.1. Granica obuhvata i kontaktna zona

Granica područja povijesne jezgre Splita određena je Generalnim urbanističkim planom (GUP) Grada Splita[61], Rješenjem o utvrđivanju Kulturno-povijesne cjeline grada Splita Ministarstva kulture[62] i upisom u UNESCO. Granice međusobno nisu usklađene, a u proteklih pet godina bile su predmet višekratnih izmjena.

[60] Grad Split sklopio je 2015. ugovor sa Konzervatorskim odjelom Split Ministarstva kulture RH o izradi integralne konzervatorske podloge. U Ugovoru je navedeno da će izrada konzervatorskih podloga biti podijeljena u tri faze koje će obrađivati slijedeća područja: Dioklecijanova palača, srednjovjekovno proširenje grada, bastioni.

[61] Generalni urbanistički plan (GUP) Grada Splita, (Sl.glasnici 1/06, 1/07, 3/08, 3/12, 32/13, 52713, 41/14, 55/14)

[62] Rješenje o utvrđivanju Kulturno-povijesne cjeline grada Splita, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, 15. svibnja, 2013. godine i upis u UNESCO

Slika 6. Granice povijesne jezgre

Izvor: vlastiti izračun

Površine:	teritorij u zoni zaštite A prema GUP-u	= 23,3 ha
	teritorij u zoni zaštite A prema MK	= 20,5 ha

Osim u domeni zaštite baštine i prostorno planske dokumentacije, granice se ne podudaraju s granicama gradskog kotara Grad[63], statističkih krugova i drugih sustava koji se odnose na ovaj prostor. Ovim je izrazito otežano praćenje stanja u prostoru, planiranje i koordinacija pojedinih aktivnosti, odnosno onemogućeno kvalitetno upravljanje prostorom bazirano na konkretnim podacima.

Granicu zone A treba utvrditi na temelju argumenata i konsenzusa svih uključenih strana i istu integrirati u sve sustave koji se odnose na prostor povijesne jezgre.

Kontaktni prostori povijesne jezgre Splita zaštićeni su kao kulturno-povijesna cjelina u zoni B zbog vlastitih spomeničkih i ambijentalnih vrijednosti i očuvanja

[63] Metodologija prikupljanja podataka u gradskim upravama i službama zasniva se na teritorijalnoj jedinici gradske četvrti ili kotara. Kako se jezgra po svom geografskom obujmu ne podudara u cjelini samo s jednom gradskom četvrti, nemoguće je dobiti podatke samo za taj prostor. Potrebno je na razini svih tijela koje se bave prikupljanjem podataka uskladiti teritorijalno statističke jedinice.

vizualnog konteksta povijesne jezgre. Osim zaštite i definiranja konteksta jezgre i područja sličnih morfoloških obilježja, kontaktna zona treba osigurati funkcioniranje jezgre kao centra grada. Ona treba uključivati prostore kojima se rješava prometna povezanost, okupljaju sadržaji centra grada i elementi turističke infrastrukture te formira područje sličnih režima korištenja prostora, posebno inteziteta korištenja javnih i otvorenih prostora. Upravljanje ovim prostorima koji s povijesnom jezgrom odnosno centrom grada čine jednu funkcionalnu cjelinu nužno je za integralno upravljanje prostorom. Prema ovom kriteriju, aktualno područje zone B treba uključivati i Stari plac s otvorenim javnim površinama na istoku i današnjim parkiralištem u Ujevićevoj ulici do Manđerove ulice, te usjek pruge do Vukovarske ulice. U svrhu definiranja prepoznatljivog povijesnog urbanog krajolika jezgre Splita preporuča se uključivanje park šume Marjan u kontaktnu zonu. [64]

Nužno je trajno otkloniti nedoumice oko granica te jednoznačno definirati zone A i B, odnosno zonu UNESCO-ve zaštite i njenu kontaktnu zonu te uskladiti prostorno – plansku dokumentaciju grada Splita s definiranim granicama kao i prijaviti kontaktnu zonu UNESCO-u.

[64] Zaključak Povjerenstva, 11.02.2014.

Slika 7. Elementi kontaktne zone

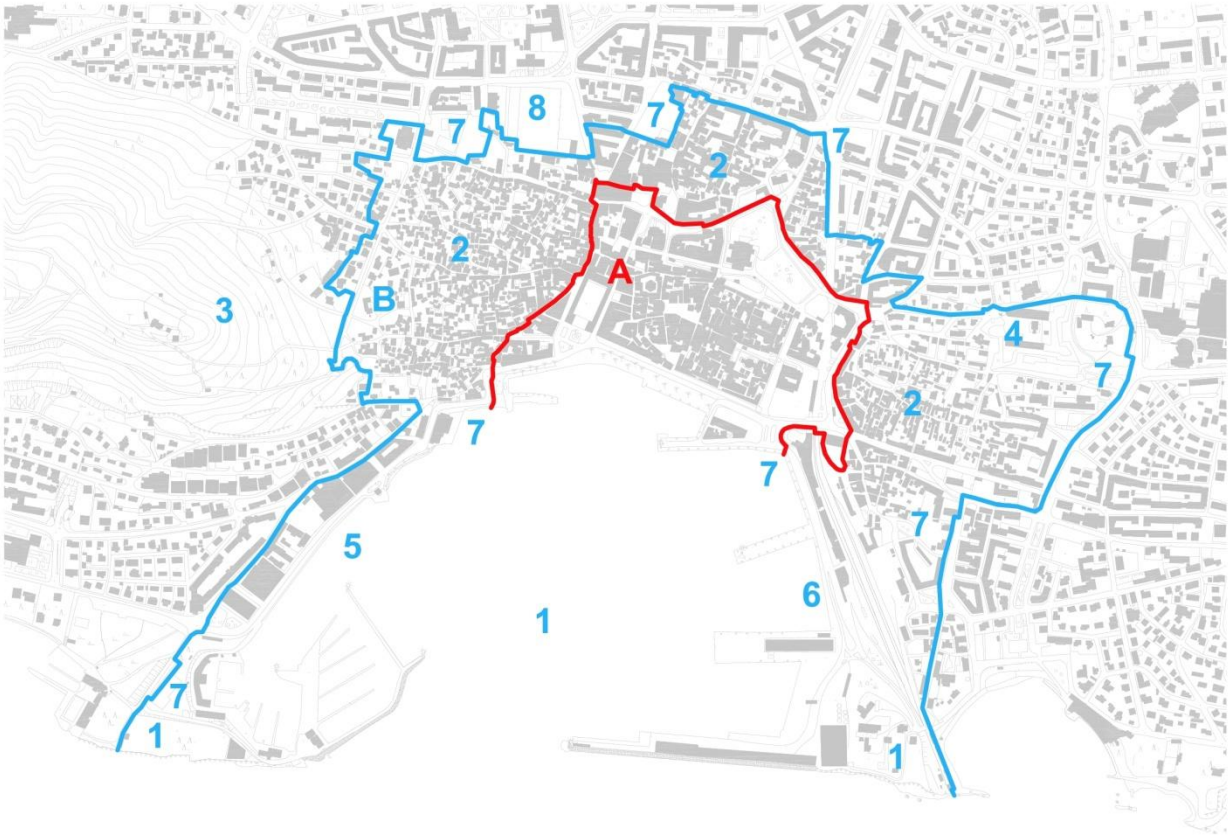

Izvor. Vlastiti izračun

1 – lučki bazen omeđen bočnim uzvisinama Katalinića briga i Sustipana

2 – Varoš, Lučac i Dobri - gradska područja nastala do početka 20. stoljeća – „pješački kameni grad“

3 – park šuma Marjan – topografski i povijesni kontekst jezgre

4 – tvrđava Gripe - topografski i povijesni kontekst jezgre

5 – Zapadna obala s pretežno turističkim sadržajima uz upravne oslovne funkcije, s obalnom šetnicom

6 – Istočna obala s pretežno prometnim sadržajima, prostor za razvoj sadržaja gradskog centra, poslovne i turističke infrastrukture

7 – prometni, opskrbni i logistički elementi - postojeći i potencijalni

8 – Stari plac – dodatni prostor za događanja na otvorenom

4.2. Postojeće stanje

Važećim Prostornim planom uređenja (PPU) Grada Splita[65] prostor PJ prepoznat je kao zona mještovite namjene u kojoj se planira izgradnja turističkih kapaciteta. GUP-om Splita povijesna jezgra je prepoznata kao visokokonsolidirano područje, uglavnom mješovite namjene, zaštićeno kao prostor povijesne baštine. Urbanim pravilima propisuje se zaštita i uređenje uz čuvanje primarne namjene, zaštita

[65] Službeni glasnik 31/15, 13.prosinac 2005.

stanovanja i isključivanje sadržaja koji nisu u skladu s vrijednostima prostora. Traži se minimiziranje prometa vozila kroz povijesni prostor i rješavanje prometnih potreba izvan rubova jezgre. GUP ističe nadležnost službe zaštite za sve intervencije u ovom prostoru[66]- U GUP-u se navode mjere očuvanja i zaštite kulturno-povijesnih cjelina i građevina kojima se detaljnije određuju smjernice za uređenje i korištenje prostora uz „režim potpune konzervatorske zaštite povijesne urbane strukture, pejzažnih obilježja te pojedinačnih građevina unutar koje je potrebno očuvati sva bitna obilježja prostorne i građevine strukture, određene topografijom, povijesnom građevnom supstancom, te raznolikošću namjena i sadržaja.“ U GUPu je određeno 16 posebnih područja unutar zone A za koje je prije provođenja zahvata obavezna izrada konzervatorske studije. [67]

Kontaktni prostori (zona B zaštite) povijesne jezgre su heterogeni i GUP za svakog navodi pojedinačna urbana pravila. Za više njih traži se visoka razinu zahtjeva prema provođenju zahvata (Gradski projekti i pojedinačni zahvati). Kod njihovog programiranja nužno je uključiti elemente koji ih dovode u odnos s jezgrom.

Provedbeni urbanistički plan (PUP) povijesne jezgre grada Splita[68] stavljen je van snage. Bez detaljnog urbanističkog plana i integralne konzervatorske podloge, svi zahvati u prostoru su nepredvidljivi, kako za javni sektor tako i za privatne investitore.

Potrebno je naglasiti da su svi važeći prostorni i urbanistički planovi[69]; PPUG, GUP kao i nevažeći PUP izrađeni prije nego što se Split suočio s ubrzanim turističkim razvojem tako da trenutno ne postoji primjeren prostorno-planski odgovor na brojne negativne procese u prostoru potaknute turizmom.

Poseban problem za sustav planiranja predstavljaju i nesređeni podaci o prostoru. Trenutno postoji velika količina polovično obrađenih podataka, koji se nalaze kod više organizacija ili tijela koja su ove podatke naručile ili izradile. Neki od podataka mogu biti visokovrijedni za donošenje zaključaka i odluka vezanih uz prostor. To su

[66] GUP Splita, Članak 50.
[67] GUP Splita, Članak 93.
[68] Provedbeni urbanistički plan (PUP) povijesne jezgre grada Splita (Sl.g.l Grada Splita br. 6-II/90, 10/90, 10/93, 7/96, 9/97 i 8/07) stavljen je van snage odlukom Visokog upravnog suda 2014. godine.
[69] Detaljnija analiza i pregled postojećih dokumenata strateško-razvojnog tipa relevantnih za prostor povijesne jezgre data je u integralnoj verziji poglavlja Prostorna analiza

na primjer podaci o turističkom smještaju, korištenju prostora prizemlja, zauzimanju javnog prostora, vlasništvu nad prostorom, visini rente, ostvarenim prihodima, zadovoljstvu korisnika, primjedbama građana i slično. Za veliki dio ovakvih podataka može se uspostaviti sustav koji bi osigurao njihovo praćenje gotovo u realnom vremenu, što je preduvjet za efikasno prostorno planiranje koje se mora zasnivati na aktualnim prostornim činjenicama. Do sada je postavljena osnova za Geografski informacijski sustav (GIS) prostora povijesne jezgre, odnosno više njih, ali nije dovoljno izgrađena da bi mogla poslužiti za efikasan monitoring i planiranje. Zbog nedostatka relevantnih podataka obrađenih za korištenje i nedostatka detaljnog urbanističkog plana kao i integralne konzervatorske podloge, upravljanje prostorom često se oslanjalo i još uvijek se oslanja na trenutačne individualne procjene umjesto na egzaktne podatke i smjernice koje donose planovi.

Prvi dokument strateško-razvojnog tipa napravljen za jezgru je *Integralni plan uređenja povijesne jezgre Splita* iz 1985.g. koji je rađen sa ciljem da predstavlja dokument koji će biti dugoročna podloga za sve aktivnosti na uređenju jezgre[70]. Prema njemu je 1991. godine izrađen je *Provedbeni urbanistički plan povijesne jezgre Splita* (PUP), a 1994. godine i *Projekt upravljanja i obnove povijesne jezgre*. Posljednji projekt većeg mjerila vezan uz obnovu i revitalizaciju povijesne jezgre bio je *Projekt aktiviranja prostornih resursa jezgre u funkciji njene obnove*[71]. Nakon toga nije usvojen *Plan upravljanja povijesnom jezgrom Splita* što ga je izradila tvrtka SolArc 2009. godine. Ukratko, ništa od navedene planske i projektne dokumentacije nije više na snazi.

Potrebno je urediti plansku dokumentaciju i održavati sustav njenog redovitog unapređenja i međusobnog usklađivanja. U prostornim planovima višeg reda (PPU i GUP) treba uskladiti granice područja, načelne uvjete namjene, urbana pravila i načine korištenja prostora. Ovom dokumentacijom nužno je planirati i regulirati elemente potrebne za funkcioniranje jezgre koji se nalaze izvan zone A.

---

[70] Integralni plan uređenja povijesne jezgre Splita naručila je Skupština općine Split-Samoupravna interesna zajednica za poslovni prostor Split, a nosioci izrade bili su: Zavod za zaštitu spomenika kulture Split, Urbanistički zavod Dalmacije, Arhitektonski fakultet Zagreb – Zavod za graditeljsko naslijeđe, Zavod za izgradnju Split – Sektor za poslovni prostor u suradnji sa Muzejom grada Splita i Parkovima i nasadima

[71] Marasović, D., Ivanišević, V. , (2002), Projekt aktiviranja prostornih resursa jezgre u funkciji njene obnove

Nužno je izraditi novi detaljni plan uređenja jezgre, koji će biti osnova za provođenje zahvata u prostoru, određivanje namjena i načina korištenja, distribuciju sadržaja, artikulaciju prometnih tokova, korištenje javnih i otvorenih površina, unapređenje instalacijskih i komunalnih sustava. Ovakav plan treba biti temeljen na trodimenzionalnom GISu, dinamično povezan i usklađen s ostalim sektorskim planovima[72] i izvorima podataka[73] i prilagođen gradskim razvojnim stambenim, kulturnim, prostornim i poreznim politikama i mehanizmima provedbe. Detaljni plan treba biti u potpunosti usklađen s integralnom konzervatorskom podlogom i ovim Planom upravljanja.

Za korištenje i zahvate u prostoru najveći značaj imaju **zakoni i propisi** iz područja graditeljstva i zaštite kulturnih dobara u kojima je naglasak isključivo na zaštiti, a ne razvoju. Za područja na kojima se od prostora pod zaštitom očekuje razvoj zakone treba prilagoditi kako bi se omogućilo kvalitetno međudjelovanje oba procesa.

Nadležnost nad provođenjem zahvata u povijesnoj jezgri ima Ministarstvo kulture-Uprava za zaštitu kulturne baštine-Konzervatorski odjel u Splitu i dijelom Grad Split-Upravni odjel za prostorno uređenje i graditeljstvo grada Splita. Kako je PUP povijesne jezgre stavljen van snage, a GUP Splita daje samo načelne smjernice, Grad Split ne raspolaže mehanizmima regulacije prostornog razvoja.
Za provođenje prostornih zahvata u povijesnoj jezgri nadležan je i niz drugih javno-pravnih tijela koja razmatraju pojedine aspekte gradnje. Procedure koje proizlaze iz velikog broja nadležnosti čine zahvate na izgradnji, zaštiti i uređenju prostora povijesne jezgre složenima i često dugotrajnima, posebno ako se radi o zahvatima većeg mjerila kojima se značajnije mogu unaprijediti prostorne kvalitete.

Tradicionalno urbano područje Splita obuhvaća urbanizirani prostor na području od Trogira do Omiša, sa zaleđem u Dugopolju, te dijelovima najbližih otoka Brača i Šolte. U njemu živi približno pola milijuna stanovnika. Na tom prostoru povijesna

[72] Planovi za upravljanje turističkom destinacijom, planovi rada pojedinih komunalnih službi i nadležnih poduzeća, planovi manifestacija i događanja na otvorenom, planovi korištenja javnih površina, planovi obnove baštine, marketinški planovi, odluka o komunalnom redu i svi ostali dokumenti kojima se reguliraju pojedini sustavi u PJ.
[73] Primjeri mogućih georeferenciranih informacija: zemljišno-knjižni podaci, javni podaci o gospodarskim subjektima, podaci o prostorima u gradskom i drugom javnom vlasništvu, projektna dokumentacija, evidencije turističke zajednice, evidencije o turističkim i ugostiteljskim sadržajima, financijski podaci kao što su komunalna davanja i spomenička renta, podaci prema popisu stanovništva, baze podataka poduzeća i znanstvenih ustanova i slično.

jezgra Splita je oduvijek predstavljala urbano središte zbog količine trgovačkih, kulturnih i upravnih funkcija koje se nalaze u njoj i njezinoj neposrednoj blizini. Povijesna jezgra važna je, naime, kao mjesto najveće koncentracije uređenih javnih prostora, društvenih kontakata, javnih događanja, ugostiteljskih i trgovačkih sadržaja.

Povijesna jezgra nalazi se u središtu zaljeva splitske gradske luke te ju, posebno njen obalni dio s Rivom, treba promatrati u kontekstu cjelovitog lučkog obalnog pojasa. Na istočnoj strani luke, uz prometne terminale brodskog, autobusnog i željezničkog prometa, nalazi se prostor velikog razvojnog potencijala. Na zapadnoj strani formirana je obalna šetnica i sklop marina. Na toj obali se nalaze građevine gradske uprave, javne administracije, dva hotela u izgradnji i stambene građevine. Niti zapadna niti istočna obala nisu prostorno dovršene i nije poznata njihova buduća izgradnja kao ni način korištenja. Dijelove luke povezuje obalna šetnica koja je dominantni javni prostor Splita i jedna od njegovih najznačajnijih prostornih kvaliteta. Važno je osigurati njen kontinuitet i uređenost u cijelom prostoru luke, koji se nastavlja i izvan njenog perimetra na istok i zapad. Povijesnu jezgru i luku u jedan funkcionalni sklop povezuje i prometna/turistička infrastruktura. Iako istočna obala samostalno funkcionira kao tranzitno prometno čvorište, a zapadna kao centar nautičkog turizma, svi turistički tokovi prolaze kroz povijesnu jezgru.

Izvan perimetra jezgre nalaze se gradski kvartovi Varoš, Manuš i Lučac čija povijesna prostorna struktura čini s jezgrom jedan ambijent kamenog grada, nepravilnih uskih ulica, uglavnom pješačkih javnih površina, nevelikih građevina oblikovanih sličnim graditeljskim tehnikama i izričajima.

Funkcionalna integracija svojstvena je povijesnoj jezgri od samog postanka jer je Dioklecijanova palača nastala kao tipološka i funkcionalna sinteza vojnog logora, carske palače i ljetnikovca. Ovo načelo zadržalo se u razvoju jezgre do danas te je upravo gustoća funkcija i sadržaja ono što ju razlikuje od ostatka grada i osigurava joj kontinuitet značenja. Stoga bi glavni cilj budućeg planiranja PJ trebao biti upravo očuvanje njezine multifunkcionalne kvalitete i privlačnosti kako stanovnicima grada Splita tako i turistima.

Povijesna jezgra danas ima četiri funkcije:

1-centar grada – najvažniji javni prostor koji okuplja sadržaje centra
2-spomenik – zaštićena kulturno-povijesna cjelina s pojedinačnim spomenicima
3-gradska četvrt ("kvart") –prostor sa stanovništvom koje u njemu stalno živi
4-turistička destinacija – prostor koji je razlog dolaska i mjesto ostvarenja turističkih usluga

Glavne prijetnje na prostor povijesne jezgre su:
- pojačana turistifikacija koja rezultira profiliranjem prostora i ponude prema potrebama turista i posjetitelja, apartmanizacijom – pretvaranjem stanova u turističke smještajne jedinice što prati iseljavanje stalnih stanara, sezonalnošću u korištenjima poslovnih prostora i
- zaostajanje u razvoju kao centra grada što se najviše očituje u nerješavanju pitanja parkiranja, prometnih tokova i artikulaciji korištenja javnog prostora kao i ponude za građane.

Povijesna jezgra je **urbanistički** gledano **centar grada** zbog svoje povijesne uloge ishodišta urbanizacije, tradicionalno prepoznatog gradskog središta, najveće koncentracije javnih otvorenih prostora koji se intenzivno koriste na različite načine, okupljanja centralnih sadržaja (npr. tržnica, ribarnica, crkve, građevine za kulturu, kina, banke, trgovine i ugostiteljski lokali), te prostora visoke kompleksnosti i kvalitete kojim je stvoren ugodan ambijent.

Od 1990-ih godina nekoliko je procesa snažno utjecalo na ulogu povijesne jezgre u funkciji centra šireg gradskog područja:

(1) Novi životni stilovi temeljeni na individualnim i potrošačkim vrijednostima, individualnom automobilskom prijevozu i povećanom konzumerizmu, potakli su potrebu za drugačijim prostorima u kojima se provodi slobodno vrijeme.
(2) Trgovački centri postali su novi prostori društvenosti u simuliranom javnom i otvorenom okruženju u interijerima hala na rubovima grada.
(3) Povećanje cijena nekretnina u centru grada zbog financijskih špekulacija i razvoja turizma dovodi do iseljavanja stalnog stanovništva i prenamjene stambenih i poslovnih prostora za potrebe turističke industrije.
(4) Turistifikacija povijesne jezgre dovodi do promjene trgovačke i ugostiteljske ponude koja je sve više namijenjena turistima, a sve manje građanima.

(5) Potrebe za parking prostorom i individualnim automobilskim prometom višestruko su porasle u zadnjem desetljeću, a nisu ih pratila odgovarajuća ulaganja u prometnu infrastrukturu.
(6) Iz centra je izmješten veći dio fakulteta i studentskih sadržaja na kampus dok je zbog turizma studentima smanjen broj dostupnih stanova u samom centru grada i šire.
(7) Uređeno je i obnovljeno više javnih sadržaja i građevina kao šo su Marmontova ulica, Riva i Đardin, Galerija umjetnina, Etnografski muzej, Galerija Vidović i niz pojedinačnih spomenički vrijednih građevina čime se podigla kvaliteta javnog prostora i reprezentativnost jezgre.
(8) Iz jezgre je iselio dio kulturnih, edukacijskih i upravnih sadržaja.

Uređenje javnih prostora, smještaj novih kulturnih institucija, obnova graditeljskog naslijeđa, popravci infrastrukture i povećani higijenski standardi u jezgri značajno su pomogli da ona ostane i unaprijedi se kao gradski centar. Ostali navedeni procesi oslabili su njenu funkciju centra grada.

Za funkcioniranje jezgre kao centra grada izuzetan značaj ima količina i uređenost javnog prostora, kao osnova za okupljanje, druženje, zabavu i provođenje slobodnog vremena. Istraživanje provedeno za potrebe ovog plana pokazalo je da organizirana događanja na otvorenom i kulturne priredbe privlače velik broj građana. Također odlasci na Pazar i Peškariju su i dalje čest razlog dolaska dok sve manje građani dolaze u jezgru na posao, u banku, ured ili javnu službu, obrazovanje, na ručak ili marendu.

Kako bi se u povijesnoj jezgri zadržala i unaprijedila funkcija centra grada potrebno je riješiti pitanje parkiranja i općenito prometne pristupačnosti, povećati ponudu i namjenu poslovnih prostora za građane, unaprijediti javne prostore i osmisliti kulturne sadržaje, te zaustaviti iseljavanje stanovnika.

Slika 8. Najvažniji sadržaji u funkciji centra grada

Izvor: vlastiti izračun

1 tržnica, 2 ribarnica, 3 otvoreni javni prostori, 4 zgrade za kulturu, 5 crkve, 6 škole,

Stanovanje je tradicionalna funkcija povijesne jezgre te dio njene iznimne univerzalne vrijednosti koja se između ostalog odnosi i na neprekinuti kontinuitet življenja na ovom prostoru zahvaljujući urbanoj transformaciji od antičke palače preko srednjovjekovnog grada do središta suvremenog grada.

Prema podacima iz 1985. godine,[74] broj stanovnika u povijesnoj jezgri iznosio je 3.856 dok ih je 2011. godine bilo 2.320. Prema dostupnim podacima iz 2011. godine od ukupnog broja stanova (1.435) stalno naseljenih je 853 što ukazuje na činjenicu da je velik broj stambenih jedinica pretvoren u apartmane ili se koristi za privremeno stanovanje.

[74] Grupa autora (1985), *Integralni plan uređenja povijesne jezgre Splita*, koordinator projekta; Marasović, D., Nositelj izrade: Zavod za zaštitu spomenika kulture Split, Urbanistički zavod Dalmacije, Arhitektonski fakultet Zagreb- Zavod za graditeljsko nasljeđe, Zavod za izgradnju Splita, str. 56

Najveći problem za očuvanje funkcije gradske četvrti na području povijesne jezgre je ekonomska logika koja navodi pojedine vlasnike stambenih prostora u jezgri na zaključak da je stanove u jezgri profitabilnije prodati ili ih dati u turistički najam, nego u njima stanovati. U kombinaciji s relativno slabim primanjima dijela stanovnika, proces iseljavanja, prodaje stanova i kupovina novih, jeftinijih, na drugim dijelovima grada, ili prenamjena stambenih prostora za turizam, dovode do depopulacije jezgre. Ovaj trend ne može se promijeniti samo prostornim zahvatima, već ga treba rješavati mjerama poput javne stambene politike, ograničavanjem prenamjene stanova ili poticanjem stalnog stanovanja. Drugim riječima, potrebno je ekonomskim i političkim mehanizmima uravnotežiti stambenu i turističku upotrebu prostora.

Za razliku od 1985. godine kada je kao problem isticano slabo stanje stambenog prostora i stanovanje u prizemljima, danas je stanovanje u prizemljima vrlo rijetko, a dio stanova je obnovljen. Međutim, još uvijek značajan dio stanova tek treba obnovu.

Za podizanje kvalitete stanovanja u jezgri potrebno je osigurati mogućnosti građevinske obnove i poboljšanja komunalne infrastrukture[75], javni red i mir, efikasne transporte i opskrbu, opskrbne punktove na rubu pješačke zone, parkiranje u neposrednoj blizini jezgre, efikasan javni i pristupačan taxi prijevoz,[76] trgovine svakodnevnim potrepštinama i dijelove javnih prostora koji su adekvatno opremljeni i nisu zauzeti komercijalnim sadržajima (za sjedenje, igru, razonodu, događanja u organizaciji stanara i slično) te povećati zelene površine.

Povijesna jezgra prepoznata je i **zaštićena kulturno-povijesna cjelina** svjetskog značaja, unutar koje se nalazi Dioklecijanova palača i drugi pojedinačno zaštićeni spomenici kulture. Jedan dio njezine spomeničke vrijednosti proizlazi iz očuvanosti antičkih građevina, srednjovjekovnog grada i drugih pojedinačnih građevina, a drugi dio iz kontinuiteta njezina korištenja i urbanih transformacija koje traju već više od 1700 godina. U kontekstu urbanog funkcioniranja povijesne jezgre, spomenički status određuje posebne uvjete u korištenju, izgradnji i

[75] Rezultati istraživanja sprovedenog za potrebe ovog plana pokazali su da kad je riječ o komunalnim problemima stanovnici PJ najvećim problemima smatraju loše održavanje zelenih površina, zagađenost zraka, buku koju stvaraju klubovi i kafići, smeće i otpatke na ulici, nedovoljno održavanje ulica i cesta, nedovršenu komunalnu infrastrukturu (vodovod i kanalizacija) kao i lošu kvalitetu zraka i smrad

[76] Stanovnici se također žale na slabu povezanost javnim prijevozom s ostalim dijelovima grada, odnosno na loš rasspored i rijetke polaske javnog prijevoza.

transformacijama grada. Svi procesi, a posebno oni kojima se mijenja korištenje i izgled izgrađenog okoliša, nužno moraju imati odnos prema postojećim vrijednostima. Istovremeno slojevi graditeljskog nasljeđa pod stalnim su izazovom novih prostornih potreba korisnika kao i novim tehnološkim i strukturnim zahtjevima vezanim uz gradnju i infrastrukturu.

Mjerilo građevina i javnih prostora, pješački okoliš, sraslost izgrađenih struktura, ponekad iznenađujuće interpolacije, prizemlja otvorena poslovnom ili javnom korištenju, polujavni prostori i nezagarantirana privatnost, gustoća detalja, materijalnost koja polazi od kamena, samo su neke od mogućih zajedničkih vrijednosti koje treba posebno razmotriti i prepoznati prije značajnijih budućih zahvata. Za sagledavanje spomeničke uloge u cjelini **nužna je izrada integralne konzervatorske podloge.**

Interpretacija i prezentacija baštine kao sustav nije kvalitetno razvijena u odnosu na postojeći sadržaj, spoznaje i vrijednosti koje povijesna jezgra Splita ima. Temelji se na „faktografskom" pristupu koji ne vodi računa o profilu, potrebama te segmentaciji „novih" korisnika i „novih" turista kao ni o novim medijima i novim načinima prijenosa informacija. Može se zaključiti da u tom području ima puno neiskorištenog potencijala i prostora za poboljšanje, prvenstveno u kontekstu stvaranja novih sadržaja i načina interpretacije kroz, primjerice, uvođenje novih tehnologija poput pametnih telefona i signalizacije kodovima brzog odgovora (QR),[77] raznovrsnijih mapa i tematskih ruta koje se predlažu posjetiteljima, audio vodstva te drugih suvremenih prezentacijskih tehnika i alata.

Predlaže se **izrada integralnog plana interpretacije i prezentacije povijesne jezgre,** utemeljenog na recentnim znanstvenim i stručnim tekstovima.

Uz svjetske turističke trendove rastuće popularnosti gradskog turizma i bolju prometnu dostupnost[78], Split se iz tranzitnog grada kakvim se u turističkom smislu

[77] Turistička zajednica Sinja postavila je 2015. infotable u Sinju na kojima se nalaze podaci o spomenicima i znamenitostima na hrvatskom i engleskom jeziku te QR kod. Aktivacijom QR (*quick response*) koda na tabli pomoću pametnog mobilnog telefona (*smart phone*), turisti će se moći informirati o kulturno-povijesnim znamenitostima Sinja na moderan način, kakav se već primjenjuje u svjetskim metropolama. http://dalmatinskiportal.hr/zivot/u-sinju-postavljene-infotable-s-qr kodovima/2318

[78] Po tržišnim analizama, svake godine počevši s 2000., zračni promet je u kontinuiranom porastu. Avio kompanije svake godine uvedu nekoliko novih linija ili produlje sezonu letenja za neke linije koje već postoje.

opisivao nekoliko desetljeća, pretvorio u popularno **turističko odredište** u kojem se turisti u prosjeku zadržavaju koliko i u drugim europskim gradskim destinacijama.[79] Ovakav izrazito dinamičan rast prometa pokazuje da se upravo turizam prometnuo u glavni čimbenik koji utječe na velik broj prostornih i društvenih transformacija kojima Split svjedoči u novije vrijeme.

Povećani priljev turista doveo je do povećane potražnje za turističkim uslugama i to prvenstveno u prostoru povijesne jezgre kao najatraktivnijem i najvrjednijem gradskom prostoru. Ponuda ubrzano počinje pratiti i odgovarati na potražnju što se reflektira kroz adaptaciju značajnog dijela stambenih i uredskih prostora u turističke smještajne kapacitete, hotelske i hostelske sobe, apartmane i sobe za iznajmljivanje različitih kategorija. Poslovni prostori u prizemljima adaptirani su u restorane, zalogajnice, slastičarne, vinske barove, kavane i kafiće, predvorja hotela, turističke agencije, suvenirnice i druge sadržaje namijenjene posjetiteljima. S uspostavom sve potrebne turističke infrastrukture, prostor povijesne jezgre pretvorio se u turističku destinaciju, kojom sve više upravljaju zakoni ponude i potražnje turističkog tržišta.

S obzirom na to da je jezgra gusto izgrađeno **urbano tkivo**, u kojem ima vrlo malo prostora za novu gradnju, jasno je da se povećani broj turističkih sadržaja dogodio na račun smanjenja sadržaja koji su potrebni da bi ovaj prostor obavljao tradicionalne funkcije gradskog centra i kvarta.

Prema podacima gospodarske analize[80] provedene za potrebe izrade ovog Plana upravljanja, od ukupnog broja *hotelskih kapaciteta* u gradu Splitu u zonama A i B nalazi se cca 48%, s tendencijom rasta. U istom prostoru registrirano je i preko 60% *hostelskih kapaciteta*, s tendencijom rasta. Stoga bi buduće lociranje smještajnih kapaciteta na ovom prostoru trebalo pomno isplanirati vodeći računa o nosivim kapacitetima. Bilo bi ih poželjno locirati - kao i drugu turističku ponudu - u druge dijelove grada, kako bi se smanjio pritisak stacionarnih gostiju na PJ te posljedično pritisak na komunalnu infrastrukturu, te zaustavilo istiskivanje sadržaja potrebnog lokalnom stanovništvu u korist turista. Kako u prostorno – ekološkom smislu,

[79] Po dostupnim podacima TZ Splita, Grad Split je u 2014. godini ostvario 394.054 dolazaka te 1.111.379 noćenja, a 2015. godine, u prvih je 10 mjeseci ostvario 436.585 dolazaka te 1.285.821 noćenja. Prosječan boravak gosta u Splitu u 2014. godini bio je 2,8 dana, a u 2015. godini 2,9 dana. Detaljna slika razvoja turizma u Gradu i jezgri donosi se u poglavlju 4. Analize stanja, Gospodarstvo/poduzetništvo u PJ.

[80] Detaljnije u 4. poglavlju Analize stanja, Gospodarstvo/poduzetništvo u PJ.

negativni učinci turizma najčešće podrazumijevaju probleme u svezi prekoračenja fizičkih nosivih kapaciteta područja, na to se mora obratiti posebna pozornost pri planiranju. Pri tom valja voditi računa o tome da je pri prostornom planiranju turizma važan broj svih vrsta gostiju koji gravitiraju nekom prostoru: ne samo stacionarnih, nego i tranzitnih i izletničkih. Važno je, također, uzeti u obzir i tokove kretanja svih navedenih tipova turista prostorima povijesne jezgre.

Najveća vidljiva promjena u prostoru, a koja je rezultat ubrzane turistifikacije povijesne jezgre je zauzimanje javnih površina za potrebe terasa ugostiteljskih objekata, koje, posebno na rubovima jezgre, imaju tendenciju širenja, trajnog natkrivanja i zatvaranja. Prema podacima Grada Splita, uplate za zakup javnih površina u gradskom kotaru Grad kontinuirano rastu svake godine. Prihod Grada po ovoj osnovi je, primjerice, 2006. godine iznosio 2.287.602,08 kn, a 2014. godine 7.016.737,07 kn. Razvoj **ugostiteljske monokulture** smanjuje kvalitetu života građana Splita i stanovnika jezgre, ugrožava njene tradicionalne funkcije te predstavlja opasnost i za kvalitetu same turističke destinacije.

Turizam uvjetuje i **rast cijena nekretnina** i **pretvaranje stanova i poslovnih prostora u turističke sadržaje**, što građane i stanae udaljava od jezgre. Pozitivan dio ove promjene je ubrzani proces obnove pojedinačnih građevina čime se unapređuje opće stanje građevnog fonda.

Zbog manjka kontrole turističkih procesa nastaju i komunalni problemi s bukom u noćnim satima, odvozom otpada i ispusima ventilacija i klima uređaja.

Kako bi se izbjeglo da tržišni procesi turističke industrije upravljaju razvojem grada potrebno je vrlo detaljno **prostorno planiranje turizma.** To se u slučaju prostora same povijesne jezgre, koja je gusto izgrađena, prvenstveno odnosi na određivanje i planiranje namjena poslovnih prostora te na zaustavljanje rasta smještajnih kapaciteta. Pritom je velika odgovornost na lokalnoj upravi jer ona sustavom poticaja i beneficija može vrlo precizno odrediti namjene korištenja prostora u gradskoj jezgri. Uz detaljno mapiranje svih sadržaja i djelatnosti u jezgri te na

osnovu njihova broja i omjera, može se odrediti koliko i kakvih sadržaja je poželjno imati u tom prostoru, da bi se neometano odvijale sve njegove funkcije.[81]

S obzirom na karakteristiku sezonalnosti splitskog turizma, velik broj poslovnih prostora namijenjenih turistima nema jednak režim korištenja tokom cijele godine. I taj je čimbenik potrebno detaljno istražiti kako bi se dio odredbi u planiranju ticao i poticanja cjelogodišnjeg rada,[82] odnosno donosio s ciljem da se povijesnoj jezgri osiguraju sve urbane funkcije tokom cijele godine. Pritom gradskoj upravi najveći alat u upravljanju tim procesom mogu biti vlastiti poslovni i stambeni prostori, čiji je broj zadnjih godina bio u opadanju,[83] prvenstveno zbog zahtjeva za povratom imovine. Međutim, koristeći se načelom prvootkupa, Gradu bi - u situacijama koje to dopuštaju - trebalo biti u interesu da se taj fond povećava.

Kako bi povijesna jezgra ostala centar grada koji služi svim stanovnicima grada Splita i šire regije, ali i kako bi se brojnim posjetiteljima osigurala kvaliteta doživljaja, potrebno je **smanjiti pritisak turizma na taj prostor**, što se u kontekstu prostornog planiranja turizma može postići **aktiviranjem turističke ponude u drugim dijelovima grada** i ravnomjernijim raspoređivanjem turističkih sadržaja u cijelom gradu. Kako bi se sačuvala arhitektonska i urbanistička autohtonost te „duh mjesta“, turistički tokovi u jezgri moraju se strateški usmjeravati, a za kvalitetu života stanovnika jezgre posebno je važno **smanjiti noćnu ponudu turističkih usluga** na tom prostoru.

4.3. Graditeljsko tkivo i prostorni sklopovi

Povijesna jezgra obuhvaća centralni dio Splita površine oko 22,1 ha, ne računajući kontaktnu zonu. Granica područja određena je konturom baroknih bastiona koji su djelomično sačuvani, odnosno ulicama koje tangiraju bastione i razdvajaju povijesnu jezgru od ostalog gradskog tkiva.

---

[81] Prostorno planiranje turističkog razvoja podrazumijevalo bi detaljnu prostornu analizu svih turističkih resursa te načina i intenziteta njihova korištenja, uz pomoć GIS mapiranja aktivnosti i djelatnosti u prostoru te sukladno lokacijskim obilježjima prostora.

[82] Cjelogodišnji rad poslovnih prostora moguće je postići i sa privremenim korisnicima. Uz poticajne mjere od grada dio poslovnih prostora koji su prvenstveno u funkciji turizma, a ne rade van sezone, mogao bi se dati u podzakup napr. djelatnostima lokalnih kreativnih industrija.

[83] Detaljnije u poglavlju 4. Gospodarstvo/poduzetništvo u PJ

Povijest nastanka jasno je vidljiva u prostoru. Izgrađenu strukturu jezgre odredili su povijesni sustavi obrane grada. Do danas su zadržana tri osnovna područja jezgre: reutilizirana i transformirana antička palača-castrum, srednjovjekovni gusto izgrađeni grad i prstenasto područje s većim strukturama i ostacima bastiona, koje još uvijek nije konsolidirano.
Promatra li se jezgra u cjelini dominatan je dojam prostora koji je kontinuirano mijenjan, trajno nedovršen, odnosno otvoren za promjene. Jezgru ne čine jasne cjeline dovršene prema izvornim zamislima ili duhu određenog vremena, već sasvim suprotno, gusti kolaž vremenski i prostorno isprepletnih graditeljskih intervencija. Metode i mjerilo promjene različite su ovisno o tome radi li se o antičkoj, srednjovjekovnoj i baroknoj bazi.

Dioklecijanova palača nastala je kao carska palača, sastavljena od carske rezidencije, zone javnih sadržaja (hramovi, terme, Peristil), pratećih vojnih, uslužnih, proizvodnih i stambenih prostora, podruma i obrambenog zida s kulama. Njena čvrsta i racionalna organizacija bila je podloga za brojne naknadne prilagodbe i dogradnje, više ili manje agresivna spajanja struktura, simbiotske sklopove građevina koje nerijetko imaju složenu stratigrafiju slojeva građenja kroz vrijeme. Novonastali prostori redovito su kompozit prethodnih slojeva i nove gradnje.

Posebnu prostornu cjelinu čine podrumi Dikolecijanove palače koji su u građevinskom smislu jedan jasno definiran sklop – dio građevine, a u funkcionalnom smislu jedan izdvojeni sadržaj. Podrumi predstavljaju izuzetan resurs javnog zatvorenog prostora i služe kao temeljna konstrukcija ili podloga za građevine nad njima.

Gotovo tisuću godina zidine Palača bile su ujedno granice grada, sve do intenzivnijeg širenja prema zapadu. Srednjovjekovno proširenje grada nastalo je kroz samostalne gradnje, prenamjene i zamjene građevina, ali rijetko kroz srastanje struktura koje obilježava samu Palaču. Za ovaj dio značajniji je kontinuitet javnih prostora kroz više od 700 godina, mjerilo i dimenzije građevine, trase ulica i položaji trgova.

Preostali prostor do nekadašnjih granica baroknih bastiona je fragmentarno artikuliran. Čini ga prsten pojedinačnih većih urbanih zahvata koji su završeni ili koje tek treba izvršiti. Uglavnom se radi o javnim otvorenim prostorima. U njemu

se nalaze tri djelomično sačuvana bastiona (Priuli, Cornaro i Contarini) koji, kao uzdignuti prazni prostori, predstavljaju značajan prostorni resurs, ali danas neuređeni djeluju više kao problem u gradskom tkivu. Svaki od blokova i otvorenih prostora u ovom prstenu ima vlastitu graditeljsku logiku, a povezuje ih mjerilo, položaj i uloga u gradu.
U cijelini povijesna jezgra, u području zaštite zone A obuhvaća oko 900 individualnih građevina, ne uključujući ostatke Palače. Većina građevina je građena od kamena, uz korištenje morta na bazi vapna. Samo je nekoliko modernih građevina izgrađeno od betona. Neke od betonskih građevina su obložene kamenom, druge ožbukane, neke s velikim staklenim površinama. Neke od povijesnih građevina također su ožbukane. Mnoge od njih su u izvornom obliku bile ožbukane, ali je u velikom broju slučajeva žbuka uklonjena kako bi se ogolio kamen (takozvani „kameni romantizam“). Krovovi u užem dijelu jezgre su kosi, prekriveni keramičkim crepovima mediteranskog tipa („kupa kanalica“).

Aktualno **podučje kontaktne zone** - zone zaštite B obuhvaća prsten gradske luke i gradsko područje koje je izgrađeno do kraja devetnaestog stoljeća. Ulaz u luku definiraju ozelenjene uzvisine – Katalinića brig na istoku i Sustipan na zapadu. Oba prostora su nedovršena, posebno istočni dio u kojem postoji značajna rezerva prostora na području željezničkog kolodvora. Oni predstavljaju i funkcionalnu nadopunu jezgre, kao proširenje javnog prostora obalnih šetnica, prometnih čvorišta i dijelova turističke infrastrukture povezane s turističkom ulogom jezgre. Nekadašnja gradska predgrađa Lučac, Dobri i Varoš su gusto izgrađeni prostori s uskim ulicama i kamenim kućama. Po mjerilu ulica nalikuju središnjim dijelovima povijesne jezgre iako je njihova gradnja uglavnom skromnija. S jezgrom oni čine cjelinu pješačkog 'kamenog grada'.

Osnovna **namjena prostora** povijesne jezgre je planski određena kao mješovita, ali unutar nje mogu se razlikovati stanovanje, turistički smještajni sadržaji, ugostiteljski sadržaji, turističke agencije i poslovnice, trgovački sadržaji, uslužni sadržaji, objekti kulturne namjene, edukacijski i znanstveni sadržaji, vjerske građevine i poslovni prostori, te niz drugih manje zastupljenih namjena.

Pojedine detaljne namjene okupljaju se u prostorne klastere tako da se formiraju ulice ili zone profilirane po svojoj ponudi. Ovo okupljanje sadržaja slične ponude

narušeno je suvenirnicama i ugostiteljskim objektima koji nisu posebno profilirani, kojima se ujednačava ponuda na cijelom prostoru jezgre.

U posljednjih četrdeset godina, dogodile su se značajne promjene namjena koja su poremetile odnose sadržaja u prostoru koji su su postojali u prethodnim periodima. Nastankom Splita 3 i sekundarnog centra izmješten je dio trgovačkih, uslužnih i poslovnih sadržaja. Izgradnjom sveučilišnog kampusa izmještaju se visokoškolske ustanove. Izgradnjom trgovačkih centara opada intenzitet korištenja javnog prostora, atraktivnost trgovina u jezgri i potreba za zabavnim sadržajima u jezgri. Uslijed intenzivnih turističkih procesa započela je promjena namjena velikih razmjera. Smanjuje se stanovanje, ali i dio drugih sadržaja, a na njihovom mjestu nastali su sadržaji u funkciji turizma.

Prostor povijesne jezgre kroz svoju povijest svjedočio je brojnim promjenama u načinima korištenja koje su bile praćene i promjenama graditeljskog tkiva. Osnovna struktura grada je dovoljno vitalna da apsorbira promjene dok god one nisu iznimno destruktivne. Međutim postoji konflikt između interesa stanara i građana koji nisu uključeni u turističku ekonomiju (ili im ona nije primarni motiv) i interesa intenzivnog korištenja povijesne jezgre kao turističkog resursa. Kako bi se pomirile ove krajnosti i uravnotežio razvoj jezgre, na način da ona postane ugodno mjesto za stanovanje, funkcionalni i visokokvalitetan centar grada, ali i prostor koji je generator gospodarskog napretka, potrebno je upravljati namjenama prostora kroz određivanje kvota pojedinih sadržaja kao i njihovo profiliranje.

Od posebne važnosti je odrediti namjenu i način korištenja podruma Dioklecijanove palače jer je ona veliki zatvoreni javni resurs pogodan za različite namjene, relativno lako prilagodljiv za korištenje tijekom cijele godine, posebno za učestala povremena događanja. Poželjno je da sadržaji u njima budu novi atraktor za građane i razlog njihova dolaska u jezgru.

Stanovanje je 1985. godine zauzimalo 44% površine gradskog fonda. Danas je udjel stanova smanjen jer se prostori u prizemljima sve manje koriste za stanovanje, jer su neki stambeni prostori porušeni (na primjer na jugoistočnom kvadrantu Palače), te jer je velik broj stambenih prostora prenamijenjen u turistički smještaj.

Prema rezultatima istraživanja napravljenim za ovaj dokument, u povijesnoj jezgri postoji zadovoljavajuća količina poslovnih prostora. Problem, međutim predstavlja način njihovog dominatnog korištenja i profiliranje ponude u smjeru turizma, a ne u smjeru potreba građana.[84] Dio poslovnih prostora nalazi se u gradskom vlasništvu, ali upravljanje njihovim korištenjem nije u dovoljnoj mjeri u funkciji javnog interesa.

Da bi se osigurale određene zone mirnijeg stanovanja i prikladno okruženje stambenog kvarta, distribucija načina korištenja i režimi poslovanja trebaju biti usklađeni s stambenim funkcijama jezgre.

Jezgra obuhvaća veću količinu javnih sadržaja. Kako bi oni ojačali funkciju centra grada, njihovo djelovanje i ponuda trebaju biti puno više usmjereni javnosti. Treba omogućiti zadržavanje postojećih javnih sadržaja i podržati nastanak novih kao što su Koncertna dvorana ili ljetna pozornica na bedemu Cornaro. Na osnovu prepoznavanja potreba pojedinačnih ciljnih skupina treba stvoriti uvjete za nastajanje novih javnih prostora kao što su dnevni centar za starije osobe, igrališta, igraonice, radionice za djecu, prostori za povremena i privremena javna događanja i manifestacije, informacijski centar za građane, prostori za rekreaciju, poslovni forumi, co-working prostori i slično.

Turistički sadržaji zauzeli su značajan udio u ukupnim zatvorenim površinama u povijesnoj jezgri te kontinuirano rastu. U pojedinim aspektima već su dosegnuli kritičnu točku zasićenja, na kojoj ponuđeni sadržaji počinju predstavljati konkurenciju jedni drugima. To dovodi do smanjenja cijena, te zatvaranja pojedinih sadržaja, ali – s druge strane - i do unaprjeđenja ponude. U tom konteksu je za povijesnu jezgru važno uspostaviti **upravljanje turističkim sadržajima** po principima destinacijskog menadžmenta, usklađivanjem količine i vrste ponude te stvaranjem uvjeta za održivi turistički razvoj. Poželjno je također preusmjeravanje razvoja turističkog smještaja izvan stambenih zgrada.

Ukupna površina zatvorenih prostora u zoni A, odnosno u obuhvatu Plana iznosi 170.917 m2. Osnovni građevni materijal je, kako je već rečeno, kamen. Od kamena

[84] Upravo je u procesu otvaranja još jedan trgovački centar-Mall of Split na Mejašima- čiji prostori imaju površinu veću od svih poslovnih prostora u jezgri zajedno, što govori o tome da potreba za trgovačkim i uslužnim sadržajima za stanovnike grada i šireg gradskog područja postoji. Intenzitet korištenja štandova u adventsko vrijeme u jezgri također govori o potrebi i kupovnoj moći građana koja je dovoljna da se u jezgri poslovni prostori usmjere prema ponudi za lokalno stanovništvo.

je, u kombinaciji s mortom, izvedena većina zidova u povijesnoj jezgri. Kamenom je popločan velik dio površina ulica. Od njega su građeni i pojedini posebni elementi građevina; utvrde, zvonici i krovovi.

Zgrade u užem dijelu povijesne jezgre imaju uglavnom zidane kamene zidove, ožbukane ili neožbukane, drvene grede i međukatne konstrukcije, drvena krovišta s pokrovom od kupe kanalice, otvore s kamenim dovratnicima ili doprozornicima, drvene prozore i grilje ili škure. Oblici građevina uglavnom su jednostavni, osim kod krovnih ploha koje su često oblikovane krovnim istacima, luminarima, terasama i slično. Na manjem broju građevina izvedeni su balkoni i konzolni istaci. Većina građevina je ugrađena ili međuosbno prislonjena. Vrlo rijetke su pojedinačne samostojeće građevine. Spajanje struktura posebno je naglašeno unutar Dioklecijanove palače, gdje su novije strukture nadograđene na dijelove građevina iz prethodnih perioda. Najizrazitiji primjeri ugradnje i nastavljanja postojećih struktura su gradnja na podrumima Palače, srednjovjekovni zvonici i crkvice ugrađene u obrambene zidove Palače, interpolacija zvonika katedrale, prostori nastali zazidavanjem rimskih struktura kao pročelja na Peristilu ili građevine uz obrambene zidove Palače. U ovim primjerima ne radi se samo o građevinama koje se temelje na ostacima prethodnih građevina već o potpunoj integraciji izgrađenih struktura.

Građevine su solidno građene obzirom da su opstale više stotina godina i uglavnom ne pokazuju znakove značajnije degradacije. Samo nekoliko zgrada vidljivo je statički ugroženo. Građevni fond je u upotrebljivom stanju. U manjem broju građevina postoje složeniji problemi s podzemnom vlagom i to uglavnom u njihovim podrumskim djelovima koje ima samo mali broj građevina u povijesnoj jezgri. Stanje krovova je neujednačeno. Značajan broj krovova je relativno nedavno uređen, ali postoji i velik broj građevina na kojima su pokrovi i krovišta u lošem stanju. Zbog cjelovite slike jezgre važno je sačuvati ovaj način izvedbe krovova, a pojedina drugačija rješenja pažljivo oblikovno uklopiti u dominatnu topografiju crvenih krovova. Pojedina pročelja su obnovljena ali velik dio pročelja još treba sanaciju i obnovu. Neka o pročelja trebaju i statičku sanaciju.

U posljednjih 30 godina izvršene su temeljite rekonstrukcije i/ili obnove na velikom broju građevina u javnom vlasništvu, crkvama i pojedinačnim dijelovima spomeničke baštine

Intenzivnom turistifikacijom jezgre i uređenjem velikog dijela građevinskog fonda povijesne jezgre u svrhu stvaranja smještajnih jedinica i poslovnih prostora turističke ponude, nekoliko je zgrada temeljito konsolidirano, obnovljeno i pretvoreno u hotele, dok su na pojedinima obavljeni manji popravci, ili samo površinske korekcije.

Suvremeni životni standardi zahtjevaju visoku razinu komfora i energetski štedljiva rješenja za unutrašnje zatvorene prostore. Ovi zahtjevi vode povećanim termoizolacijskim svojstvima zidova i otvora, veće otvore koji pružaju bolje osunčanje prostora i bolje poglede, ugradnji klimatizacijskih uređaja, solarnih panela i druge opreme za grijanje, hlađenje i ventilaciju, ugradnju satelitskih antena, dizala, štedne rasvjete i druge opreme koja korištenje građevina čini jednostavnijim i udobnijim. Kako bi povijesna jezgra mogla biti prostor kvalitetnog stanovanja, rada i turističkog boravka, potrebno je sustavno odgovoriti na te, nove, tehničke zahtjeve.

Sve navedene, ali i druge elemente kojima se unapređuju uvjeti korištenja prostora treba regulirati detaljnim urbanističkim planom, usklađenim s integralnom konzervatorskom podlogom.

Veliki dio **javnih otvorenih prostora** je urbanistički i arhitektonski definiran, ali preostao je jedan dio njih koje treba urediti i artikulirati. Najlošije stanje javnog prostora je na Pazaru i istočnom dijelu Rive te na vrhu Marmontove ulice u kontaktu s bastionom Priuli i južno od robne kuće. Ribarnica je javni prostor od posebnog značaja, koji treba organizirati i urediti. Na njoj postoji niz sanitarnih i logističkih problema, kao i pitanje natkrivanja otvorenog dijela ribarnice u niši Marmontove ulice.

Javni prostori iznimno su važni za održavanje manifestacija, povremenih i privremenih događanja, koji doprinose ulozi centra grada, ali i turističkoj ponudi. Treba osigurati uvjete da se nastave i dodatno razviju ovakva događanja, rješavanjem potrebnih logističkih i tehničkih uvjeta, te definiranjem režima korištenja kako ovakva događanja ne bi bila u konfliktu s funkcijom stanovanja i ostalim aktivnostima i vrijednostima povijesne jezgre.

Za javni prostor ovog intenziteta korištenja, povijesti i značaja u javnom prostoru jezgre postoji iznimno **malo umjetničkih djela**. Uz radove koji bi se trajno postavili javne prostore je moguće koristiti i za privremene postave pojedinih dijela u okviru različitih umjetničkih događanja i manifestacija.
Javna rasvjeta je uglavnom toplog svjetla. Rješenja osvjetljenja su uglavnom neutralna. Ističu se osvjetljenje Rive, Marmontove i Đardina. Posebnim rješenjima rasvjete po mjeri pojedinih javnih prostora i sklopova treba unaprijediti noćni doživljaj povijesne jezgre.

Za dinamiku korištenja javnog prostora značajno je kako se koriste i kakva je ponuda poslovnih prostora u prizemljima. Pojedini prostori organizirani su na način da djeluju kao proširenja javnog prostora dok drugi zauzimaju javne prostore, koristeći unutrašnji prostor samo kao logistiku vanjskih prostora. Na nekim dijelovima jezgre terase su kvalitetna nadopuna javnog prostora. Na drugim dijelovima zbog pretjeranog zauzimanja otvorenog javnog prostora postale su smetnja slobodnom kretanju i zadržavanju, prepreka za turističke tokove, kretanje stanovnika i opskrbnih vozila, te onemogućile odvijanje različitih događanja.

Javni prostori koriste se i za postav štandova i drugih pokretnih naprava za prodaju na otvorenom. Na pojedinim lokacijama njihov prevelik broj, nesređen raspored i neujednačenost vrsta štandova stvara nered i na takav način smanjuje vrijednosti javnog prostora.

Kao posebnost javnog prostora ističe se šetnica na zidinama koja se priprema kako bi se mogla otvoriti za javnost.

Slika 9. Zauzetost javnih prostora u jezgri

Izvor: vlastiti izračun

Terase ugostiteljskih sadržaja, prodajni štandovi i kiosci, parkiranje

Najznačajnija parkovna površina u jezgri je Đardin s zelenim pojasom uz sjeverni zid Palače. Hortikulturno je uređen i dio Rive. Na ostalim površinama radi se o pojedinačnim stablima ili manjim grupama. Posebnost je vrt u Domonisovoj ulici koji je nastao samoorganiziranom akcijom i brigom stanara. Na tragu ove inicijative, Udruga Zeleni Dalmacije u suradnji sa Parkovima i nasadima d.o.o. izradila je 2015. godine studiju *Zeleni prsten gradske jezgre Splita*, koja je pokazala da prostora za dodatno „ozelenjavanje“ u gusto izgrađenom prostoru poput povijesne jezgre itekako ima.

U jezgri postoji niz **prostornih sklopova** čije stanje i funkcija se mogu bitno unaprijediti. S obzirom na zaštićeni spomenički status, podrazumijeva se da je sve moguće intervencije potrebno provoditi uz poštivanje konzervatorskih smjernica, ovjeru javnosti i predviđene konzultacije s UNESCO-m.
Pojedine ulice sadržajno se profiliraju što treba podruprijeti upravljanjem namjenama i donošenjem smjernica uređenja. To se odnosi na glavne trgovačke ulice mješovitih sadržaja Bosansku- Marulićevu, Domaldovu- Šubićevu,

Dioklecijanovu, Krešimirovu i Marmontovu i manje frekventne ulice s specijaliziranijom ponudom poput Zadarske, Majstora Jurja – Kružićeve-Cosmijeve-Trogirske, Bajamontijeve-Rodrigine i Dominisove i Nepotove.

Nedovršeni i podiskorišteni prostori ili oni u kojima je potrebno ili moguće značajnije unapređenje unutar uže jezgre su:
1 – sklop oko katedrale sa zgradama župnog dvora, Poljanom kraljice Jelene i Srebrnim vratima
2 - jugoistočni kvadrant s Kriptoportikom, Triklinijem i otvorima prema Podrumima -najproblematičniji dio uže jezgre
3 – ulica Ilirske akademije - sklop od važnosti za povezivanje podruma s javnim prostorom nad njima
4 – Carrarina poljana - jedan od prostora u kojem postoji prepoznatljiv karakter stambenog kvarta, kojeg treba sačuvati i unaprijediti
5 - Marmontove konjušnice i Ribarnica
6 - zatvoreni blok pravoslavne crkve s temeljima i nadtemeljnim zidovima hrama
7 - ulica kralja Tomislava
8 - vrh Marmontove ulice
9 - bedem Cornaro s Galerijom umjetnina
10- bastion Contarini
11- pazar - gradska tržnica
12 – usjek pruge
13- Riva – kontaktni prostori
14 –istočni dio Rive - 'turistička vrata' jezgre
15 –zapadni dio Rive
16- Prokurative

Sve navedene prostorne sklopove treba razraditi detaljnim urbanističkim planom u cilju unapređenja i razvoja jezgre u cjelini. Za svakog od njih treba razviti prilagođena i posebna prostorno-planska rješenja i smjernice povezane s njihovim baštinskim, ekonomskim i društvenim vrijednostima.

Slika 10. Značajniji prostorni sklopovi povijesne jezgre

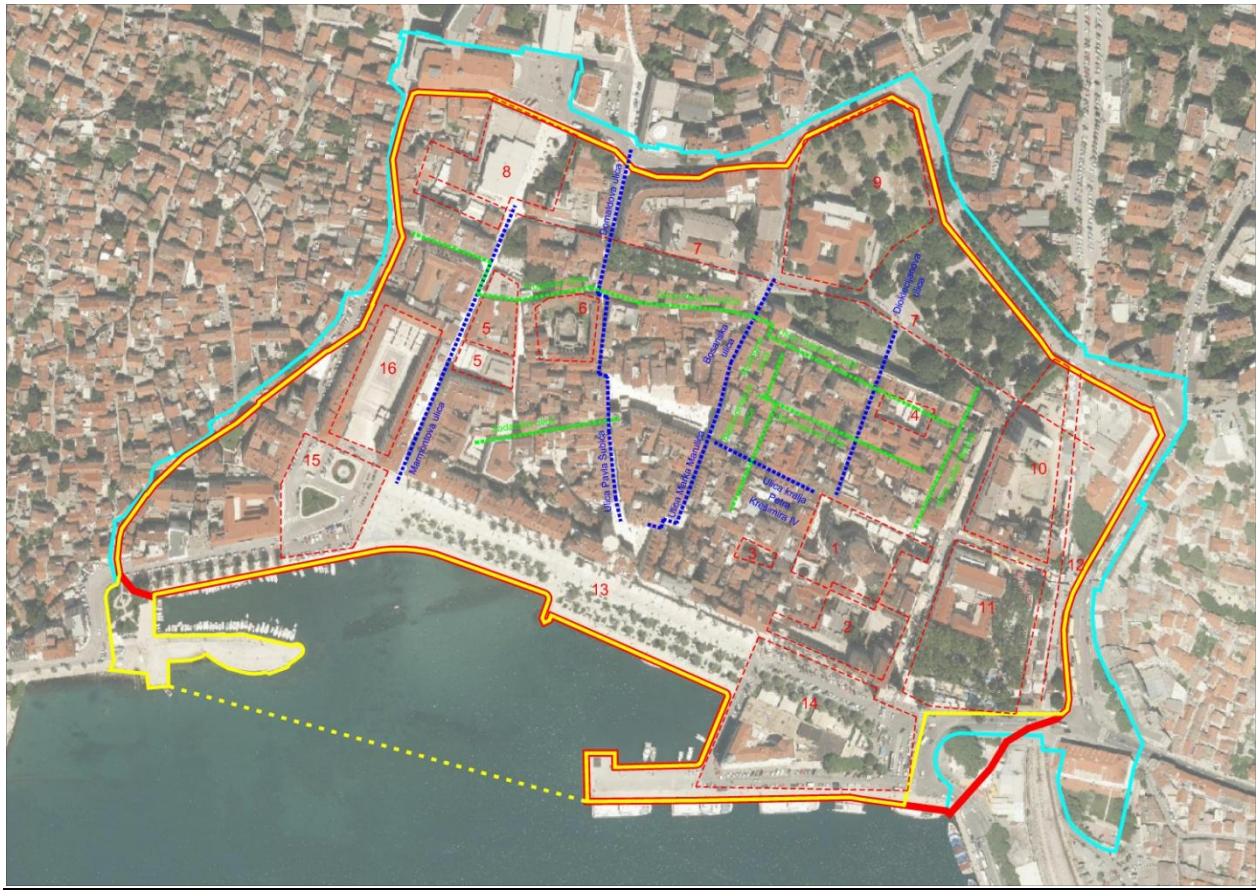

Izvor: vlastiti proračun

4.4. Promet i infrastruktura

Povijesna jezgra gotovo je u cijelosti pješačka zona. Kolni promet u nju ulazi samo na dva nasuprotna kraja Rive. S obzirom da suvremeni životni standardi zahtjevaju dobru pristupačnost vozilima, pitanje kolnog prometa u kontaktnoj zoni važano je za funkcioniraje jezgre. Stanari povijesne jezgre, građani iz drugih dijelova, ali i posjetitelji i turisti trebaju, naime, što kraći put od mjesta zaustavljanja javnog ili organiziranog prijevoza i parkiranja osobnih automobila do odredišta svojih putovanja.

Na perimetru jezgre danas postoji nekoliko parkirališta ali njihov kapacitet nije dovoljan. To uzrokuje višestruke probleme u prometu, stanju javnog prostora i funkcioniranju jezgre i kontaktnog prostora. Premda je GUP-om Od predviđena izgradnja nekoliko javnih, do danas je izgrađena samo jedna, manjeg kapaciteta, na Dražancu.U tom kontekstu je rješavanje parkiranja/garažiranja jedan od prioriteta

za unapređenje povijesne jezgre i njenog kontaktnog područja. Zbog toga se nebi smjelo krenuti u uređenje prostora kojim bi se ukinuli ili smanjili postojeći parking kapaciteti bez prethodnog rješavanja ovog pitanja na drugim lokacijama. Uz automobile postoji i problem parkiranja motocikla, a u posljednje vrijeme počeo se razvijati i biciklistički promet za koji je potrebno predvidjeti prostore i opremu za parkiranje izvan najužeg dijela jezgre.

Problem parkiranja ugrožava i javni pješački prostor koji je posebna vrijednost Splita. Artikulacijom parkiranja oslobodila bi se značajna količina javnog prostora i otvorile mogućnosti za unapređenje kvalitete življenja i poslovanja u gradu.

Za potrebe osiguranja pristupačnosti povijesne jezgre osobama smanjene pokreljivosti izrađen je poseban Plan pristupačnosti.[85]

Kao opskrbni punktovi koriste se Trg Gaje Bulata (Kazališni trg), zapadni dio Rive, vrh Hrvojeve ulice na pristupu Pazaru te prilaz uz bastion Cornaro. Moguće je unapređenje režima korištenja ovih prostora. Opskrba unutar uže jezgre odvija se otvorenim električnim vozilima, odvoz otpada manjim zatvorenim vozilima. U skorije vrijeme koriste se električna vozila za potrebe transfera gostiju do hotela i apartmana. Njihov broj i prometne režime treba držati pod kontrolom. Ova usluga može značajnije smanjiti potrebu za parkiranjem u neposrednoj blizini centra.

Za intervencije u povijesnoj jezgri koriste se standardna interventna vozila u ulicama kojima mogu proći. U trenucima velikih pješačkih gužva u sezoni, prolazak takvih vozila je vrlo otežan. Treba osigurati manja namjenska vozila kojima bi se omogućile efikasnije intervencije u takvim situcijama.

Javni gradski autobusni prijevoz funkcionira iako su i kod njega moguća poboljšanja. Autobusne stanice nalaze se kod usjeka pruge na Pazaru, kod kazališta i kod Sv. Frane na zapadnom dijelu Rive. Izletnički autobusni prijevoz koristi autobusne kolodvore u luci i na ulici Domovinskog rata i pojedine neuređene lokacije. Treba urediti nova mjesta za zaustavljanje izletničkih autobusa.

[85] S.Vondra u koordinaciji sa Službom za staru gradsku jezgru, (2012) Plan dostupnosti povijesne jezgre grada Splita.

Budući da je Split posljednih godina postao i izuzetno važna turistička avionska destinacija, važno je urediti terminal za prijevoz aerodrom Resnik-Split i uspostaviti međustanice na putu do terminala u Luci.

Brodske veze u kontaktnom području povijesne jezgre su izrazito razvijene. Trajektni promet prema otocima i Italiji unaprijeđen je novim efikasnijim brodovima, izgradnjom novih gatova i poboljšanjem lučke infrastrukture. Dobrom organizacijom luke prometne gužve na čekanju za trajekt su značajno smanjene i promet funkcionira i u vršnim opterećenjima. Problem predstavljaju preuski kolni ulaz i izlaz iz luke, što treba riješiti otvaranjem novog koridora i artikulacijom postojećih. Putnički brodski promet katamaranima i hidrogliserima koristi gat uz zgradu Lučke kapetanije, što je posebno povoljno za sve pješake iz centra koji putuju prema otocima i otočane i goste s otoka koji se iskrcaju s brodova u samoj jezgri.

Od posebnog značaja za povijesnu jezgru je kruzerski promet i proširenje kapaciteta za takav vid prometa izgradnjom vanjskog gata luke. Kod ovog položaja kruzerskog terminala povoljno je to što za posjet gradu nije potreban dodatan autobusni ili brodski prijevoz koji bi opteretio postojeće prometne kapacitete. Udio kruzerskog turizma treba izbalansirati s ostalim vrstama turizma, kako kruzerski turizam ne bi smanjio kvalitetu destinacije.

Akvatorij neposredno povezan s povijesnom jezgrom koristi se i kao *homeport* za male kruzere i turističke jedrenjake. Ova funkcija daje iznimnu živost ovom dijelu luke, ali prijeti zagušenjem obalnog prostora u trenucima vršnog opterećenja.
Uz samu Rivu zadnjih nekoliko godina razvila se ponuda izleta brodicama za što se postavlja velik broj štandova na obali. Treba pažljivije regulirati broj i raspored, štandova.

Željeznički promet je zaostao u razvoju, iako željeznička veza sa terminalom u luci predstavlja potencijalno najbolje vezu za one koji dolaze u Split i njegovu jezgru ili nastavljaju dalje brodskim linijama.

Kanalizacijski sustav u povijesnoj jezgri razvijan je od antičkog vremena do danas, tako da su njegovi pojedini dijelovi dotrajali. Brojna su curenja i miješanja oborinske i fekalne kanalizacije. Curenja uzrokuju probleme sa statikom i

vlaženjem građevina. Podzemna voda koja se skuplja zbog lošeg ili neodržavanog sustava drenaže stvara probleme za sve podzemne instalacije, temelje i arheološki sloj. Izrađena je temeljita studija komunalne infrastrukture vodovoda i kanalizacije[86] . Dodatnim studijama[87] obrađena je antička kanalizacija koja je u fazi čišćenja i sanacije.

Današnja opskrba vodom stare gradske jezgre odvija se preko centralne crpne stanice Ravne njive i vodospreme na Marjanu. Vodoopskrbna mreža je dotrajala, ali i mjestimično obnavljana. Povećani turistički kapaciteti zahtjevaju veće kapacitete vodovodne meže.

U povijesnoj jezgri postoji 12 trafostanica. Glavni vodovi elektroinstalacija su ukopani, ali se još velik dio nalazi nadzemno, nad ulicama i po fasadama. Premještanje vodova pod zemlju sporo se odvija.

Zbog stvaranja velikog broja novih sadržaja u funkciji turizma i ugostiteljstva, ali i općenito zbog povećane potrebe za energijom kao posljedica suvremenih životnih stilova, postojeća raspoloživa snaga nije dovoljna za kvalitetno napajanje svih korisnika u vršnim opterećenjima. Potrebna je rekonstrukcija kojom bi se povećale raspoložive snage električne energije. Nadležnost nad održavanjem i razvojem elektroinstalacija ima HEP-OPS d.o.o. Elektrodalmacija Split.

Većina telekomunikacijskih vodova prolazi zrakom ili po fasadama. Ove instalacije potrebno je premjestiti pod zemlju i unaprijediti postavljanjem kablova koji odgovaraju suvremenim tehnologijama kojima je moguće objediniti više signala i više tipova usluga

Osnovni **problemi u komunalnom redu** su:

- pritisak na korištenje javnih površina za obavljanje različitih djelatnosti; terase ugostiteljskih objekata, kioska, štandova i drugih naprava za prodaju na otvorenom, što uzrokuje smanjenje javnog prostora, suženje prometnih tokova i gužve,

[86] Roterm d.o.o. R. Vidović, I.Prolić, L.Vidović (2009), Studije komunalne infrastrukture vodovoda i kanalizacije
[87] Stara gradska jezgra d.o.o. R. Vidović, I.Prolić, A. Vuletić, L.Vidović, K. Marasović (2009.) Studija revitalizacije antičke kanalizacije Dioklecijanove palače.

- buka u noćnim satima[88],
- -utjecaj klimatizacijskih i ventilacijskih uređaja na povećanu buku i vizualno zagađenje,
- neuređenost tržnice s usjekom pruge i ribarnice,
- neregulirano označavanje poslovnih prostora kojim se zauzimaju pročelja i dijelovi ulica,
- regulacija opskrbnih punktova,
- nepropisno parkiranje,
- grafiti.

Uređenjem javnog wc-a u Nepotovoj ulici podignuta je razina ove usluge. Sličan sadržaj treba urediti i na zapadnom dijelu jezgre, kao i u sklopu Turističke palače. Održavanje čistoće provodi se redovitim pranjem ulica i odvozom smeća.

Komunalna oprema Rive i Đardina primjer je očekivane razine opremljenosti javnog prostora. Drugi javni i otvoreni prostori imaju drugačija obilježja pa prema tome i drugačije potrebe prema komunalnoj opremi. Ukoliko se izuzmu Pazar s Hrvojevom ulicom i usjekom pruge, istočni dio Rive i Ulica Kralja Tomislava za koje treba napraviti sveobuhvatne projekte uređenja i opremanja, u ostalim dijelovima moguće su pojedinačne intervencije i podizanje kvalitete komunalne opreme. Pronalaženje i opremanje novih mjesta za sjedenje i zadržavanje, fontane i česme, hortikulturno uređenje s sadnjom stabala, ili slični zahvati mogu biti sredstvo unapređenja mikrolokacija unutar jezgre. Također bi bilo potrebno donijeti smjernice kojima bi se propisale odgovarajuće dimenzije komunalne opreme (poput tendi, panoa, reklama, totema), u odnosu na mjerilo konkretne mikrolokacije.

Grad Split nema do kraja uređen sustav razvrstavanja i selektivnog zbrinjavanja otpada što se posljedično odnosi i na povijesnu jezgru. Komunalni otpad koji se sakuplja u kantama odvozi se malim namjenskim vozilima jednom dnevno, kao i komunalni otpad u kontejnerima grupiranim na pojedinim lokacijama dostupnim većim kamionima. Zasebno je organiziran mjesečni odvoz glomaznog otpada. Zbog pojačanih ugostiteljskih aktivnosti tokom turističke sezone, potrebno je organizirati češće odvoženje komunalnog otpada, zbog pojačanih neugodnih mirisa na velikim

[88] Napravljena je Strateška karta buke grada Splita (2009.), ZAST d.o.o.

vrućinama kao i bitno povećanih količina otpada, jer sadašnje stanje u ljetnim mjesecima izaziva negodovanje stanara povijesne jezgre.[89]

Na razini grada funkcionira sustav zaštite od požara, koji je za područje jezgre djelomično prilagođen. Ratni događaji na početku 1990-ih pokazali su moguću ranjivost ovog prostora u takvim situacijama, kao i za slučaj potresa obzirom da građevine nisu dimenzionirane na jača horizontalna opterećena. U ovu svrhu postoje planovi zaštite i evakuacije te određeni kapaciteti skloništa.

Globalni procesi klimatskih promjena, podizanja razine mora, energetskih politika, migracija, političkih previranja, promjena ekonomskih okolnosti i promjena tehnologija mogu se odraziti i na ovaj prostor i značajno izmijeniti uvjete i načine korištenja prostora povijesne jezgre. Turizam, kao dominantan današnji proces u povijesnoj jezgri je posebno osjetljiva ekonomska kategorija u takvim nepredvidljivim okolnostima jer izrazito ovisi o sigurnosti destinacije i podložan je promjenama trendova. Kako će se ovakvi procesi odraziti na ovaj prostor teško je predvidjeti, ali kod planiranja svih sustava treba uzeti u obzir mogućnost brze prilagodbe novonastalim uvjetima.

Osnovni **materijalni element duha mjesta** povijesne jezgre je njena prepoznatljiva urbana gustoća koju čine uske pješačke ulice, nepravilni tlocrtni oblici javnih prostora, srasle i dograđene građevinske strukture, kamen kao dominantni građevni materijal i velika gustoća detalja. Javni život, okupljanje, druženje i provođenje slobodnog vremena u javnom otvorenom prostoru obilježje je mediteranskog životnog stila. Najintenzivniji prostori javnog života su Pazar, Peškarija, Riva i Pjaca.

Split je također grad sporta s velikim utjecajem raznih igara na život stanovništva. Klub Hajduk je važan segment identiteta grada. U kulturi građanskog Splita između dva rata stvorena je karakteristična igra u plićaku mora „picigin“, a danas je zaštićena kao nematerijalna baština. Nekada sveprisutno boćanje i igranje tradicionalnih kartaških igara (briškule, trešete i mauša) na javnim prostorima je u nestajanju. Zadržalo se samo u nekoliko tradicionalnih okupljališta lokalnih stanovnika. Tombola je najatraktivnija pučka društvena igra, koja na poseban način stvara grupni identitet. I ona je nekada bila sveprisutna, ali danas se igra rijetko, a najpoznatija je na pučkoj zabavi sv. Duje, kad je igra velik broj ljudi.

[89] Isp. 3. poglavlje Analize stanja, Društvo i društveni procesi.

Važna je i zbog specifičnog čakavskog narječja, koje čuva arhaizme nekadašnjeg živog pučkog govora. Uz religiozne prisutne su i pučke zabave, fešte koje nose obilježja tradicijske trgovine alatima i predmetima za kućanstva. Posebna draž Dioklecijanove palače je kulturni život grada za vrijeme ljeta posebno kazališna manifestacija „Splitsko ljeto“ koja se odvija na otvorenim prostorima i u novije vrijeme adventski sajam na „kućicama” na Rivi.

Zanimljivo je da u kontekstu razvoja suvremenog turizma, novih globalnih trendova i potreba “novih turista”[90] “genius loci” ili duh mjesta ima gotovo veću gospodarsku vrijednost od same materijalne baštine. Splitski “genius loci“ u vidu stila života i navika njegovih stanovnika na otvorenom[91] tokom cijele godine poput šetnji, druženja, sportskih aktivnosti, igranja picigina i balota ili pučkih fešti glavna je gradska posebnost i faktor na kojem se Split može uspješno diferencirati u odnosu na turističku konkurenciju te se pozicionirati kao prepoznatljiva i cjelogodišnja destinacija. Zato bi, umjesto da se turističkom ponudom pasivno odgovara na isključivo najosnovnije potrebe turističkih posjetitelja te srozava kvaliteta života vlastitih stanovnika, bilo potrebno usmjeriti ulaganja u povećanje i bolju opremljenost javnih i zelenih površina, kulturne, sportske i obrazovne aktivnosti na istima za lokalnu zajednicu te osigurati visoku kvalitetu javnog života građanima Splita, a samim time i visoku kvalitetu doživljaja turistima.

Kako bi se osvijestile zatečene vrijednosti i kulturni značaj mjesta, te stvorili preduvjeti za njihovo očuvanje, potrebno je identificirati stvarne atribute nematerijalne baštine kroz proces „inventarizacije“ , uz obaveznu participaciju građana te uključivanje zajednice. Tek kada se tako identificiraju atributi nematerijalne baštine (na način znatno detaljniji i od onoga koji je tek naznačen kroz pregled sastavljen u integralnom tekstu prostorne analize na temelju postojeće literature) [92], bit će – kroz participativni proces s građanima - moguće uskladiti i mjere zaštite. Njih treba definirati u odnosu prema suvremenom, proširenom

[90] „Novi turist“ sve više je kupac životnih iskustava, doživljaja i priča, fizički i intelektualno je aktivan te želi biti sudionikom događaja u prostoru, te kao takav teži putovanjima koja će pridonijeti njegovu osobnom razvoju. Također je osjetljiv na ekološka i etička pitanja, posebice ona vezana uz utjecaj putovanja na okoliš i lokalnu društvenu zajednicu. Zato se u kontekstu prognoziranog rasta kulturnog turizma posebice predviđa rast „kreativnog turizma“, koji omogućava aktivnije uključivanje posjetitelja u lokalnu kulturu, što podrazumijeva aktiviranje turističke ponude koja oživljava i nematerijalnu spomeničku baštinu i čiji proizvodi nadilaze samo promatranje te se temelje na sudjelovanju.

[92] Kao izvor podatka za pregled elemenata Genisu Loci korišteni su Rumora, L., (2013.), Dioklecijanova palača kao primjer duha mjesta (genius loci), diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, mentor: prof. dr. sc. Ognjen Čaldarović; Solar G. & S. (2009), Split - Plan upravljanja povijesnom jezgrom.

razumijevanju nematerijalne baštine, koja obuhvaća sve nematerijalne aspekte kulturnog značaja.

4.5. Ključni problemi i rizici

- Granice zone A i kontaktnog prostora nisu usklađene u svim relevatnim dokumentima.
- Podaci o prostoru nisu uređeni i organizirani na način da se efikasno mogu koristiti. Ne postoji kvalitetan sustav monitoringa.
- Nisu izrađeni osnovni planski dokumenti i dokumenti zaštite, primarno detaljni urbanistički plan i cjelovita konzervatorska podloga.
- Ubrzani razvoj turizma nije kontroliran i upravljan pa predstavlja prijetnju tradicionalnoj funkcionalnoj integriranosti PJ i ugrožava njene tradicionalne funkcije centra grada i stanovanja.
- Funkcija centra grada bitno je smanjena: trgovački centri postali su centralna mjesta trgovine i društvenosti; porast cijena nekretnina doveo je do iseljavanja stanovnika iz PJ; u namjenama poslovnih prostora prevladavaju oni kojima su ciljani korisnici turisti; nije riješen problem parkiranja; studentski sadržaji većinom su izmješteni iz centra grada; većina nekretnina zbog turistifikacije je cijenom nepristupačna lokalnom stanovništvu; velik broj poslovnih prostora posluje sezonski
- Iskorištenost gradskih prostora u javne svrhe je nedovoljna.
- Površine javnih prostora velikim su dijelom smanjene izdavanjem velikog broja dozvola za ugostiteljske objekte, kioske i štandove.
- Smanjenje broja stanovnika u povijesnoj jezgri, pretvaranje jednog dijela stambenih jedinica u apartmane, neulaganje u društvenu infrastrukturu i javne sadržaje za stanovnike, problem parkiranja i javnog prijevoza, nedostatak hortikulturnih povšina, nekontrolirana turistifikacija negativno utječu na funkciju stanovanja koja je vidno oslabljena.
- U jezgri postoji niz prostornih sklopova koji su nastali obnovom baštine i čiji potencijali i mogućnosti nisu iskorišteni za unaprijeđenje života lokalnog stanovništva kao ni za podizanje kvalitete turističkog doživljaja.
- Interpretacija i prezentacija baštine u povijesnoj jezgri temelji se na ‘faktografskom’ pristupu koji ne vodi računa o profilu, potrebama te segmentaciji ‘novih’ korisnika i ‘novih’ turista kao ni o novim medijima i novim načinima prijenosa informacija.

- Nekontrolirani razvoj turizma dovodi do nekontroliranog rasta broja smještajnih kapaciteta i prekoračenja fizičkih nosivih kapaciteta područja, usmjeravanja ponude zadovoljavanju isključivo turističkih potreba, noćne buke i konflikata koji iz toga proizlaze.
- Nisu riješeni problemi prometne pristupačnosti, parkiranja osobnih automobila, zaustavljanja izletničkih autobusa, usmjeravanje putnika s kruzera i transfera gostiju.
- Zbog povećane potrebe za električnom energijom dolazi do preopterećenja elektro-energetske mreže.
- Velik broj javnih prostora poput pazara, Rive istok zapad, bedema Cornaro, Ulice Kralja Tomislava, bloka uz robnu kuću na vrhu Marmontove ulice, jugoistočnog kvadranta Dioklecijanove palače, Carrine poljane nije do kraja uređen i definiran.

5. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA

U brojnim analizama i strateškim dokumentima, donesenim u različitim zemljama diljem svijeta, posljednjih se desetljeća naglašava uloga kulture i umjetnosti u gospodarskom razvoju. U dokumentima Europske unije, uz naglašavanje gospodarskog doprinosa „kulturnog i kreativnog sektora", kao i njihove uloge u stvaranju društvene kohezije, osobita se pozornost posvećuje pitanjima kulturne baštine, kao važnom segmentu kulturne politike.

5.1. Postojeća dokumentacijska ossnovica

Nakon zapaženog izvješća o stanju kulturnih politika u Hrvatskoj, izrađenog za potrebe Vijeća Europe,[93] i Hrvatska se počela o uključivati u proces donošenja strateških dokumenata koji povezuju kulturu s društvenim i gospodarskim razvojem. Tako je 2000. godine u sklopu projekta „Hrvatska u 21. stoljeću" donesena *Strategija kulturnog razvitka*;[94] potom je objavljena *Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015*[95], te *Strateški plan Ministarstva kulture 2014-2016*[96]. Kroz posljednja dva dokumenta definirani su ciljevi i prioriteti razvoja kulture u Republici Hrvatskoj s naglaskom na unaprjeđenje poduzetništva i participacije u kulturi, za koje svrhe država daje potpore od 2008. godine. Od 2013. g. Ministarstvo poduzetništva i obrta u sklopu programa Poduzetnički impuls samostalno provodi projekt pod nazivom „Poduzetništvo kreativnih industrija". Značajan nacionalni dokument koji povezuje područje kulture i turizma, jest *Strategija razvoja kulturnog turizma*[97] iz 2003.g., koja također ističe potrebu „poticanja privatnog poduzetništva u razvijanju proizvoda koji će komplementirati i podržavati razvoj kulturnih turističkih proizvoda"[98]. Očito je da je na nacionalnoj razini osviještena potreba podrške integraciji kulture u lokalne razvojne procese no usprkos tome, lokalna

[93] Cvjetičanin, B.; Katunarić, V. (ur.) (1999), Cultural Policy in Croatia: National Report, European Programme of National Cultural Policy Reviews, Strasbourg. Novi „profil zemlje" u Kompendiju kulturnih politika i trendova u Europi priredile su Jaka Primorac, Nina Obuljen i Nada Švob Đokić u prosincu 2014 (http://www.culturalpolicies.net/web/countries-profiles-download.php).
[94] Cvjetičanin, B., Katunarić, V. (ur.) (2001), Strategija kulturnog razvitka: Hrvatska u 21.stoljeću, Ministarstvo kulture RH, Zagreb, http://www.culturelink.org/news/publics/2009/strategy.pdf
[95] http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf
[96] http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/Propisi/Strate%C5%A1ki%20plan%20MK%202014.-2016.%20-%20za%20web.pdf
[97] Institut za turizam (2003): Strategija razvoja kulturnog turizma, dostupno na: file:///C:/Users/lipe/Downloads/73.%20-%201.4.pdf
[98] Ibidem, str. 37.

razina sporo reagira, što je vjerojatno posljedica, kako nedostatnih financijskih sredstava, tako i nedostatnih znanja, vještina i kompetencija lokalnih dionika za provođenje složenih kulturnih projekata i inicijativa, posebice kad ih treba integrirati s gospodarstvom (napose turizmom). Ipak, neki veći gradovi su posljednjih godina donijeli svoje strategije razvoja kulture, primjerice Zagreb, Rijeka, Karlovac, Osijek, Pula, ukazujući na začetak intenzivnijeg promišljanja o ulozi kulture u razvoju gradova. U travnju 2015. i grad Split je usvojio Kulturnu strategiju, s kojom je – kao dokumentom višeg reda – po svojim postavkama o neprocjenjivo važnoj ulozi povijesne jezgre u kulturi grada Splita u suglasju i ovaj tekst nacrta Plan upravljanja povijesnim kompleksom Splita s Dioklecijanovom palačom.[99]

Republika Hrvatska, posredstvom Ministarstva kulture od sredine 2000-tih godina sudjeluje u aktivnostima i programima Europske Unije usmjerenim razvoju i promicanju kulture. Tako je kroz program *Kultura (2007.–2013.)* sufinancirala hrvatske kulturne organizacije s nešto više od 4,7 milijuna kuna. Potporu su hrvatske organizacije ostvarile temeljem *Pravilnika o sufinanciranju projekata odobrenih u okviru programa za kulturu Europske unije Kultura (2007. – 2013.)*, koji je usvojen na samom početku sudjelovanja Republike Hrvatske u programu *Kultura (2007.–2013.)*. Ministarstvo kulture nastavlja sufinancirati projekte koje je Europska unija odobrila u okviru novog programa EU *Kreativna Europa* – potprogram *Kultura* koji će trajati od 2014. do 2020. godine. Program *Kreativna Europa* namijenjen je kulturnom i audiovizualnom sektoru u okviru kojeg se nalaze dva zasebna potprograma – potprogram *Kultura* i potprogram *MEDIA*.

Dok je na gradskoj razini 2015. godine izrađena i usvojena Strategija razvitka kulture grada Splita 2015./2025[100], na županijskoj razini, dosad nije izrađen

[99] Dokument s nacrtom Strategije razvitka kulture grada Splita 2015./2025., kao i Sažetak restrukturiranog Nacrta prijedloga kulturne strategije Grada Splita, mogu se pronaći na mrežnim stranicama Grada Splita, na adresi http://www.split.hr/Default.aspx?sec=1794

[100] Budući da je dokument rađen u vrlo kratkom roku a da je razdoblju na koje se dokument odnosi (2015.-2025. godina), svakako su moguće (i potrebne) njegove dorade, u skladu sa sagledavanjem postojećih i budućih potreba grada koje bi trebalo biti utemeljeno na suvremenim metodama pribavljanja podataka potrebnih za planiranje kulturnih politika. Potrebno je, međutim, naglasiti, da se u verziji Strategije kulturnog razvitka grada Splita 2015.-2025., koju je usvojilo Gradsko vijeće, na str. 10 kao prva dva "glavna naglaska", koji predstavljaju "smjerove djelovanja" navode: "Zaštita i vrednovanje povijesnoga kompleksa grada Splita s Dioklecijanovom palačom" te "Održavanje kontinuiteta života u staroj gradskoj jezgri". Ovakve su postavke potpuno u suglasju s postavkama ovog Nacrta prijedloga Plana upravljanja. Također, u daljnjem tekstu usvojenog dokumenta (na str. 20), kao argumenti za iznesene zaključke navode se rezultati istraživanja turista i djelatnika u kulturi, koja su provedena za potrebe izrade ovog Plana upravljanja, a bila su prezentirana javnosti 2014. godine. Iz društvene analize provedene u svrhu izrade ovog Plana, preuzeta je i definicija specifičnosti

zasebni strateški dokument koji bi se odnosio na upravljanje kulturom kao djelatnošću. Na županijskoj razini je 2009.g. izrađen Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije[101], no u njemu je naglasak stavljen na turistički razvoj, a kulturni resursi tretiraju se u njemu prvenstveno u svojoj dimenziji razvojnih resursa.

Neki drugi projekti, nastali na gradskoj razini, koji su se bavili povijesnom jezgrom[102], naglasak su stavljali na obnovu arhitektonsko-graditeljskog nasljeđa njegovim stavljanjem u gospodarsku funkciju, dok im kultura u širem smislu riječi nije bila predmet interesa.

Studija pod nazivom Plan upravljanja povijesnom jezgrom Splita iz 2008. godine[103] kulturi kao aspektu razvoja povijesne jezgre izvan baštinskih elemenata nije posvetila posebnu pažnju, osim što ih navodi tek u naznakama u kontekstu sve većeg rasta broja turista u Splitu koji zahtijevaju bogatu kulturnu ponudu.

Kad je riječ o nepokretnoj materijalnoj baštini kao elementu kulture, i to primarno onoj lociranoj unutar zaštićene povijesne jezgre Grada, najveći broj dokumenata na razini Grada se odnosi na zaštitu i korištenje spomenika kulture[104], dok se već spomenuta studija „Plan upravljanja povijesnom jezgrom Splita“ iz 2008. godine, bavi pretežito konzervatorskim aspektima zaštite i očuvanja nepokretnih kulturnih dobara u povijesnoj jezgri.

---

povijesne jezgre Splita koja se zasniva na Williamsovom objašnjenju različitih pristupa kulturi (str. 19). Sve ovo pokazuje da je ovaj Nacrt prijedloga Plan upravljanja usklađen sa Strategijom kulturnog razvitka grada Splita kao dokumentom višeg reda, u aspektima koji se tiču temeljnog stava prema povijesnoj jezgri i procesima (kulturnim i društvenim) koji se odvijaju na njezinu području. Dokument s nacrtom Strategije razvitka kulture grada Splita 2015./2025. (odnosno verzijom za javnu raspravu), kao i citirani restrukturirani tekst Strategije, mogu se konzultirati na mrežnim stranicama Grada Splita, na adresi http://www.split.hr/Default.aspx?sec=1794.

[101] Tomljenović, R., Kunst, I., Boranić, S., Hendija, Z. (2009), Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije, Institut za turizam, Zagreb

[102] Marasović, D. (1997), Projekt upravljanja i obnove povijesne jezgre Splita, Split
Marasović, D., Ivanišević,V. et.al. (2002), Projekt aktiviranja prostornih resursa jezgre u funkciji njene obnove, Služba za staru gradsku jezgru i Ministarstvo kulture-Konzervatorski odjel Split, Split

[103] Solar, G. (2008) Plan upravljanja povijesnom jezgrom, Podrumi Dioklecijanove palače, „SolArc“ – Planning, Architecture, Conservation, 2008.

[104] Među značajnijima dokumentima, publiciranim nakon osamostaljenja Republike Hrvatske ističemo: Projekt upravljanja i obnove povijesne jezgre Splita, Split (Marasović, D.,1997); Projekt obnove kulturnih dobara povijesne jezgre Splita 1999.-2005. (prema Svjetskoj banci) (1998); Povijesna jezgra Splita-studije-programi-realizacije, Grad Split (Marasović, D. 2009);Obnova povijesne jezgre 5. Split (Marasović, D., 2009), te Projekt aktiviranja prostornih resursa jezgre u funkciji njene obnove (Marasović, D., Ivanišević, V. et. al. 2002).

U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata do danas izrađen je velik broj raznih studija, programa i konzervatorskih podloga koje se bave pojedinačnim dijelovima povijesne jezgre ili parcijalnim aspektima revitalizacije, očuvanja i zaštite kulturnih dobara (kanalizacija, rasvjeta, odvodnja itd.). Priroda ovog dokumenta ne zahtijeva njihovu detaljnu analizu i elaboraciju, no njihov je popis priložen na kraju poglavlja Kulture, u cjelovitoj verziji dokumenta.[105]

Pravni okvir koji definira modalitete djelovanja djelatnosti kulture na području Grada Splita i njegove povijesne jezgre definiran je, prije svega, nacionalnim zakonima i provedbenim aktima, propisima lokalnog značenja te međunarodno priznatim konvencijama, deklaracijama i propisima kojih je Republika Hrvatska potpisnica.[106]

Sukladno uobičajenoj podjeli Ministarstva kulture Republike Hrvatske[107], kultura kao područje obuhvaća sljedeće djelatnosti:

- Glazba i glazbeno-scenske umjetnosti
- Dramske umjetnosti
- Audiovizualne djelatnosti
- Knjiga i nakladništvo
- Knjižnična djelatnost
- Arhivska djelatnost
- Muzejsko-galerijska djelatnost
- Vizualne umjetnosti
- Inovativne umjetničke i kulturne prakse

Osim pravnih akata opće naravi, koji pokrivaju sve navedene djelatnosti, svaka od njih je regulirana nizom zakona i provedbenih akata. Tako je primjerice **arhivska djelatnost** regulirana Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima[108]. **Knjižnična djelatnost** regulirana je Zakonom o knjižnicama[109], dok je **muzejsko-galerijska djelatnost** regulirana Zakonom o muzejima.[110] **Kazališna i glazbeno-scenska djelatnost** regulirana je određenim brojem pravnih akata od kojih je najznačajniji

[105]Detaljna kronologija razvoja materijalne baštine u povijesnoj jezgri, konzervatorsko-urbanističkih institucija i dokumenata, kao i konzervatorskih intervencija u staroj gradskoj jezgri, može se pronaći u uvodnom dijelu cjelovite verzije dokumenta, u poglavlju „Povijesni aspekti".
[106] Detaljan popis svih relevantnih zakona, propisa i konvencija dat je u cjelovitoj verziji dokumenta.
[107] http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5
[108] NN 105/97; 64/00, 65/09
[109] NN 105/97, 5/98, 104/00,69/09
[110] NN 142/98, 65/09

Zakon o kazalištima[111], dok je područje **audio vizualne umjetnosti** regulirano Zakon o audiovizualnim djelatnostima.[112]

Osim zakona i pravilnika, postoje i razne uredbe i odluke koje dodatno reguliraju određene aspekte unutar svake pojedine kulturne djelatnosti, a dostupne su na službenim stranicama Ministarstva kulture.

Od ostalih relevantnih propisa za kulturu i kulturne djelatnosti, onih koji su direktno povezani s upravljanjem u kulturi spominjemo:

- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara[113],
- Zakon o ustanovama[114],
- Zakon o upravljanju javnim ustanovama u kulturi[115].

Republika Hrvatska je u području kulture potpisnica i niza međunarodnih konvencija kao i bilateralnih uredbi.

Za upravljanje materijalnom kulturnom baštinom povijesne jezgre grada Splita najznačajniji nacionalni dokument je **Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara**[116] s nizom provedbenih akata. Njime se, sukladno članku 1, uređuju vrste kulturnih dobara, uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom, obveze i prava vlasnika kulturnih dobara, mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, obavljanje upravnih i inspekcijskih poslova, rad i djelokrug Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara, kao i druga pitanja u svezi sa zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara. Iz njega proizlazi također niz provedbenih akata. Značajni su i brojni lokalni propisi

Od međunarodnih propisa od značaja za upravljanje **materijalnom** (nepokretnom i pokretnom) **baštinom** povijesne jezgre Splita ističu se, prije svega brojne UNESCO-ve deklaracije i povelje[117] kojih je Republika Hrvatska potpisnica, kao i brojne uredbe, direktive i rezolucije Europske Unije.

---

[111] NN 71/06,121/13, 26/14
[112] NN 76/07,90/11
[113] NN 66/99, 157/03, 100/04, 87/09, 61/11, 25712, 136/12, 157/13
[114] NN 76/93, 29/97, 47/99, 35/08
[115] NN 96/01
[116] NN 66/99, 157/03, 100/04, 7/09, 61/11, 25712, 136/12, 157/13, 152/14
[117] 1931. Atenska povelja; 1954. Europska konvencija o kulturi; 1956. Haška konvencija;1956. Preporuke za međunarodna načela primjenjiva na arheološka iskapanja;1962. Preporuka za očuvanje ljepote i značaja krajolika i cjelina; 1964. Venecijanska povelja;1968. Preporuka za očuvanje kulturnih

Temeljem uvida u oskudni popis relevantnih pravilnika i akata u kulturi donesenih na lokalnoj razini (prikazanih detaljno u cjelovitom dokumentu), može se zaključiti da **nedostaju jasno definirane procedure i postupci u mnogim procesima koji se odnose na upravljanje kulturnim djelatnostima i resursima u gradu Splitu**. Njihova svrha nije pretjerana birokratizacija procesa, već definiranje jasnih pravila igre u mnogim, potencijalno konfliktnim situacijama.

Svi pravilnici moraju biti javno dostupni na mrežnim stranicama Grada odnosno relevantne službe, zbog uvažavanja načela transparentnosti, prava na informaciju i jednakosti u procedurama, terbale bi ih redovito postavljati na mrežne stranice Grada.

Preporuka je da svaki odjel i služba inventarizira sve procese koji uključuju vanjske dionike/korisnike, **razradi kriterije i procedure postupanja te ih obrazloži i javno prezentira putem pravilnika, uredbi i sličnih akata.**

Jednako tako, **preporuka je da postoji i obveza dostavljanja periodičnih izvješća korisnika sredstava o načinu kako su utrošili novac i o tome li je utrošen u svrhe za koje je dobiven.**

Institucionalni okvir za upravljanje kulturom i kulturnim dobrima povijesne jezgre Splita čine prije svega **Ministarstvo kulture** (posredstvom Konzervatorskih odjela) **i gradska uprava Splita.**

Temeljem Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva kulture[118] onoje ustrojeno kroz niz ustrojbenih jedinica, od čega 4 uprave, i to: Uprava za razvoj kulture i

---

dobara ugroženih javnim ili privatnim radovima;1969. Europska konvencija o zaštiti arheološke baštine;1972. Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine;1972. Preporuka za zaštitu kulturne i prirodne baštine na nacionalnoj razini;1972. Rezolucija o uvođenju suvremene arhitekture;1975. Amsterdamska deklaracija; 1975. Europska povelja o arhitektonskoj baštini;1975. Konzerviranje manjih povijesnih gradova;1976. Povelja o kulturnom turizmu; 1976. Preporuka o čuvanju i suvremenoj ulozi povijesnih područja;1982. Drezdenska deklaracija; 1982. Firentinska povelja o povijesnim vrtovima;1985. Konvencija o zaštiti europske arhitektonske baštine; 1987. Washingtonska povelja;1990. Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkom baštinom;1993. Smjernice za obrazovanje u konzerviranju spomenika, ansambala i cjelina;1994. Dokument iz Nare;1995. Povelja o održivom turizmu;1996. Deklaracija iz Valencije;1996. Načela bilježenja spomenika, skupina građevina i cjelina;1996. Povelja o zaštiti i upravljanju podvodnom kulturnom baštinom;1997. Dokument iz Pavije;1998. Stocholmska deklaracija;1999. Povelja iz Burre o mjestima od kulturnog značenja
1999. Povelja o lokalnoj graditeljskoj baštini; 1999. Povelja o međunarodnom kulturnom turizmu; 2000. Krakovska povelja; 2003. Konvencija o čuvanju nematerijalne kulturne baštine; 2003. Načela analize, konzerviranja i strukturnog restauriranja arhitektonske baštine; 2003. Načela očuvanja i konzerviranja-restauriranja zidnih slika; 2003. Povelja o industrijskoj baštini.

[118] NN 21/2012, 124/2013

umjetnosti s nizom posebnih službi za podršku pojedinim vidovima kulture, Uprava za pravne i financijske poslove, Uprava za međunarodnu suradnju i fondove Europske unije pri kojoj je ustrojena Služba za UNESCO te Uprava za zaštitu kulturne baštine pri kojoj su ustrojeni Konzervatorski odjeli.

Gradskom kulturom upravlja, pak, temeljem Odluke o ustrojstvu Gradske uprave Grada Splita[119] **iz 2013. godine, Služba za kulturu, umjetnost i staru gradsku jezgru**, koja sistematizacijom predviđa ukupno 29 zaposlenih. Pri tome, unutar ove Službe razdvojeni su poslovi kulture i umjetnosti koji se odnose na područje cijelog grada (Odsjek za kulturu i umjetnost, gdje je sistematizacijom predviđeno 20 zaposlenih), od poslova vezanih za upravljanje gradskom jezgrom (Odsjek za Staru gradsku jezgru, gdje je sistematizacijom predviđeno 9 zaposlenih), koji su uglavnom vezani uz poslove zaštite, obnove i korištenja materijalne nepokretne baštine u prostoru povijesne jezgre.

5.2. Aspekti kulturne politike na području grada Splita

Kao što načela integralnog upravljanja prostorom nalažu promatranje procesa koji se odvijaju u povijesnoj jezgri u međupovezanosti s procesima koji se odvijaju na širem području grada, tako je i upravljanje kulturom i kulturnim dobrima povijesne jezgre Splita potrebno promatrati u širem kontekstu kulturne politike na području grada.

Institucionalne pretpostavke upravljanja procesima u kulturi podjednake su na području cijele Hrvatske, a pristupanjem i uključenjem RH u članstvo Europske unije postaju i sve sličnije onima koji vrijede na tom prostoru, odnosno koje kroz svoje kulturnopolitičke platforme, programe i mehanizme financiranja promiču odgovarajuća tijela EU, prvenstveno Direktorat za obrazovanje i kulturu (DG EAC) te Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu (EACEA).

Jedan od učinaka koje je donio proces priključivanja RH Europskoj uniji u području kulturne politike jest i **obveza pojedinačnih kulturnih ustanova i teritorijalnih jedinica da počnu donositi strateške dokumente** u kojima u određenom vremenskom roku na osnovu niza empirijskih pokazatelja planiraju

[119] Službeni glasnik gradske Uprave Grada Splita, 39713, 17. rujan 2013. (preuzeto s: http://www.split.hr/Default.aspx?sec=343)

svoje buduće djelovanje. Kao što je već spomenuto, u ovom je okviru grad Split u travnju 2015. prvi put donio svoju strategije razvitka kulture za sljedeće desetogodišnje razdoblje (2015./2025.) u povodu natjecanja za Europsku proijestolnicu kulture (EPK) 2020. godine.[120]

U procesu harmonizacije praksi s aktualnim standardima kulturnog planiranja, pojedinačne kulturne ustanove također su počele izrađivati strateške dokumente dugoročnije naravi nego što je bio slučaj ranije (kad je programski standard uglavnom bio godišnje planiranje). Bez obzira na svoje početne nesavršenosti navedeni su dokumenti osnova za daljnje planiranje programa u kulturi kao i šireg kulturnog razvitka na području grada. Također, što nipošto nije zanemarivo, pogotovo u uvjetima smanjivanja izdvajanja za kulturu na nacionalnoj razini, ove su **strategije osnova za osiguravanje financiranja iz fondova Europske unije**.

Istraživanja aktera u kulturi, provedena u okviru prikupljanja podataka za dio Analize stanja koji se bavi društvom i društvenim procesima (vidi poglavlje 3), pokazala su da se akteri iz kulturnih ustanova na području grada Splita u ovom trenutku većinom osjećaju nespremnima za prelazak na financiranje temeljeno u većem udjelu na sredstvima europskih i drugih međunarodnih fondova. Ovakvom je stanju više razloga, no nema sumnje da su zasad **međunarodnom financiranju u većoj mjeri okrenuti jedino akteri nezavisne kulturne scene**, zbog vrlo niskog udjela dodjeljivanih im sredstava unutar gradskog proračuna za kulturu.

U razdoblju koje slijedi, ovakvim će se (međunarodnim) **programima i financiranju morati okrenuti i ustanove u kulturi** koje djeluju na području grada, iz spomenutog razloga smanjenog nacionalnog financiranja, ali i zbog mogućnosti programskog uključivanja u dijalog s kulturnim standardima, koji su drugdje na djelu. Stoga temeljni zadatak kulturnih ustanova i gradske kulturne politike trebao bi biti, pored zadovoljavanja dosadašnje misjie, vizije i ciljeva i otvaranje prema europskoj dimenziji djelovanja i agendama koje ona pretpostavlja.

[120] Splitska kandidatura za Europsku prijestolnicu kulture bila je predstavljena dokumentom grupe autora s nazivom Splitting the Cultural Atom: Application for the Title European Capital of Culture 2020 – Preselection Phase (2015). Obrazloženje odluka povjerenstva može se pronaći u dokumentu Selection of the European Capital of Culture in Croatia, The Selection Panel's Report, Pre-Selection Stage,http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/documents/ecoc/2020/croatia-preselection_en.pdf [pristupljeno: 10. 9. 2015.]

Valja, doduše, reći da se u odnosu na stanje kakvo je u upravljanju i općenito funkcioniranju ustanova u kulturi u Splitu postojalo prije deset godina, danas bilježe stanovita poboljšanja, odnosno da je danas ipak veća uključenost ustanova – pogotovo muzejskih i galerijskih - u programe organizirane na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Daljnje podizanje razine uključenosti u ovakve programe može se očekivati već i slijedom potrebe pribavljanja financiranja programske djelatnosti, koje će sa sobom donijeti potrebu reformuliranja strategije ustanova, reartikulaciju njihove vizije i misije, te promjenu načina djelovanja. Važnu ulogu u tom procesu svakako bi trebao odigrati upravni kadar kulturnih ustanova i same Službe za kulturu Grada Splita.

Naime, poznato je da **adekvatna realizacija institucionalnih pretpostavki djelatnosti pojedinih ustanova i nadilaženje ograničenja koje one u pojedinom kontekstu nameću, velikim dijelom zavisi od kvalitete upravljanja pojedinačnim ustanovama u kulturi, ali i kulturnim procesima na pojedinom području** (u ovom slučaju području grada) u cjelini. No, uz odgovarajuću pozornost koju treba posvetiti privlačenju najkompetentnijih stručnjaka na takva mjesta, valja naglasiti da je za uspješnu realizaciju ciljeva kulturne politike pretpostavka uključenost kulturnih djelatnika i drugih aktera u kulturi u takve programe, kao i uspješno animiranje široke publike (građanstva) za sudjelovanje u programima u kulturi.

Pritom valja naglasiti da, iako je većina ustanova u kulturi na području grada Splita koncentrirana u povijesnoj jezgri ili njezinoj bližoj okolici (vidi sliku 11), **do adekvatne valorizacije povijesne jezgre kao snažnog gradskog kulturnog resursa može doći samo ako se ona, njezini sadržaji i programi kulturnih ustanova smještenih na njezinu području, promatraju u međupovezanosti sa širim gradskim prostorom.** To, drugim riječima, znači da bi osnivanje kulturnih ustanova i provedba kulturnih programa u dijelovima grada koji su udaljeni od povijesne jezgre i u kojima je sada smješteno izrazito malo kulturnih ustanova, pomogla stvoriti građanstvo koje bolje razumije i uvažava vrijednosti kulturne baštine u povijesnoj jezgri. S obzirom na potrebe stanovništva u tim gradskim predjelima, oni se čine mjestima na kojima bi osobito uspješno mogli zaživjeti tzv. „hibridni“, „društveno-kulturni“ centri, koji su kao koncept osmišljeni na hrvatskoj nezavisnoj kulturnoj sceni i koji pretpostavljaju intenziviranje civilno-javnog partnerstva u okviru kulturne i prostorne politike, a osmišljavaju se i funkcioniraju

„u skladu sa svojom lokalnom situacijom – kulturnom, društvenom, ekonomskom i političkom okolinom te dostupnim resursima i informacijama“.

U ovom smislu, bilo bi potrebno da Grad provede istraživanja i izradi elaborate koji bi poslužili kao podloga za raspravu o mreži kulturnih ustanova na njegovu području. Ova istraživanja trebalo bi provesti na suvremenim osnovama šireg društvenog pristupa kulturnoj politici, uzimajući u obzir – kad je riječ o razmještaju ustanova – „one tendencije u kulturnoj geografiji koje na elemente prostora gledaju kao na reprezentante sociokulturnih procesa i pojava“. Uz dijelove grada na kojima kulturnih ustanova zasad nema ili je u njima vrlo mali broj, planiranje ovakve mreže bi svakako trebalo obuhvatiti i samo gradsko središte, odnosno povijesnu jezgru i njezinu neposrednu okolicu, na kojoj su do danas u najvećem broju koncentrirane gradske ustanove u kulturi.

Pomno osmišljavanje mreže kulturnih ustanova u povijesnoj jezgri i prostornoj zoni koja joj neposredno gravitira, koje bi – uz postojeće temeljne definicije njihove djelatnosti i uloge u kulturnoj ponudi – trebalo sadržavati i njihovu ulogu i specifičan doprinos u svojevrsnoj „pametnoj specijalizaciji“ grada, **potrebno** je stoga što **u suprotnom može doći do neprimjerene redukcije njihove svrhe na primarno prihodovni mehanizam u okviru turističke ponude usmjerene na eksploataciju postojećih baštinskih resursa**.

Takav bi pristup bio pogrešan ne samo stoga što počiva na zamisli o, takoreći, jednostavnoj eksploataciji „lokacijske baštinske rente“ (primarno kroz naplatu ulaznica), a ne na osmišljavanju kompleksnijih proizvoda (turističkih i drugih), nego prvenstveno zbog zanemarivanja kulturnih i obrazovnih uloga ustanova u kulturi u lokalnom kontekstu.

Kad je riječ o umrežavanju u međunarodne programe i partnerske inicijative, koje se preporuča i u usvojenoj Strategiji kulturnog razvitka grada, posebnu bi pažnju trebalo posvetiti programima koji pomažu valorizirati specifičnost kulturne baštine Splita, odnosno koji pokušavaju uspostaviti i graditi svijest o njezinoj vrijednosti u međunarodnom kontekstu, ali istodobno i kod lokalnog stanovništva. Jedan od instrumenata umrežavanja u tom pogledu svakako bi trebalo biti uključivanje grada Splita u inicijative stvaranja „kulturnih koridora“ u pojedinim europskim područjima, koji su povezani s turističkom privredom ali (potencijalno) posjeduju i

zasebnu kulturno-političku dimenziju, u smislu promicanja europske kulturne suradnje i promicanja svijesti o specifičnostima kulturnog identiteta pojedinih gradova i regija.

Međunarodna umrežavanja ove vrste valja poticati i stoga što će to omogućiti i međunarodno financiranje dijela aktivnosti na podizanju svijesti stanovništva o vrijednosti splitske baštine, te tako dijelom rasteretiti gradski proračun, iz kojega se najviše ulaže u održavanje splitske povijesne jezgre. Također, može se očekivati da bi umrežavanje u međunarodne inicijative koje na različite načine povezuju pojedinačne baštinske lokalitete, pospješilo i njihovo lokalno umrežavanje, ne samo u turističke svrhe nego i u svrhu podizanja svijesti lokalnog stanovništva o identitetu prostora.

5.3. Financiranje kulturnih djelatnosti i dobara

Preciznu sliku o financiranju kulture u povijesnoj jezgri Splita nije moguće dobiti (osim za zaštitu povijesne jezgre, a i to djelomice) jer se takvi podaci ne vode na zasebnim računima. No ako uzmemo u obzir činjenicu da je najveći broj ustanova (kao i udruga) u kulturi lociran u samoj povijesnoj jezgri ili u njenoj neposrednoj blizini („Zona B“), a da se isto tako velik broj manifestacija u kulturi također odvija u zaštićenoj „Zoni A“ ili njezinoj neposrednoj blizini, evidentno je da je polazište svake rasprave o kulturi zapravo povijesna jezgra Splita.

U prilog tome govori i grafički prikaz distribucije kulturnih ustanova na području Grada, prikazan na slici 11 (ustanove u kulturi u prikazu su označene crvenom bojom).

Slika 11. Raspored ustanova u kulturi na području grada Splita

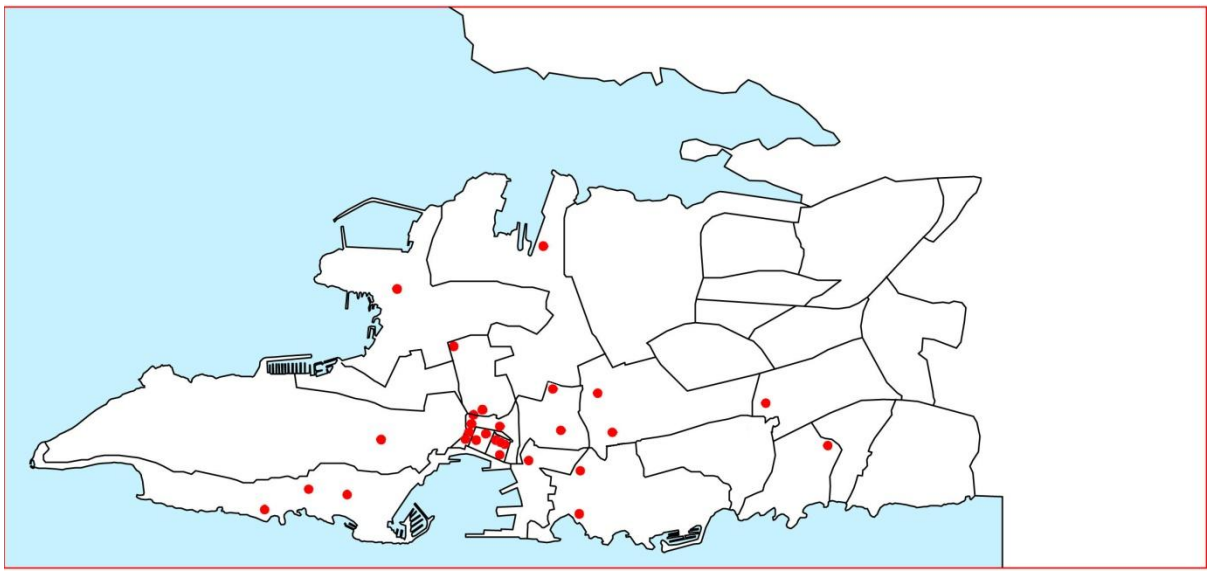

Izvor: Miranda Veljačić, dipl. ing. arh.

Iz Nacrta prijedloga proračuna Grada Splita za 2014. godinu sa projekcijama za 2015. i 2016. godinu, te Nacrta prijedloga Izmjena i dopuna Proračuna Grada Splita za 2014. godinu sa projekcijama za 2015. i 2016. godinu, Odsjek za kulturu i umjetnost imao je na raspolaganju 85.157.958,68 kn za financiranje potreba u kulturi dok je Odsjek za Staru gradsku jezgru te godine imao na raspolaganju 5.900.000 kn odnosno 0,8 % od ukupnih sredstava[121].

Sredstva za financiranje kulture troše se na: **a) pokrivanje troškova zaposlenih i materijalnih troškova** u ustanovama pod gradskom skrbi, te **b) na razvoj kulturne djelatnosti.**

Najveći iznos budžetskih sredstava namijenjenih razvoju kulturne djelatnosti u Gradu Splitu troši se na financiranje potreba u kulturi, tj. na potrebe raznih kulturnih ustanova i institucija za organizaciju i provođenje kulturnih programa i aktivnosti (između 7 i 8 mil. kn do 2013. godine), iako se taj iznos u 2014. godini gotovo prepolovio. Sredstva namijenjena zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, kao i sredstva namijenjena investicijskim ulaganjima pokazuju značajne fluktuacije po analiziranim godinama.

[121] Na financiranje kulture u gradu Splitu iz proračunskih sredstava Ministarstva kulture RH u prosjeku se izdvaja između 7,02% 2010.g i 10,70%, a što su i podaci predočeni u dokumentu Strategije razvitka kulture grad Splita 2015/2025 (str.106).

Detaljnijim uvidom u raspodjelu sredstava na programske i redovite aktivnosti (bez plaća zaposlenih) unutar kazališne i glazbeno-scenske djelatnosti pokazuje očekivano, da najveći iznos sredstava troši Hrvatsko narodno kazalište.

Raspodjela programskih sredstava (bez plaća zaposlenih) unutar muzejsko-galerijske i likovne djelatnosti pokazuje znatno ravnomjerniju raspodjelu između kulturnih ustanova pod nadležnošću Grada. Značajniji iznos sredstava uprihođuju i udruge, neprofitne institucije i pojedinci koji su angažirani unutar ove djelatnosti. Svakako bi bilo interesantno znati da li i u kojoj mjeri ove ustanove sufinanciraju izložbe i kulturne programe iz vlastitih izvora (npr. ulaznica), no nažalost ti podaci nisu bili dostupni u izradi ovog dokumenta, iako bi bili korisni za buduće upravljačko tijelo koje bi na toj činjenici moglo u sferi financiranja kulture graditi prikladne mjere politike.

Kad je riječ o financiranju programskih i redovitih djelatnosti unutar filmske i multimedijalne djelatnost najveći iznos sredstava izdvaja se za udruge, neprofitne institucije i pojedince koji su angažirani unutar ove djelatnosti. Na drugom je mjestu Mutlimedijalni kulturni centar. Na trećem je mjestu bivše Pučko otvoreno učilište (sada Centar za kulturu i cjeloživotno učenje „Zlatna vrata“) koje najveći dio svojih prihoda inače zarađuje samostalno na tržištu nudeći razne obrazovne i druge programe.

Sasvim je izvjesno da situacija s financiranjem kulturnih djelatnosti nije idealna, ne samo zbog činjenice da se u kriznom kontekstu smanjuju gradski proračuni za financiranje programskog dijela kulture u odnosu na „hladni pogon“, nego i zbog *neravnomjerne preraspodjele sredstava prema djelatnostima i institucijama.* Pritom je potrebno imati na umu, kako je već prethodno istaknuto, u gradu Splitu ni ***kriteriji raspodjele sredstava*** za financiranje javnih potreba u kulturi (temeljem Zakona o financiranju javnih potreba u kulturi) ***nisu dovoljno transparentni***.

U dijelu ovog dokumenta koji se bavi društvenim procesima, donositelji odluka u kulturi obuhvaćeni kvalitativnim istraživanjima kao i oblikovatelji javnog mišljenja u kulturi, iznijeli su potrebu intenziviranja međusobne suradnje ustanova u kulturi u Splitu, te širenje partnerskih odnosa između tih ustanova, koje bi tek trebalo uspostaviti, na suradnju s međunarodnim partnerima. Takva je partnerska

suradnja na međunarodnoj razini, naime, pretpostavka za buduće željeno međunarodno financiranje programa.

Na temelju onoga što su navedeni akteri iznijeli u kvalitativnom dijelu istraživanja može se zapravo zaključiti da je na području grada Splita, a osobito njegove povijesne jezgre, u kojoj je koncentrirana većina ustanova u kulturi, potrebno izraditi **mrežu kulturnih ustanova**. Takva bi mreža, izrađena prema kriterijima kojima se rukovode suvremene kulturne politike, omogućila ustanovama bolje razvijati i koordinirati svoje programe u ukupnoj slici kulturne ponude grada, a također bi omogućila lakše uključivanje u programe turističkog razvoja zasnovanog na kulturi.

Nadalje, dio aktera koji djeluje u području nezavisne kulturne scene, izrazio je potrebu redefiniranja djelokruga rada odnosno nadležnosti postojećih vijeća u kulturi,[122] jer su ona danas postavljena tako da ne omogućuju prijave programima interdisciplinarne naravi, inovativnim programima i općenito programima urbane kulture, koji su značajni i za stanje u povijesnoj jezgri grada.[123]

Odsjek za staru gradsku jezgru predlaže, unutar planiranog gradskog proračuna koji daje Upravni odjel za financije, godišnje i trogodišnje planove rashoda po pojedinim programima te izrađuje detaljne planove nabave radova i usluga. Uvidom u plan proračuna Odsjeka za staru gradsku jezgru evidentno je da se ulaganja uglavnom odnose na sanaciju i obnovu, te malim dijelom na prezentaciju baštine, dok se ostale aktivnosti ne spominju (primjerice aktivnosti stvaranja informacijskih baza, GIS podloga, edukacije raznih dionika, suradnje sa dionicima, pripreme i kreiranja pravilnika i ostale dokumentacije, pripreme projekata za traženje sredstava donatora, itd.)

Prema riječima voditelja Odsjeka za staru gradsku jezgru, kriteriji za određivanje programskih/projektnih prioriteta su: značaj, odnosno vrijednost građevina, njihova ugroženost, vlasnička struktura, raspoloživa sredstva, mogućnost sufinanciranja i dr.

---

122 Vijeća u kulturi koja djeluju u Gradu Splitu u vremenu izrade ove analize su: Vijeće u kulturi za knjigu, nakladništvo i knjižničnu djelatnost; Vijeće u kulturi za muzejsko-galerijsku i likovnu djelatnost; Vijeće u kulturi za kazališnu i glazbeno-scensku djelatnost; Vijeće u kulturi za film i medijsku djelatnost.

123 Opsežnije prikaze rezultata kvalitativnih istraživanja navedenih aktera vidi u potpoglavljima 3.6.2. i 3.6.3 cjelovite verzije dokumenta.

Nažalost, nije transparentno: [124]

- na koji način se donose odluke o pojedinim projektima (nije preciziran tijek procesa donošenja odluke, kao ni sudionici u procesu),
- temeljem kojih kriterija se donose odluke (nije razrađen višekriterijski sustav za ocjenu značaja i prioritetnosti projekata),
- kakva je suradnja s drugim gradskim službama i odsjecima, gradskim poduzećima i civilnim sektorom kod definiranja prioriteta projekata (nije jasno prikazana razdioba zaduženja, kao ni način predlaganja i prihvaćanja projekata između navedenih subjekata),
- te napose, na koji se način i kojim kanalima ostvaruje suradnja s Konzervatorskim odjelom, posebice glede definiranja projekata sanacije i revitalizacije kulturnih dobara unutar povijesne jezgre.

Iz navedenog je razvidno da se **odluke o prioritetnosti projekata u djelatnosti kulture te o načinu i svrsi trošenja sredstava na kulturu u povijesnoj jezgri Splita donose na netransparentan način, što je posljedica javnosti nejasnog te pravilnicima nedefiniranog procesa odlučivanja, temeljenog uglavnom na procjenama.** Stoga se donošene odluke doimaju subjektivnim, a kao takve su podložnije različitim utjecajima lokalne i državne politike te gospodarstva (poduzetništva) nego što to može biti slučaj u uređenim i transparentnim sustavima donošenja odluka.

Voditelj Odsjeka također ističe da je veći broj programa dugoročnog karaktera, te da se u posljednje vrijeme „naglasak s obnove pojedinih najznačajnijih spomenika kulture prenosi na obnovu, rekonstrukciju i održavanje komunalne infrastrukture (pločnici, instalacije), s ciljem poboljšanja uvjeta života unutar stare gradske jezgre".

Informacijama o eventualno provedenim konzultacijama s ostalim važnim dionicima unutar povijesne jezgre (stanari, poduzetnici) u svezi potrebnih intervencija na objektima ne raspolažemo, pa valja pretpostaviti da se takve konzultacije ne provode, ili barem da se ne provode na sustavan način, pa nema pisanog traga o istima.

[124] Nažalost, u praksi se pokazuje da javnost za pojedine projekt koji su u pripremi često dozna tek putem medija.

Osim iz programa Odsjeka za staru gradsku jezgru, neki radovi unutar jezgre organiziraju se, financiraju i izvode i preko drugih ustrojbenih jedinica gradske uprave, koje, međutim, nemaju posebno izdvojene planove za jezgru, pa je teško utvrditi o kojim se iznosima radi. Također, financiraju se i iz programskih namjenskih sredstava Ministarstva kulture dobivenih javnim natječajima[125].

Sukladno tome, svakako bi bilo dobro da se **stvori zajednička informacijska baza pri budućem upravljačkom tijelu, koja bi objedinjavala sve dosadašnje i aktualne projekte koji se tiču povijesne jezgre, a koja bi služila i kao platforma za prikupljanje planova o budućim, planiranim projektima**.

Temeljem do sada prikupljenih/dostavljenih informacija o projektima koji su financirani i izvođeni na prostoru povijesne jezgre, izvjesno je da unutar Službe za staru gradsku jezgru postoji praksa njihovog prikupljanja. No, svakako postoji potreba za oblikovanjem kompleksnijih baza podataka koje bi bile lako dostupne javnosti.[126]

5.4. Stanje kulturnih djelatnosti i baštine

Kad je riječ o **analizi stanja kulturnih ustanova, institucija i manifestracija**, vrijedno je istaknuti da se na prostoru povijesne jezgre Splita i njegove neposredne okolice nalaze brojne kulturne ustanove. Prije svega, riječ je o značajnim ***kazališnim kućama*** koje (su)financira grad Split.

Osim kazališnih ustanova, prostor povijesne jezgre udomljava i brojne ***muzejske i galerijske institucije i izložbene prostore pod nadležnošću Grada***, te druge izložbene prostore u kojima djelatnost obavljaju različiti akteri u kulturi (udruge, ustanove u znanosti i umjetnosti, privatni poduzetnici, vjerske organizacije). Ove ustanove, sa svojim stalnim i privremenim izložbenim postavima predstavljaju snažan potencijal ne samo u kulturnoj ponudi unutar povijesne jezgre, nego i u širem regionalnom okviru.

[125] Detaljnije informacije o izvorima financiranja moguće je saznati u cjelovitoj verziji dokumenta, u poglavlju 5, Analize stanja.
[126] Ostali aspekti upravljanja povijesnom jezgrom detaljnije su elaborirani u cjelovitom dokumentu, u poglavlju 6 Analize stanja, koje razrađuje sustav upravljanja.

Iznimno vrijedna Riznica katedrale te Galerija i zbirka samostana sv. Dominika, smještene u samoj gradskoj jezgri, u vlasništvu su splitske nadbiskupije, dok se u neposrednoj okolici stare gradske jezgre nalaze tri renomirane nacionalne muzejsko-galerijske institucije: Arheološki muzej, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika i Galerija Ivana Meštrovića.

Unutar stare gradske jezgre donedavno su postojale tri kino dvorane (kino Karaman, kino Central, te kino Zlatna vrata). Kino Central je, zbog slabe posjećenosti i ekonomske neisplativosti, 2015. nažalost zatvoreno, no kinotečni i umjetnički (*art-house*) programi kina Zlatna vrata privlače gledateljstvo (među kojima je znatan broj mladih) izvan turističke sezone i tako održavaju kulturni život jezgre. Kinu Karaman, koje je najstarije kino u RH s kontinuitetom prikazivačke djelatnosti, ove je godine (2015.) zaštićena namjena. Ranije su u jezgri filmove prikazivala još dva kina s komercijalnim programima (Marjan i Tesla), te kino-dvorana u zgradi Galerije umjetnina, no postupno su sve tri zatvorene.

U gradskoj jezgri zatvorena je i dječja knjižnica koja je sve do nedavno djelovala u okviru Gradske knjižnice Marka Marulića.

Glazbeni klubovi i sastajališta svojom ponudom privlače stanovnike Splita i stare gradske jezgre, ali i sve brojnije turiste. U ljetnim mjesecima u tim je klubovima, kao i u cijeloj povijesnoj jezgri i prostoru koji je okružuje, primjetan zaokret od ozbiljnijih kulturnih sadržaja prema zabavnim sadržajima.

No, unutar povijesne jezgre postoji tradicija održavanja manifestacija u kulturi, kao što su: Splitsko ljeto, Knjiga Mediterana, dijelom filmski festivali Međunarodni festival novog filma i videa – danas poznat i kao Split Film Festival, te Festival mediteranskog filma), Noć muzeja, Dan muzeja, Marulićevi dani. Tu su i likovne manifestacije kao što su Splitski salon, Adria Art Annale, Splitgraphic – međunarodni grafički bijenale, te glazbeni festivali - Festival zabavne glazbe Split, Runjićeve večeri, te San sustipanske noći, glazbena manifestacija koja okuplja nežanrovske glazbenike, a održava se na Sustipanu, u području obuhvata Zone B. U povijesnoj jezgri održava se tradicionalni blagdan zaštitnika grada sv. Dujma (Sudamja), a u razmjerno nedavnoj prošlosti pokušana je i obnova Spli'skog krnjevala.

Dani nove glazbe - međunarodni festival klasične te nove i avangardne glazbe, Međunarodni festival gitare, Cro Patria, festival rodoljubne zborske glazbe, ne održavaju se svi u samoj jezgri, ali su značajan doprinos kulturnoj sceni Grada. (Dani nove glazbe održavali su se u Gradskom kazalištu lutaka, a sve su brojniji glazbeni programi u Muzeju grada. Tradicionalno ih, međutim, još uvijek najviše organizira u svom prostoru HNK.)

Na prostoru povijesne jezgre i njezina okruženja nalaze se i brojne udruge u kulturi; Umjetnička udruga Annale Art Adria (A.A.A.), Hrvatska udruga likovnih umjetnika (HULU), Foto klub, Kurs-udruga za multilateralnu razmjenu kulture i umjetničke produkcije, Književni krug, Marulianum, udruga Pričigin s popularnim festivalom pričanja, Hrvatsko-francuska udruga Alliance Francaise de Split, te u nešto udaljenijem području, ali još uvijek u zoni u koju je moguće pješke doći „u grad"- Platforma Doma mladih - udruga za afirmiranje aktera nezavisne kulture (s ukupno12 članica), koja djeluje u Domu mladih, te brojne druge udruge.

Religijske institucije unutar stare gradske jezgre, katolička i pravoslavna crkva, te muslimanska i židovska zajednica, kao i manje kršćanske zajednice, održavaju religijsku tradiciju, npr. procesije i svetkovine, te čuvaju bogate vrijednosti sakralne umjetnosti. Kao takve, one daju izniman doprinos kulturi i tradiciji povijesne jezgre igrada općenito. Posebice je Rimokatolička crkva u Splitu i vlasnica brojnih iznimno vrijednih sakralnih (i drugih) objekata koji su velikim dijelom locirani unutar povijesne jezgre Grada te su kao takvi i pod specijalnim režimom zaštite (kao i brojni drugi, izvan povijesne jezgre, osobito na Marjanu, koji imaju status nacionalne zaštite).

Isto tako, na području povijesne jezgre djeluje ili se tematikom važnom za povijesnu jezgru bavi nekoliko udruga građana koje sudjeluju u kulturnom životu Grada i imaju potencijal za daljnji razvoj njegove kulturne scene. To su udruge kao što je Genius loci (udruga stanara povijesne jezgre), Društvo prijatelja kulturne baštine, Društvo Marjan, Zeleni Dalmacije, Teserakt, Građanska inicijativa, Europski pokret, a osim navedenih, postoje i brojne druge udruge koje povremeno djeluju na prostoru povijesne jezgre Splita.

Unutar povijesne jezgre smješten je i niz znanstvenih i obrazovnih institucija, koje predstavljaju značajan edukativni i znanstveni potencijal Splita:

- Mediteranski centar za graditeljsko nasljeđe u Splitu, Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu
- Centar Studia Mediteranea Filozofskog fakulteta u Splitu
- Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Split
- Centar Cvito Fisković, podružnica Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu
- Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Splitu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
- Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta
- Pomorski fakultet
- Umjetnička akademija, čiji je dio smješten u Tvrđavi na Gripama, no čiji studenti i u samoj povijesnoj jezgri izvode svoje programe ili imaju radilišta (terensku praksu)
- Centar za kulturu i cjeloživotno obrazovanje „Zlatna vrata“, sa zapaženim kinotečnim i umjetničkim (*art-house*) filmskim programom.

Kao i u slučaju ustanova u kulturi, bilo bi međutim potrebno sustavno razmotriti ulogu i mjesto ovih ustanova u povijesnoj jezgri i njihov odnos sa širom gravitacijskom zonom, pogotovo stoga što se većina sveučilišnih ustanova u gradu već premjestila ili se najavljuje njihovo preseljenje na prostore sveučilišnog kampusa na Visokoj (tj. na Splitu 3). Stav izrađivača ovog dokumenta jest da nazočnost u povijesnoj jezgri znanstvenih i obrazovnih ustanova jest vrijednost koju svakako valja zadržati. Uz održavanje života u jezgri izvan turističke sezone, takva bi djelatnost pozitivno pridonijela podizanju kapaciteta lokalne sredine temeljem transfera znanja iz onih sredina koje su u pojedinim područjima razvijenije od nje.

S obzirom na porast cijena nekretnina u povijesnoj jezgri jasno je da u današnjoj situaciji nije izgledan ni smještaj u povijesnu jezgru djelatnosti pojedinaca i timova uključeni u kreativne industrije (čiji se proizvodi, doduše, sve više plasiraju u sadržaje ili pri uređenju prostora za turističku eksploataciju). Međutim, u prostoru koji neposredno okružuje povijesnu jezgru (Zona B nacionalne zaštite), postoji adekvatna opremljenost infrastrukture za takve djelatnosti, a takav položaj u blizini jezgre značajno bi pridonio frekventnosti korištenja njezinih kulturnih i ugostiteljskih sadržaja te tako i njezinoj općenitoj živosti tijekom dijela godine izvan turističke sezone. No, pretpostavka za konačnu uspješnost ovakve akcije jest funkcioniranje kulturnih (ali i ugostiteljskih) sadržaja u jezgri tijekom cijele godine. U tom smislu, ali i za održavanje života u povijesnoj jezgri općenito, u interesu je

Grada različitim olakšicama i stimulacijama potpomagati stare obrte i kulturne djelatnosti koje nisu primarno komercijalne namjene.

Na koncu, kad je riječ o međuodnosu kulturnih djelatnosti u povijesnoj jezgri sa širom gravitacijskom zonom ovog prostora, valja svakako spomenuti područje Park šume Marjan. To je područje još 1964. godine proglašeno park šumom, no ono nikako nije samo prirodno područje nego i područje iznimnog kulturnog i povijesnog bogatstva te se kao takvo ne može odvojeno promatrati od Splita, napose njegove povijesne jezgre, čija je kontaktna zona (Zona B nacionalne zaštite) bio do 2010. godine, da bi mu potom – na poticaj Ministarstva kulture - granice bile izmijenjene na nedopustiv način, bez jasnog očitovanja Gradskog vijeća (iako je proglašenje zona lokalnog značenja u nadležnosti predstavničkog tijela jedinica lokalne samouprave).

Kao što je poznato, u slučaju splitske povijesne jezgre i dalje nije definirana kontaktna zona koja bi bila pod UNESCO-vom zaštitom, nego se umjesto nje uzima da kao kontaktna zona služi Zona B nacionalne zaštite, što očito nije dovoljno, jer je iz navedenog primjera jasno da je opseg Zone B 2010. godine bio - bez ikakvih povoda za to u stanju samog prostora - znatno smanjen, i to tako da je iz nje bilo isključeno cijelo područje Marjana i veliki dijelovi zone na kojima postoje značajni primjeri građanske gradnje, a i zaštićene nematerijalne kulture (u potonjem slučaj riječ je o igri picigin, koja se igra na kupalištu Bačvice, kao zaštićena nematerijalna kulturna baština).

Isključenje Marjana iz Zone B bilo je osobito pogubno stoga što on s povijesnom jezgrom vizualno čini integralnu cjelinu. U međuvremenu je Marjan, velikim trudom istaknutih pojedinaca civilnog društva iz Društva Marjan, 2014. godine dobio zaštitu kao kulturni krajolik. No, podatak – koji su dokumentirali u svojim istupima članovi spomenutog Društva - da je u razdoblju od nešto više od četiri godine Park šuma Marjan promijenila čak pet različitih statusa mjera zaštite (od zaštićenog kulturnog dobra nacionalnog značenja, preko potpunog ukidanja zaštite, pa do kulturnog dobra lokalnog značenja te na koncu preko preventivne zaštite opet do kulturnog dobra), a da pritom na području park šume nije bilo ikakvih promjena koje bi uvjetovale takve drastične razlike u kategoriji konzervatorske zaštite, upućuje na nestabilnost zaštite koju bi valjalo otkloniti eksplicitnim uključivanjem ovoga područja u područje UNESCO-ve kontaktne zone povijesne jezgre Splita. Na

taj način presudno bi se pridonijelo očuvanju vizualnog integriteta zaštićene zone povijesne jezgre. U prilog ovakvoj preporuci, valja napomenuti da Marjan također sadrži i brojne tragove ljudske kulture iz različitih razdoblja povijesti. Kao takav zaslužuje pažljivo i odgovorno gospodarenje, te najviši stupanj zaštite.[127]

U **analizi stanja kulturne baštine** na području povijesne jezgre Splita potrebno je uzeti u obzir da se baština, prema UNESCO-voj sistematizaciji[128] dijeli na nematerijalnu i materijalnu.[129] Pojam **nematerijalne kulturne baštine**, kako je definiran u međunarodnom pravu, uži je od pojmova kulture kao načina života, kulture svakodnevice, pa i tradicijske kulture ili folklora, te obuhvaća „prakse, reprezentacije [...] koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine“ (usp. *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine,* čl. 2, st. 1).

Taj je pojam u hrvatskom kontekstu, kroz zakonske akte (usp. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,* 1999; arhaizirani prijevod konvencije) dodatno sužen na pojam kulturnih dobara i tradicijsku kulturu. Stoga se i neformalne kulturne prakse i pojave stare gradske jezgre inercijom prepoznaju i valoriziraju u tim reduciranim okvirima, a primarno kroz mehanizme liste (npr. *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*, UNESCO-ov *Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva,* UNESCO-ov *Popis nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*) i u službi kulturne ponude u okviru turističke sezone.

U splitskoj gradskoj jezgri danas dominira izlagački i manifestacijski odnos prema kulturi u okviru kojeg se prezentiraju i specifični koncepti nematerijalne kulturne baštine, uz popratno nizak stupanj interesa za kulturu kao odrednicu identiteta

[127] Prvi i najstariji tragovi ljudskog života na prostoru Marjana nađeni su na uzvisini Bambina glavica, na južnoj padini brda i datiraju još u prapovijest. Rimljani su ostavili znatne tragove o Marjanu, kao što su imena Marulianus, Marnanus i Mons Kyrielson. Starorimska nazočnost na Marjanu datira od prije gradnje Dioklecijanove palače, kada je na rtu Marjana bio hram starorimske božice lova Diane. U to doba postojao je i put od naselja Spalatum do hrama, što svjedoči o značaju Marjana. Marjan je tada bio šumovit, a pretpostavlja se da je bio obrastao bjelogoricom, točnije hrastovom šumom. Zapisi iz srednjeg vijeka također spominju Marjan, poglavito u Statutu grada Splita (1312.) gdje se zabranjuje sječa drva na Marjanu. Od starog vijeka na njemu su nalazile brojne pustinjačke nastambe na mjestu kojih su kasnije izgrađene crkvice - najpoznatija je crkvica sv. Jere. Na području Marjana postoji znatan broj crkvica, a neke su vrlo stare i vrijedni su arheološki spomenici. Samo područje Splitskog poluotoka ima 40 sakralnih objekata, a uokolo Marjanskog poluotoka je 12 crkavâ. Nekad kamena golet koja je služila kao pašnjak, koncem 19. i početkom 20. stoljeća je pošumljen, mahom borovom šumom i danas je, ne samo oaza mira i rekreacije za brojne građane i posjetitelje Splita, već i jedan od najprepoznatljivijih simbola Grada.

[128] http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006

lokalne zajednice, njezine društvene, estetske, edukativne i druge potencijale. U turističkoj ponudi gradske jezgre favoriziraju se pseudopovijesni turistički sadržaji, poput živih scenskih uprizorenja (izmjena carske straže na Peristilu, program Dana Dioklecijana, prezentacija rimske kuhinje) s naglaskom na antici te donekle i srednjovjekovlju. Prezentacija ostalih povijesnih razdoblja potpuno je zanemarena, kao i prezentacija specifičnih kulturnih tradicija različitih vjerskih, nacionalnih i drugih zajednica koje su obitavale i obitavaju u splitskoj povijesnoj jezgri.

Vezano uz nematerijalnu kulturnu baštinu u užem smislu naglasak je na izložbenoj, reprezentativnoj funkciji nematerijalne kulture, odnosno prigodnom predstavljanju njezinih pojedinih „elemenata“ (npr. klapskog pjevanja) u turističke svrhe. Pritom izostaje potpora održanju ili revitalizaciji - iz perspektive užeg shvaćanja pojma nematerijalne kulturne baštine također relevantnih praksi - primjerice zanata i obrta (slastičarskog, filigranskog i dr.), ali i očuvanju splitske gradske jezgre kao „živog spomenika“, mjesta kontinuiranog života, lokalnih društvenosti i kultura.

Uzimajući u obzir da je splitska gradska jezgra i pri upisu na UNESCO-ov Popis svjetske baštine prepoznata kao „spomenički lokalitet koji živi“ (*living site*), odnosno kao lokalitet „živuće baštine“ (*living heritage*), u turističkim bi u turističkim bi prezentacijama Splita kao UNESCO-ova grada, kao i u širim planiranjima njegove budućnosti, trebalo nastojati na održanju jezgre kao mjesta kulture njezinih stanovnika i propulzivnoga gradskog središta. Drugim riječima, svako bi promišljanje budućnosti trebalo neizostavno težiti i poticanju života splitske gradske jezgre i poboljšanju kvalitete života u njoj. Rapidna depopulacija koja ugrožava kontinuitet života u gradskoj jezgri, te s njom povezani procesi izmjene vrste stanovanja (apartmani i hoteli) i prenamjene javnih i privatnih prostora u prostore s poslovnom, turističkom namjenom, svjedoče da je u ovom trenutku na djelu upravo suprotan odnos.

U staroj jezgri još uvijek postoje javni prostori, prije svega gradski trgovi i Riva, kino-dvorane, te brojne gradske ustanove u kulturi, ali i tržnica i ribarnica, koje koriste preostali stanovnici stare gradske jezgre, kao i drugi stanovnici grada Splita i bliže okolice. No, zbog prometnih gužvi u turističkoj sezoni (na prilazima jezgri, kao i u samoj jezgri i sl.), njihova funkcija oscilira tijekom godine. Povijesna jezgra je u turističkoj sezoni, naime, sve manje mjesto svakodnevnog života, stanara i

građana Splita, odnosno taj se život ne odvija više onako kako je to bilo još i u razmjerno nedavnoj prošlosti (u osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća), niti pak u oblicima društvenosti koji su još uvijek sačuvani i danas, u zimskom razdoblju godine

Zbog smanjenja broja stalnih stanovnika, ali i kontinuiranog izmještanja sadržaja od interesa za lokalno stanovništvo (knjižnica i čitaonica, knjižara, obrazovnih i srodnih institucija, trgovina s neprehrambenim proizvodima za svakodnevnu uporabu i sl.), te neadekvatne dostupnosti javnim prijevozom, jezgra i izvan turističke sezone, kako je spomenuto, sve manje funkcionira kao mjesto društvenosti za lokalno stanovništvo. Lokalna društvenost se, naime, uglavnom tek prigodno potiče kao, recimo, na dan proslave zaštitnika grada sv. Duje (Sudamja). Pritom se očito zaboravlja da je intenzivna interakcija između ljudi preduvjet za prenošenje i stvaranje lokalnih kultura (kolektivnih praksi, usmenih narativa, pojmova, predodžbi i dr.), koje su vrijedne same po sebi, odnosno i mimo esencijalizirajućih pojmova autentičnosti, autohtonosti, starine i dr.

S izmještanjem stanovništva iz jezgre i smanjenom interakcijom stanovnika okolice sa starom gradskom jezgrom, gubi se, dakle, podloga za stvaranje lokalne društvenosti i značenja koja su se u prošlosti stvarala kroz lokalne govore i sadržaje razgovora, koji su uključivali i evociranje likova i pojava iz prošlosti usmenu alternativnu toponimiku grada (npr. Pjaca, „kod Bonačića“, „kod Mikačića“), sezonski i dnevni „ritam“ sastajališta i đireva (npr. „isprid Banke“, „na Rivi“, „u Zanata“) i dr.

Još uvijek je splitska gradska jezgra, iako za sve manji dio lokalnog stanovništva, mjesto života i društvenosti u svim nijansama (od rada do dokolice, od svagdana do blagdana), dok je za turiste ona prvenstveno mjesto dokolice i reprezentativne kulture. **Stoga bi planiranje budućnosti splitske gradske jezgre trebalo uzeti u obzir** potrebe **obje spomenute razine** (lokalne i turističke)**, što danas nije slučaj, te promicati i širi koncept kulture (ili kulturne baštine) od onog razvijenog u okviru UNESCO-a i srodnih inicijativa „upravljanja kulturom“, pa time također sustavno i aktivno poticati revitalizaciju svakodnevnog života jezgre, te preispitivati i nadograđivati oblike turističke ponude.**
Pri tome je, **s obzirom na kontroverze koje prate reduktivan i potencijalno za same zajednice visokorizičan pojam nematerijalne kulturne baštine, nužno i**

kritički valorizirati procese i aktivnosti vezane uz taj pojam i njegovu implementaciju.

Materijalna baština obuhvaća nepokretnu i pokretnu baštinu. Nepokretna baština obuhvaća pak: zgrade i lokalitete, religijske građevine, arhitektonske ansamble, arheološke lokalitete, povijesne gradske krajolike, industrijsko naslijeđe kao i specifične lokalitete koje je stvorio čovjek, kao što su; parkovi i vrtovi, mjesta sjećanja te posebne turističke atrakcije.

Pokretna baština obuhvaća umjetničke predmete i kolekcije u kulturnim ustanovama i institucijama, privatnim zbirkama i sl., i to: slike, skulpture, namještaj, numizmatičke kolekcije, knjige, odjeću te ostala vrijedna dobra.

Povijesna jezgra Splita obiluje brojnim pokretnim i nepokretnim dobrima materijalne baštine, a detaljna elaboracija svakog pojedinačnog dobra prelazi potrebe ovog istraživanja.[130]

No, taj je prostor ujedno i arheološki lokalitet, čije istraživanje otežava činjenica da se na njemu kontinuirano odvija život. **Nedostatak integracije rezultata svih arheoloških istraživanja unutar Palače** doveo je do toga da, za sada, **ne postoji studija materijalne i nematerijalne kulture unutar Palače na temelju arheoloških rezultata, analiza pokretnih nalaza i stratigrafije**. Stoga je nužno da u budućnosti arheološka istraživanja ovog kompleksnog lokaliteta budu holistički planirana i izvedena sukladno pravilima arheologije kao znanstvene discipline.

U povijesnom pregledu arheoloških istraživanja unutar Dioklecijanove palače i u povijesnoj jezgri Splita[131], već su obrađene određene prakse u arheološkim istraživanjima na lokalitetu povijesne jezgre Splita, a ovdje će se nešto pobliže analizirati pojedine nažalost negativne aspekte stanja u najnovijem vremenu. Fokus je stavljen na arheološka istraživanja provedena nakon 2005. godine, kada Ministarstvo kulture izdaje Pravilnik o arheološkim istraživanjima koji - kako je već

[130] Brojne informacije i procjene na temu mogu se naći u cjelovitoj verziji dokumenta, u Uvodnom dijelu, preciznije, u poglavlju pod naslovom "Povijesni aspekti". Također, u cjelovitom dokumentu, u Analizi stanja, u poglavlju Kultura i kulturna baština, u Prilogu 1 dat je popis zaštićenih dobara pokretne i nepokretne kulturne baštine na području grada Splita (iz Registra kulturnih dobara), iz kojeg je moguće iščitati i one locirane na samom području povijesne jezgre Splita. Posebno je važno istaknuti da je cijela Dioklecijanova palača sa srednjovjekovnim Splitom istaknuta kao nepokretno kulturno dobro.

[131] Vidi podpoglavlje 3.3. Uvoda u Plan upravljanja.

ranije spomenuto - prati europske i svjetske standarde arheološke metodologije istraživanja.

Kako podaci o novijim arheološkim istraživanjima nisu bili dostupni, korišteni su do sada objavljeni izvještaji iz *Hrvatskog arheološkog godišnjaka*, u izdanju Ministarstva kulture.[132] Podatke o arheološkim istraživanjima unutar Dioklecijanove palače donosi i Vinka Marinković u radu *Pregled arheoloških istraživanja i restauratorsko-konzervatorskih zahvata u Dioklecijanovoj palači u Splitu*[133]. Autorica u tabelarnom prikazu predočava popis arheoloških istraživanja unutar Dioklecijanove palače prema podacima koji su joj bili dostupni iz službene dokumentacije Hrvatskoga restauratorskog zavoda, Odsjeka za zaštitu stare gradske jezgre, Konzervatorskog odjela u Splitu, privatnih tvrtki koje su obavljale restauraciju i arheološka istraživanja poput tvrtki Neir d. o. o i Pisa Trade d. o. o., članaka i publikacija.[134]

Usprkos ograničenjima u istraživanju na koje autorica ukazuje, a koji su prezentirani u integralnoj verziji dokumenta (u poglavlju o Kulturi) stječe se utisak da, **usprkos zakonskoj obvezi[135] pohrane dokumentacije i nalaza arheoloških istraživanja najkasnije dvije godine po njihovom obavljanju, nalazi nisu na odgovarajući način sistematizirani i pohranjeni** (u slučaju istraživanja unutar Dioklecijanove palače, uz Konzervatorski odjel u Splitu, kojem se predaje izvještaj, Muzej grada Splita, koji je nadležan za pohranu pokretnog materijala, a zajedno s njima valja predati i dokumentaciju s istraživanja). Prisutna je **negativna praksa da se arheološka dokumentacija jednog lokaliteta nalazi na različitim lokacijama, odnosno u različitim institucijama pa i privatnim tvrtkama, što je dovelo do toga da rezultati arheoloških istraživanja nisu međusobno korelirani, iako se radi o jedinstvenom arheološkom lokalitetu Dioklecijanove palače. Također, neintegrirana dokumentacija je rezultirala i nedostatkom sustavnih arheoloških analiza stratigrafije lokaliteta, interpretacije kulturnih slojeva, a samim time i nedostatkom bilo kakve arheološke studije**. Jednako tako, **arheološku dokumentaciju prate i pokretni nalazi, kod kojih ponovno nije jasno gdje se nalaze**. Prema izvještajima s arheoloških istraživanja, na onim

[132]Hrvatski arheološki godišnjak je do sada tiskan u 6 brojeva, koji obuhvaćaju istraživanja u razdoblju od 2004. do 2009. g.
[133]Marinković, (2010), 239 - 278. Autorica na samom početku navodi da ne ulazi u razmatranje i analiziranje metodologije radova i rezultata arheoloških istraživanja.
[134]Ista, 244-245.
[135] Temeljem čl. 21 Pravilnika o arheološkim istraživanjima Ministarstva kulture RH iz 2005. g.

istraživanjima koje obavljaju institucije (muzeji i Konzervatorski odjel), navodi se gdje su se pohranili pokretni nalazi s istraživanja, **dok u izvještajima s istraživanja koja vode privatne tvrtke ti podaci nisu navedeni.**

Stoga se, iz navedenih podataka može zaključiti da arheološka istraživanja unutar Dioklecijanove palače u posljednja dva desetljeća ne prate standarde arheološke znanosti, niti uvijek slijede Pravilnik o arheološkim istraživanjima Ministarstva kulture RH. Također, primjećuje se **potpuna dezorganiziranost u prikupljanju arheološke dokumentacije i pokretnih nalaza - arheoloških dobara,** a samim time i dezintegriranost arheoloških istraživanja unutar Dioklecijanove palače, što bitno otežava ili u potpunosti onemogućuje bilo kakvu temeljitu analizu kulturnih slojeva, pokretnih nalaza unutar kulturnih slojeva a samim time i rekonstrukciju života i svakodnevne ljudske aktivnosti na poviješću bogatom 17-stoljetnom lokalitetu.

Zaključno, valja ponovo naglasiti da je povijesna jezgra Splita jedinstveni arheološki lokalitet s bogatim kulturnim slojevima. S obzirom da se u cijelosti nalazi u urbanoj zoni, (tj. u živućem gradu), na njemu su jedino moguća i primjerena zaštitna arheološka istraživanja i arheološki nadzori. Upravo zbog takvih okolnosti, arheološka istraživanja je potrebno pomno planirati i predvidjeti zajedno s izgradnjom infrastrukture grada. **Pravilnik o arheološkim istraživanjima Ministarstva kulture RH pokriva samo dio arheoloških istraživanja, pa je zbog posebnosti arheološkog lokaliteta povijesne jezgre Splita potrebno izraditi poseban pravilnik kojim bi se regulirala i planirala sva buduća istraživanja zajedno s infrastrukturnim potrebama grada.** Ujedno, takvim pravilnikom bi se integrirala sva dosadašnja arheološka istraživanja, a njihovi resursi (dokumentacija, izvještaji i stručni radovi) pohranili i čuvali za buduća istraživanja, te ujedno koristila za cjelovitu znanstvenu interpretaciju lokaliteta i implementaciju Povelje EMRE.

Također, svjesni smo **da arheološki lokalitet ne mogu uvijek ostati otvoreni za javnost**, odnosno biti arheološki parkovi, **no potrebno je takvim istraživanjima posebno pažljivo pristupiti, te adekvatno ih zaštititi i nakon što se zatrpaju, odnosno nakon znanstvene obrade svih nalaza, predstaviti ih stručnoj i zainteresiranoj javnosti.** U turističke svrhe, ali i za lokalno stanovništvo,

smatramo da je **zatrpane nalaze potrebno označiti na samom mjestu informacijskim pločama.**

5.5. Ključni problemi i rizici

Prethodna analiza stanja kulture u povijesnoj jezgri (institucija i ustanova, nematerijalne i materijalne baštine, poglavito s aspekta arheološke vrijednosti baštine kao i procesa istraživanja) ukazala je na brojne probleme i potencijalne rizike, koji se u nastavku nabrajaju:

- Kultura u povijesnoj jezgri je pretežito izložbenog karaktera, bez interakcije s posjetiteljima. Ne nudi se jedinstveni doživljaj prezentacije povijesne baštine i suvremene umjetnosti u jezgri i ostatku Grada i zanemareno je osmišljavanje kulture kao odrednice identiteta lokalne živuće zajednice te njezinih edukacijskih potencijala.
- Favoriziraju se pseudopovijesni turistički sadržaji, poput živih scenskih uprizorenja (izmjena carske straže na Peristilu, program Dana Dioklecijana, prezentacija rimske kuhinje i sl.), a s naglaskom na antici te donekle i srednjovjekovlju, dok je prezentacija ostalih povijesnih razdoblja potpuno zanemarena, kao i prezentacija specifičnih kulturnih tradicija različitih vjerskih, nacionalnih i drugih zajednica koje su obitavale i obitavaju u splitskoj gradskoj jezgri.
- Nema sustavnog poticanja razvoja umjetničkog obrta, primijenjene umjetnosti i dizajna lokalnih likovnih umjetnika.
- Kulturna ponuda povijesne jezgre je često neprimjerenog (pseudokulturnog) karaktera i koncentrirana na period turističke sezone, te se stječe opći dojam da je njezina najznačajnija uloga „privlačenje turista“ (klape, folklor, Discotheque Riva, Sudamja, koncerti na trgovima, Diokleciјanova noć…). U razdoblju od listopada do travnja kulturni programi su bitno smanjeni, a i oni koji postoje migriraju na lokacije izvan centra. Kulturna ponuda održava se često u neprimjerenim prostorima, kao npr. klape u Vestibulu i Zlatnim vratima.
- Veliki broj prostora koji su nominalno namijenjeni kulturi, zapravo su uredi udruga i političkih stranaka koji se rijetko koriste i uglavnom služe za servisiranje hladnog pogona. Općenito može se reći da je iskorištenost prostora u staroj gradskoj jezgri u kulturne svrhe nedovoljna.

- Povezanost kulturnih ustanova i manifestacija s turističkim nije adekvatna: naime, mnoge manifestacije kulturnog predznaka, koje kreiraju turistička tijela (Turistička zajednica i destinacijske menadžment kompanije, tj. *event* agencije i touroperatori) ne nastaju kroz suradnju s kulturnim djelatnicima pa često gube svoj povijesni i kulturološki predznak, dok s druge strane kulturne ustanove i umjetnici ne žele prilagoditi svoje radno vrijeme turističkim posjetiteljima, koji im čine glavninu ukupne populacije posjetitelja, te ne rade na promidžbi i interpretaciji sadržaja na posjetiteljima prihvatljiv način. Nadalje, čak i manifestacije koji koriste povijesne prostore kao turistički atraktor, zapravo su minimalno usmjerene na posjetitelje (primjerice, ne prate sustavno koliki je postotak turista među publikom opere na Peristilu ili Prokurativama i je li takva kultura uopće prisutna u vodičima i agencijskoj ponudi, je li razvijena *on-line* prodaja i marketing izvan samog Splita, itd.).
- Menadžment i marketing u kulturi omogućuje osmišljavanje kulturne ponude i privlačenje posjetitelja u muzeje, galerije te kulturne manifestacije. Nažalost, nedovoljna educiranost na tom području stvara statični karakter muzejsko-galerijskih izložba, te nedovoljnu privlačnost za posjetitelje.
- Pod pritiskom ugostiteljske monokulture, od kulture su izuzeti mnogi perspektivni ili ranije često korišteni prostori za kulturne manifestacije – ljetni su to otvoreni prostori (npr. Carrarina poljana, dio Pjace, tj. Narodnog trga, bedem Cornaro, Prokurative).
- Mnoge sredine i s manje značajnim baštinskim resursima ubiru znatna sredstva za unaprjeđenje kulture i kulturne djelatnosti od ulaznica; nažalost to nije situacija u povijesnoj jezgri, gdje često ni na iznimno značajnim punktovima nema reguliranog sustava naplaćivanja ulaznica.
- Knjižnice s čitaonicama izmještene su iz povijesne jezgre, a posebno nedostaje specijalizirana knjižnica s građom o povijesnoj jezgri Splita gdje bi studenti, učenici i svi zainteresirani građani/stanovnici, posjetitelji, znanstvenici mogli proučavati i educirati se o povijesti Dioklecijanove palače i stare gradske jezgre.
- U povijesnoj jezgri zatvaraju se knjižare (velika Profilova, koja je promijenila dvije lokacije, VBZ-ova u Ilićevom prolazu, a u prostor u palači Ciprianis u kojem je tradicionalno bila knjižara useljen je kao sadržaj priprema i prodaja jeftine hrane za brzu prehranu.)

- Pretvaranje gradske jezgre u središte turističke eksploatacije praćeno je trendom dislokacije pojedinih prethodno postojećih kulturnih namjena i aktera iz središta grada (primjerice, prostori korišteni za umjetničke atelje sada su u perifernim dijelovima grada, odustalo se od zamisli osiguravanja stanova za mlade znanstvenike i umjetnike u jezgri).
- U procesu prenamjene prostora kulturne namjene dislocirane su pojedine ustanove s potencijalom za interakciju lokalnog stanovništva – pogotovo mladih - s kulturnim resursima jezgre (Multimedijalni kulturni centar, Međunarodni festival filma i videa, pojedine udruge mladih).
- Mlada populacija u sve manjoj mjeri posjećuje povijesnu jezgru budući da su uglavnom nestali sadržaji koji bi ih mogli privući, poput plesnih, glazbenih i slično. Glazbeni sadržaji privlačni mladima nakon završetka ljetne sezone migriraju u klubove izvan povijesne jezgre (u bližoj okolici u klub Quasimodo, nešto daljoj u klub Rupa, a omiljeno sastajalište je danas klub Judino drvo na dalekoj periferiji Kopilice). Nema sadržaja ni prostora namijenih alternativnoj kulturi kao ni dovoljno poticaja razvoju alternativne kulturne scene u povijesnoj jezgri i Gradu.
- Iako se posljednjih godina povremeno organiziraju umjetničke izložbe u crkvenim prostorima u povijesnoj jezgri, a manifestacija pod nazivom Dani kršćanske kulture također je usmjerena na povijesnu jezgru, angažman religijskih institucija u oblikovanju kulturne ponude jezgre i još uvijek je zanemariv.
- Također, iako je riječ o novcu prikupljenom po osnovi turističke valorizacije crkvenih resursa, ostaje činjenica da je broj prodanih ulaznica posjetiteljima nepoznat, kao i prihodi od ulaznica u splitsku Katedralu, kriptu i Jupiterov hram/krstionicu.
- U povijesnoj jezgri nema zatvorenih koncertnih prostora, osim crkvenih.
- Arheološka istraživanja unutar Dioklecijanove palače posljednjih dva desetljeća ne prate standarde arheološke znanosti, niti uvijek slijede Pravilnik o arheološkim istraživanjima Ministarstva kulture RH.
- Primjećuje se dezorganiziranost u prikupljanju arheološke dokumentacije i pokretnih nalaza - arheoloških dobara, a samim time i dezintegriranost arheoloških istraživanja unutar Dioklecijanove palače, što bitno otežava ili u potpunosti onemogućuje bilo kakvu temeljitu analizu kulturnih slojeva, pokretnih nalaza unutar kulturnih slojeva a samim time i rekonstrukciju

života i svakodnevne ljudske aktivnosti na poviješću bogatom 17-stoljetnom lokalitetu.

- Ne postoji integralna konzervatorska podloga povijesne jezgre, kao ni sustav i program monitoringa koji bi se temeljio na indikatorima stanja očuvanosti i periodičkim izvješćima.
- Uz integralnu konzervatorsku podlogu potrebno je izraditi i studiju statike građevina, posebno podruma Dioklecijanove palače, jer se već u Planu upravljanja iz 2009. sugerira da su neki od dijelova nesigurni za posjetitelje.
- Ne postoji dovoljna javnost rada konzervatora niti dijalog s javnošću, a u proces valorizacije nisu uključeni međunarodni stručnjaci.
- Potrebno je posvetiti osobitu pozornost održavanju vizualnog integriteta lokaliteta, jer su mu u nedavnoj prošlosti u tom pogledu prijetile ugroze, od kojih neke još nisu otklonjene.
- Potrebno je razriješiti pitanja vlasništva nad pojedinim prostorima u povijesnoj jezgri (osobito kad je riječ o podrumima Dioklecijanove palače), jer u suprotnom rastu problemi povezani s adekvatnom prezentacijom, interpretacijom i održavanjem pojedinih prostora u povijesnoj jezgri.

6. DRUŠTVO I DRUŠTVENI PROCESI

Na temelju provedenih istraživanja društvenih procesa na području povijesne jezgre Splita[136], priređivači dokumenta došli su do zaključaka koje smatraju relevantnim za buduće formuliranje javnih (urbanih i kulturnih) politika na području povijesne jezgre grada Splita.

U nastavku slijede zaključci i preporuke prema redoslijedu kojim su pojedine cjeline obrađivane u prethodnom tekstu:

Analiza društvenih procesa od osobite je važnosti za povijesnu jezgru grada Splita jer je ona specifično kulturno dobro, koje nije samo kulturno-povijesni spomenik i arheološko nalazište, nego i mjesto na kojem od antičkog doba do danas u kontinuitetu živi lokalno stanovništvo. Može se reći da je jedinstvenost povijesne jezgre Splita upravo u toj stalnoj, povijesno neprekinutoj interakciji lokalnog stanovništva s prostorom koji se danas kategorizira kao kulturno dobro najvišeg ranga.

S obzirom na važnost društvene dimenzije za ukupnost kulturne vrijednosti povijesne jezgre Splita, toj je dimenziji potrebno pristupati s jednakom pozornošću i sustavnošću kojom se pristupa dimenziji spomeničke baštine na tom prostoru. No, dok za zaštitu spomenika postoje mehanizmi zaštite (bez obzira na to kako se učinkovito ili neučinkovito provode), društveni procesi na području povijesne jezgre nisu sustavno regulirani nego su podložni utjecaju parcijalnih mjera i rješenja koje se ne tiču u prvom redu stanovništva nego prvenstveno fizičkog aspekta urbanog prostora na kojem ono živi. Potonji je u ingerenciji konzervatorskih ureda, što znači da na području povijesne jezgre efektivno izostaje urbanističko planiranje i s njim povezana regulacija društvenih procesa. Također, s obzirom na ovakvo stanje, u velikoj mjeri izostaje i mogućnost formuliranja odgovorne strategije u kojoj bi se povijesnoj jezgri pristupalo kao važnom razvojnom resursu: u formuliranju takve strategije bi, naime, istaknutu ulogu trebali imati interdisciplinarni timovi, odnosno timovi koji bi trebali uključivati i stručnjake/kinje kojima struka nije primarno konzervatorstvo.

[136] Detaljnije o provedenim istraživanjima vidi u poglavlju 3. Društvo i društveni procesi u cjelovitom dokumentu

Istraživanje društvenih procesa i veća nazočnost odgovornog urbanog planiranja na području povijesne jezgre vrlo je važna i stoga što je u gradu Splitu tijekom razdoblja postsocijalističke tranzicije dokinut prethodni sustav urbanističkog planiranja, što je rezultiralo brojnim prostornim devastacijama na širem gradskom području, zbog čega je – između ostalog - investitorski pritisak sada usmjeren prema prostorima u središtu grada, s obzirom na njihovu visoku položajnu rentu.

U posljednjem desetljeću, a osobito u razdoblju nakon posljednjeg popisa stanovništva (2011. godine), povijesna je jezgra izložena sve snažnijim i ubrzanijim trendovima turistifikacije, što otežava dnevni život lokalnog stanovništva, te uz stalno povećanje apartmanizacije i nekretninskih spekulacija, pridonosi dosad nezabilježenom porastu depopulacije. U široj slici grada Splita, za čiji identitet povijesna jezgra ima veliko značenje, trend turistifikacije i turistička politika usmjerena primarno prema povećanju ponude zabave i događaja dovodi do bisezonalnog ritma života jezgre, koji je neprimjeren veličini mediteranskog grada čije je ona središte.

Da bi se ovi procesi mogli regulirati i usmjeriti sukladno održanju dosadašnjeg karaktera i specifičnosti povijesne jezgre Splita (a oni se temelje na interakciji lokalnog stanovništva s prostorom najviše kulturne vrijednosti), javne politike na kojima će se regulacija zasnivati potrebno je formulirati u skladu s praksom i standardima uvriježenim u razvijenim društvima, što znači da ih je potrebno utemeljiti na podacima i spoznajama dobivenim znanstvenim istraživanjima.

Pri formuliranju javnih politika potrebno je uzeti u obzir i **prethodne spoznaje o društvenim procesima na području grada Splita i njegove povijesne jezgre**, u mjeri u kojoj je to moguće na temelju dostupnih dokumenata i literature. Pri pripremi dokumenata suvremenih javnih politika, kolikogod se oni zasnivaju na podacima dobivenim aktualnim istraživanjima, često se naime zanemaruju procesi i strukture „dugog trajanja“, koji su iznimno važni za razumijevanje kontinuiteta i specifičnosti načina života stanovništva na pojedinom prostoru. Postojeća literatura omogućuje parcijalne ali svejedno vrlo važne uvide u prošlost pojedinih aspekata života na području povijesne jezgre Splita. U postojećoj literaturi osobito se osjeća nedostatak sinteznih prikaza trajanja i promjenâ pojedinih društvenih institucija kroz dugo vrijeme urbanog života na ovom prostoru.

U povijesnoj literaturi, koja je vrlo važna za razumijevanje prostora o kojem je riječ, primjetna je razmjerno mala nazočnost teorijski i metodolološki suvremenih pristupa, koji se, međutim, ipak javljaju u novijim radovima. Većem uključenju povijesne dimenzije analiziranih procesa u formuliranje suvremenih razvojnih politika, svakako bi pridonijela pojava studija koja bi se tim procesima bavila s motrišta društvene i kulturne povijesti, mikro-povijesti i povijesti svakidašnjeg života. Takvim pristupima mogu značajno pridonijeti i etnološki i suvremeni antropološki pristupi, kao i zasad nepostojeći prikazi koji bi se mogli ubrojiti u područje historijske sociologije.

Pri planiranju i reguliranju društvenih procesa na području povijesne jezgre svakako je potrebno uzeti u obzir i iskustva stečena povjesničarskim proučavanjem različitih dosadašnjih pristupa urbanističkom planiranju fizičkog prostora i društvenih procesa na području Splita.

Kad je, pak, riječ o suvremenom proučavanju društvenih procesa, valja svakako **nastaviti s empirijskim istraživanjima lokalnog stanovništva** koja su se u dvadesetom stoljeću provodila uglavnom u sklopu urbanističkog planiranja, a koja su prvi put sveobuhvatnije i sustavnije provedena tek u dvadeset i prvom stoljeću.

Valja, međutim, napomenuti da – uz empirijska društvenih istraživanja, koja lakše nalaze mjesto u okviru suvremenih projektnih pristupa i u javno-političkom kontekstu – također valja nastaviti i proširiti i istraživanja u disciplinama koje se jedino mogu financirati na strukturnoj osnovi (sveučilišni odsjeci i instituti). U tom smislu, za buduća istraživanja može se smatrati važnim postojanje tek nedavno (u dvadeset i prvom stoljeću) uspostavljenih sveučilišnih odsjeka povijesnih znanosti (povijest, povijest umjetnosti) na Sveučilištu u Splitu. Od istraživanja koja nedostaju i koja valja intenzivirati da bi se stekla potpunija slika o društvenim procesima na području povijesne jezgre svakako treba spomenuti sociolingvistička istraživanja, koja su zasad na samom početku.

Na koncu, valja također napomenuti da stjecanju spoznaja o društvenim procesima također može doprinijeti i znanstveni i stručni rad koji se odvija u muzejskim ustanovama (prvenstveno Muzej grada Splita i Etnografski muzej, u pojedinim aspektima također i drugi muzeji), a koji uz projektno također zahtijeva stabilno strukturno financiranje.

6.1. Socio-demografska analiza stanovništva povijesne jezgre

Na temelju analize sekundarnih podataka o stanovništvu povijesne jezgre grada Splita, dobivenih popisima stanovništva 2001. i 2011. godine, može se zaključiti da su **demografski procesi na tom području vrlo nepovoljni**. Naime, smanjenje broja stanovnika na njezinom području višestruko veće nego kad je riječ o smanjenju stanovnika na području grada Splita u cjelini (ondje smanjenje stanovništva u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine iznosi 6%, a na području povijesne jezgre čak 28%).

Slika 12. Postoci smanjenja broja stanovnika na pojedinim područjima povijesne jezgre Splita u međupopisnom razdoblju 2001. - 2011

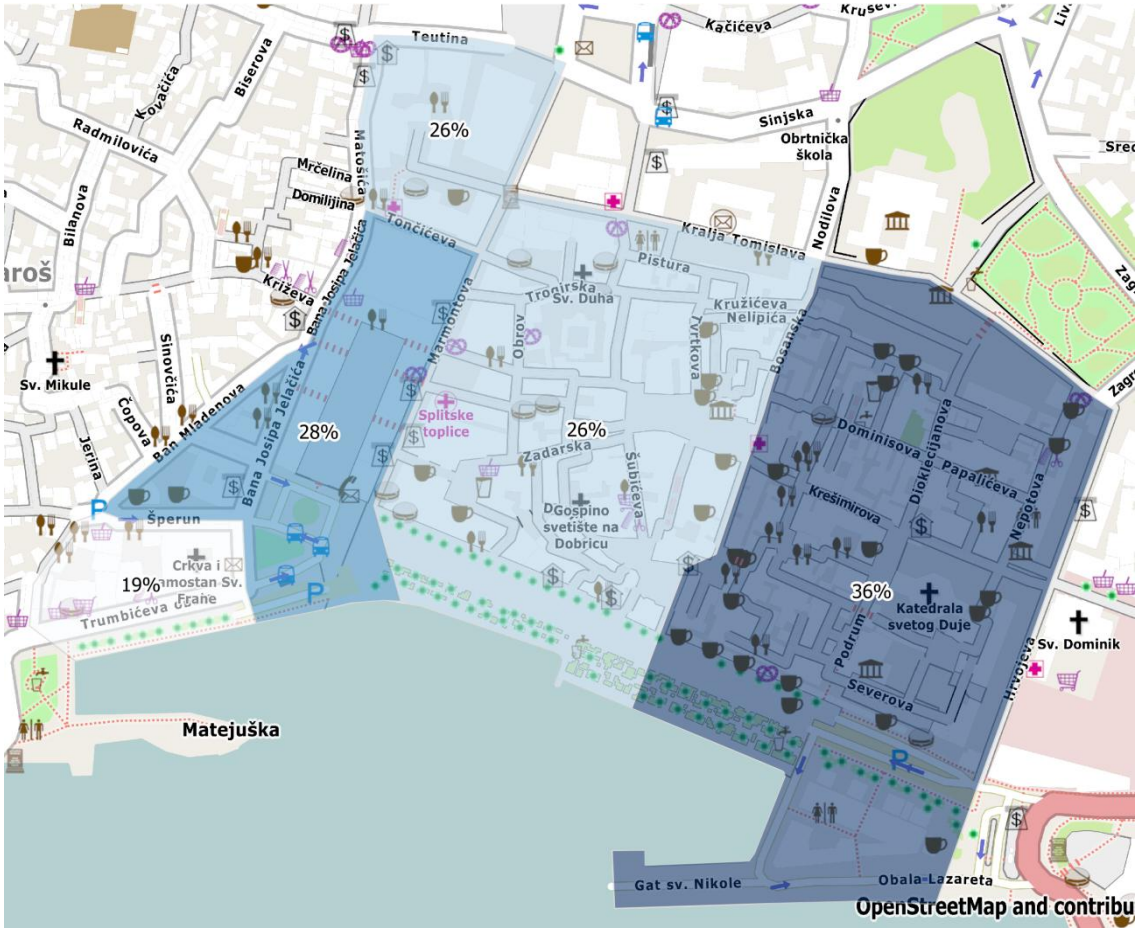

Izvori podataka: DZS, DGU, Openstreetmap, vlastiti izračun

S motrišta održanja jedinstvenosti povijesne jezgre kao kulturno-povijesnog spomenika na kojem od antike u kontinuitetu živi lokalno stanovništvo, osobito **zabrinjava intenzitet depopulacije**, a **pogotovo mladog stanovništva**, na prostoru same Dioklecijanove palače. Ondje je, naime, 2011. godine živjelo 36% stanovnika manje nego 2001. godine, pri čemu je mladih stanovnika, između 15 i

29 godina života, bilo čak 48% manje. Nastave li se ovi procesi ritmom kojim su se odvijali u prethodnom međupopisnom razdoblju, u skoroj se budućnosti može očekivati potpuna turistifikacija i muzealizacija ovog prostora.

Slika 13. Postoci smanjenja broja mladih stanovnika (u dobi od 15 do 29 godina) na pojedinim područjima povijesne jezgre Splita u međupopisnom razdoblju 2001. - 2011.

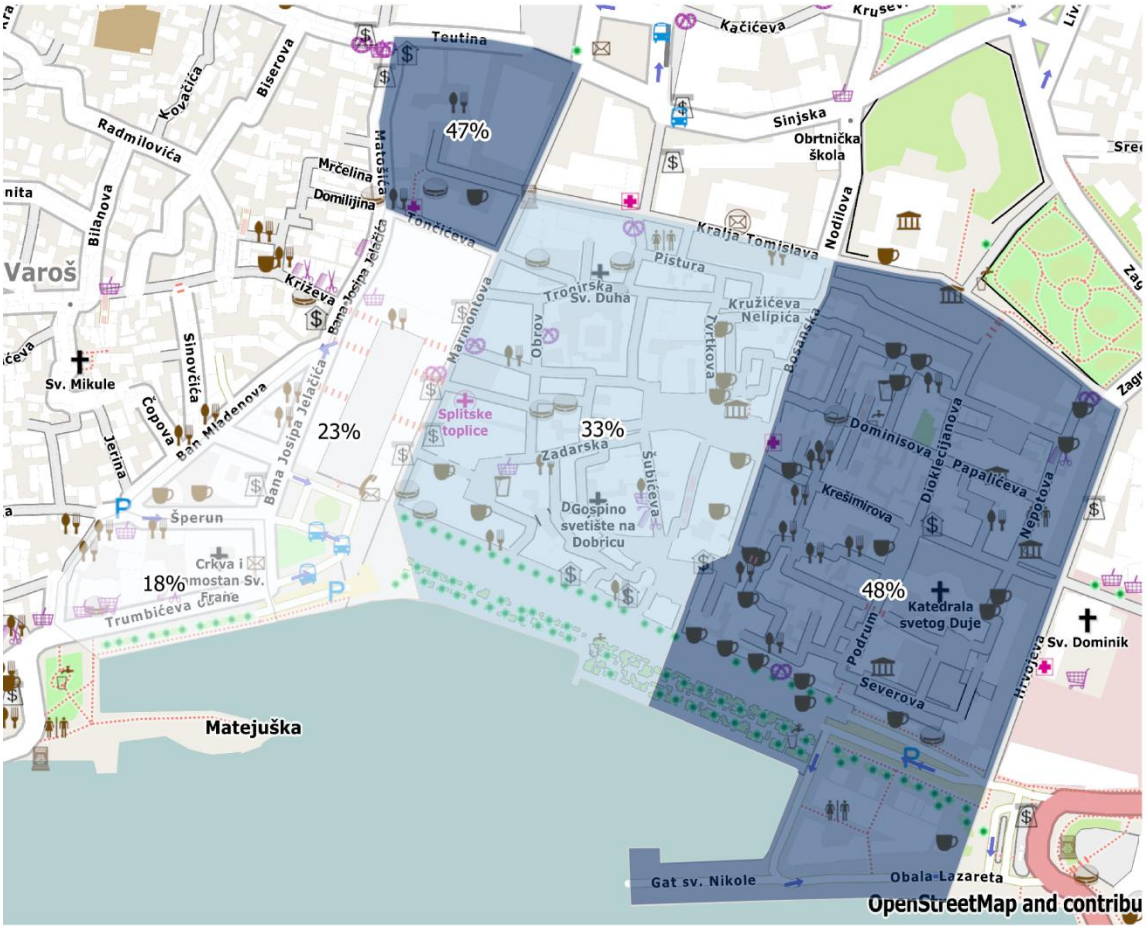

Izvori podataka: DZS, DGU, Openstreetmap, vlastiti izračun

Zbog ovakvih trendova važno je iznimno detaljno pratiti kretanje broja stanovništva na području povijesne jezgre. Podaci Državnog zavoda za statistiku, dobiveni popisima stanovništva, pritom su dragocjeni, međutim s obzirom na brzinu promjena kojima je prostor izložen, potrebno je provoditi zasebna istraživanja stanovništva u intervalima kraćim od desetogodišnjih međupopisnih razdoblja.

Istraživanje stanovnika povijesne jezgre Splita pokazalo je da na tom prostoru **živi pretežno starije stanovništvo** (47% ih ima više od 56 godina života), kućanstva se dominantno sastoje **od jednog ili dva člana** (49%), 78% kućanstava je **bez djece**, a **jednu trećinu stanovništva čine umirovljenici**.

Suprotno nekadašnjim predodžbama i stereotipima, u povijesnoj jezgri Splita danas više ne živi nekompetentno stanovništvo s „velikim udjelom niskoobrazovanih“. Štoviše, **obrazovna struktura stanovništva u povijesnoj jezgri** danas je **bolja ne samo od splitskog, nego i od hrvatskog prosjeka**. Također, stanovnici povijesne jezgre u najvećem postotku (63%) danas smatraju da imaju prihode „jednake kao i većina“ drugih građana, no 8% ih ipak smatra da ima prihode „znatno lošije od većine“ (što je znatno više nego u gradskom području koje neposredno okružuje povijesnu jezgru, gdje isto procjenjuje tek 1% ispitanika).

Isto tako, unatoč infrastrukturnim problemima koje sugovornici ističu u intervjuima i protokoliranim interakcijama (primjerice, kvaliteta naponske mreže ili pak otežani vanjski zahvati na zgradama koji se zbog konzervatorske zaštite izvode pod posebnim uvjetima), anketirani su stanovnici u visokom postotku (60%) **zadovoljni uvjetima vlastitog stanovanja u jezgri**, kad je riječ o veličini i rasporedu prostorija u stanu ili kvaliteti izolacije i grijanja.

Kad je riječ o komunalnim problemima, stanovnici povijesne jezgre najvećim problemima smatraju **loše održavanje zelenih površina, zagađenost zraka, buku koju stvaraju klubovi i kafići, smeće i otpatke na ulici, nedovoljno održavanje ulica i cesta, nedovršenu komunalnu infrastrukturu (vodovod i kanalizacija), kao i lošu kvalitetu zraka i smrad.** Stanovnici povijesne jezgre također se žale na **slabu povezanost javnim prijevozom s ostalim dijelovima grada**, odnosno na loš raspored i rijetke polaske javnog prijevoza.

Buka se javlja na prvom mjestu i pri rangiranju negativnih aspekata turizma u užoj povijesnoj jezgri, a slijede je iseljavanje stanovništva, nečistoća javnih površina, smanjenje javnog prostora zbog širenja ugostiteljskih objekata i poskupljenje ugostiteljskih usluga. Prema rangiranju koje su obavili stanovnici povijesne jezgre, za ovim negativnim aspektima turizma slijede nemogućnost kretanja (zakrčene ulice), poskupljenje i preprodaja nekretnina, pustoš u zimskim mjesecima (odnosno zatvaranje prostora koji se ljeti eksploatiraju u turizmu), gubljenje prepoznatljivog karaktera i duha povijesne jezgre, nestanak trgovina, kao i oštećivanje i propadanje kulturnih spomenika.

Prema rezultatima anketnog ispitivanja, stanovnici povijesne jezgre smatraju da „izrazitu **štetu“** na prostoru na kojem žive **generiraju turisti čiji je motiv dolaska**

posjećivanje ugostiteljskih objekata zbog konzumacije alkoholnih pića (tzv. *pub crawl tours.* Za njima po rangu slijede mladi koji putuju s ruksacima (tzv. *backpackers*), kruzerski turisti, kao i turisti koji dolaze na jednodnevne posjete, no stanovnici smatraju da od svih ovih grupa ipak ima i neke koristi. S druge strane, „izrazito korisnim", odnosno **poželjnim turistima smatraju se nautički i urbani turisti, grupni i individualni kulturni turisti, stacionarni hotelski gosti i kongresni turisti**. Najkorisnijim posjetiteljima jezgre smatraju se turisti visoke platežne moći.

Unatoč problemima u odvijanju svakidašnjeg života s kojima se susreću stanovnici povijesne jezgre, evidentna je njihova izrazita **vezanost uz prostor u kojem žive**, za koju je anketno ispitivanje pokazalo da je veća nego što je slučaj kod stanovnika šireg područja središta grada Splita. Gotovo trećina anketiranih stanovnika povijesne jezgre ustvrdilo je da im je ona najdraži dio grada Splita i da ne bi mogli zamisliti život bez nje, a još više (40,1%) zadovoljno je što živi „u gradu" i što su im njegovi sadržaji na dohvat ruke. Kao najdraže prostore u povijesnoj jezgri, odnosno prostore uz koje su najviše vezani, anketirani u prvom redu ističu Rivu, Peristil i Matejušku.

Upitani o tome namjeravaju li se iseljavati iz jezgre u bližoj budućnosti, čak 70,3% anketiranih je izjavilo da to ne namjerava učiniti. Anketirani su također pokazali vrlo visoko slaganje s tvrdnjama da se **u svom kvartu osjećaju kao kod kuće**. Osim što osjećaju pripadnost svom kvartu, što ga smatraju dobrim mjestom za život i što im je važno da u njemu žive, mnogi anketirani pokazuju slaganje s tvrdnjom „očekujem da ću dugo živjeti u ovom kvartu".

Dakle, bez obzira na probleme s kojima je očito suočeno stanovništvo povijesne jezgre, valja istaknuti njihovu odlučnost da se ne isele s prostora uz koji ih veže osjećaj pripadnosti. Štoviše, sa sociološkog motrišta, moglo bi se reći da je u ovom slučaju očito na djelu Simmelov aksiom prema kojem je homogenizacija grupe utoliko snažnija ukoliko je izvanjska prijetnja grupi veća. Ovakva se homogenizacija pred vanjskom ugrozom može smatrati uzrokom sve većeg angažmana stanovništva povijesne jezgre u civilnom društvu.

Kad je riječ o osjećaju pripadnosti zajednici, može se također navesti podatak dobiven u dijelu anketnog ispitivanja koje se ticalo društvenog kapitala, odnosno

koristi koja se može očekivati na temelju mreže kontakata i poznanstava. U ovom dijelu istraživanja pokazalo se da se stanovništvo povijesne jezgre - kad ima potrebu za pomoć - najčešće obraća kontaktima vezanim uz rodbinske veze ili uz intimna poznanstva, dakle za oblike kontakata koji su bliži „primarnim grupama“ i koje karakteriziraju zajednicu. To ponovo upućuje snažan osjećaj zajednice i pripadnosti prostoru u kojem se živi.

Za razliku od stanja u doba industrijske modernizacije grada, **povijesna jezgra Splita danas nije više „zona tranzicije“,** odnosno prostor u kojem se privremeno boravi prije preseljenja u neku „bolju četvrt“, nego **prostor u kojem uglavnom žive starosjedioci.** Sadašnje stanovništvo povijesne jezgre čine osobe od kojih čak 38% živi na tom prostoru cijeli svoj život, 30% između polovice i tri četvrtine svog dosadašnjeg života, a 30% do polovice svog dosadašnjeg života.

Nekadašnji stereotipi o stanovništvu povijesne jezgre kao „nekompetentnom“ i „substandardnom“ u odnosu na prosjek na širem području grada Splita, pokazuju se neutemeljenim i s obzirom na to da je anketnim ispitivanjem utvrđeno da sadašnje **stanovništvo jezgre pokazuje visoku participaciju u sadržajima i priredbama koje se vezuju uz „elitnu kulturu**“ (što se osim „starosjedilaštvom“ može objasniti i njihovom u prosjeku starijom životnom dobi).

Stereotipi se pokazuju neutemeljenima i kad je riječ o ispitivanju „generaliziranog povjerenja“ kao pokazatelja demokratičnosti i razvojnog potencijala. Iako je „generalizirano povjerenje“ u Hrvatskoj općenito znatno manje nego u zemljama zapadne i sjeverne Europe, usporedba stanja na području povijesne jezgre i u ostatku grada Splita pokazuje da jezgra nimalo ne zaostaje za prosjekom grada. Štoviše, „generalizirano povjerenje“ u njoj je nešto veće nego na području Splita gledanom u cjelini, ili – još točnije rečeno – ona je u ovom pogledu **druga gradska četvrta po postotku izraženog povjerenja.** Pritom je, prema očekivanjima, „generalizirano povjerenje“ i u jezgri najviše kod stanovnika jezgre koji se školuju (dob 16-25 godina), koji su obrazovaniji i imaju bolja materijalna primanja, te kod osoba starijih od 66 godina.

Stanovništvo povijesne jezgre pokazuje se **tolerantnijim od prosjeka na području grada Splita** i kad je riječ o mjerenju „društvene distance“ prema pojedinim skupinama, što se u međunarodnim istraživanjima također smatra pokazateljem

demokratičnosti i razvojnog potencijala. Stanovnici povijesne jezgre najdistanciraniji su prema „osobama zaraženim AIDS-om“ (22%) i „homoseksualcima“ (19%), pa zatim prema „ljudima druge rase“ (10%). Međutim, društvena distanca prema „useljenicima – stranim radnicima“, „ljudima različite vjere“ i „ljudima druge nacionalnosti“ vrlo je niska (kreće se između 4% i 1%). Također valja naglasiti da je čak 67% stanovnika povijesne jezgre u anketnom ispitivanju navelo da su im „svi navedeni prihvatljivi kao susjedi“.

Kao što je već navedeno, problemi koje donosi život u povijesnoj jezgri doveli su do samoorganiziranja lokalnog stanovništva i njegova povećana angažmana u civilnom društvu. Uz probleme koje donose turistifikacija i ono što doživljavaju kao planirane spekulacije nekretninama (što uključuje i planiranje nove gradnje u „Zoni A“), **stanarima i stanarkama jezgre organiziranim u udruge civilnog društva više od svega smeta odnos prema kulturnoj baštini i uništavanje načina života koji doživljavaju kao specifičan za ovaj prostor.** O tome svjedoče njihova česta obraćanja UNESCO-u, u nadi da će njihove pritužbe izvršiti pritisak na odgovorne i zaustaviti trend ambijentalne degradacije prostora i spomeničke baštine povijesne jezgre. Općenito se može reći da su ispitanici u jezgri pokazali sklonost političkim praksama koje se smatraju izrazom „aktivnog građanstva“ (npr. potpisivanje peticije, što je već činilo njih 44%), a ne pokazuju povjerenje prema tzv. „velikoj politici“ (tek 1% anketiranih u povijesnoj jezgri smatra da bi se za pomoć moglo obratiti pripadnicima političkih stranaka).

Kad je riječ o tome koga stanari povijesne jezgre smatraju odgovornim za sadašnje stanje u jezgri, zbog kojeg izražavaju nezadovoljstvo, u rangiranjima u anketnom ispitivanju se u 90% slučajeva pojavila „gradska vlast“, u 23% slučajeva „država“, a u 18% slučajeva „konzervatori“. U intervjuima i protokoliranim interakcijama sa stanovnicima povijesne jezgre, kao i u fokus grupi s predstavnicima stanara organiziranim u inicijative civilnog društva, pokazalo se da stanovnici jezgre za rješavanje svojih brojnih problema **presudnim smatraju planiranje**, te **poštivanje propisanih standarda**, što smatraju da sada nije slučaj. U anketnom ispitivanju također se pokazalo da čak 79,2% stanovnika jezgre smatra da je „za razvoj povijesne jezgre najvažnije gradsko planiranje, točno propisani standardi i poštivanje utvrđenog reda”.

Primjerice, kad je riječ o pridržavanju utvrđenog reda i (nedovoljnom ili neprimjerenom) korištenju već uspostavljenih mehanizama financiranja održavanja spomeničke baštine, u interakcijama sa stanovnicima povijesne jezgre čula se i tvrdnja da **poduzetnici u jezgri ne bi imali ništa protiv plaćanja pa ni povećanja pojedinih nameta (npr. „spomeničke rente“) kad bi vidjeli da se prikupljena sredstva doista ulažu u održavanje povijesne jezgre**, što bi posljedično njima ali i gradu jamčilo bolje poslovanje. U kvalitativnom dijelu istraživanja ponavljala se i tvrdnja da cijeli grad Split praktički živi od razmjerno vrlo malog prostora povijesne jezgre, u koju se međutim nedovoljno ulaže, što će dovesti do njezina urušavanja i kao ekonomskog resursa važnog ne samo za život stanovnika jezgre nego i za cijeli grad.

U anketnom ispitivanju, stanovnici povijesne jezgre naznačili su da su aktivnosti koje smatraju **najvažnijim za ostanak stanovnika u jezgri: gradske i državne potpore održavanju stanova, osiguravanje učinkovitog javnog prijevoza i pristupačnog parkiranja, potpore obrtima i uslugama, niže cijene ugostitelja izvan sezone i poticanje turističke djelatnosti u tom razdoblju, te potpore poslovnim prostorima.**

Uz to se, kao preporuka gradskoj upravi, može sugerirati i pojačan rad na otklanjanju onoga što stanovništvo povijesne jezgre smatra najvećim poteškoćama u odvijanju svakodnevnog života na prostoru na kojem živi, pogotovo u ljetnoj turističkoj sezoni (riječ je u prvom redu o buci koju stvaraju klubovi i kafići, zatim smeću i otpacima na ulici, te općenito potrebi učinkovitijeg odlaganja i odvoza otpadaka, kao i rješavanju zakrčenosti ulica turistima i dostavnim vozilima). Kad je riječ o većim infrastrukturnim zahvatima, svakako je potrebno poraditi na održavanju ulica i cesta, unaprjeđenju nedovršene komunalne infrastrukture (vodovod i kanalizacija, naponska mreža), otklanjanju uzroka loše kvalitete zraka i smrada, te boljem održavanju i povećanju zelenih površina. Riječ je o zahvatima koji, općenito govoreći, zahtijevaju bolje planiranje i regulaciju procesa koji se dnevno odvijaju na prostoru povijesne jezgre. U slučaju većih infrastrukturnih zahvata svakako se može preporučiti financiranje iz dostupnih državnih i međunarodnih izvora potpore.

Kao što je već naglašavano, jedinstvenost baštine na području povijesne jezgre Splita uključuje i stanovništvo, odnosno kontinuitet i funkcije urbanog življenja na

području koje je danas zaštićen kulturno-povijesni spomenik i koje ujedno predstavlja arheološko nalazište. To je splitska specifičnost i ako se ona dovede u pitanje, uz ostale identitetske elemente nestat će i oni na kojima u suvremenim uvjetima počiva gospodarska valorizacija kulturnih resursa. Isto tako, ugasi li se život lokalnog stanovništva u povijesnoj jezgri Splita u još većoj mjeri nego što je to danas slučaj, neće se više moći očekivati da ona generira „višak urbanih značenja" za ostatak grada, odnosno za stanovništvo njegovih novijih dijelova, što je bila iznimno važna funkcija jezgre u drugoj polovici dvadesetog stoljeća.

Na koncu valja konstatirati da je, unatoč izraženim depopulacijskim trendovima, stanje na prostoru povijesne jezgre Splita povoljnije nego u, primjerice, posve depopuliranoj jezgri grada Dubrovnika ili u velikim dijelovima Venecije. Provedeno istraživanje **stanovništva povijesne jezgre Splita**, kao što je vidljivo iz provedenog istraživanja, naime, pokazuje da ono **želi ostati živjeti u jezgri a njegov dio angažiran u civilnom društvu također i aktivno djeluje na poboljšanju svog položaja**. Isto tako, vrijedi ponoviti da je istraživanje pokazalo da lokalno stanovništvu u Splitu traži veću regulaciju procesa na prostoru na kojem živi da je i u mnogim slučajevima brana negativnim procesima koji se na tom prostoru odvijaju, a koji ugrožavaju njegovu spomeničku vrijednost. Gradu i državi u čijoj se ingerenciji nalazi regulacija procesa povezanih s prostorom povijesne jezgre Splita može se stoga samo **preporučiti razmatranje i uvažavanje poticaja koje nudi angažman stanovnika na održanju dosadašnjeg karaktera povijesne jezgre Splita.**

6.2. Važnost jezgre za društvene procese na širem području grada

Istraživanje važnosti povijesne jezgre za društvene procese na širem području grada Splita provedeno je uličnim anketiranjem posjetitelja povijesne jezgre koji su građani Splita i okolice (dakle „nerezidenti" jezgre), a u jezgru redovito dolaze tijekom cijele godine. Rezultati istraživanja pokazali su da se, unatoč recentnim trendovima turistifikacije i pojavi trgovačkih centara kao prostora druženja, **stara gradska jezgra na širem području grada još uvijek doživljava kao „prostor mjesta" koji je uklopljen u lokalno kulturno, povijesno i geografsko konstruirano značenje, te da kao takva opstaje kao važno mjesto u lokalnom simboličkom kontekstu.**

Ovakva procjena temelji se, između ostaloga, na podatku da gotovo polovica anketiranih na pitanje o tome „što namjeravaju posjetiti u povijesnoj jezgri“ u danu anketiranja odgovora da to „ne zna“ ili pak da neće posjetiti niti jedno određeno i u anketi spomenuto mjesto u povijesnoj jezgri. Po tome se može zaključiti da visok postotak anketiranih dolazi u jezgru bez posebne namjere posjećivanja nekog specifičnog sadržaja, odnosno da je **glavna motivacija njihova dolaska upravo sam „dolazak u grad“.** Ovakva motivacija posjeta u skladu je s mediteranskim urbanim kodom i lokalnom tradicijom „upotrebe prostora“.

U prilog ovakvom zaključku govori i to što čak 76% anketiranih dolazi u jezgru najmanje nekoliko puta tjedno (od čega 52% dolazi u jezgru svaki dan, a od toga 28% i više puta dnevno). S obzirom na to da se niti u jednom drugom dijelu grada ne može očekivati toliko posjeta stanovnika iz drugih dijelova grada na dnevnoj i tjednoj osnovi, nema sumnje u to da je povijesna jezgra u Splitu i dalje najvažniji dio grada.

Međutim, za razliku od industrijske modernizacije grada u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, kad je povijesna jezgra bila važna novim četvrtima kao neupitno kulturno središte grada i kad je po svom karakteru bila izrazito multifunkcionalna (tj. uz kulturne uključivala i obrazovne, upravne, poslovne te najveću koncentraciju trgovačkih i uslužih sadržaja na cijelom gradskom teritoriju), danas se kao njezine **dominante funkcije pokazuju opuštanje i zabava**.

Istraživanje je, naime, pokazalo da su najvažniji razlozi dolaska nerezidenata u povijesnu jezgru mogu povezati s pojmovima „druženje“ i „opuštanje“. Među njima istaknuto mjesto još uvijek zauzima tradicionalna mediteranska kulturna navika šetnje javnim prostorom („prošetati se, učiniti đir“) te „druženje s prijateljima“. Međutim, na visokom se mjestu među razlozima dolaska u jezgru pojavljuje i posjećivanje „organiziranih događanja na otvorenom“, koje svjedoči o širenju nove, pasivnije potrošačke motivacije za provođenje vremena slobodnog od poslovnih obveza u „opuštanju“ i „zabavi“.

Neki tradicionalni razlozi dolaska nerezidenata u jezgru, poput **kupovine hrane (na tržnici i ribarnici, odnosno Pazaru i Peškariji) i dalje su razmjerno visoko rangirani,** no posve su u drugi plan pali odlasci na posao, u banku, ured ili javnu službu, obrazovanje, kao i ručak ili marenda. Uz smanjenje kupovne moći

stanovništva i povećanje cijena ugostiteljske ponude u jezgri, sve manje sastajanje lokalnih stanovnika u jezgri na ručku ili marendi može se povezati s procesom u kojem jezgra svojom ponudom sve više postaje mjesto za turizam i zabavu. U jezgri je danas, naime, sve manje uredskih i drugih javnih službenika, obrtnika, nastavnika, pripadnika slobodnih profesija, a lokalno stanovništvo dominantno je zaposleno u trgovini i ugostiteljstvu, pri čemu je to sve više djelatnost sezonskog karaktera povezana s turizmom i zabavom.

Povećanje broja radnika zaposlenih na sezonskim i povremenim poslovima, koji su u pravilu slabije razine kvalificiranosti, potvrđuje i zabilježen **veći postotak dolazaka u jezgru nerezidenata iz šire splitske okolice (s poteza od Trogira do Omiša) u ljetnim mjesecima**. Njihov postotak opada **u listopadu i prosincu, kada se povećava dolazak u jezgru stanovnika s gradskog područja Splita**. U listopadu, međutim, opada broj dolazaka Splićana u jezgru zbog organiziranih događanja i kulturnih priredbi, koji je vrlo izražen u mjesecu kolovozu. U mjesecu prosincu ponovo raste broj dolazaka u jezgru zbog organiziranih predblagdanskih događaja, a također raste i broj starijih posjetilaca, koji u jezgru (a ne u trgovačke centre) dolaze u kupovinu neprehambenih proizvoda.

Za razliku od sezonskih varijacija pri kupovini neprehrambenih proizvoda, valja naglasiti da je kupovina prehrambenih proizvoda (Pazar, Peškarija) kao motiv dolaska u jezgru stalno na sličnoj razini. U svezi s ovim, također valja spomenuti da je istraživanje turističkih posjetitelja na prostoru povijesne jezgre već 2005. godine pokazalo da je i **turistima sve zanimljive promatranje i sudjelovanje u odvijanju svakodnevnog života u ambijentima poput tržnice i ribarnice, te općenito u drugim ambijentima u kojima dijele sadržaje s lokalnim stanovništvom.** Prema iskustvima turističkih vodiča, medijskim izvješćima i materijalima koje sami turisti postavljaju na društvene mreže, za ovaj trend se može reći ne samo da se nastavio do danas nego i to da mu Split duguje dobar dio svoje aktualne turističke privlačnosti.

Anketno ispitivanje pokazalo je da su nerezidenati koji posjećuju povijesnu jezgru zadovoljni općim dojmom koji ona ostavlja, ponudom hrane na Pazaru i Peškariji te atmosferom. Ocjene zadovoljstva su nešto niže ali još uvijek visoke kad je riječ o trgovinama odjećom i obućom, različitim ugostiteljskim, zabavnim i kulturnim sadržajima, kao i uređenjem Rive. Zadovoljstvo je najmanje uređenjem zelenih

površina, ulica i zgrada, obrazovnim sadržajima, kino programom i ponudom obrta i servisa.

Općenito se može konstatirati da je **obrazovna struktura posjetilaca povijesne jezgre Splita bolja od prosjeka grada u cjelini,** odnosno da među njima ima više s višom školom i fakultetom od gradskog prosjeka. Jezgru najviše posjećuju zaposlene osobe i umirovljenici, znatno manje učenici i studenti, a najmanje nezaposleni. **Opadanje broja studenata koji posjećuju jezgru** može se povezati i s premještanjem dijela sveučilišnih ustanova (pojedini fakulteti, studentski servis, menza) na novu lokaciju na Splitu 3. Kad je riječ o studentima i nezaposlenima, ali i drugim građanima Splita koji manje posjećuju jezgru, može se preporučiti organiziranje ciljanih događanja, poput radionica, kojima bi se ove skupine privukle u povijesnu jezgru, pogotovo u zimskim mjesecima kad je jezgra u pravilu ispražnjena od turističkih sadržaja.

Klasterska analiza posjetitelja povijesne jezgre pokazala je da su iz prve zone (kotari Bačvice, Grad, Lovret, Lučac, Manuš i Varoš) najzastupljeniji posjetitelji povijesne jezgre okupljeni u klaster „organizirana događanja i kultura“, koji se u odnosu na druge klastere odlikuje većom obrazovanošću i boljim primanjima u kućanstvu. Kad je riječ o posjetiteljima iz druge zone (kotari Blatine, Bol, Gripe, Kman, Lokve, Meje, Plokite, Sućidar, Škrape, Špinut), najviše ih je okupljeno u klasteru „druženje i opuštanje“, pri čemu u obrazovanosti i primanjima odskaču znano manje nego u slučaju prve zone. Kad je, pak, riječ o posjetiteljima povijesne jezgre koji dolaze iz treće (kotari Brda, Kocunar, Mertojak, Neslanovac, Pujanke, Ravne njive, Split 3, Trstenik, Visoka, Žnjan) i četvrte (kotari Mejaši, Sirobuja, Šine, kao i susjedni grad Solin) zone, u oba prevladavaju posjetitelji iz klastera „posao, banka, ured“, a slijede ih „druženje i opuštanje“ te „organizirana događanja i kultura“. Valja, međutim, primijetiti da iz četvrte zone dolazi daleko manje posjetilaca povijesne jezgre nego iz svih drugih zona, čak manje nego što je to slučaj s područja koje se nalazi „izvan Splita“ (Kaštela, Trogir, Omiš i druge udaljenije lokacije). Kad je riječ o potonjem području („izvan Splita“), s njega također najviše dolaze ispitanici iz klastera „posao, banka, ured“, no u ovom slučaju ih slijede ispitanici iz klastera „organizirana događanja i kultura“ pa tek onda iz klastera „druženje i opuštanje“.

Prema mjestu stanovanja, odnosno zonama iz kojih dolaze posjetitelji, najviše je anketiranih (32,6%) bilo iz druge zone, slijede ih anketirani iz treće zone (21,4%), a

zatim oni koji dolaze „izvan Splita“ (21,1) te stanovnici prve zone, odnosno iz gradskih četvrti koje neposredno okružuju povijesnu jezgru (19,7%). Daleko je najmanje anketiranih iz četvrte zone (tek 5,2%).

Najveći broj anketiranih iz prve i druge zone u jezgru dolazi pješke, dok se iz treće zone i područja „izvan Splita“ najviše dolazi osobnim automobilom pa tek onda javnim gradskim prijevozom. Iz četvrte se zone, pak, dolazi podjednako osobnim automobilom i javnim gradskim prijevozom. Javni gradski prijevoz najslabije ocjenjuju upravo anketirani iz četvrte zone, a njihove su ocjene osobito niske kad je riječ o cijeni karte, broju linija kasno navečer i učestalosti linija. Anketirani iz drugih zona najlošije ocjenjuju cijenu karte i broj linija kasno navečer.

Bez obzira na način dolaska u povijesnu jezgru, najpopularnije **mjesto posjeta je svakako Riva** (48%), koju slijede „kafić“ (36%), Pazar (28%), radno mjesto (24%) i Peškarija (16%). Rezultati istraživanja pokazuju da promjene režima korištenja prostora u vrijeme visoke turističke sezone utječu na učestalost posjeta nerezidenata povijesnoj jezgri: „više puta dnevno“ u povijesnu jezgru dolazi se najviše u listopadu i prosincu, a u kolovozu se to najviše čini tek „jednom dnevno“. U tom mjesecu također se više se nego u drugim mjesecima u kojima je provođeno istraživanje u jezgru dolazi zbog večernjeg izlaska, druženja s prijateljima, opuštanja i šetnje te ručka ili marende, što znači da u ljetnom razdoblju dolazi do osobito izražene upotrebe ovog prostora za „opuštanje“ i „zabavu“. Tome zacijelo pridonosi i sezona godišnjih odmora te živost koju donosi povećani broj ljudi (osobito turista) i organizirani događaji (mnogi na otvorenom prostoru).

S obzirom na pokazani interes građana za dolazak u povijesnu jezgru u ljetnim mjesecima, unatoč zakrčenosti i poremećajima dnevnih urbanih funkcija na koje se žale stanovnici jezgre, može se reći da se u povijesnom središtu grada, a osobito na Rivi, i u tom razdoblju godine ipak odvijaju dnevni urbani rituali i interakcije. Međutim, za budućnost jezgre kao živog urbanog organizma nije povoljna okolnost što je nerezidenti s područja Splita u tom razdoblju posjećuju pretežno s motivom zabave. Štoviše, može se reći da se taj motiv, upravo potaknut režimom korištenja prostora tijekom ljeta sve više profilira kao dominanti motiv dolaska u jezgru i u drugim dijelovima godine, pa kad organizirana zabava i turisti izostanu s tog prostora (osobito u zimskim mjesecima), na prostoru jezgre nastaje pustoš.

Da bi se takvo stanje promijenilo, potrebno je profilirati sadržaje u jezgri tako da motiviraju dolazak na taj prostor i iz drugih razloga. Pritom bi valjalo osobitu pozornost posvetiti planiranju kulturnih i obrazovanih sadržaja, koji u prostoru povijesne jezgre imaju veliku tradiciju. Jedno od rješenja koje se u prošlosti često predlagalo kao **način održanja dnevnog urbanog življenja u jezgri tijekom cijele godine bilo je smještaj u nju pojedinih znanstvenih i kulturnih ustanova, te naseljavanje populacija kao što su mladi znanstvenici i umjetnici**. Ovakva rješenja, na tragu danas uobičajene međunarodne prakse oživljavanja povijesnih jezgri, ponovo postaju aktualna s obzirom na spomenuti manji broj dolazaka u jezgru manjeg broja učenika i studenata, ali također i na podatak dobivenim istraživanjem prema kojem se pokazuje da anketiranim nerezidentima povijesna jezgra u pravilu ne predstavlja prostor u koji bi se željeli doseliti i koji smatraju privlačnim za življenje.

Rječnikom urbane kulturne politike, u povijesnoj jezgri **bilo bi potrebno smanjiti sezonski karakter događaja i osmisliti scenarije urbane regeneracije koji se ne bi temeljili isključivo na turizmu i s njim povezanim komercijalnim sadržajima**.

Uz osmišljavanje sadržaja koji bi nerezidente privukli u povijesnu jezgru u razdobljima kad je vrlo malo posjećuju i lokalni stanovnici i turisti, potrebno je djelovanje na poboljšanju uzroka nezadovoljstva nerezidenata jezgre načinom dolaska do jezgre i onim što ona pruža. Potrebno je, prije svega, **poboljšati javni prijevoz, da bi se omogućio lakši dolazak građanima iz udaljenijih četvrti, te smanjio automobilski promet,** čiji intenzitet pridonosi prometnoj zakrčenosti jezgre i koji je nepovoljan iz ekoloških razloga. Kad je riječ o najslabije ocijenjenim aspektima zadovoljstva nerezidenata jezgrom, potrebno je djelovanje na održavanju i proširenju zelenih površina, uređenju ulica i zgrada, te povećanju ponuda obrtničkih usluga i obrazovnih sadržaja.

6.3. Istraživanje turističkih posjetitelja povijesne jezgre

Istraživanje turističkih posjetitelja povijesne jezgre provedeno je stoga što je - zbog što boljeg pozicioniranja grada u globalnim promjenama turističkih trendova koji se odvijaju posljednjih desetljeća – planiranje buduće aktivnosti potrebno zasnivati na podacima dobivenim obuhvatnim empirijskim istraživanjem sadašnjeg stanja. Na

temelju takvih istraživanja i sustavnog planiranja turističkog razvoja, u proteklim su dvama desetljećima kao turistička središta pozicionirale mnoge destinacije s razmjerno skromnim kulturnim resursima. Za razliku od njih, Split raspolaže resursima najviše kulturne vrijednosti, a posljednjih godina bilježi izrazito povećanje turističkog prometa, koje nekim svojim značajkama prijeti njegovu sadašnjem karakteru. Budući da, u slučaju Splita, upravo taj **karakter „živog grada" valja smatrati važnim turističkim atraktorom,** potrebno je **redovito istraživati motive, navike, očekivanja i zadovoljstvo različitih tipova posjetitelja/ica** grada, a osobito njegove povijesne jezgre. Samo na temelju takvih istraživanja moguće je utvrditi promjene trendova i planirati turistički razvoj tako da ne ugrozi supstancu na kojoj se zasniva.

Obzirnost pri planiranju turističkog razvoja važna je zbog imperativa očuvanja vrhunske kulturne vrijednosti povijesne jezgre, ali i iz razloga poslovne prirode. Naime, brojni negativni primjeri učinaka turizma u Španjolskoj, koji je razvijan po danas dominantnom „neoliberalnom modelu" globalne višerazinske konzumentske eksploatacije prostora, upućuju na potrebu izrazitog opreza pri odabiru modela turističkog razvoja Splita. Uz to, instituti s međunarodnim ugledom u predviđanju trendova, u skoroj budućnosti najavljuju trend „de-turistifikacije", odnosno pojavu da **„najodrživiji" posjetitelji/ce povijesnih lokacija neće željeti da ih se tretira kao „turisti", nego kao putnici koji – izvan putova redovite turističke ponude – dijele sadržaje s lokalnim stanovništvom.** U slučaju Splita, ovakvi trendovi utvrđeni su već u istraživanju posjetitelja/ica povijesne jezgre 2005. godine.

Ima li se ovo na umu, može se zaključiti da aktualni **trend „turistifikacije" predstavlja osobitu opasnost za splitsku povijesnu jezgru**, jer je ona još u nedavnoj prošlosti nudila ono što će ponovo postati traženo u budućnosti, a čemu posljednjih godina prijeti intenziviranje različitih oblika suvremenog masovnog turizma (poput onih koji predstavljaju tipovi turističke eksploatacije povezani s brodovima na kružnim putovanjima ili masovnim posjetima zabavnim sadržajima).

S obzirom na ovakvo stanje, a osobito s obzirom na važnost karaktera interakcija posjetilaca s prostorom povijesne jezgre Splita za održanje njegovih kvaliteta, **istraživanje turista i planiranje turističkih trendova valja smatrati važnim segmentom planiranja upravljanja povijesnom jezgrom u svrhu odgovornog razvoja i održanja života lokalnog stanovništva u jezgri**.

Istraživanje turističkih posjetitelja povijesne jezgre Splita provedeno 2005. godine pokazalo je porast turističkih posjetitelja/ica kojima je uz povijesne spomenike bilo sve zanimljivije i sudjelovanje u odvijanju svakodnevnog života u ambijentima poput tržnice i ribarnice, te općenito drugim ambijentima u kojima su mogli dijeliti sadržaje s lokalnim stanovništvom. U interpretaciji rezultata tog istraživanja, turisti koji su pokazali interes za kulturu ne samo u smislu posjećivanja spomenika kulture i kulturnih priredbi, nego su pokazali izrazit interes za kulturu svakidašnjeg života i atmosferu grada, nazvani su „novim kulturnim turistima“ ili „post-turistima“.

Godine 2005., na temelju klasterske analize rezultata istraživanja, dobivena su tri tipa turista koji su tada posjećivala povijesnu jezgru Splita. U prvi tip, nazvan „kultura i samospoznaja“, tada su se smjestili turisti koje su zanimali kulturni događaji i koji su tijekom posjeta željeli doznati više o sebi kroz interakciju s novim okolnostima u kojima su se našli kao turisti. U drugi tip, nazvan „iskustvo i autentičnost“, bili su se pak smjestili turisti koje su zanimali kulturni spomenici na autentičnoj lokaciji i lokalni način života. Konačno, u treći tip, nazvan „zabava, rekreacija i priroda“ smjestili su se turisti koji se tijekom boravka željeli „napuniti baterije“, odnosno rekreirati se i uživati uglavnom u prirodi. Pokazalo se također da su Split 2005. godine više od hrvatskog prosjeka posjećivali mlađi, obrazovani turisti bez djece, koji su već tada više od prosjeka doznavali o lokaciji putem Interneta.

Gledajući unatrag, može se reći da je istraživanje provedeno 2005. godine jasno pokazalo zašto je turistički razvoj potrebno planirati na temelju empirijskih istraživanja: u trenutku kad identificirani navedeni tipovi turista, kao i to da je riječ o profilima „boljim“ i „održivijim“ od hrvatskog prosjeka, dominantno javno mišljenje vidjelo je Split kao tranzitni centar bez ozbiljnijeg stacionarnog turističkog potencijala. Budući da je istraživanje iz 2005. godine najavilo kasnije trendove, odabrano je kao polazište za istraživanja provedena u ljeto 2013., u smislu da mu se pristupilo kao orijentiru za utvrđivanje eventualnih promjena tipa turističkih posjetitelja, motiva njihovih posjeta i zadovoljstva posjetom povijesnoj jezgri Splita.

Uz uličnе ankete, koje su provođene i 2005. godine, istraživanja provedena u ljeto 2013. uključila su i istraživanje muzejskih posjetitelja/ca. Ovaj je dio istraživanja proveden da bi se dobile kvalitetnije informacije o segmentu turističke ponude

Splita koji je u prethodnom istraživanju bio najslabije ocijenjen, te da bi se uočile promjene karaktera ljetne kulturne ponude u gradu Splitu, koja je u međuvremenu dogodila i koja je dovela do segmentacije posjetilaca zainteresiranih za kulturu: posljednjih godina smanjila se ponuda kulturnih ljetnih priredbi na otvorenom koje računaju s elitnom publikom (kazalište, opera), a povećala nazočnost „ulične umjetnosti“ i zabavnih priredbi, što je tradicionalne „kulturne turiste“ usmjerilo prema muzejskim i galerijskim prostorima.

Rezultati istraživanja turista provedenog u ljeto i ranu jesen 2013. godine pokazali su da su **povijesnu jezgru Splita tada najviše posjećivali mlađi turisti**, odnosno turisti u dobi od 26 do 35 godina, te oni od 16 do 25 godina, kao i to da najveći broj turista u gradu **boravi do tri dana**. Valja, međutim, spomenuti da za razliku od neznatnog broja umirovljenika koji povijesnu jezgru posjećuju u „sezoni“, u „posezoni“ njihov postotak značajno raste. Najveći **postotak posjetilaca povijesne jezgre Splita i inače u nju dolazi bez djece**, a u posezoni (rana jesen) taj postotak dodatno raste.

Ako ne dolaze sami, najviše odraslih posjećuje Split u grupi od najviše dvije osobe. **Najobrazovaniji turisti češće ostaju u Splitu do tri dana** i o njemu doznaju preko Interneta, a usmjereni su najviše na upoznavanje lokalnog načina života. Turisti s najvišim dohotkom s najobrazovanijim turistima dijele interes za upoznavanje mjesta izvan uobičajene turističke ponude, no više ističu interes za povijesne spomenike i češće su od ostalih na poslovnom putu ili seminaru.

Turisti su se u prosjeku, prije posjeta, najviše informirali o Splitu preko Interneta (na Tripadvisoru i sličnim mrežnim sjedištima), što nije bio slučaj u 2005. godini, kad je Internet bio tek na trećem mjestu kao kanal informiranja. Drugi po važnosti izvor informiranja o Splitu bile su informacije dobivene od prijatelja, pri čemu se na takav način o Splitu nešto više informiraju oni koji ga posjećuju u glavnoj sezoni. Posjetitelji/ce u glavnoj sezoni više se od onih u posezoni koriste i iskustvima iz vlastitog prethodnog boravka, što naravno znači da su tim prethodnim boravkom bili zadovoljni i stoga se vraćaju u Split.

Kad je riječ o mjesečnim primanjima posjetitelja/ica, ona su uglavnom između 1001 i 2000 eura (21%) te 2001 i 3000 eura (17%). Kad je riječ o strukturi potrošnje, najveći dio anketiranih izjavio je da su od iznosa predviđenog za taj dan „značajan

dio“ potrošili ili namjeravaju potrošiti na hranu (u restauracijama, bistroima, lokalima brze prehrane i slično), a zatim na kupovinu (suvenira, umjetnina, lokalnih delikatesnih proizvoda i slično). Slijedi potrošak na kulturu (muzeji, koncerti klasične glazbe i slično), te na koncu na zabavu (koncerti zabavne glazbe, izlasci i slično).

Najviše rangirani motiv dolaska je „zabava“ i s njom su turisti zadovoljni. Pokazuje se, međutim da **na zabavu turisti troše mali dio iznosa koji su planirali** potrošiti u danu anketiranja. Kad je o potrošnji riječ, zanimljivo je primijetiti i to da analize pokazuju da **oni koji ne navode potrošnju kao motiv posjeta povijesnoj jezgri zapravo troše najviše.** Riječ je o obrazovanijim i platežno sposobnijim turistima visoke srednje dobi, dok je kod mlađih posjetitelja/ica koji navode potrošnju kao motiv posjeta kupovna moć znatno slabija.

Općenito valja primijetiti da je **potrošnja turističkih posjetitelja povijesne jezgre Splita veća u posezoni.** Valja također reći da su posezonski turisti osim što više troše od sezonskih, od njih i obrazovaniji, te da **pokazuju natprosječni interes za upoznavanje načina života i povijest prostora, a ispodprosječni interes za posjet aktualnim kulturnim događajima (umjetničkim izložbama, kazališnim i glazbenim priredbama, festivalima)**.
Za razliku od istraživanja iz 2005. godine, koje je pokazalo postojanje triju tipova turista koji su tada posjećivali povijesnu jezgru Splita („kultura i samospoznaja“, „iskustvo i autentičnost“ te „zabava, rekreacija i priroda“), klasterska analiza rezultata istraživanja iz 2013. godine upućuje na postojanje
četiri sada aktualna tipa posjetitelja u povijesnoj jezgri.

Prvi od ovih tipova nazvan je „ništa posebno“ (obuhvaća 22% uzorka), drugi tip čine “iskustveni” turisti (također obuhvaća 22% uzorka), treći tip „konzumenti“ (obuhvaća 34% uzorka), a četvrti je nazvan „sve“ (ponovo obuhvaća 22% uzorka).

Prvi tip („ništa posebno”) odlikuje to što su kod njega svi motivi posjeta zastupljeni s razmjerno niskim vrijednostima, uz ipak nešto malo više interesa za posjet povijesnim spomenicima i lokalitetima te restauracijama s lokalnom kuhinjom. U tom su tipu iznad prosjeka zastupljeni mladi ispitanici između 16 i 35 godina života, kao i oni s najvišim stupnjem obrazovanja u uzorku (specijalizacija, magisterij, doktorat). Međutim, u ovom klasteru iznad prosjeka su zastupljeni i

ispitanici sa srednjom školom i niže, srednjoškolaci i studenti. U ovom tipu natprosječno su zastupljeni turisti koji u Split dolaze iz Francuske i Hrvatske, a ispod prosjeka oni koji dolaze iz Njemačke i Velike Britanije.

Drugi tip turista („iskustveni“) osobito visoko vrednuje posjet povijesnim spomenicima i lokalitetima, želju istraživanja mjesta izvan uobičajene turističke ponude i posjet restauracijama s lokalnom kuhinjom. U ovom su tipu natprosječno obrazovani turisti (u njega se smješta visok postotak onih koji imaju specijalizaciju, magisterij ili doktorat te fakultet, visoku školu i akademiju. U ovom tipu gotovo je podjednako zaposlenih i umirovljenika, a najmanje onih koji se školuju ili studiraju. Natprosječno su zastupljeni turisti iz Njemačke, a ispodprosječno turisti iz Italije i Austrije.

U trećem tipu („konzumenti“) nalazimo, pak, turiste kod kojih su osobito izraženi motivi „samo-usmjerene kulturne potrošnje“. U ovom tipu najslabije je među svim tipovima zastupljen motiv posjeta povijesnim spomenicima i lokalitetima. U njemu su natprosječno ispitanici koji u obrazovnom smislu imaju višu školu, stručni studij i veleučilište te srednju školu ili niže. U ovom klasteru također su natprosječno zastupljeni turisti s najnižim prihodima, iako dio njih spada i među one s boljim prihodima. U ovom tipu nalazimo ravnomjernu zastupljenost svih dobnih skupina, a s obzirom na nacionalnu pripadnost u njemu su natprosječno su zastupljeni turisti iz Italije, Austrije, Hrvatske i Velike Britanije. U ovom tipu natprosječno zastupljeni turisti s brodova na kružnim putovanjima („kruzerski turisti“).

Konačno, u četvrtom tipu turista (onih koje zanima „sve“) nalazimo posjetitelje/ice povijesne jezgre koji su stariji od prosjeka i razmjerno su imućni. U ovom su tipu iznadprosječno zastupljeni turisti s višom školom, stručnim studijem i veleučilištem te fakultetom, visokom školom i akademijom. Ravnomjerna je zastupljenost udjela turista iz različitih zemalja, uz iznimku slabije zastupljenosti turista iz Francuske, a blago iznad prosjeka ima i turista s brodova na kružnim putovanjima („kruzerskih turista“).

Općenito govoreći, kad je riječ o za Split važnom **motivu posjeta kulturnim spomenicima,** valja zapaziti da taj motiv **u istraživanju iz 2013. opada u odnosu**

na rezultate istraživanja iz 2005. godine, a da se – s druge strane – 2013. godine bilježi porast motiva „potrošnje“ i „zabave“.

Da bi se dobila potpunija slika o profilu, potrebama i sugestijama turista kojima su kao motiv posjeta važni povijesni spomenici i izložbeni kulturni sadržaji, u ljeto 2013. obavljeno je istraživanje muzejskih posjetioca u više splitskih muzeja i galerija, koje je uključivalo anketno ispitivanje te promatranje sa sudjelovanjem (tehnikom tzv. „zagonetne kupnje“).

Valja napomenuti da je istraživanje obavljeno i u prostorima podruma Dioklecijanove palače i riznici katedrale. Naime, iako nije riječ o muzejskim ili galerijskim prostorima u užem smislu riječi, ti prostori sadrže elemente muzejske djelatnosti, a vrlo su važni za identitet jezgre i turističku ponudu grada. Uz to što daje informacije koje omogućavaju potpunije razumijevanje motiva posjeta turista koje zanimaju povijesni spomenici i izložbeni sadržaji, istraživanje muzejskih posjetitelja važno je i stoga što oni svojom brojnošću - osobito u prostoru Dioklecijanovih podruma - donose i značajne prihode.

Najopćenitije govoreći, usporedba s općom populacijom turističkih posjetitelja Splita u ljeto 2013. godine pokazuje da su **muzejski posjetitelji bolje obrazovani i više od prosjeka rangiraju posjet povijesnim spomenicima i lokalitetima kao motiv dolaska u Split.** Kod muzejskih posjetitelja je više nego kod prosjeka turista u jezgri kao „izuzetno važan razlog“ dolaska navedeno i posjećivanje mjesta izvan uobičajene turističke ponude te posjeti kulturnim događajima.

Pokazalo se, nadalje, da anketirani muzejski posjetitelji u izuzetno visokom postotku navode da su u muzej došli „samostalno“. Pri tome treba imati na umu da je riječ o specifičnoj populaciji muzejskih posjetitelja koji u Split dolaze tijekom glavne sezone, a da među muzejskim posjetiteljima inače postoji i znatan broj onih koji dolaze u okviru organiziranog posjeta (i u predsezoni i u posezoni).

Najveća razlika između prosjeka turista u Splitu i muzejskih posjetitelja jest u njihovoj obrazovnoj strukturi. Skoro trećina muzejskih posjetitelja ima specijalizaciju, magisterij ili doktorat znanosti. Uz približno jednak postotak onih sa završenim fakultetom, visokom školom i akademijom kao što je to slučaj u prosjeku turista, kod muzejskih posjetitelja primjetni su manji postoci onih sa

srednjom školom te višom školom. Muzejski posjetitelji su u višem postotku zaposleni od prosjeka drugih turista u Splitu, manje ih se školuje i studira, a među njima je i manje umirovljenika u odnosu na prosjek turista koji posjećuju povijesnu jezgru Splita. Među njima je također više od prosjeka onih koji u Split dolaze na samo jedan dan, a **oni koji ostaju do tri dana natprosječno su obrazovani i viših su primanja.** Među njima su natprosječno zastupljeni turisti iz Italije i Francuske.

S obzirom na to da je, većina anketiranih turista došla u Split samostalno (odnosno izvan agencijskog angažmana), ne začuđuje to što su turistički uredi i agencije ispodprosječno zastupljeni kao kanal njihova informiranja o muzeju koji su posjetili. Ipak, valja reći da se nešto više od polovice muzejskih posjetilaca informiralo o posjećenom muzeju prije dolaska u njega.

Nadalje, **muzejski posjetitelji pokazuju najviše interesa za sadržaje prostora koji se ne odlikuju klasičnim muzejskim postavom nego su im sadržaji *in situ* povezani s prostorom grada i njegovim simbolima (podrumi Dioklecijanove palače i katedrala).** Anketirani osobito **hvale izloške i atmosferu muzeja te ljubaznost osoblja. Slabije su**, pak, **ocijenjeni ponuda muzejskih dućana i informativnih materijala u muzeju, pristupačnost muzeja osobama s poteškoćama u kretanju i signalizacija u gradu, a najslabije su ocijenjeni gužva koja je vladala u muzeju u vrijeme posjeta anketiranih i previsoke cijene ulaznica.**

Uzmemo li u obzir tipove dobivene klasterskom analizom opće populacije turista u povijesnoj jezgri u Splitu, može se primijetiti da su muzejski posjetitelji zastupljeni manje od prosjeka u tipu „iskustvenih“ turista, koji prvenstveno žele upoznati lokalni način života, a više ih je od prosjeka u tipu „konzumenata“ i onih koje zanima „sve“.

U zaključku, uzimajući u obzir rezultate svih istraživanja turističkih posjetitelja/ica povijesne jezgre Splita u 2013. godini („sezona“, „posezona“, muzejski posjetitelji/ce), može se zaključiti da je od svih tipova turista iznad prosjeka ima onih okupljenih u tipu „konzumenata“, za koje se pokazuje da troše manje od drugih i da su manje od drugih zainteresirani za povijest i spomenike kulture. Također, pokazuje se da su **anketirani posjetitelji/ce povijesne jezgre**

zadovoljniji ponudom zabavnih sadržaja nego ponudom i prezentacijom kulturnih sadržaja.

S obzirom na ovakvo stanje, kao preporuku za poželjnu promjenu tipa turista u smjeru bolje valorizacije povijesnih i kulturnih vrijednosti jezgre, **Grad bi trebao uložiti napore na promicanju kulturnog profila turističkih posjeta i povećanju atraktivnosti prezentacije i ponude kulturnih sadržaja u odnosu na zabavne.**

Nadalje, **ponudu bi valjalo planirati i oglašavati tako da se postigne ravnoteža između realne potrošnje i količine zauzimanja prostornih kapaciteta jezgre koju pojedini tipovi turista predstavljaju.** Konkretno, bilo bi poželjno **preusmjeriti dio posjetitelja/ica koji spadaju u tip „konzumenata", odnosno onih koji su dominatno mladi, najslabije su kupovne moći i najmanje zainteresirani za povijesne spomenike, na druge lokacije. U povijesnoj jezgri bi, pak, trebalo povećavati ponudu namijenjenu „iskustvenom" tipu turista, koji je znatno „održiviji" i ujedno platežno sposobniji od „konzumenata".**

Tip „iskustvenih" turista pokazuje potencijal za dolaske u grad ne samo izvan „glavne sezone" nego i nakon jesenske „postsezone", što znači da je ovaj profil ključan za pokušaje produženja „održive" turističke aktivnosti na cijelu godinu. S obzirom na zabilježen niski interes za kulturne događaje i sadržaje (izložbe, predstave) koji nemaju baštinski predznak, bilo bi uputno povećati kvalitetu i atraktivnost suvremenih kulturnih događanja na području povijesne jezgre. Ovakvi događaji (primjerice, posjet operi, baletu ili koncertima) mogu također biti važan atraktor klasičnim „kulturnim turistima" u razdobljima godine izvan „sezone" i jesenske „posezone".

Kad je riječ o muzejskoj ponudi, **valjalo bi poraditi** na unaprjeđenju njezinih slabije ocijenjenih elemenata, i to prvenstveno **na ponudi muzejskih dućana i informativnih materijala u muzeju**, koja uz mogućnost povećanja prihoda ustanova ima i značajnu ulogu daljnjeg širenja informacija o lokaciji. Također je **potrebno unaprijediti pristupačnost muzeja osobama s poteškoćama u kretanju, bolje organizirati protoke posjetitelja u vremenima intenzivnih posjeta, te optimirati cijene ulaznica koje dio posjetilaca smatra previsokim (smanjiti cijenu pojedinim kategorijama posjetitelja ili ponuditi dodatne sadržaje).**

6.4. Mogućnosti upravljanja društvenim procesima u povijesnoj jezgri

Istraživanja stanovništva povijesne jezgre Splita, provedena u svrhu analize stanja, koje su potrebne za izradu Plana upravljanja, jasno su pokazala da većina anketiranih rezidenata smatra da je „za razvoj povijesne jezgre najvažnije gradsko planiranje, točno propisani standardi i poštivanje utvrđenog reda". Kvalitativni dio istraživanja (protokolirane interakcije, intervjui, fokusna skupina) omogućio je detaljnije uvide u razloge gore iznesenog zaključka, no općenito se može reći da su i nalazi ovog dijela istraživanja urodili spoznajom da je **za budućnost povijesne jezgre najvažnije planiranje i poštivanje standarda utvrđenih planskim i zakonskim propisima.**

Ovakvi nalazi istraživanja upućuju na **važnost istraživanja aktualnih mogućnosti upravljanja društvenim procesima u povijesnoj jezgri**. Da bi se dobio uvid u ove mogućnosti s motrišta jedinice lokalne samouprave neposredno zadužene za upravljanje prostorom na kojem se nalazi područje povijesne jezgre pod UNESCO-vom zaštitom (Grad Split), u okviru istraživanja je provedena **fokusna skupina s voditeljima gradskih službi.**

Osim samih zaključaka fokusne skupine, svakako je potrebno iznijeti i zapažanje da su mnoga mišljenja voditelja gradskih službi iznesena izrazito afektivnim tonom, što je posljedica **frustriranosti nemogućnošću učinkovitog upravljanja prostorom zbog različitih prepreka** koje u tom smislu postoje, ali i toga što **povijesnoj jezgri pristupaju ne samo kao stručnjaci i gradski službenici, nego i kao građani Splita, svjesni važnosti ovog prostora za identitet i budućnost grada**. Nadalje, primjetna je **visoka razina preklapanja mišljenja voditelja gradskih službi sa spoznajama anketiranih i intervjuiranih stanara povijesne jezgre o tome što su glavni problemi života u jezgri, od neriješenih problema prometa i buke do razumijevanja problema vlasničkih odnosa.**

Svi su se sudionici fokusne skupine složili s time da je **grad Split u teškoj financijskoj situaciji**, koja otežava korištenje i onih mehanizama koji mu stoje na raspolaganju za ovladavanje namjenama prostora (primjerice, prvokup). Sudionici fokusne skupine također su se složili i u tome da **Grad nema odgovarajuće ingerencije za upravljanje nad cjelinom svog prostora,** što vrijedi i za jezgru. Osim što je navedeno da postoji **niz zakonskih prepreka za učinkovito**

upravljanje prostorom povijesne jezgre, u fokusnoj je skupini izraženo i mišljenje da je (i povijesno i u aktualnom trenutku) **previše različitih subjekata koji se bave Palačom i previše razina odlučivanja o ovom prostoru.**

Neslaganje među sudionicima fokusne skupine pokazalo se prvenstveno u načelnom pogledu na dinamiku kojom sudionici smatraju da bi trebalo pristupiti rješavanju problema povijesne jezgre te definiciji minimalnih uvjeta koje je potrebno zadovoljiti da bi ono moglo otpočeti. Iz izrečenog na fokusnoj skupini može se, naime, zaključiti da postoji pristup prema kojem je potrebno najprije postići sveobuhvatni dogovor o tome što poduzeti da bi se promijenili negativni trendovi u upravljanju i njihove posljedice u prostoru, ali i suprotstavljeno mišljenje prema kojemu je potrebno odmah krenuti u niz manjih akcija koje bi postupno vodile prema poboljšanju stanja.

Zagovornici sveobuhvatnog rješenja problema povijesne jezgre smatraju da bi optimalan pristup bio donošenja posebnog zakona o splitskoj povijesnoj jezgri, sličnog onome koji ima Dubrovnik, što bi stvorilo pretpostavke za znatno učinkovitije upravljanje procesima (pa i društvenim) na području povijesne jezgre grada. Ovome mišljenju može se pridružit i ono koje smatra da bi, u svrhu učinkovitijeg upravljanja prostorom, **Republika Hrvatska trebala Gradu Splitu povjeriti na gospodarenje pojedine prostore koji su u njezinom vlasništvu**, sve u svrhu cjelovitog sagledavanja i rješavanja problema povijesne jezgre, te vođenja brige o stanju nekretnina s mjesta (Grad) s kojeg se ona učinkovito može voditi. Općenito govoreći, **cilj Grada trebao bi biti da u što većoj mjeri ovlada namjenama prostora, a u dijelu prostora koje on sâm daje u koncesije trebao bi postići što veće koristi za grad.**

S druge strane, postoji i uvjerenje da **regulacija može početi i sitnim koracima** i malim pomacima, kao što bi primjerice bilo postavljanje nadzornih kamera koje bi omogućile identificirati i procesuirati one koji kamen povijesnih spomenika uništavaju grafitima. Na istoj liniji je i ambicioznji prijedlog **da Grad počne dio prihoda od komercijalizacije sadržaja u povijesnoj jezgri odvajati za popravke i rekonstrukcije građevina, prema godišnjem planu uređenja glavnih lokacija u gradu.** Zagovornici promjene u pristupu jezgri koja bi mogla započeti bez donošenja niza novih zakonskih propisa smatraju da **Grad u rukama ipak ima dovoljno mehanizama zaštite svog prostora,** te da bi i sada **mogao povećati izdvajanja za**

jezgru, koja su trenutno „ispod svakog minimuma“, pogotovo uzme li se u obzir što sve povijesna jezgra donosi Gradu (kako na identitetskoj tako i na gospodarskoj razini, u smislu atraktora turističkih posjeta).

Razočaranost sudionika fokusne skupine sadašnjim (po njima lošim) stanjem upravljanja povijesnom jezgrom posljedica je procjene da bi Grad ipak mogao realizirati neke od projekata koje predlažu, ali da je više gradskih uprava dosad to propustilo učiniti.

S druge strane, svi se sudionici fokusne skupine slažu da je **sadašnje teško stanje povijesne jezgre snažan poticaj za reorganizaciju dosadašnjeg načina upravljanja tim prostorom.** Potreba za ozbiljnim zaokretom u gradskoj politici pritom se smatra imperativom, jer su problemi pred kojima se nalaze i ona i Grad vrlo veliki, a u sljedećem se razdoblju može očekivati njihovo intenziviranje. Osnovnom pretpostavkom za rješavanje problema povijesne jezgre većina sudionika fokusne skupine smatra postojanje političke volje da se oni riješe, ali uz to naglašavaju i potrebu postojanja vizije mjesta povijesne jezgre u cjelini budućeg razvoja grada, kao i potrebu izradu cjelovite strategije upravljanja povijesnom jezgrom. **Postojanje strategije**, prema jednom mišljenju, **bilo bi važnije čak i od financijskih pretpostavki za njezino provođenje.**

S obzirom na već više puta naglašavanu povezanost društvenih procesa koji se odvijaju na području povijesne jezgre Splita s kulturnim procesima koji su na djelu u tom dijelu grada, ali i na širem gradskom prostoru (zbog identitetske važnosti jezgre), za procjenu mogućnosti upravljanja društvenim procesima u jezgri u istraživanju bilo je važno steći uvid i u način razmišljanja aktera u kulturi, kao i njihove **mogućnosti upravljanja kulturnim sadržajima i procesima**.

Uzimajući u obzir značaj koji voditelji gradskih službi pridaju postojanju strategije upravljanja društvenim procesima u jezgri, te snažnu kulturnu obilježenost tog prostora (od njegova identitetskog značenja za stanovništvo šireg gradskog područja, preko UNESCO-ve zaštite i koncentracije kulturnih ustanova na tom području, do mogućnosti valorizacije kulturnih resursa u svrhe turističke privrede), valja još jednom naglasiti da je **pri formuliranju strategija i planova koji bi vodile reguliranju stanja na ovom području, potrebno osobito blisko povezati elemente urbanih i kulturnih javnih politika.**

Da bi se stekao uvid u mogućnosti upravljanja kulturnim sadržajima i procesima koji su - po logici koju nameće karakter prostora jezgre - blisko povezani sa širim procesima koji se odvijaju na tom prostoru (društvenim, gospodarskim), u kvalitativnom dijelu istraživanja provedeni su **polustrukturirani intervjui s donositeljima odluka u kulturi,** u kojima su im postavljena pitanja o tome kako vide ulogu kulture u razvoju grada. Osobita pozornost posvećena je pritom razmišljanjima koja se temelje na praksi ustanova u kulturi ili inicijativa nezavisne scene u čijem su djelovanju u prilici donositi odluke, pogotovo s obzirom na način njihova financiranja, mogućnosti umrežavanja i međunarodnog pozicioniranja.

Rezultati istraživanja pokazali su da postoji stanovite **razlike u načinu razmišljanja aktera institucionalne kulture i aktera nezavisne scene.** U odgovorima na ista postavljena pitanja, kod prvih (tj. aktera institucionalne kulture) zamjetna je sklonost razmjerno apstraktnim razmišljanjima o prirodi i mjestu kulture u društvenom razvoju, dok kod drugih (aktera nezavisne scene) prevladavaju naglasci na konkretnim aspektima financiranja te modusima održavanja djelatnosti. Pritom su **akteri nezavisne scene u većoj mjeri usmjereni na projektno financiranje, kao i na mogućnosti koje pruža ili koje očekuju da će u budućnosti pružati međunarodno umrežavanje.**

Unatoč takvim razlikama u načinu izražavanja, postoje i sličnosti procjena o prirodi pojedinih procesa, pogotovo kad je riječ o potrebi boljeg strateškog pozicioniranja kulture u ukupnoj slici grada. **Opće je mišljenje da se za kulturu premalo izdvaja**, s obzirom na njezin identitetski značaj, ali i mogućnosti koje obećava kao generator daljnjeg društvenog i gospodarskog razvoja. Pritom je istaknuto da su u pojedinim razdobljima (devedesetih godina prošlog stoljeća, ili u razdoblju prije financijske krize 2008. godine, kad je u kratkom vremenu obnovljen prostor nekoliko kulturnih ustanova u Splitu) postojala infrastrukturna ulaganja koja su danas smanjena, no poteškoća je u konstantno nedovoljnom institucijskom financiranju programa.

Programi koji su se nekad financirali na nacionalnoj razini sada su uglavnom okrenuti gradskom financiranju, koje pokriva i tzv. „hladni pogon“ i programe. Izraženo je **nezadovoljstvo iznosima financijske potpore i osobito netransparentnošću kriterija na županijskoj razini.** Iako o njima razmišljaju, većina intervjuiranih donositelja odluka u ustanovama u kulturi smatraju se

nedovoljno ekipiranima i kompetentnima za prijave na međunarodne programe financiranja. Akteri nezavisne kulturne scene više su okrenuti kombiniranju različitih izvora financiranja, te otvoreniji međunarodnim i partnerskim projektima, no također naglašavaju poteškoće u tom pogledu, koje se – primjerice – odnose na potrebu pribavljanja sredstava iz lokalnih izvora (tzv. *matching funding*). U postojećem gradskom načinu financiranja potreba u kulturi, koji se zasniva na procjeni **vijeća u kulturi**, **poteškoća je što zbog njihova tradicionalnog ustroja, mnogi akteri nezavisne scene ne mogu adekvatno prijavljivati za financiranje interdisciplinarne projekte i projekte urbane kulture**.

Kad je riječ o viđenju povijesne jezgre kao generatora društvenog i kulturnog razvoja na širem području grada Splita, primjetno je da **akteri institucionalne kulture posvećuju znatno više pozornosti ulozi jezgre u širim procesima na području grada, kao i značaju nebaštinske kulture za samu jezgru.** Također, dio njih ove procese retorički vrlo artikulirano obrazlaže, iako je razvidno da većina još uvijek više promatra metode suvremenog *managementa* u kulturi „izvana", a ne kao dnevnu realnost ustanova kojima su na čelu. **Akteri nezavisne scene više su,** pak, **okrenuti zamisli o odgajanju publike za suvremeni izričaj i mogućnostima tzv. „kreativnih industrija" u povezivanju kulture i gospodarstva.**

Na koncu, da bi se stekle spoznaje o tome što o društvenim i kulturnim procesima na području povijesne jezgre Splita misli nezavisna kulturna javnost, organizirana je fokusna skupina koja je uključila **oblikovatelje/ice javnog mnijenja,** odnosno istaknute kulturne djelatnike/ce, koji/e djeluju kao umjetnici/ce, novinari/ke, kuratori/ce, organizatori/ce kulturnih programa, te pripadnici/e udruga civilnog društva. Unatoč različitim područjima djelovanja, odabranim sudionicima/cama fokusne skupine zajedničko je to što u svojoj javnoj djelatnosti pokazuju interes za stanje i procese koji se odvijaju u povijesnoj jezgri, a svojom djelatnošću na različitim razinama oblikuju javno mišljenje o tim procesima.

U dijelu fokusne skupine koji se usredotočio na njihova razmišljanja i procjene o današnjem stanju povijesne jezgre, iznesena su mišljenja i primjeri slični onima koji su zabilježeni u dijelovima istraživanja koji su se ticali rezidenata jezgre te voditelja gradskih službi. To znači da su oblikovatelji javnog mišljenja **vrlo dobro upoznati s procesima koji se odvijaju u povijesnoj jezgri**. Na temelju izjava i prijedloga

iznesenih u fokusnoj skupini s oblikovateljima javnog mišljenja, pokazuje se također da su oni/e **znatno artikuliraniji od aktera institucionalne i nezavisne kulture obuhvaćenim ovim istraživanjem**, odnosno **probleme kulture i povijesne jezgre promatraju u širem nacionalnom i međunarodnom kontekstu.**

Oblikovatelji javnog mišljenja smatraju da je jedan od **problema s kulturnim događajima** u Splitu, pa tako i u povijesnoj jezgri, u tome **što oni rijetko prelaze regionalnu razinu kvalitete**, odnosno što ne privlače posjete zainteresirane publike već ni iz drugih dalmatinskih gradova, a nekmoli s udaljenijih lokacija, što bi inače valjalo očekivati u kontekstu suvremene kulturne produkcije.

Također, kao **problem** je naglašen **sezonski karakter kulturnih događanja**, koja zamiru vrlo brzo nakon ljetne sezone. U samoj sezoni, **proces turistifikacije doveo** je, pak, **do stihijskih procesa u području ponude zabavnih sadržaja na ulicama i trgovima.** Ovi su događaji konkurencija kulturnim priredbama, u smislu zauzimanja prostora i **mijenjanja zvučne slike središta grada, čiji profil mijenjaju u populističkom smjeru koji ne doprinosi održavanju vrhunske kulturne vrijednosti povijesne jezgre.** Oblikovatelji javnog mišljenja smatraju da je **potrebno osmisliti programe i manifestacije na adekvatnoj (visokoj) kulturnoj i umjetničkoj razini, koji bi bili u suglasju s identitetom prostora.**

Govoreći u najširem smislu, **potrebna je kvalitetna reinterpetacija značenja Dioklecijanove palače u širem kontekstu grada**, kao i njezino **povezivanje (u toj reinterpretaciji) s antičkim lokalitetom Salone.** Potrebno je, nadalje, **ulagati u nove spoznaje i nove interpretacije baštine**, što bi na koncu moglo blagotvorno utjecati na opću ponudu grada i pomoći financiranje kulturnih programa. Ulaganje u nove spoznaje i nekomercijalnu kulturu je važno jer, kao što je naglašeno, **vrijednosti koje proizvodi kultura nisu ekonomski mjerljive**. Oblikovatelji javnog mišljenja naglašavaju nadalje da su za prevladavanje problema koje donosi turistifikacija prostora potrebna obuhvatna rješenja, koja bi uspostavila **ravnotežu između turističke namjene prostora u ljetnim mjesecima i potrebe održanja kulturnog identiteta prostora.**

Prema jednom izraženom mišljenju, daljnjem napretku kulture u Splitu, pa tako i u povijesnoj jezgri, **prepreka je inertan odnos Grada prema kulturi, te neprilagođenost sustava financiranja kulture aktualnim potrebama**. S druge

strane, **napredak** koji se osjeća u kulturnoj ponudi u odnosu na stanje kakvo je bilo u devedesetim godinama, velikim je dijelom **ostvaren na temelju infrastrukturnih poboljšanja kulturnih ustanova,** koja se ipak temelje na financiranju izdvajanom u tu svrhu tijekom duljeg razdoblja.

Kad je riječ o samim ustanovama, prepreku daljnjem razvoju kulturnih programa u povijesnoj jezgri predstavlja njihova zatvorenost u same sebe, odnosno njihova pretežna okrenutost vlastitim sadržajima i programima, a nedovoljna otvorenost prema gradu. **Potrebno je postići adekvatnu razinu komunikacije između sadržaja koje ustanova nudi i mjesta na kojem je locirana**.

Poteškoća je također **izostanak adekvatne institucionalne komunikacije i partnerskih odnosa među ustanovama**, unatoč njihovoj prostornoj koncentraciji u povijesnoj jezgri. U oba ova pogleda postoje iznimke (primjerice, ustanove koje su se otvorile programima drukčijim od temeljnih aktivnosti i pokušavaju se otvoriti novim publikama, kao i pojedinci/ke koji/e međusobno surađuju, ali na individualnoj a ne na strukturiranoj institucionalnoj razini). Da bi se unaprijedilo postojeće stanje, **potrebna je obuhvatna strategija umrežavanja ustanova i programa, kao i restrukturiranje postojećeg sustava financiranja, kako bi se potaknuli pozitivni trendovi i njihovi nositelji.**

Kao općenit zaključak ne samo fokusne skupine oblikovatelja javnog mišljenja, nego i drugih aktera uključenih u istraživanje može se navesti stav prema kojem se **„[p]otencijali kulture u jezgri ne mogu /.../ realizirati bez dobrog upravljanja Gradom u cjelini“.** Očito je, naime, da **svi sudionici/e istraživanja, u rasponu od lokalnih rezidenata preko voditelja gradskih službi do aktera u kulturi, vide ulogu Grada kao presudnu za rješavanje postojećih problema povijesne jezgre.**

Stoga preporuke koje se - na temelju rezultata istraživanja aktera u kulturi i oblikovatelja javnog mišljenja - mogu dati za unaprjeđenje stanja u području kulture u osnovi vrijede i za mogućnosti unaprjeđenja općenitog odnosa Grada prema povijesnoj jezgri. U području kulture, potrebno je povećati učinkovitost upravljanja ustanovama i programima, u okviru čega valja osmisliti sustav financiranja koji bi poticao povećanje kvalitete programa te vodio tome da oni odgovaraju visokoj kulturnoj vrijednosti povijesne jezgre i doprinose očuvanju identiteta prostora. Potrebno je također formulirati jasne kriterije vrednovanja

kulturnih programa, što između ostaloga zahtijeva reinterpretaciju značenja povijesne jezgre u cjelini šireg gradskog područja. Konačno, potrebno je izraditi sustavan pregled kulturnih resursa grada te mrežu kulturnih ustanova i mogućih partnerstava s drugim nacionalnim i međunarodnim ustanovama, zbog širenja mogućnosti financiranja kulturnih programa prijavama na međunarodne izvore financiranja. U rukovođenju ustanovama u kulturi potrebno je težiti europskim kriterijima uspješnosti upravljanja.

6.5. Ključni problemi i rizici

Prethodna analiza stanja društvenih procesa ukazala je na brojne probleme i potencijalne rizike povezane društvenim procesima, koji se u nastavku nabrajaju:

- „Ljudski kapital“ kojim raspolaže Split znatno je slabiji od snage baštinskih kulturnih resursa kojima grad raspolaže.
- Grad ne posjeduje artikuliranu i javno dostupnu koncepciju turističkog razvoja u povijesnoj jetgri osim one vidljive iz karaktera manifestacija organiziranih tijekom turističke sezone. Osobita je poteškoća i slabost tih manifestacija što u prostor povijesne jezgre uvode „neautentične sadržaje“ što je u izrazitom neskladu s turističkim potencijalom povijesno važnih prostora, svjetski poznatih upravo po dijalogu sa suvremenom kulturom svakodnevnog života, te što se većina tih manifestacija održava tijekom turističke sezone a ne u periodima kada bi one mogle poslužiti kao atraktor turističkim posjetiteljima, koji u tom razdoblju izostaju, zbog čega se mnogi prateći sadržaji u jezgri u tom razdoblju zatvaraju.
- U povijesnoj jezgri sve više prevladava ponuda sadržaja turističko-ugostiteljskog karaktera nauštrb kulturnih, poslovnih i trgovačkih sadržaja namijenjenih lokalnom stanovništvu. Takav trend smanjuje povezanost dokumentarne kulture s kulturom kao svakidašnjom praksom, koja je prepoznata kao osobita vrijednost i koja je privlačna „odgovornim turistima“.
- Trend unificiranja ponude odnosi se i na sadržaje koji se nude turističkoj klijenteli. To također utječe na percepciju karaktera prostora i smanjuje njegovu simboličku vrijednost, čak i kad je riječ o manje zahtjevnim, „klasičnim“ turistima.
- Pretvaranje gradske jezgre u središte turističke eksploatacije praćeno je trendom dislokacije lokalnog stanovništva i prethodno postojećih kulturnih namjena i aktera iz središta grada (primjerice, dodjela prostora za umjetničke atelje u

perifernim dijelovima grada, odustajanje od zamisli osiguravanja stanova za mlade znanstvenike i umjetnike u jezgri, dislociranje znanstvene knjižnice, dislociranje urbanističkog ureda).

- Društveni i kulturni procesi koji se odvijaju u povijesnoj jezgri Splita povezani su sa širim kontekstom hrvatskog društva. Riječ je o postsocijalističkom tranzicijskom društvu koje karakterizira niska razina povjerenja, tolerantnosti i refleksivne moderniziranosti. Takav je društveni kontekst prijetnja vrijednostima koje afirmiraju suvremene koncepcije razvoja i odnosa prema vrijednostima baštine, kao i prepreka za uključivanje u procese europskih integracija i globalne razmjene.
- Jedna od značajki društvenog konteksta u Splitu jest i nisko vrednovanje znanja i intelektualnosti (osobito „ne-tehničkog" predznaka, što je problematično u uvjetima gospodarstva zasnovanog na znanju).
- U kontekstu „prve modernosti", u koju se dominantno može smjestiti hrvatsko društvo nakon razdoblja tranzicije, prostorom se upravlja kao nacionalnim resursom, a ne resursom koji bi prvenstveno trebao biti u službi lokalne zajednice. Ovo dovodi do stanja u kojem grad nema ingerencije nad velikim dijelom prostora na svom teritoriju.
- Globalni trend porasta broja turista na sve većim brodovima na kružnim putovanjima (kruzerima) uz zagađenje prirode dovodi u opasnost i društvenu ekologiju jezgri manjih sredozemnih gradova, kakve nalazimo na istočnoj obali Jadrana. Kao oblik novog masovnog turizma, ovakav je turizam u neskladu s prostornim mogućnostima povijesne jezgre grada Splita, kao i spojem dokumentarne i življene kulture, koja se smatra njezinom osobitom vrijednošću.
- U odgovoru na globalni trend povećanog interesa za urbanim turizmom (*city breaks*), prostori prethodno namijenjeni stanovanju pretvaraju se u apartmane i hostele. Masovnost ovakve prenamjene prostora u području povijesne jezgre i njezinim kontaktnim područjima, dovode do i do sezonalne dislokacije stanovništva, sadržaja i namjena važnih za održanje života u jezgri.
- Isto vrijedi za trend investicijskog kupovanja nekretnina u kojima se samo tijekom kratkih razdoblja godine živi kao u sekundarnom mjestu stanovanja, a u ostatku vremena zjape prazne.
- Sve ubrzanija depopulacija i gentrifikacija u svrhu turizma.
- Nakon uključenja Republike Hrvatske u Europsku uniju, uz pojedine potencijalno pozitivne migracijske učinke, koji bi mogli povećati privlačnost

Splita u smislu „uvoza“ potrebnog visokokvalificiranog „ljudskog kapitala“, mogu se očekivati i pojedini negativni migracijski trendovi.

- Moguće je predvidjeti odljev dijela gradu potrebne visokokvalificirane radne snage u zemlje EU (iskustva iz drugih zemalja pristupnica govore da je prvenstveno riječ o liječnicima i tehničkoj inteligenciji).
- Uključenje Republike Hrvatske u EU učinit će zemlju privlačnom kao metu useljenja za stanovništvo izvan teritorija EU. U ovom kontekstu moguće je očekivati migracijski pritisak ne samo iz neposrednog okruženja („regije“), nego i iz izvaneuropskih zemalja. Dio će se ovog pritiska odnositi na ilegalnu imigraciju. Procesi povezani s migracijskim pritiskom mogu imati nepovoljne učinke na društvene procese na području grada i u njegovoj povijesnoj jezgri.
- Zbog globalne promjena potrošačkih potreba i navika, koja je u razdoblju „zrele tranzicije“ stigla i do Splita, slabi privlačnost povijesne jezgre grada u odnosu na trgovačke centre na rubovima grada.

7. GOSPODARSTVO / PODUZETNIŠTVO U POVIJESNOJ JEZGRI

U svojoj znamenitoj trilogiji o povijesti Splita, Grga Novak[137], između ostaloga daje i pregled najznačajnijih događaja i institucija koje su obilježile gospodarski razvitak Splita, potvrdivši time da je grad Split, odnosno njegova povijesna jezgra, iz koje je ponikao, tijekom cijelog povijesnog razdoblja, od nastanka do modernih vremena imala ulogu značajnog gospodarskog središta. Na svome razvojnom putu od carske tkaonice sukna (gyneceum) u 4. i 5. stoljeću, preko trgovačkog, obrtničkog i pomorskog središta tijekom srednjeg vijeka do početka 20.st., do prostora obilježenog ugostiteljsko-turističkom monokulturom, povijesna jezgra iskusila je brojna previranja, ali i prilagodljivost razvojnim trendovima, od kojih se ovaj posljednji često ističe kao potencijalno najpogubniji za njen integritet i autentičnost.

7.1. Stanje razvijenosti gospodarstva/poduzetništva

Iako se razvoj grada Splita, a napose njegove povijesne jezgre tijekom prethodnih stoljeća odvijao spontano, no ipak u granicama održivosti, druga polovica 20. st., a napose posljednja desetljeća, usprkos porastu znanstvenih i stručnih znanja o strateškom upravljanju razvojem i brojnim razvojnim studijama, obilježeni su spontanitetom čije su posljedice dugoročno pogubne i često nesagledive. U razdoblju od sredine 80-tih godina 20.st. do danas, napisan je značajan broj vrijednih dokumenata koji su obrađivali gospodarski i društveni razvoj Dalmacije i/ili Splita, kao i razvoj turizma[138] često ističući upravo značenje povijesne jezgre kao okosnice razvoja grada Splita ali i šireregije. Nažalost, niti jedna od njih nije na cjelovit način istražila ulogu povijesne jezgre kao generatora razvoja Splita i okolice. Štoviše, usprkos vrijednim općim nalazima i zaključcima tih dokumenata, isti nažalost najčešće nisu implementirani u praksi.

[137] Novak, G., (1957), Povijest Splita, (od prethistorijskih vremena do definitivnog gubitka pune autonomije 1420.g.) knjiga I, Matica hrvatska, pododbor, Split; Novak, G., (1961), Povijest Splita, (od 1420. G. do 1797.god.) knjiga II, Matica hrvatska, pododbor, Split; Novak, G., (1965), Povijest Splita, (od 1797.god. do 1882.god.) knjiga III, Matica hrvatska, pododbor, Split

[138] Detaljna analiza svih relevantnih znanstvenih i stručnih studija na temu gospodarskog, turističkog i općeg razvoja Splitsko-dalmatinske županije i grada Splita prikazana je u integralnoj verziji dokumenta u Analizi stanja, u poglavlju 4. Gospodarstvo/poduzetništvo

Tek 2001.g. izrađena je razvojna studija područja gradske luke[139], kao značajnog mikro lokaliteta koji je značajan za promišljanje budućeg razvoja povijesne jezgre, s obzirom da prostor luke većim dijelom ulazi u zaštićenu A zonu, a ostatkom površine u zonu B. Ovaj je projekt dao smjernice svim kasnijim raspravama u svezi razmještaja transportnih sadržaja luke te eventualne prenamjene prostora luke u nove, pretežito turističke svrhe. Posebno je značajno istaknuti da, osim slabosti vezanih uz prometna rješenja, gospodarsku iskorištenost i neriješena vlasnička i upravljačka pitanja, studija ističe i nedostatak cjelovitog *management plana* za povijesnu jezgru.

U ostalim studijama koje su se bavile isključivo povijesnom jezgrom Splita[140], inzistira se na očuvanju multifunkcionalnosti jezgre, a u nekima se ističe i potreba uspostave modela gospodarenja jezgrom. Ali, niti jedna od studija koje su se bavile jezgrom nije detaljno istražila sliku gospodarske razvijenosti povijesne jezgre i načine/smjernice njenog budućeg razvoja. Doduše, „Projekt aktiviranja prostornih resursa jezgre u funkciji njene obnove“[141], izrađen 2002. godine predviđao je mogućnost gradnje na nekim dijelovima povijesne jezgre s ciljem ostvarenja financijske dobiti, poglavito na lokacijama koje imaju izuzetnu komercijalnu vrijednost. To je, kako je već spomenuto, izazvalo polemike i pridonijelo nastanku niza spornih situacija glede realizacije nekih od naznačenih projekata.

Posljednja studija koja se odnosi na povijesnu jezgru, ona Giore Solara (2009)[142] nije posvetila pažnju gospodarskim razvojnim učincima, osim što tek u naznakama ističe problem izrazitog rasta turističke potražnje te potrebu upravljanja tokovima turističkih posjetitelja kako bi se izbjeglo ugrožavanje resursa povijesne baštine.

Osim stručno-znanstvenih istraživanja i studija koje trebaju služiti kao podloga cjelovitog i na održiv način poticanog gospodarskog razvoja zaštićene povijesne

---

[139] Filipić, P., Grčić, B. (2001), Projekt Gradske luke Split, Grad Split – Poglavarstvo, Split

[140] Grupa autora, (1985), Integralni plan uređenja povijesne jezgre Splita, koordinator projekta; Marasović, D., Nositelj izrade: Zavod za zaštitu spomenika kulture Split, Urbanistički zavod Dalmacije, Arhitektonski fakultet Zagreb- Zavod za graditeljsko nasljeđe, Zavod za izgradnju Split; Marasović, D. (1997), Projekt upravljanja i obnove povijesne jezgre Splita, Split; Marasović, D., (2009), Obnova povijesne jezgre 5. Split; Marasović, D. (2009), Povijesna jezgra Splita-studije-programi-realizacije, Grad Split; Marasović, D., Ivanišević,V. et.al. (2002), Projekt aktiviranja prostornih resursa jezgre u funkciji njene obnove, Služba za staru gradsku jezgru i Ministarstvo kulture-Konzervatorski odjel Split, Split; Leburić, A., Maroević, M., Rogić, I. (2003), Splitska povijesna jezgra: zapušteno srce grada, Split

[141] Marasović, D., Ivanišević,V. et.al. (2002), Projekt aktiviranja prostornih resursa jezgre u funkciji njene obnove, Služba za staru gradsku jezgru i Ministarstvo kulture-Konzervatorski odjel Split, Split

[142] Solar, G. (2009), Plan upravljanja povijesnom jezgrom Splita, Solarc, Izrael

jezgre Splita, u tom procesu od velikog značenja je postojanje odgovarajuće zakonodavno-institucionalne podrške razvoju. No, sâmo postojanje institucionalne infrastrukture ne implicira nužno i efikasno funkcioniranje institucionalnog okvira[143]. Tome u prilog govori činjenica da, usprkos postojanju brojnih poticaja gospodarstvu, od nacionalne, preko regionalne do lokalne razine, njihovi učinci nisu poznati, budući ne postoji sustav analize i praćenja efekata iskorištenih sredstava potpora. Postojanje jedinstvenih baza subjekata malog i srednjeg gospodarstva olakšalo bi donošenje učinkovitijih mjera usmjeravanja razvoja poduzetništva na lokalnoj razini, a time i na razini povijesne jezgre Grada.

Kako bismo ukazali na ključne probleme u aktualnoj slici razvijenosti gospodarstva i poduzetništva u povijesnoj jezgri Splita, s posebnim naglaskom na stanje u turizmu kao najznačajnijoj gospodarskoj aktivnosti, u nastavku se daje se kratka (ondje gdje je potrebno i komparativna) analiza ključnih (dostupnih) podataka na razini povijesne jezgre, odnosno Grada i Splitsko-dalmatinske županije.

Na skupu raspoloživih podataka analizirana su glavna obilježja poslovnih subjekata koji gospodarsku aktivnost obavljaju u povijesnoj jezgri[144]. Tako je u gradu Splitu, u 2011.g. gospodarski aktivno bilo oko 6 tisuća trgovačkih društava, od kojih je više od 99% u skupini malih i srednjih poduzeća (oznaka MSP) te oko 1,7 tisuća obrta. Osim njih, u Gradu je bilo registriranih oko 2,1 tisuća obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Raspoloživi podaci o broju iznajmljivača smještaja u Splitu za 2012. godinu pokazuju da je u Gradu te godine bilo registriranih nešto više od tisuću iznajmljivača smještajnih/turističkih kapaciteta.

U ukupnom broju aktivnih poslovnih subjekata u gradu, (osim onih u skupini iznajmljivača i obiteljsko-poljoprivrednih gospodarstva, OPG-a), relativno je najveći udio malih i srednjih poduzetnika. Oni čine 99,8% aktivnih poslovnih subjekata u Gradu. To znači da se strategija, politika i mjere poticanja poduzetničke aktivnosti u Gradu dugoročno mogu svesti na poticanje malog i srednjeg poduzetništva, odnosno općenito poduzetničke aktivnosti.

[143] Detaljni popis svih relevantnih zakona, pratećih institucija kao i ključnih strateških/potpornih dokumenata u području gospodarstva/poduzetništva i turizma prikazan je u cjelovitoj verziji dokumenta u poglavlju 4. Analize stanja.

[144] Gospodarska aktivnost i glavna obilježja gospodarskih subjekata u ***povijesnoj jezgri*** analizirani su najprije na skupu podataka dostavljenih od strane nadležnih službi Grada Splita i Turističke zajednice Splita tijekom 2013.g., (za 2012. i 2011. godinu). Naknadno su pribavljeni podaci o broju poslovnih subjekata u staroj gradskoj jezgri, koji su bili dostupni na dan 29.1.2015. godine (za 2014.g).

Većina aktivnih poslovnih subjekata u Gradu, u skupini trgovačkih društava, posluje u djelatnosti trgovine (37%). U skupini obrta prevladava ugostiteljska djelatnost (43%). U obje skupine poslovnih subjekata prevladava udio uslužnih djelatnosti u odnosu na prerađivačke djelatnosti (10% ukupnog broja aktivnih poslovnih subjekata u Gradu, u skupini malih i srednjih poduzetnika).

U povijesnoj jezgri, u analiziranom razdoblju gospodarski je aktivno ukupno 1.680 poslovnih subjekata od čega 13,1% trgovačkih društava te 19,6% obrta u odnosu na Grad u cjelini (ostalo se odnosi slobodna zanimanja, OPG te iznajmljivače).

Od ukupno 1.680 poslovnih subjekata prisutnih na prostoru povijesne jezgre, 777 odnosno 46,25 % se odnosi na trgovačka društva (od toga broja 95% ih otpada na društva s ograničenom odgovornošću), dok 20,1 % poslovnih subjekata ima status obrta.

Prema podacima dostavljenim od gradskih službi evidentno je da je unutar zone A, na njenom užem području aktivno 847 poslovnih subjekata, dok na području tržnice kojim gospodari, temeljem koncesije, trgovačko društvo Tržnice - Hippos d.o.o. iz Splita, djeluje još 833 poslovnih subjekata (od ukupno 1.680).

Naravno, značajno je napomenuti da se stanje u stvarnom životu svakodnevno mijenja, te da jedan dio gospodarskih subjekata na Pazaru ne posluje kontinuirano tijekom cijele godine (OPG-i, manji proizvodno-trgovački obrti i sl.). Također, u ovim podacima nisu navedeni subjekti koji povremeno, temeljem koncesijskih odobrenja, obavljaju gospodarsku aktivnost na javnim gradskim površinama u povijesnoj jezgri (štandovi i pokretne naprave).

Od ukupnog broja dodijeljenih koncesija za 2012. godinu na Obali hrvatskog narodnog preporoda (Rivi) i Trgu braće Radić (Voćni trg) je bilo locirano ukupno 13 takvih objekata, dok je zakupcima u Marmontovoj ulici te Ulici Kralja Tomislava bilo odobreno još 17 rješenja. Na području gradske jezgre te je godine bilo postavljeno i 20 kioska. Ovako velik broj dozvola za poslovanje na pokretnim objektima u povijesnoj jezgri posljedica je specifične „poduzetničke“ politike gradske uprave u razdoblju od 2009.-2013., potaknute rješavanjem socijalnih pitanja. No ova situacija, prema mišljenju stručnjaka intervjuiranim u fokusnim skupinama

stvara dojam nereda koji ne priliči ovakvom važnom lokalitetu. Dojmu nereda doprinosi i brojnost kao i opći dojam koji stvaraju štandovi na području tržnice (pazara). Slična politika dodjele velikog broja koncesijskih odobrenja na neprimjerenim mjestima, i za neprimjerene namjene (na prostoru povijesne jezgre) nastavila se do danas.

U gospodarskim subjektima koji posluju na području povijesne jezgre stalno zaposlenih djelatnika je registrirano 4.036 ili prosječno 2,4 stalno zaposlene osobe po gospodarskom subjektu. Od ukupnog broja gospodarskih subjekata koji posluju u gradskoj jezgri bez tržnice (847), cca. 80% ima 1-3 stalno zaposlena, 15 % ih ima 3-10 stalno zaposlenih, a svega 5% ima 10-20 stalno zaposlenih. To daje prosjek od 3,3 stalno zaposlena po subjektu ili ukupno brojku od 2.800 stalno zaposlenih.

Na području kojim gospodare Tržnice-Hippos d.o.o. ima ukupno 1.236 stalno zaposlenih u 833 poslovna subjekta, a u strukturi dominiraju subjekti sa svega 1,49 zaposlenih (preko 90%). Riječ je, dakle o subjektima malog poduzetništva te se i sve mjere aktivnog poticanja odnose na malo gospodarstvo.

Podaci o vrsti gospodarske aktivnosti koju poslovni subjekti obavljaju u povijesnoj jezgri su prilično oskudni. Prema dostupnim podacima najveći broj poslovnih subjekata na prostoru povijesne jezgre bavi se trgovinom na malo, čak njih 1.268 odnosno 75%, (od čega se 395, odnosno 31% odnosi na obiteljsko-poljoprivredna gospodarstva). Od toga broja 798 je locirano na prostoru povijesne jezgre mimo tržnice, a na području same tržnice (Pazara) ih ima 470. Druga po značenju je ugostiteljska djelatnost (pružanje usluga smještaja te prehrane i točenja pića) u kojoj je registriran ukupno 301 poslovni subjekt (18%), od čega je, prema dostavljenim podacima na području Kotara Grad njih ukupno 266.

Na području povijesne jezgre registrirano je i 28 poslovnica putničkih i rent-a-car agencija, 18 financijskih institucija (banaka i mjenjačnica) te 17 raznih subjekata za pružanje osobnih usluga (frizerski i kozmetički saloni i sl.), dakle, ukupno 63 subjekta, dok je 48 subjekata registrirano kao slobodna zanimanja.

Dok je 2011.g. broj obrta u povijesnoj jezgri iznosio 344, prema podacima dostavljenim u siječnju 2015.g., za stanje u 2014.g., u povijesnoj jezgri je

registrirano 476 obrta i fizičkih osoba, no nažalost, ne može se s potpunom preciznošću usporediti s prethodnim stanjem jer podaci nisu pročišćeni. Broj kioska je narastao s 20 na 33. Broj trgovačkih društava je iznosio cca 782, što je neznatno veći broj od stanja u 2011.g. kada ih je bilo 777.

Na području kojim gospodari Tržnica Hippos u 2014.g. djeluje, što stalnih što povremenih subjekata ukupno 1.086 (u odnosu na 833 koliko ih je bilo 2011.g.), od čega su 582 OPG-a, 366 obrta te 138 d.o.o. Iako usporedba podataka nije posve precizna s obzirom na neusklađenost načina njihova prikupljanja, može se zaključiti da je na prostoru povijesne jezgre došlo do porasta broja poslovnih subjekata, s 1.680 na 2.344 (tj. za cca 40%), što svjedoči u prilog činjenici da su poduzetnici itekako svjesni lokacijskih prednosti koje uživaju vodeći poslovanje na prostoru povijesne jezgre. Tome u prilog govore i rezultati razgovora s poduzetnicima na fokus grupi.

Kad je riječ o ugostiteljskim objektima za pružanje usluga točenja pića i prehrane, na području kotara Grad ih je registrirano 183 (smanjenje u odnosu na 266 registriranih 2011.) od čega na samo središte povijesne jezgre otpada njih 150, što je povećanje od 38% u odnosu na prethodno stanje kad je taj broj iznosio 109.

Raspoloživi podaci o vrsti djelatnosti poslovnih subjekata u povijesnoj gradskoj jezgri, koji se odnose na 2014. godinu, nažalost nisu usporedivi s podacima dobivenim za prethodno analizirano razdoblje.

Dostavljeni podaci, međutim, s obzirom na obuhvat i sadržaj upućuju na zaključak kako je baza podataka o poslovnim prostorima u staroj gradskoj jezgri kao važnom resursu u povijesnoj jezgri vrlo oskudna. Prema raspoloživim podacima dostavljenim na dan 24.04.2012., od ukupne površine zatvorenih prostora u povijesnoj jezgri (170.917,30 m^2), na *poslovni prostor otpada 61,3 % površine*, na *proizvodni 0,02 %,* na *garažni 0,04%* te na *stambeni 38,6% ukupne zatvorene površine.* Od otvorenih površina (9.997,63 m^2), na *poslovne prostore otpada 76,7% površine*, a na garažni 23,3%. Dakle, od ukupne površine povijesne gradske jezgre, *62,1% odnosi se na površine na kojima su poslovni prostori*, *pretežito uslužne namjene*.

U vlasništvu Grada je bilo ukupno 408 prostornih jedinica ukupne površine 53.449 m², od čega su najvećim dijelom prostori u prizemlju (65%). Na katu je bilo ukupno 24% površine, a na otvorenom prostoru 11%. Četvrtina prostora (102 prostorne jedinice) je bila u statusu povrata vlasnicima.

Prema podacima na dan 14.01.2015. u vlasništvu Grada je bilo ukupno 380 prostornih jedinica ukupne površine 43.203 m², od čega je u prizemlju bilo 55,89% površine, na katu 29,44%, na otvorenom 13,65% te svega 1% u podrumu. Podaci o prostorima u statusu povrata nisu bili na raspolaganju. Također, 30,07% površine prostora u vlasništvu Grada bilo je na korištenju gradskih službi i ustanova; 22,41% koristile su političke stranke, klubovi i udruge dok je 47,5% dano na korištenje poslovnim subjektima radi komercijalne uporabe.

Recentni gospodarski razvoj Splita, a napose njegove povijesne jezgre i okretanje ka uslužnim djelatnostima, posljedica je gubitka proizvodne, industrijske baze u Gradu i njegovom bližem okruženju kao i općeg trenda tercijarizacije gospodarstva. Posljedica tog procesa jest i sve intenzivnije okretanje ka razvoju turizma. Taj proces nije niti neočekivana niti rijetka pojava, upravo suprotno, karakterističan je za razvoj središta povijesnih gradova gdje dovodi do «prostornog istiskivanja» starih/tradicionalnih djelatnosti i formiranja novih[145]. Najevidentnija manifestacija tih promjena jest otvaranje novih ugostiteljskih objekata, smještajnih kapaciteta, trgovina suvenira, a zatvaranje djelatnosti obrta i usluga koje je koristilo domicilno stanovništvo.

7.2. Potencijali i prijetnje razvoja turizma

Posljednjih desetljeća, jačanjem individualizma i postmodernizma dolazi do rastuće fragmentacije turističke potražnje i posljedično, do sve izrazitije diversifikacije turističke ponude odnosno do razvoja tzv. selektivnih oblika turizma kao što su kulturni turizam, ruralni turizam, nautički turizam, avanturistički, itd. Upravo jačanje interesa za ponudom tzv. kulturnog turizma dovodi do procvata turizma u gradovima, osobito onima koji imaju bogatu povijest i očuvanu kulturno-povijesnu te razvijenu ponudu, što je slučaj sa Splitom i njegovom povijesnom jezgrom.

[145] Costa, P. (1991): Managing Tourism Carrying Capacity of Art Cities, *Revue de Tourisme*, 4, 8-11.

Iako je porast potražnje za gradom kao destinacijom nedvojbeno pozitivan trend, turizam, kao i svaka druga djelatnost, osim pozitivnih, ima i brojne negativne učinke koji se mogu promatrati na tri ključna područja: socio-ekonomskom, socio-kulturnom i prostorno-ekološkom. Nažalost, negativni učinci razvoja turizma sve se više uočavaju, zbog čega se javlja nužnost aktivnijeg angažmana u upravljanju njegovim razvojem, a s konačnim ciljem minimiziranja negativnih te optimiziranja pozitivnih efekata koje generira. Rezultat toga rastući je zahtjev za sustavnim tj. integralnim upravljanjem turističkim destinacijama.

Usprkos lokacijskim pogodnostima, prije svega geoprometnoj poziciji, ugodnoj klimi, plažama, posebno plaži Bačvice kao rijetkom primjeru plaže u urbanom središtu, blizini park šume Marjan, te brojnim drugim komparativnim prednostima, Split sa svojim destinacijskim okruženjem ne bi bio niti izbliza toliko atraktivan da nije obilježen iznimnim bogatstvom materijalne i nematerijalne baštine. Pti tome se posebno ističe značenje njegove povijesne jezgre koja uživa status UNESCO-vog spomenika univerzalne vrijednosti. Tome u prilog govore i istraživanja stavova turista koji posjećuju Split, a u kojima se, bez iznimke ističe vrijednost Dioklecijanove palače kao i ostalih elemenata bogatog splitskog kulturnog nasljeđa kao najprivlačnijih elementa njegove ponude[146].

Nažalost, postepeni nestanak brojnih gospodarskih aktivnosti u povijesnoj jezgri Splita i šire (o čemu je prethodno bilo riječi), ***ukazuje na opće osiromašivanje ponude koja je trebala biti i u funkciji turizma***. Povijesna jezgra Splita sve je očiglednije okrenuta zadovoljavanju primarnih turističkih potreba poput potreba za smještajem, prehranom i pićem. Time se njena gospodarska valorizacija počela vezivati isključivo uz ugostiteljstvo kao samo jedan segment složene „turističke industrije“. Tu situaciju dodatno otežava činjenica da je turizam u Splitu, kao i u cijeloj Splitsko-dalmatinskoj županiji, sezonska djelatnost (od početka lipnja do kraja rujna realizira se u prosjeku gotovo 90% noćenja, odnosno preko 80 % dolazaka). Takva sezonalnost povijesnu jezgru pretvara u veliki hotelsko-ugostiteljski kompleks koji aktivno živi samo tijekom sezone.

[146] Kao ilustraciju navodimo rezultate istraživanja provedenog 2008.g. na prigodnom uzorku od 317 posjetitelja (Mikulić, D. (2008), Marketinška valorizacija Splita kao destinacije kulturnog turizma, magistarski rad, Ekonomski fakultet Zagreb) te rezultate najnovijeg istraživanja provedenog u tri vremenska razdoblja 2013 g. a koja su provedena za potrebe ovog dokumenta i prezentirana u analizi društvenih procesa u PJ (Tomić-Koludrović, Petrić & Puzek).

No, da bi slika aktualnog stanja turizma u Splitu, primarno u njegovoj povijesnoj jezgri bila potpunija, potrebno je dati detaljniji uvid u aktualne podatke. Analizu treba započeti prikazom broja i strukture smještajnih kapaciteta u Gradu odnosno njegovoj povijesnoj jezgri.

Slika 14. Usporedni pregled broja kreveta po lokaciji i vrsti smještaja 2014.g.

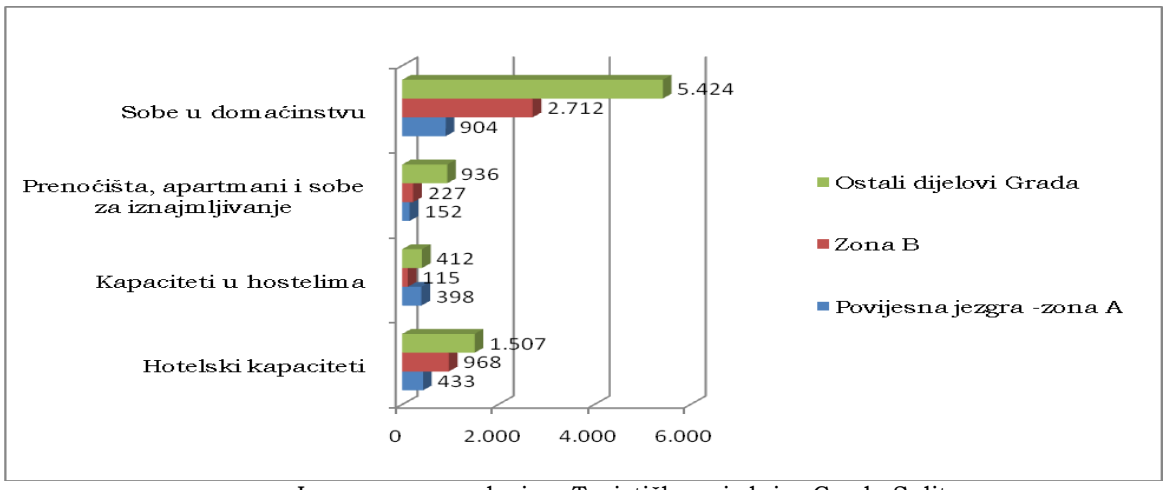

Izvor: prema podacima Turističke zajednice Grada Splita

Split u 2014.godini raspolaže s 14.188 kreveta, što je u odnosu na 2012.g. čak 73% više turističkih kreveta. Od ukupnog broja *hotelskih kapaciteta* u Gradu, u povijesnoj jezgri Splita, tj. zoni A nalazi se cca 14,9% (u 2012.g. 10,1%), u zoni B 33,3% (u odnosu na 37,8 % 2012.g.), dok se u ostalim dijelovima grada nalazi 52% hotelskih kapaciteta (koliko je bilo i u 2012.g.).

Kad je riječ o kapacitetima smještaja u objektima tipa *hostel*, u povijesnoj jezgri, tj. zoni A je registrirano 43 % od ukupnog broja kreveta (u odnosu na 47,9 % u 2012.g.), u zoni B je registrirano 12,4 %, a u ostalim dijelovima grada 44,5 %. To znači da je preko 55 % registriranih kapaciteta ovog tipa smještaja locirano unutar, odnosno neposredno pored povijesne jezgre (2012.g. prema raspoloživim podacima, niti jedan hostel nije bio registriran u ostalim dijelovima Grada).

Relativni udio kreveta u *prenoćištima, apartmanima i sobama za najam* u zoni A iznosi 11,5% (u 2012.g. 19,5 %), u zoni B 17,3% (25,4 % u 2012 g.), dok je u ostalim dijelovima Grada broj kreveta u ovoj kategoriji iznosio 71,1% (u odnosu na 55,1% 2012.g.). Rezultat je to kontinuiranog procesa restrukturacije gospodarstva Grada u korist turizma i posljedično, sve većeg udjela lokalnog stanovništva angažiranog u pružanju usluga smještaja posjetiteljima.

Konačno, budući su *kreveti u obiteljskim domaćinstvima* iskazani paušalno za cijeli Split (9.040), uvažavajući prosječne udjele u ostalim skupinama smještaja, moguće je dati okvirnu procjenu da zona A sudjeluje u strukturi ukupnog broja kreveta u obiteljskim domaćinstvima s cca 10 % (tj. cca 904 kreveta), zona B s 30% (2.712) , dok ostali dijelovi Grada sudjeluju sa 60% (5.424).

Iz svega rečenog je razvidno da u ukupnoj strukturi kapaciteta na razini Grada sa čak 80 % prevladavaju dopunski kapaciteti smještaja (hosteli, sobe za iznajmljivanje, prenoćišta i domaćinstva), u odnosu na samo 20 % hotelskih kreveta. U zoni A i zoni B slična je struktura: 22,9 % hotelskih kapaciteta u zoni A, odnosno 24,1 % u zoni B u odnosu na cca 77% dopunskih kapaciteta u zoni A tj. 76% u zoni B.

Od ukupnog broja kapaciteta za smještaj u Gradu (14.188 kreveta), u zoni A je registrirano cca 1.887 kreveta (u odnosu na 1.217 u 2012.g.) odnosno 13,3%; u zoni B je registrirano 4.022 kreveta (u odnosu na 2.837 kreveta 2012.g.) odnosno 28,3%. U ostatku Grada (bez Slatina, Žrnovnice i Stobreča) registrirano je cca 8.279 kreveta (u odnosu na 4.153 kreveta u 2012.g.) odnosno 58,4%. Dakle, evidentan je izrazito značajan porast svih vrsta kapaciteta smještaja u svim dijelovima Grada, pri čemu su u zoni A 2014 g. kapaciteti povećani za 55% u odnosu na 2012.g., u zoni B za 41,7% , a u ostalim dijelovima Grada za 99%.

Ukratko, u prostoru šire povijesne jezgre (zona A i B), registrirano je gotovo 42 % od ukupnog broja kapaciteta u Gradu, s tendencijom stalnog rasta, i to posebno u domeni privatnog iznajmljivanja. Posljednjih godina bilježi se i neobičan fenomen iseljavanja obitelji iz domova tijekom sezone kako bi se stambeni prostor ustupio posjetiteljima. Ovaj je podatak tim značajniji (i alarmantniji) ako se uzme u obzir činjenica da površina zaštićene povijesne jezgre (zona A) iznosi 21 ha (0,21 km^2), što u odnosu na 6.300 ha (63 km^2) površine Splita (samog gradskog naselja) čini svega 0,33%. Na tako maloj površini (zone A) registrirano je cca 90 kreveta po ha. Kad ukupan broj kreveta u gradu Splitu podijelimo s ukupnom površinom gradskog naselja, onda je riječ o 2,25 kreveta po ha (za razinu Grada). Dakle, prostorni nosivi kapaciteti (carrying capacity) same povijesne jezgre su iznimno opterećeni, posebice kad se usporede s ostatkom grada.

U isto vrijeme proces *apartmanizacije* se kontinuirano ubrzava čemu pridonose i nejasnoće oko namjene zone povijesne jezgre. Naime povijesna jezgra je aktualnim GUP-om definirana kao zona M2, tj. stambeno-poslovna zona. To, dakle, nije prostor namijenjen turističkoj djelatnosti, iako na tom prostoru prevladavaju upravo ugostiteljski (turistički) objekti. Međutim, ono što se danas događa u PJ teško da se može svrstati u uobičajen obrazac, kakav predviđaju planski dokumenti. Naime, na prostoru PJ osim registriranih obrta i trgovačkih društava koja, prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti posluju u djelatnosti 55 - Hoteli i restorani (Ugostiteljstvo), najveći broj smještajnih jedinica se odnosi na privatno iznajmljivanje, koje Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti, odnosno Pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu[147] , zapravo ne svrstava u poslovne objekte već u dopunsku djelatnost građana (obiteljskih domaćinstava). Kako pojam domaćinstvo podrazumijeva „suživot" domaćina s gostom/posjetiteljem, ostaje nejasno na koji način zakonodavac objašnjava situaciju u kojoj velik broj vlasnika stambenih prostora prestaje živjeti u njima te ih uređuju u apartmane za iznajmljivanje. Također, još je češća situacija da osoba, nerezident jezgre kupuje stambene jedinice i pretvara ih u apartmane za iznajmljivanje, koji se potom klasificiraju kao objekti za pružanje usluga u domaćinstvu. Evidentno je da je riječ o profesionalno vođenom poslovanju za čije bi obavljanje trebalo registrirati poslovni subjekt (obrt/trgovačko društvo). ***Također, izvjesno je da takva „turistička" domaćinstva ne plaćaju niti spomeničku rentu.*** Važno je, također, spomenuti da u specifičnim građevinskim uvjetima kakvi vladaju u povijesnoj jezgri, većina apartmana ne može udovoljiti zahtjevima „modula" objekta[148], budući zajednički prostori stambene zgrade (ulazi i stubišta) ne mogu predstavljati „modul" turističke namjene. Stoga je upitna praksa prema kojoj se takvim iznajmljivačima izdaju dozvole da se stan iseljava, te pretvara u apartman i iznajmljuje pod obrazloženjem „pružanja ugostiteljskih usluga u domaćinstvima".

Treba također istaknuti da je, prema neformalnim procjenama, još uvijek izvjestan broj kapaciteta neregistriran, dakle u zoni sive ekonomije, pa je za očekivati da je opterećenje još i veće. Nadalje, osim već aktualnih kapaciteta smještaja, postoje i namjere renoviranja nekih derutnih smještajnih objekata te velikih investicijskih zahvata usmjerenih valorizaciji nekih, posebno atraktivnih dijelova šire povijesne

[147] NN 88/07, NN 58/08, NN 45/09, NN 78/14
[148] Ukupna korisna površina objekta (neto površina na uporabi gostu) naziva se modul.

jezgre (zona B), kao što je, primjerice istočna obala gradske luke na kojoj bi, prema ranijim zamislima, trebali niknuti dodatni kapaciteti smještaja. To bi, posve sigurno, značilo dodatni pritisak na ionako prenapregnute prihvatne/nosive kapacitete (carrying capacities) same povijesne jezgre. Sve navedeno se manifestira ne samo u poteškoćama vezanim uz korištenje infrastrukturnih sadržaja i prostora, nego i činjenici daljnjeg istiskivanja sadržaja potrebnih lokalnom stanovništvu (javnih sadržaja) u korist turističkih sadržaja. Usprkos potrebi rješenja namjene prostora istočne obale kao najvrjednijeg preostalog slobodnog prostora kojim Grad raspolaže, nužno je rješenju prići integralno, odnosno ne zanemarujući dugoročne posljedice donošenja bilo kakvih razvojnih odluka, pa i onih o daljnjoj „turistifikaciji" konkretnog prostora na različite razvojne dionike, prije svega na lokalne stanovnike uže povijesne jezgre. To dakako zahtijeva detaljnu prostornu analizu svih resursa, te načina i intenziteta njihova korištenja, uz pomoć računalne GIS podrške (mapiranjem aktivnosti i djelatnosti u prostoru, sukladno njegovim obilježjima). Jednako tako je važno i očuvanje integriteta prostora povijesne jezgre, napose njenog vizualnog integriteta, odnosno silueta i panorame lokaliteta koji ne bi smio biti ugrožen od strane neprimjerenih građevina i objekata razne namjene. To je uostalom (uz izjavu univerzalne vrijednosti i autentičnosti) osnovni preduvjet da bi lokalitet dobio i održao status na UNESCO-voj Listi (World Heritage List).

Osim prethodno navedenih pokazatelja opterećenosti prostora brojem kapaciteta, za razmatranje utjecaja turizma na stanovništvo, a tako i za ocjenu socio-kulturne održivosti najčešće korišteni pokazatelj je **indeks turističke funkcionalnosti.** Riječ je o indeksu koji sveobuhvatno pokazuje utjecaj različitih aspekata turizma na društvenu zajednicu. Taj indeks, (poznat i kao Tf indeks), pokazuje odnos između maksimalnog broja turista u vršnoj sezoni na nekom prostoru i broja stalnih stanovnika, iskazan kroz broj ležajeva na 100 stanovnika pri čemu indeks iznad 100 ukazuje na izrazito visoku koncentraciju turizma u destinaciji. Postoje i neki drugi pokazatelji, kao npr. odnos broja posjetitelja/ turista ili ostvarenih noćenja prema broju stanovnika, no Tf indeks je pouzdaniji i manje podložan vremenskim promjenama.

Ako bismo taj indeks izračunali za područje grada Splita[149], on bi, prema grubim procjenama za područje Grada (bez Žrnovnice, Stobreča i Slatina) iznosio cca 7,8 ležajeva na 100 stanovnika. Budući da na području uže povijesne jezgre (zone A)

[149] Uzeta je okvirna brojka stanovnika Splita od cca 180.000 (prema popisu 2011. iznosi 178.192)

broj stalnih stanovnika iznosi cca. 2.000, a da se procjenjuje da je na tom području 1.887 registriranih ležajeva, to znači da je **indeks turističke funkcionalnosti cca 94,35 (u odnosu na 60,85 u 2012.g.).** To zapravo znači da **na 100 stanovnika dolazi preko 94 turistička kreveta što upućuje na jako visoku koncentraciju turizma u samoj zoni A**. Uvažavajući moguće pogreške u procjenama, kao i stalno rastući trend povećanja kapaciteta smještaja i opadanje broja stanovnika, situacija ukazuje na nužnost intenzivnog promišljanja o budućem lociranju turističkih kapaciteta. Naime, kako je prethodni osvrt pokazao, Split kao destinacija ima prostora za povećanje svojih turističkih kapaciteta, no njih se definitivno ne bi trebalo locirati isključivo u prostor same povijesne jezgre, čime bi se povijesna jezgra rasteretila od prevelike istovremene koncentracije turista, barem onih stacionarnih.

U prilog tome svjedoče i podaci o kontinuiranom porastu registriranih dolazaka i noćenja turista/posjetitelja u grad Split u razdoblju od 1991. do 2014. godine, kad je u Splitu registrirano 394.054 dolazaka odnosno 1.111,379 turističkih noćenja.

Podaci o broju dnevnih posjetitelja s kruzera također ukazuju na tendenciju stalnog porasta. Tako je u razdoblju od 2002.-2012. godine broj kruzera koji su pristajali u splitsku gradsku luku porastao s 82 na 280 (3,4 puta više), a broj posjetitelja s kruzera se povećao za više od 15 puta, odnosno s 20.616 u 2002.g. na preko 320.000 putnika u 2012.g. (Posljednji raspoloživi podaci pokazuju da je broj kruzera pristalih u Splitu u 2013.g. pao na 233 odnosno 225 u 2014. dok se broj putnika koji je 2013. iznosio 184.092 neznatno povećao na 189.107 tijekom 2014.g.. Ti podatci o blagom padu prometa možda bi se mogli povezati, osim ako se ne povezuju s činjenicom da je Venecija kao domaćinska luka („*home port*“) otkazala gostoprimstvo nekolicini cruising kompanija čiji su brodovi pristajali u dalmatinskim primorskim gradovima, napose Dubrovniku i Splitu). U splitskom slučaju rizik predstavlja činjenica da se sve češće u jednom danu u splitskoj luci nađu istovremeno tri i više kruzera (poneka čak i do 5) čiji gosti se istovremeno iskrcavaju u gradsku luku, te time dodatno opterećuju prostor povijesne jezgre.

Nesporna je činjenica da će svjetska potražnja za kruzingom i dalje rasti, što i Split dovodi u poziciju da mora sustavnije promišljati svoju strategiju prema ovom obliku turizma, kako njegov nekontrolirani razvoj ne bi ugrozio zadovoljstvo stacionarnih gostiju i samih domaćina. No, ovdje svakako treba uvažiti i činjenicu da ***grad Split***

nema isključivu nadležnost nad svojim značajnim resursima kao što je prostor dijela gradske luke namijenjenog međunarodnom (uključivo i kruzing) prometu, te se stoga i javljaju situacije u kojima nije posve jasno kakva je orijentacija Grada prema razvoja kruzing turizma, posebno u relaciji s ostalim oblicima turizma. Slično je i s vlasništvom nad pomorskim dobrom (o kojem odlučuje država odnosno županija).

Ovdje ne smijemo zaboraviti spomenuti ni golemi pritisak koji na resurse gradske luke tijekom ljetnih mjeseci imaju brodovi namijenjeni kružnim krstarenjima Jadranom (tzv. kabotaža) koji se zbog brojnosti ne mogu niti sidriti uz samu obalu, nego se privezuju jedan za drugi, stvarajući gužvu i nered, te predstavljajući i opasnost za goste koji ne mogu na uobičajen način izlaziti na kopno.

Konačno, procjenu ukupnog broja noćenja ostvarenih na širem području povijesne jezgre (zona A i zona B) može se dobiti na osnovu činjenice da je na ovom području registrirano cca 41.6 % ukupnih kapaciteta smještaja u Gradu. Po toj analogiji, može se zaključiti da od ukupnog broja noćenja, prostor povijesne jezgre i kontaktne zone apsorbira otprilike isto toliko od ostvarenih noćenja, odnosno gotovo 462.333 noćenja, uz pretpostavku jednake popunjenosti odnosno duljine boravka gostiju u svim vrstama kapaciteta smještaja. Sama zona A na čijem području se nalazi cca 13,3% od ukupnih smještajnih kapaciteta, tako apsorbira cca 147.813 noćenja od ukupnih, a zona B 314.520 noćenja od ukupnog broja (u 2014 g.). Ako uzmemo u obzir činjenicu da je u Splitu gotovo 80% noćenja ostvareno u razdoblju od svibnja do konca rujna, to je 369.866 noćenja/posjetitelja odnosno 73.973 mjesečno ili 2.465 dnevno (uz pretpostavku ravnomjerne raspoređenosti).

S obzirom da sezona kruzera traje od travnja do listopada, dakle 210 dana, tome broju treba pribrojiti i dnevni priliv posjetitelja s kruzera, otprilike između 904 (2014.) i 1.087 dnevno (2012.) (iako ni oni nisu ravnomjerno raspoređeni po danima, što zapravo i jest najveći problem). To drugim riječima znači da se na prostoru najuže povijesne jezgre u frekventnim mjesecima sezone, na dnevnoj osnovi susreće, osim lokalnog stanovništva, kojih prema procjenama u povijesnoj jezgri živi oko 2.000, gotovo 3,5 tisuća posjetitelja, s time da ovoj brojci nisu pridruženi dnevni posjetitelji koji po drugoj osnovi dolaze u Split na jednodnevne

posjete/izlete[150] ili su u tranzitu. Prema podacima TZ Splita, broj tranzitnih putnika, bez kruzing turista, u 2013. g. iznosi 6.790.813. Izvjesno je da se velik broj ovih putnika odnosi na domaće putnike, odnosno lokalno stanovništvo, ali je sasvim sigurno velik udio i inozemnih putnika. S obzirom da se svi glavni putnički terminali i stanice nalaze na prostoru šire povijesne jezgre odnosno njene zone B, pritisak na prostor je intenzivan. Ako se u obzir uzme i lokalno stanovništvo koje na dnevnoj osnovi dolazi u povijesnu jezgru radi obavljanja kupovine, posla ili zbog razonode, sve to, unatoč za turizam često poželjnom dojmu vreve i šarenila, dugoročno dovodi u pitanje opstojnost takvog modela koji počiva na ekstenzivnom turističkom razvoju koji se temelji na rastu, a ne održivom razvoju.

U povijesnoj jezgri ne postoji strategija upravljanja tokovima posjetitelja, što se na izravan način manifestira velikim gužvama, napose na najfrekventnijim punktovima kao što su Podrumi, Peristil i Dioklecijanova ulica, kuda istovremeno prolaze turističke grupe stvarajući zagušenja te onemogućujući pravovaljan doživljaj Palače. Naravno, i mimo organiziranih turističkih grupa, kao što je prethodno navedeno, broj posjetitelja u svim dijelovima jezgre je velik i otežava, prije svega normalno funkcioniranje njenih stanovnika.

Prethodnim zaključcima koji su dobiveni na temelju prikupljenih i obrađenih statističkih podataka iz područja gospodarstva, te posebice turizma, svakako treba pridodati i zaključke dobivene na temelju razgovora sa sudionicima dviju fokus skupina, održanih 13.12.2013.g. Prva fokus skupina je okupila lokalne gospodarstvenike/poduzetnike koji posluju na prostoru povijesne jezgre koji su procjenjivali pozitivne i negativne čimbenike poslovanja na ovom prostoru. Druga fokusna skupina obuhvatila je predstavnike javnih institucija i turističkih poduzetnika, a tema razgovora je bila usmjerena na razvojne probleme turizma u povijesnoj jezgri.

Tijekom prve fokus skupine poduzetnici s područja povijesne jezgre ukazali su na neadekvatnu komunikaciju s različitim razinama izvršne vlasti, posebno s područja lokalne samouprave, i to ponajviše u domeni komunalnog uređenja (razna ograničenja i davanja koja se nameću od strane javne vlasti privatni sektor često percipira kao negativni, ograničavajući faktor u njihovom poslovanju). Također su

[150] Prema podacima Ministarstva turizma, 2013. godine u Splitsko - dalmatinskoj županiji realizirano je oko 11,5 milijuna noćenja, od kojih najveći dio dolazi u posjet Splitu, bilo u agencijskim dnevnim aranžmanima ili individualno.

istakli cijeli niz objektivnih poteškoća s kojima se suočavaju u svome svakodnevnom poslovanju, od nedostatnih parkirališnih mjesta, loše prometne dostupnosti, neadekvatne komunalne infrastrukture, loše opremljenih/održavanih poslovnih prostora u vlasništvu Grada, visokih cijena najamnina, postojanja nelojalne konkurencije poduzetnicima koji posluju na cjelogodišnjoj osnovi, a koju Grad, nažalost podržava i sl.

Na drugoj fokusnoj skupini ukazano je na stihijni i neosmišljeni pristup razvoju Grada u cjelini, a napose razvoju turizma. Sugovornici su se većinom složili da u Splitu nema organizirane i osmišljene razvojne inicijative, te su isticali nejasnu poziciju kulturne ponude, posebno u sprezi s turizmom. Također su istakli preveliku ovisnost o ugostiteljskoj djelatnosti, kao i činjenicu da je povijesna jezgra, a posebno njen građevinski fond zapuštena, zbog čega kontinuirano gubi na vrijednosti. Predstavnici turističkog „sektora" na fokus grupi bili su složni u stavovima s predstavnicima institucija te ocjenjuju da Split još uvijek nije pravi turistički Grad jer svi njegovi dijelovi nisu dio gradske turističke ponude i ne žive za turizam. Na pitanje o „turistifikaciji" povijesne jezgre, sugovornici se uglavnom slažu da je, zbog izostanka strateškog pristupa upravljanju razvojnim procesima došlo do prevelikog oslanjanja na turizam u razvoju Grada općenito, a posebno povijesne jezgre. No, istovremeno, svi su suglasni da turizam treba ostati jedan od oslonaca budućeg razvoja Grada, ali na drugačijoj pretpostavci, koja će uvažavati nove razvojne trendove, ali i interne okolnosti u kojima Grad djeluje. Sugovornici su iskazali i bojazan da su aktualni razvojni procesi (okrenuti isključivo turizmu) doveli do svojevrsne polarizacije aktera u Gradu i povijesnoj jezgri glede načina gledanja na ulogu turizma i nekih drugih djelatnosti koje se naslanjaju na njega u ukupnoj gospodarskoj slici Grada. Sugovornici ističu da turizam budućnosti mora dobiti drugačiju ulogu, prvenstveno ulogu generatora novih razvojnih procesa, ne samo u Gradu nego i u njegovom širem okruženju. Jedan od problema koji su istaknuli, a koji se također vezuje uz razvoj turističke monokulture, jest rastući trend cijena nekretnina kao i stalan rast broja kapaciteta, posebno privatnog smještaja (a time i kreditnog zaduženja građana koji ulažu u gradnju i opremanje novih apartmana i soba). Ispitanici su svjesni da lokacija smještajnih kapaciteta u povijesnoj jezgri objektima daje dodanu vrijednost (a time i višu cijenu), no istodobno ističu da treba uvažiti granice rasta i nosivih kapaciteta tog prostora, te kapacitete smještaja i ponude locirati i u druge, manje opterećene prostore grada. Kad je riječ o razvoju posebnih oblika turizma, posebno su istakli kongresni turizam, kruzing te kulturni

turizam (posebno manifestacijski turizam). Sugovornisi u fokus skupini također su naglasili sve važniju međunarodnu ulogu splitskog Sveučilišta što rezultira i većim prilivom inozemnih studenata na različite studijske programe što otvara brojne mogućnosti razvoja turizma temeljenog na aktivnostima koje generira Sveučilište (obrazovni, znanstveni, sportski turizam…). Sugovornici su posebno naglasili potrebu ekološki odgovornog razvoja turizma, posebno kada je riječ o kruzerskom turizmu, te se složili da ga ne treba isključiti iz ponude splitskog turizma. Pojedini sugovornisti zagovarali su ideju da bi kruzing trebao biti izmješten u Sjevernu luku radi rasterećenja prostora povijesne jezgre (zone A, ali i zone B). Svi sugovornici bili su suglasni da je sprega turističkih i djelatnika u kulturi nezaobilazna u promišljanju oblika i varijacija u domeni ponude kulturnog turizma.

Odgovori ispitanika o ulozi različitih razvojnih institucija i razina vlasti u razvojnim procesima Grada mogu se povezati s njihovim promišljanjima o ograničenjima koja u upravljačkom smislu za Grad izaziva činjenica da nije vlasnik velikog broja resursa. Sugovornici nisu zadovoljni suradnjom i odnosima različitih razina vlasti, a slažu se s tvrdnjom jednog od sugovornika da ključni problem kvalitete upravljanja leži u činjenici da se gradske (i ostale) vlasti biraju po ključu pripadnosti političkoj stranci, a ne temeljem kompetencija.

Ispitanici se mahom slažu da Grad ne štiti dovoljno javni interes u povijesnoj jezgri. Pri tome, jedan od sugovornika objašnjava da se Grad Split posljednjih godina odrekao upravljanja javnim dobrima i interesom u korist privatnog dopustivši da se u prostorima povijesne jezgre dešava ugostiteljska monokultura, da nestaju tradicionalni obrti itd. Također, uloga civilnog sektora kao partnera u procesima upravljanja je ocijenjena važnom, ali sudionici razgovora su ustvrdili da treba puno raditi na podizanju kvalitete civilne scene.

7.3. Ključni problemi i rizici

Iz prethodne analize stanja razvijenosti poduzetništva i turizma u povijesnoj jezgri moguće je, zaključno, izdvojiti sljedeće probleme i rizike:

- Mali broj razvojnih studija analizira stanje i potencijale razvoja gospodarstva u povijesnoj jezgri; postojeće studije i analize daju parcijalne i skromne prikaze i podatke;

- Dokumentacijska osnovica za praćenje stanja i trendova u segmentu razvijenosti gospodarstva/poduzetništva u povijesnoj jezgri ne zadovoljava, zbog čega nije moguće sustavno praćenje te strateško promišljanje budućnosti razvoja povijesne jezgre u gospodarskom smislu;
- Neadekvatna/neažurirana informacijska baza prostora po vlasničkoj i namjenskoj strukturi;
- Neriješeni imovinski i pravni odnosi povijesnoj jezgri;
- Usprkos postojanju sredstava namijenjenih poticanju malog gospodarstva, Gradska uprava ne provodi mjere selektivnih potpora opstanku poslovnih subjekata određenih djelatnosti u povijesnoj jezgri (niti u Gradu u cjelini);
- Ne postoji sustavno praćenje efekata iskorištenosti poduzetničkih potpora temeljem različitih podatkovnih baza na razini Grada i povijesne jezgre;
- Osim tercijarizacije (odnosno prevladavanja uslužnog sektora u gospodarskoj strukturi) kao općeg razvojnog trenda, u povijesnoj jezgri na snazi je i trend stvaranja monokulture (napose turističke);
- Poduzetnička aktivnost u PJ općenito nastaje mimo sustavnog promišljanja i poticanja;
- Za obavljanje gospodarske aktivnosti koriste se prostori koji imaju visoku vrijednost s aspekta lokacije (ostvaruju lokacijsku rentu), ali to nema utjecaja na stvaranje dodane vrijednosti poslovnih subjekata (prilično ujednačena i monotona ponuda sadržaja);
- Poduzetnici iskazuju nezadovoljstvo kvalitetom komunikacije s različitim razinama izvršne vlasti, posebno s područja lokalne samouprave i to ponajviše u području komunalnog uređenja;
- Na djelu je pretjerana „turistifikacija“ povijesne jezgre nastala kao posljedica nepostojanja sustavnog pristupa planiranju turističkog razvoja u povijesnoj jezgri i Gradu, a što se očituje u sljedećem:
    - Kontinuirani (i nekontrolirani) porast broja dolazaka i noćenja u Grad, posebno na prostor povijesne jezgre (zona A i B) s izrazito sezonskim koncentracijama;
    - Poseban pritisak se bilježi u vezi s porastom udjela jednodnevnih posjetitelja, posebnoe s međunarodnih kruzera, što ugrožava i stacionarni turizam, ali i dugoročnu održivost samog lokaliteta, kako s aspekta prostornog, tako i gospodarskog i demografskog odnosno socio-kulturnog razvoja;

- Javlja se problem gužvi, nereda i sigurnosnih rizika za goste prigodom sidrenja jedrenjaka za krstarenje Jadranom u gradskoj luci;
- Na području zone A 2014.g. registrirano je oko 13,3% ukupnih smještajnih kapaciteta u gradu Splitu, a na području zone B 28,3%; ukupno je na ovom relativno malom prostoru registrirano oko 42% od ukupnog broja kapaciteta u Gradu, s tendencijom stalnog rasta, i to posebno u domeni tzv. „privatnog iznajmljivanja“, koje se ne percipira kao poduzetnički potencijal već kao socijalna kategorija;
- Kao posljedica intenzivnog rasta broja posjetitelja, raste i indeks turističke funkcionalnosti (u samoj zoni A iznosi 94,35), što ukazuje na izrazito visoku koncentraciju turizma u povijesnoj jezgri Splita odnosno na zasićenost prostora jezgre turističkim posjetiteljima;
- Činjenica nesustavnog pristupa razvoju turizma te nepostojanja sustava upravljanja tokovima posjetitelja, ugrožava resurse povijesne jezgre kao i normalan život lokalnog stanovništva;
- Suradnja razvojnih dionika na svim razinama nije odgovarajuća.

8. FINANCIJSKA ANALIZA - PRIHODI I RASHODI POVIJESNE JEZGRE

Analiza ukupnih financijskih učinaka koje povijesna jezgra Splita generira, uključuje niz prihoda po osnovi privatnog vlasništva i poduzetničke inicijative kao i prava proizašlih iz javnog vlasništva nad resursima jezgre, bez obzira na razinu (lokalnu, županijsku, državnu).

U tom smislu, **prihodi** povijesne jezgre generirani po osnovi **privatnog vlasništva i poduzetničke inicijative** uključuju prihode poslovnih subjekata i fizičkih osoba po osnovi izravnog obavljanja poslovne aktivnosti u različitim djelatnostima koje se naslanjaju na resurse povijesne jezgre (bilo da je riječ o proizvodnim aktivnostima, iako u manjoj mjeri, ili u uslužnim, primarno u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti, trgovini, prometu te financijskom posredovanju) ili po osnovi iznajmljivanja poslovnih i stambenih prostora. Premda se da naslutiti da ta vrsta prihoda ima rastuću tendenciju, posebno kad se sagledava u kontekstu rastućeg značenja turizma i s njime povezanih djelatnosti u povijesnoj jezgri, njene realne dimenzije teško je sagledati i stoga ostaju van bilo kakve analize.

Povijesna jezgra generira, također, značajne prihode po osnovi gospodarenja sakralnim objektima od strane Katoličke Crkve kao najvećeg pojedinačnog vlasnika unutar jezgre. No ti podaci nisu bili dostupni, ali se na temelju istraživanja turističkih posjetitelja realiziranim za ovo istraživanje može pretpostaviti da su značajni budući da se na ulazu u određeni broj objekata u vlasništvu Crkve (tj. Splitsko-makarske nadbiskupije) naplaćuju ulaznice. Stoga se analiza prihoda u ovom dokumentuu oodnosi prije svega na analizu **javnih prihoda** tj. prihoda koje povijesna jezgra generira Gradu, odnosno javnim kulturnim institucijama i ustanovama.

Javne prihode koji nastaju na prostoru povijesne jezgre Splita također nije moguće obuhvatiti u cjelosti budući da se, temeljem zakonskih odredbi preraspodjeljuju na lokalnu, županijsku i državnu razinu. Isto su tako nadležnosti u smislu upravljanja i gospodarenja povijesnom jezgrom podijeljene su na tri razine. U tom smislu, analiza može obuhvatiti samo prihode generirane unutar povijesne jezgre, koji se smatraju izravnim gradskim/proračunskim prihodima, a riječ je o:

- ✓ prihodima po osnovi komunalnih naknada za stambeni prostor u povijesnoj jezgri;
- ✓ prihodima po osnovi komunalnih naknada za poslovni prostor u povijesnoj jezgri;
- ✓ prihodima po osnovi zakupa poslovnih prostora u vlasništvu Grada u povijesnoj jezgri;
- ✓ prihodima po osnovi zakupa javnih površina (koncesijska odobrenja) u povijesnoj jezgri;
- ✓ prihodima po osnovi spomeničke rente u povijesnoj jezgri;
- ✓ prihodima po osnovi upravljanja podrumima Dioklecijanove palače;
- ✓ prihodima po osnovi djelovanja kulturnih ustanova (muzejsko-galerijskih) na području PJ;
- ✓ prihodima po osnovi boravišne pristojbe (iako podaci o točnom iznosu boravišne pristojbe koju generiraju turistički kapaciteti u povijesnoj jezgri nisu dostupni, pa je u nastavku teksta dana samo gruba procjena);

Detaljna analiza zakona koji prate problematiku preraspodjele navedenih izvora potencijalnih prihoda povijesne jezgre Splita prikazana je u integralnoj verziji dokumenta.

Slika 15. Struktura ukupnih prihoda PJ po vrstama (u kn)

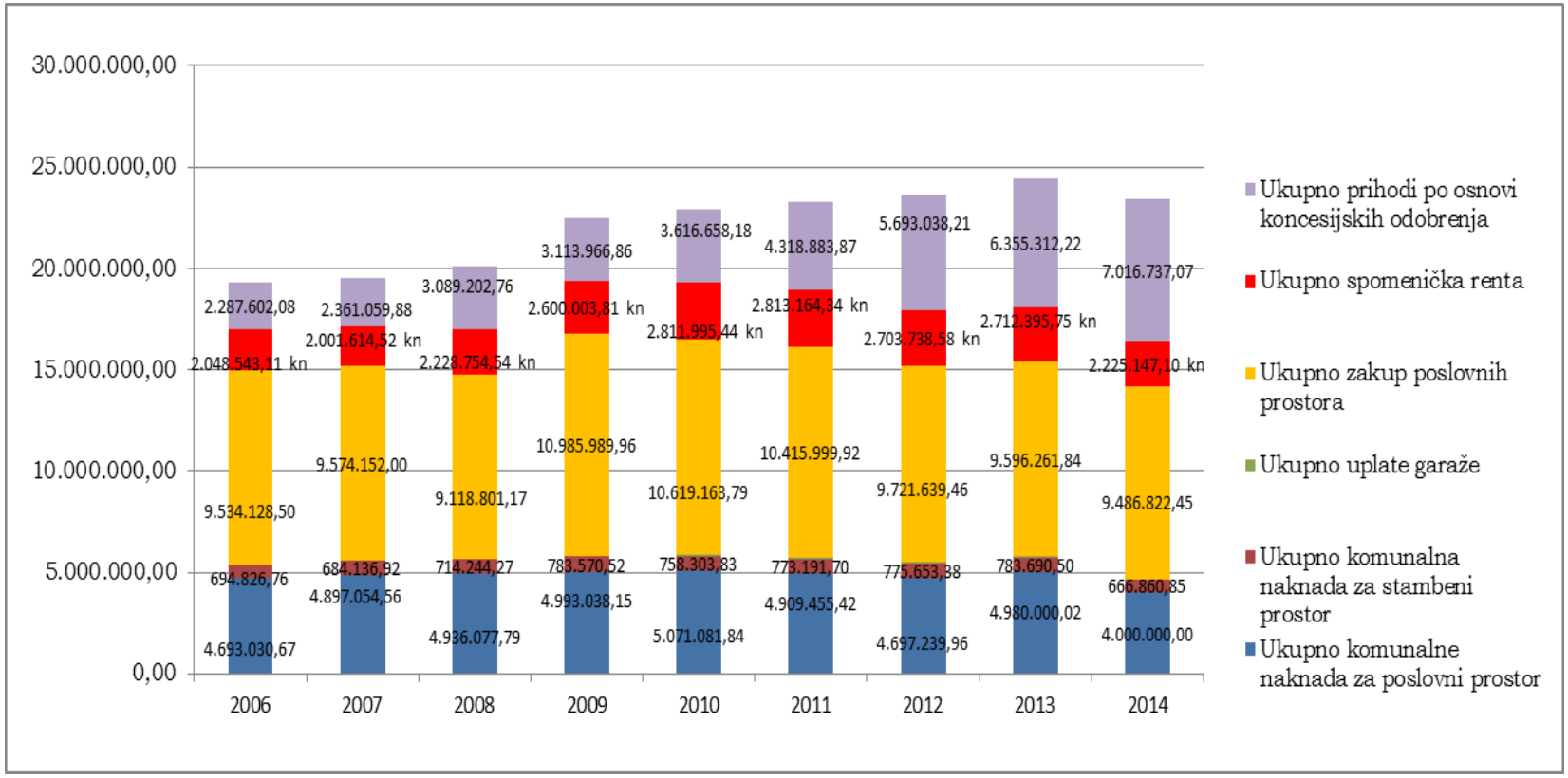

Izvor: prikaz prema podacima Grada Splita

Osim gore navedenih prihoda, Grad od povijesne jezgre ostvaruje i prihode po osnovi boravišne pristojbe (koja se raspodjeljuje na način da od ukupnog iznosa na raspolaganju Turističkoj zajednici Grada ostaje 65% sredstava, od čega **30% sredstava turistička zajednica doznačuje općini ili gradu na području kojih je osnovana**. Riječ je o sredstvima koja se koriste isključivo za poboljšanje uvjeta boravka turista[151]) te sredstvima koja generiraju muzejske i galerijske ustanove na području povijesne jezgre, prvenstveno sredsvima koje genriraju podrumi Dioklecijanove palače.

Procjena prihoda koje povijesna jezgra generira putem ulaznica u muzejske i galerijske prostore (u vlasništvu Grada) u prosjeku se kreće od minimalnih 4,817 mil kn (2005.) do maksimalnih 6,937 mil kuna (2007.g). Po osnovi prodanih ulaznica u muzejske prostore u povijesnoj jezgri 2014.g. ukupni prihodi su iznosili 6.679,145 kn, od čega samo na Podrume otpada 5.464,700 kn, odnosno 82%.

Zaključno, **javni prihodi** koje uprihođuje Grad, a generira ih povijesna jezgra po različitim osnovama (po osnovi komunalne naknade, zakupa javnih površina i prostora u vlasništvu Grada, spomeničke rente i garažnih prostora), procjenjuju se **u 2014.g**. na **23.399.011,06 kuna**. Ako tom iznosu dodamo procijenjeni iznos **boravišne pristojbe** koji generira zona A, u iznosu od cca **161.245,00 kn,** kao i cca **5.464.700,00 kuna** koje je Grad uprihodio od **ulaznica u Podrume**[152], ukupni prihodi Grada po osnovi prethodno navedenih javnih izvora u povijesnoj jezgri u 2014.g. iznose okvirno oko **29.024.956,10 milijuna kuna.**

Već je istaknuto da u širem smislu povijesna jezgra generira i prihode od ulaznica koje realiziraju ***ostali muzejski prostori*** u vlasništvu grada na području PJ (osim Podruma), a koji se 2014.g. kreću oko **1.214.445,00 mil kuna**, te s njima **ukupan prihod iznosi 30.239.401,10 kn.**

151 TZ je Gradu uplatila po ovoj osnovi ukupno 1,2 mil kn u 2014. Prihodi zone A po ovoj osnovi su procijenjeni temeljem procjene ukupnog udjela smještajnih kapaciteta u zoni A u odnosu na ostale dijelove Grada.

152 Od 2015.g. Grad naplaćuje ulaznice i u još nekoliko novoooređenih lokaliteta, Mletačka kula, Zidine, Jugoistočna kula Dioklecijanove palače, koji će također puniti gradski proračun, no ovdje nisu uzeti u obzir.

Tim bi se iznosima mogli pribrojiti i prihodi ostalih kulturnih gradskih ustanova[153] koje uživaju beneficije položaja u povijesnoj jezgri Splita (svojevrsnu lokacijsku rentu), ali, tim podatcima, nažalost ne raspolažemo. Vrijedno je napomenuti da sve kulturne ustanove u vlasništvu Grada vlastite prihode mogu koristiti do visine godišnjeg financijskog plana (na vlastite aktivnosti i programe) dok eventualnu razliku moraju uplatiti u Proračun Grada Splita. Drugim riječima, kulturne ustanove koje u jezgri i temeljem njenih resursa realiziraju vlastite prihode, mogu iste vratiti jezgri (odnosno Gradu) na način da realiziraju što veći broj kvalitetnih programa i aktivnosti.

Osim izravnih proračunskih prihoda koje generira povijesna jezgra, treba istaknuti da sam Grad, ali i ostale javne institucije kao što je Hrvatski restauratorski zavod, Centar za kulturu i cjeloživotno obrazovanje Zlatna vrata (inače kulturna ustanova u gradskom vlasništvu) i drugi, pribavljaju dodatna sredstva od Ministarstva kulture za financiranje određenih programa, temeljem Poziva za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske. Iznos pribavljenih sredstava nije stalan niti fiksan već varira, ovisno o tome koliko je programa prošlo na javnom natječaju. Tako je 2014.g. sâm Grad po ovoj osnovi dobio 1.160.000 kn namijenjenih obnovi i sanaciji nepokretne baštine na području povijesne jezgre, Hrvatski restauratorski zavod je dobio sredstva u iznosu od 58.000 kn, dok je Centar Zlatna vrata dobio 150.000 kn. Prema posljednjim raspoloživim podacima, u 2015. je u povijesnu jezgru po ovoj osnovi ušlo i više sredstava; od ukupno 1.632,000 kn dobivenih po osnovi javnih natječaja, samo Grad Split je za zaštitu i sanaciju nepokretne baštine dobio 1.250.000 kn te još 160,000 kn za pokretna dobra.

Ako na ukupan iznos javnih prihoda u povijesnoj jezgri u 2014 g., dodamo još i javne prihode dobivene temeljem odobrenih programa od strane Ministarstva kulture, ukupan iznos novca na području povijesne jezgre u 2014.g., temeljem javnih izvora iznosi cca **31.399.401,10 kn**.

Osim gore navedenih izvora financiranja zahvata u povijesnoj jezgri, ulaskom u EU aktualizirana je mogućnost pribavljanja sredstava za financiranje raznih projekata iz europskih programa i fondova.

[153] Stara gradska vijećnica, Galerija Kula, Salon Galić, Galerija Fotokluba te izložbeni prostor u Palači Milesi (HAZU)

Nažalost, praksa traženja sredstava za financiranje projekata izvan uobičajenih proračunskih izvora (od lokalnog do nacionalnog) u Gradu je još uvijek rijetka, moguće je čak reći, gotovo nepostojeća.

Kad je riječ o **rashodima** Grada na projekte i aktivnosti u povijesnoj jezgri Grada, situacija s procjenama je još kompleksnija. Naime, s obzirom na činjenicu da je riječ o „živom" tkivu Grada, koje je u isto vrijeme i zaštićeno spomeničko nasljeđe, i gospodarska „zona", kao i stambeni „kvart", Grad za njeno održavanje, revitalizaciju i svakodnevno funkcioniranje izdvaja po različitim osnovama.

Stoga rashodnu stranu možemo donekle pratiti po različitim osnovama u Proračunu Grada Splita koji se svake godine objavljuje u Službenom glasniku Grada Splita za narednu godinu s dodatkom projekcija za dvije godine unaprijed. Dakle, sredstva za povijesnu jezgru se planiraju u različitim gradskim upravnim odjelima i službama i to prema razdjelima, glavama, programima, potprogramima i projektima/aktivnostima.

Jednako tako, i drugi Upravni odjeli u strukturi svojih rashoda „pokrivaju" i potrebe različitih subjekata u povijesnoj jezgri, no takvi podaci nisu bili dostupni tijekom izrade ovog dkumenta, a u izvješćima o realizaciji proračuna i planu za naredne godine daju se uglavnom agregirani podaci iz kojih se ne može uočiti financiranje posebnih namjena na užem području povijesne jezgre.

Razvidna je pak, struktura rashoda Odsjeka za staru gradsku jezgru koji je do stupanja na vlast aktualne gradske vlasti bio dio Upravnog odjela za urbanizam, graditeljstvo i zaštitu okoliša, a danas je u sastavu Službe za kulturu, umjetnost i staru gradsku jezgru i zadužen je za „upravljanje" povijesnom jezgrom. U 2008. godini na revitalizaciju i uređenje stare gradske jezgre ukupno je utrošio 12.719.216,00 kn, dok je 2010. god. uloženo 6.907.634,00 kn. Od toga se najveći dio odnosio na kapitalna ulaganja, odnosno sanacijske radove u pojedinim dijelovima jezgre (Peristil, Podrumi, Zapadne terme…) i to u iznosu od 5.674.592,00 kn odnosno 82% od ukupnih sredstava kojima je Odsjek za staru gradsku jezgru raspolagao. U 2013.g. uloženo je 2.299.210,00 kn., od čega na sanaciju i kapitalna ulaganja 1.281.730,00 kn tj. 56%. Očito je da se ukupan iznos sredstava namijenjenih staroj gradskoj jezgri zbog niza objektivnih i subjektivnih okolnosti do 2013.g. značajno smanjio, iako potrebe revitalizacije i sanacije jezgre zasigurno nisu

znatno manje u odnosu na prethodne godine. Projekcija planiranih sredstava za naredne godine iznosi između 6 i 7 mil. kuna, pri čemu se na revitalizaciju i kapitalna ulaganja planira utrošiti u prosjeku između 25 i 28% ukupnih sredstava, a znatno veća izdvajanja se predviđaju za održavanje stare gradske jezgre. No važno je imati na umu da su projekcije rashoda u narednim godinama podložne promjenama sukladno stanju proračuna, odnosno prihodovne strane, o čemu su dostupne informacije na službenim stranicama Grada Splita.

Uvidom u rashode koje Grad iskazuje u proračunu, na području povijesne jezgre (zona A i djelomice zona B) u području djelovanja Upravnog odjela za komunalne poslove i redarstvo te Odsjeka za staru gradsku jezgru, razvidno je da isti u **2014.g. iznose cca 13 milijuna kuna**, pri čemu ne treba zaboraviti da je ovdje riječ samo o rashodima na „fizičku" infrastrukturu, tj. na očuvanje nepokretne baštine i održavanje komunalne infrastrukture. **Udio javnih rashoda koje realiziraju dva navedena upravna odjela u iznosu od cca 13 mil kuna, čini oko 43 % u ukupnim procijenjenim javnim prihodima Grada po osnovi gospodarenja povijesnom jezgrom, bez programskih sredstava dobivenih od strane Ministarstva kulture temeljem javnih natječaja.**

S obzirom da je u ovoj brojci obuhvaćen i iznos komunalnih rashoda na kotar Varoš (zona B), zasigurno je udio rashoda na povijesnu jezgru po navedenim osnovama i značajno niži od navedenih 43%.

Ovdje je potrebno imati na umu da su različiti rashodi „skriveni" i u zbirnim podacima koje za razinu Grada objavljuju i ostali upravni odjeli i službe. Isto tako u strukturi izravnih prihoda koje generira povijesna jezgra prethodno su procijenjeni i prihodi od prodanih ulaznica u kulturne ustanove u PJ, a u rashode nisu uključena sredstva koja Grad dostavlja tim ustanovama za razvojne aktivnosti (programe, izložbe, postave i sl.), kao ni za hladni pogon. Te se aktivnosti financiraju preko Upravnog odjela za kulturu, umjetnost i staru gradsku jezgru, odnosno Odsjeka za kulturu i umjetnost, s time da se sredstva izdvojena za ustanove na području povijesne jezgre ne prikazuju zasebno.

9. SUSTAVI (MODELI) UPRAVLJANJA POVIJESNOM JEZGROM SPLITA

U kontekstu opće teorije sustava, povijesnu jezgru Splita valja vidjeti kao autopoietičan sustav (u Luhmannovom smislu riječi), odnosno kao sustav koji je u načelu samoobnovljiv i samoodrživ. Autopoietičnim sustavima Luhmann[154] smatra one koji posjeduju stalnu sposobnost komunikacije. Prema ovom autoru, to su „psihički" i „društveni" sustavi, tj. sustavi koji proizvode smisao. Za razliku od, primjerice, strojeva (pa i spomenika materijalne kulture, koje se – poput njih - također može smatrati alopoetičkim sustavima), koji su nepodesni za samoregulaciju i samoorganizaciju, kod autopoietičnih sustava postoji mogućnost samoorganizacije.

S obzirom na osobitu kompleksnost povijesne jezgre Splita kao autopoietičnog sustava, koji se definira u stalnoj interakciji sa spomeničkom baštinom najviše kulturne vrijednosti, jasno je da nije lako predložiti model upravljanja koji bi trebalo primijeniti u zaštićenoj povijesnoj jezgri Splita. Povoljna okolnost jest da u lokalnoj tradiciji promišljanja upravljanja tim prostorom postoji spoznaja o važnosti koncepta „integralnog upravljanja" kompleksnim sustavima, kao što je grad i njegovi dijelovi od posebnog značaja[155].

Njegove postavke mogu poslužiti kao dobra pretpostavka pri promišljanju modela upravljanja koji bi najbolji način odgovorio potrebama povijesne jezgre Splita: ona naime predstavlja kompleksan sustav koji nadilazi zbroj elemenata što ga čine (može se reći da je socijalna, urbana i spomenička „činjenica" *sui generis*), te njime - da bi održao i ostvarivao svoje funkcije na optimalan način - treba odgovorno upravljati na integralan, holistički način.

U skladu s postavkama koncepta „integralnog upravljanja", to bi značilo da upravljanju povijesnom jezgrom Splita valja pristupati kao „kontinuiranoj aktivnosti", koja – s obzirom na sve zakonske zahtjeve i višedimenzionalnost referentnog prostora – „istovremeno uključuje akciju koordinacije kratkoročnih

[154] Luhmann, N. (1984) Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
[155] Filipić, P., Šimunović, I. (1993), O ekonomiji obalnih područja-upravljanje razvojem na obalnim područjima, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet; Šimunović, I. (2005), Planiranje ili pravo na budućnost, Marjan tisak, Split

ciljeva koji dolaze s lokalne razine, s dugoročnim ciljevima i politikom razvoja koji dolaze s nacionalne i internacionalne razine".[156]

Svakako valja naglasiti da model upravljanja povijesnom jezgrom mora uključiti posebno razrađene mehanizme participacije lokalnog stanovništva. Specifičnost povijesne jezgre Splita, kao zaštićenog lokaliteta svjetske baštine, u odnosu na one lokalitete koji se sastoje samo od kulturnih spomenika, jest da se na njoj odvija svakodnevni život, koji se ne regulira samo po uobičajenim načelima lokalne uprave, nego mora izravno odgovoriti i na zahtjeve nacionalnih i međunarodnih tijela zaštite kulturne baštine. Primjerice, stanari koji žive u povijesnoj jezgri moraju pri održavanju građevina u kojima žive poštovati stroge konzervatorske zahtjeve, te često nisu u stanju vlastitim sredstvima financirati njihovu obnovu. U tom smislu, potrebno je uspostaviti mehanizam (su)financiranja ovakvih zahvata, koji su potrebni stanarima, ali i Gradu, s obzirom na to da dobro održavana spomenička baština predstavlja jedan od temeljnih resursa za turističku eksploataciju i druge oblike „brandinga", na temelju kojih Grad izvlači višak vrijednosti. Model upravljanja koji valja osmisliti stoga mora podržati izravnu participaciju građana i stalne konzultacije o njihovim potrebama, ali također osigurati sustavnu edukaciju građana Splita (podjednako rezidenata jezgre i nerezidenata) o kulturnoj vrijednosti i općem značaju povijesne jezgre za Grad.

Povijesna jezgra Splita koja predstavlja autopoietičan sustav, prepoznata je i međunarodno priznata kao takva u zadanim prostornim granicama samim činom proglašenja UNESCO-vom svjetskom baštinom. No, budući da je ona u teritorijalnom i funkcionalnom smislu također i dio Grada Splita, u upravnom je smislu valja smatrati i jednim od njegovih podsustava. Stoga, upravljanje povijesnom jezgrom Splita podrazumijeva uvažavanje sljedećih načela:

- ✓ Razvojni ciljevi povijesne jezgre moraju biti usklađeni s ciljevima koji proizlaze iz njezinog međunarodno priznatog statusa, nacionalnih zahtjeva ali i razvojnih ciljeva Grada kao cjeline.
- ✓ Razvojni ciljevi povijesne jezgre moraju biti u skladu s načelima zaštite povijesnih lokaliteta svjetske baštine definiranih UNESCO-vim dokumentima.

[156]Filipić, P., Šimunović, I. (1993), op. cit., str. 95.

- ✓ Proces donošenja odluka, odnosno upravljanje sustavom podrazumijeva velik broj aktivnih sudionika (institucije,predstavnici javnog mnijenja, poduzetnici, profesionalci, gradske službe i komunalna poduzeća, lokalna zajednica); svi zajedno čine tzv. stakeholdere ili dionike.

Osim teorijskog/znanstvenog uporišta za odabir modela upravljanja ovakvim sustavom, relevantna je i aktualna legislativa, prije svega Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara[157] koji u članku 18. kaže da „za nepokretno i pokretno kulturno dobro mora biti utvrđen vlasnik" te dalje, u članku 96. ističe da „Republika Hrvatska, županije, grad Zagreb, gradovi i općine **mogu za upravljanje kulturnim dobrom i provođenje mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara osnivati ustanove ili te poslove mogu povjeriti drugoj pravnoj osobi"**, a u stavku 2, istog članka dodaju: „Za očuvanje kulturnih dobara mogu se osnivati zaklade ili fondacije".

Bez obzira na model/tijelo upravljanja za koje se grad Split opredijeli, ono mora biti sposobno ispuniti očekivanja svih dionika, odnosno mora:

- ✓ zajamčiti zaštitu i očuvanje dobra,
- ✓ interpretirati i prezentirati dobro,
- ✓ omogućiti optimalno gospodarsko/turističko kao i društveno korištenje,
- ✓ ostale specifičnosti.[158]

Jasno je da ne postoji pravna osoba koja je u stanju potpuno samostalno odgovoriti na sve potrebe, bez nekog oblika partnerstva. Jednako tako, za svako dobro kojim se upravlja, neophodan je plan upravljanja, koji je tim složeniji, što je značaj dobra kojim se upravlja veći[159].

Pravni okvir za upravljanje povijesnom jezgrom Splita čine nacionalni zakoni i provedbeni akti, propisi lokalnog značenja te međunarodno priznate konvencije, deklaracije i propisi kojih je Republika Hrvatska potpisnica. Za upravljanje povijesnom jezgrom grada Splita najznačajniji nacionalni dokument jest već spomenuti Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, kao i niz drugih zakona i akata kojima se regulira djelovanje u području kulture, lokalne samouprave,

[157] Narodne novine 66/99, 157/03, 100/04, 7/09, 61/11, 25/712, 136/12, 157/13, 152/14
[158] Mihelić, S., Upravljanje arheološkom baštinom, autorizirana predavanja na 2. Znanstveno-stručnom skupu „Turistička valorizacija arheoloških lokaliteta-Modeli upravljanja arheološko-turističkim proizvodima", Ekonomski fakultet Split, 23.- 24. 10. 2014.
[159] Ibidem

komunalne djelatnosti, prostornog uređenja i zaštite okoliša, gospodarstva, itd., a koji su iscrpno popisani u cjelovitoj verziji dokumenta.

Institucionalni okvir za upravljanje povijesnom jezgrom Splita čine prije svega **Ministarstvo kulture** (posredstvom lokalnog konzervatorskog odjela) **i gradska uprava Splita**.

U periodičnom izvješću koje UNESCO-u dostavlja Republika Hrvatska o stanju povijesnog kompleksa Splita s Dioklecijanovom palačom od 13.10.2014., izričito stoji da je:

- vladina institucija zadužena za lokalitet Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (točka 1.5.),
- upravitelj/koordinator lokaliteta (property manager/coordinator) je Radoslav Bužančić, aktualni voditelj Konzervatorskog ureda u Splitu (točka 1.6.), a
- menadžment lokaliteta pod nadležnošću grada Splita (Odsjek za staru gradsku jezgru) (točka 4.3.).

Dakle, nesporna je činjenica da je Grad (bez obzira na model upravljanja za koji se opredijeli) glavni „upravitelj“ lokaliteta, budući da je, kako kaže Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, nominirani „vlasnik“ kulturnog dobra.

Uvidom u Planove upravljanja drugih sličnih lokaliteta, tj. povijesnih gradova pod UNESCO-vom zaštitom u EU, razvidna je slična situacija; u procesu upravljanja javljaju se **dionici** različitih razina vlasti (od lokalne do nacionalne) uz partnerstvo s civilnim sektorom. Konkretno, u procesu upravljanja povijesnom jezgrom Splita, osim Ministarstva kulture posredstvom Konzervatorskog odjela i gradske uprave, značajniji dionici, koji,u većoj ili manjoj mjeri (direktno ili indirektno) svojim odlukama utječu na razvojne procese su:

- Splitsko-dalmatinska županija, koja, između ostaloga, a sukladno Zakonu o pomorskom dobru i morskim lukama (NN 158/03, 100/04, 141/06, 38/09) u ime Republike Hrvatske upravlja pomorskim dobrom, te između ostaloga skrbi o dodjeli koncesija na pomorskom dobru;
- Javna ustanova Park šuma Marjan, čija je zadaća da, temeljem Zakona o zaštiti prirode (NN 80/2013) te Statuta, upravlja Park šumom Marjan, koja je do 2008. godine bila u zoni B kulturno-povijesne cjeline grada Splita, a koja,

ne manje važno, ima posebno simboličko, emotivno, vizualno i identitetsko značenje za Split, posebno u sinergiji s povijesnom jezgrom;

- Turistička zajednica grada Splita, koja temeljem odredbi Zakona o turističkim zajednicama (80/2013), u suradnji s gradskom samoupravom upravlja razvojem turizma u Gradu, a samim time donosi i brojne odluke koje imaju utjecaja na stanje u povijesnoj jezgri Splita;
- Lučka uprava Split koja je 1997. godine osnovana Odlukom Vlade Republike Hrvatske radi osobitog gospodarskog interesa za Republiku Hrvatsku, a s ciljem upravljanja, korištenja i izgradnje splitske luke. Lučka uprava je neprofitna pravna osoba čije je osnivanje, ustrojstvo i djelatnost uređeno Zakonom o pomorskom dobru i morskim lukama (NN 158/03, 100/04, 141/06, 38/09);
- Katolička Crkva, koja, kao vlasnik najvećeg broja nekretnina u povijesnoj jezgri, svojim odlukama može značajno utjecati na način upravljanja kulturnim dobrima u povijesnoj jezgri;
- Ne manje značajni dionici su i vlasnici pojedinačnih objekata u PJ, koji trenutno nemaju značajnije nadležnosti u aktualnom procesu upravljanju, ali koji bi, putem svojih predstavnika svakako trebali imati veći utjecaj na donošenje odluka;
- Osim gore navedenih, ključnih dionika u procesu upravljanja povijesnom jezgrom, od značaja su i poduzetnici koji posluju u jezgri (na cjelogodišnjoj razini) i koji bi također trebali imati svoje predstavnike, makar posredstvom područnih ureda Hrvatske gospodarske komore i Hrvatske obrtničke komore;
- Jednako značajnim dionikom pokazuju se i udruge civilnog društva, koje svojim aktivnostima pridonose očuvanju i zaštiti povijesne jezgre Splita i postaju nezaobilazan partner u svim razvojnim i upravljačkim procesima.

Aktualno stanje procesa upravljanja zaštićenom povijesnom jezgrom Splita, ukazuje na sljedeće specifičnosti i probleme, koji su dijelom posljedica vanjskih okolnosti, prije svega institucionalne i pravne naravi, a dijelom internih slabosti koje proizlaze iz aktualnog sustava upravljanja gradske uprave:

- ✓ Gradska je uprava velikim dijelom ograničena u načinu upravljanja prostorom što se izravno odražava i na upravljanje povijesnom jezgrom, budući da

zakonodavac aktualnim propisima nije na odgovarajući način razgraničio i dodijelio ovlasti i nadležnosti različitim institucijama i razinama odlučivanja;

- ✓ Općenito, velik broj zakona, koji na direktan ili indirektan način utječu na upravljanje zaštićenom povijesnom baštinom, nisu međusobno usklađeni te se dešavaju situacije preklapanja, isključivanja i nejasnoća koje svakako treba ukloniti. Pri tome je zadaća budućeg upravljačkog tijela kao i ostalih gradskih upravnih tijela da, uočivši nejasnoće u svome području djelovanja, iste elaboriraju i obavijeste relevantna Ministarstva s prijedlozima mogućih rješenja[160];
- ✓ U procesima upravljanja povijesnom jezgrom Splita nejasnim se pokazuje odnos između Konzervatorskog odjela u Splitu (čije ovlasti definira, u nekim dijelovima nejasno, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara) te Odsjeka za staru gradsku jezgru pri gradskoj Upravi (a u posljednje vrijeme i Muzeja grada Splita kojemu je dodijeljeno „upravljanje“ Dioklecijanovim podrumima, kao jednom od lokaliteta u zaštićenoj zoni A);
- ✓ Odsjek za staru gradsku jezgru se, usprkos nominalno dodijeljenoj funkciji upravitelja u ime gradske uprave, bavi samo jednim segmentom povijesne jezgre Splita, a to je konzervacija i zašita nepokretne baštine;
- ✓ Znanja Grada Splita kao vlasnika i „upravitelja“ kulturnog dobra (Povijesne jezgre Splita) o upravljanju, njegovoj svrsi, osnovnim funkcijama, načinu provođenja i praćenja postignuća nisu adekvatna i ne uvažavaju suvremene spoznaje o „dobrom upravljanju“, kao ni preporuke o poštivanju načela participativnosti u provođenju procesa upravljanja.
- ✓ Proces donošenja odluka o načinu i svrsi trošenja sredstava u povijesnoj jezgri Splita je netransparentan, na što upućuje sljedeće:
    - kod donošenja odluka o prioritetnim aktivnostima koje treba financirati ne postoji pravilnik koji bi regulirao kriterije, sustav bodovanja i sl., već je riječ o subjektivnim procjenama;
    - sredstva prikupljena na prostoru povijesne jezgre ne koriste se namjenski za unapređenje stanja građevinskog fonda i komunalne infrastrukture u jezgri, već se slijevaju u zajedničku blagajnu, pa je teško ili nemoguće točno utvrditi koliko se financijskih sredstava prikupljenih u jezgri reinvestira u njeno održavanje i obnovu;

[160] Neke od nejasnoća su elaborirane u cjelovitoj verziji dokumenta te su sugerirane izmjene /dopune nekih zakonskih rješenja.

- tehnološko-informacijska podloga za optimalizaciju procesa upravljanja je nedostatna;
- konzultacije s dionicima, uključivo i vlasnike objekata u PJ oko prioritetnih programa i aktivnosti u povijesnoj jezgri ne provode se;
- praćenje izvršenja i efekata planiranih projekata ne odvija se sukladno postavkama prakse strateškog planiranja prema razvijenom sustavu monitoringa, a prema prethodno definiranim indikatorima praćenja (rezultata i učinaka u gradu), nego isključivo temeljem utrošenih sredstava prema prijedlogu proračuna;
- Grad nema pravilnika odnosno uredbe ili odluke koja bi definirala kriterije i instrumente (institucionalne, financijske i menadžerske) sukladno kojima bi se mogla odrediti (ili zaštititi) namjena prostora u povijesnoj jezgri (i ne samo onih u gradskom vlasništvu);
- povijesna jezgra Splita do 2015. godine nema izrađenu cjelovitu konzervatorsku podlogu nego se za svaki pojedinačni projekt izrađuje „ad hoc" konzervatorski elaborat, što značajno umanjuje mogućnost integralnog planskog pristupa i sustavnog pristupa zaštiti lokaliteta. Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, članak 56. izričito se zahtijeva da „dokumenti prostornog uređenja, ovisno o vrsti i području obuhvata, obavezno sadrže podatke iz konzervatorske podloge sa sustavom mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na području obuhvata plana".

✓ Procesi koji se odnose na povijesnu jezgru generalno govoreći, nisu transparentni i ne prezentiraju se javnosti sukladno načelima definiranim Kodeksom savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata (Narodne novine 140/09).

Kako bi se aktualno stanje poboljšalo, nužno je reorganizirati aktualni sustav upravljanja povijesnom jezgrom Splita.

Sukladno već citiranom članku 96, Zakona o očuvanju i zaštiti kulturne baštine u vlasnici kulturnog dobra (Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi i općine) mogu za upravljanje kulturnim dobrom i provođenje mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara osnivati ustanove ili te poslove mogu povjeriti drugoj pravnoj osobi, što ne isključuje mogućnost da vlasnik dobra (u ovom slučaju Grad Split) i sâm, kroz postojeće upravne strukture bude njegov upravitelj.

U kontekstu prethodno rečenog:

a. **Grad može upravljačke poslove povjeriti drugoj pravnoj osobi (nevladinoj udruzi, trgovačkom društvu u privatnom ili javnom vlasništvu),**
b. **Grad može samostalno, odnosno u partnerstvu sa Županijom i Ministarstvom kulture osnovati javnu ustanovu za upravljanje povijesnom jezgrom Splita (zavod, agenciju),**
c. **Grad može povjeriti upravljanje muzejskoj ustanovi (no zapravo praksa pokazuje da je riječ o gospodarenju dijelovima baštine, odnosno pojedinačnim lokalitetima)**
d. **Grad može provoditi proces upravljanja uz pomoć vlastitih službi.**

U integralnoj verziji dokumenta svaki od gore predloženih modela detaljno je razrađen, i ukazano je na njegove dobre i loše strane. Pri donošenju konačne odluke o prihvatljivom modelu, što se treba odvijati uz uključenje javnosti, potrebno je imati na umu da su sudionici procesa izrade plana upravljanja suglasni u stavu da se zaštićenom povijesnom jezgrom mora upravljati na holistički i integralan način što podrazumijeva jedinstvo po načelu:

- prostornog obuhvata povijesne jezgre,
- funkcija na području povijesne jezgre.
-

U tom smislu buduće upravljačko tijelo će morati bit u stanju realizirati sljedeće **upravljačke ciljeve**:

1. zaštita, održavanje i održivo korištenje resursa,
2. skrb o potpornim infrastrukturnim sustavima unutar povijesne jezgre,
3. provođenje integralnog planiranja razvoja povijesne jezgre Splita u cilju očuvanja njene autentičnosti, kulturnog integriteta i univerzalne vrijednosti te u tom smislu i sudjelovanje u izradi dokumenata prostornog uređenja,
4. osiguravanje neometanog odvijanja socio-kulturnih procesa te zaštita interesa lokalne zajednice,
5. podupiranje kulturne scene u PJ,
6. osiguravanje uvjeta poslovanja putem pomoći i potpora poslovnim subjektima u PJ,
7. prikupljanje relevantnih podataka u svrhu praćenja stanja i provođenja procesa (monitoring), njihova obrada, sistematizacija i informatizacija,
8. promicanje svijesti i znanja o vrijednosti baštine u zaštićenoj cjelini,

9. poticanje kulture suradnje na svim razinama i među svim dionicima relevantnim za povijesnu jezgru.

Osim **sposobnosti izvršenja upravljačkih ciljeva**, za komparativnu analizu efikasnosti pojedinih modela upravljanja, potrebno je (pr)ocijeniti njihovu:

- samostalnost/sposobnost vođenja procesa,
- stupanj transparentnosti u provođenju postupaka,
- kadrovsku ekipiranost,
- mogućnost raspolaganja različitim izvorima sredstava,
- mogućnost/sposobnost provođenja uloge koordinatora među raznim dionicima (horizontalno i vertikalno),
- mogućnost/sposobnost realizacije načela participativnosti u upravljačkim procesima (način sudjelovanja dionika u procesu participacije treba detaljno obrazložiti internim aktima upravljačkog tijela).

Kod rasprave o eventualnom modelu koji podrazumijeva partnerstvo više javnih subjekata (npr. Grad, Ministarstvo kulture i Splitsko-dalmatinska županija) kroz **zajedničku javnu ustanovu**, u kojem su slučaju nužne i izmjene/dopune aktualnog Zakona o očuvanju i zaštiti kulturnih dobara (koji ne poznaje mehanizam/tijelo koje bi upravljalo povijesnim gradovima ili njihovim dijelovima na načelima integralnog upravljanja), internim osnivačkim aktima će biti nužno:

1. jasno razgraničiti osnivačke udjele,
2. jasno razgraničiti nadležnosti i ovlasti svakog subjekta, a koje se ne odnose samo na zaštitu i očuvanje spomeničke baštine, već i na ostale aspekte upravljanja povijesnom jezgrom,
3. razraditi mehanizme/procese odlučivanja, provedbe i monitoringa izvršenja aktivnosti,
4. razraditi mehanizme financiranja aktivnosti,
5. razraditi participativne mehanizme i po potrebi sugerirati izmjene/dopune zakona kojima se to omogućuje.

S ciljem sufinanciranja raznih projekata i aktivnosti, kako javnih tako i onih koji su usmjereni na sufinanciranje obnove i rekonstrukcije privatnih (poslovnih i stambenih) objekata u PJ Grad može osnovati Zakladu za očuvanje i zaštitu povijesne jezgre Splita , a što je u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturne

baštine, koji u čl.96. predviđa da se za potrebe očuvanja kulturne baštine mogu osnivati zaklade i fundacije.

10. STRATEŠKE SMJERNICE

10.1. SWOT analiza

SWOT analiza predstavlja kvalitativnu metodu kojoj je cilj da, temeljem podataka prikupljenih u analizi stanja funkcionalne ili teritorijalne jedinice koja se razmatra, kao i zapažanja/ocjena sudionika razvojnog procesa, u ovom slučaju partnerske skupine koja sudjeluje u izradi Plana upravljanja identificira osnovne unutarnje razvojne snage i slabosti povijesne jezgre Splita, odnosno vanjske prilike i prijetnje koje dolaze iz njenog okruženja. Pri tome je važno istaknuti da su snage i slabosti svojstvene samoj povijesnoj jezgri Splita, dok prilike i prijetnje predstavljaju one elemente koji su nametnuti izvana, odnosno iz njenog bližeg i/ili daljeg okruženja te ista na njih nije u mogućnosti djelovati, već ih prihvaća kao datost. Budući da je povijesna jezgra Splita pripadajuća cjelina Grada, koji njome u najvećoj mjeri i upravlja, to su snage i slabosti povijesne jezgre ujedno i snage/slabosti samog Grada, dok prilike i prijetnje dolaze s regionalne, nacionalne do međunarodne razine.
Partnerska skupina (Povjerenstvo za izradu nacrta prijedloga Plana upravljanja prošireno dodatnim partnerima iz relevantnih institucija), uz pomoć izrađivača, Znanstvenog tima splitskog Sveučilišta, identificirala je cijeli niz elemenata (u skupini snaga, slabosti, prilika i prijetnji) i to u četiri područja: prostor, društvo i društveni procesi, kultura i kulturna baština te gospodarstvo/poduzetništvo (uključujući turizam kao gospodarsku aktivnost). Područja su specificirana na gore prezentirani način već od samog početka rada na dokumentu, a ista je logika slijeđena i u nastavku, kod definiranja ciljeva, prioriteta i mjera.

Elementi SWOT analize su detaljno raspravljeni kroz 4 tematske radionice u razdoblju od 5.-11. srpnja, 2012.g. Također, u rujnu je održana i javna prezentacija rezultata s raspravom nakon čega su izrađivači uredili formulacije elemenata i popratne tekstove te ih uobličili u konačan prijedlog koncem listopada 2012.g. No, s obzirom da je zbog niza objektivnih i subjektivnih okolnosti prolongirano dovršenje dokumenta (do konca 2015.g.), pokazala se potreba da se u tekst SWOT analize naknadno ubaci nekoliko novih tvrdnji/formulacija, posebno u skupini „slabosti/weaknessess“ do kojih su istraživači došli tijekom naknadnih istraživanja. To nije bitnije izmijenilo, već samo obogatilo prethodno usvojene formulacije.

Tablica 1. Osnovni elementi SWOT analize prema područjima

SNAGE	SLABOSTI
PROSTOR	
Centralni smještaj PJ u gradu i uloga središta grada	Neadekvatno riješen sustav prometa u mirovanju
Održavanje trgovačko-uslužnih funkcija PJ	Nedovoljna pristupačnost za osobe smanjene pokretljivosti
Pješačka zona	Neadekvatna pristupačnost za interventna i opskrbna vozila
Slojevitost i suživot prostorne strukture	Preopterećenost pojedinih ulica
Kontinuitet življenja i korištenja	Nedovoljna kontrola sustava posjeta izletnika s kruzera i autobusa
Turistički sadržaji	Stanje graditeljskog fonda i standard življenja
Pristupačnost za pješake i putnike u javnom prijevozu	Nedostatak redovnog održavanja graditeljskog fonda
Kontinuitet i prilagodljivost komunalne infrastrukture	Visok rizik u katastrofama
Postojanje studija i dokumenata prostornog uređenja	Neuređenost tržnice
Najznačajniji nositelj identiteta grada	Nema dovoljno trgovina mješovite robe i kućnih potrepština
Prepoznatljiv vizualni identitet	Shopping centri – konkurencija gradskom centru
“Pozornica” društvenih događanja	Podiskorištenost prostora u zgradama
Postojanje kulturnih institucija	Iskorištenost u ovisnosti o sezonskim oscilacijama
Nositelj univerzalnih vrijednosti	Neriješeni vlasnički odnosi
	Izostanak integralnog upravljanja
	Netransparentost konzervatorskih procedura i postupaka
	Nedostatak javne svijesti i sudjelovanja
	Neodržavanje postojeće javne infrastrukture
	Nedostatne i neuređene zelene površine
	Neusklađenost Odluke o komunalnom redu i relevatnih gradskih dokumenata koji reguliraju postupanje u prostoru PJ sa Sustavom/smjernicama zaštite SGJ
DRUŠTVO I DRUŠTVENI PROCESI	
Kulturno-umjetnička baština	Nedostatna razina „ljudskog kapitala“
Kultura kao svakidašnji život	Nedostatan apsorpcijski potencijal „ljudskog kapitala“
Prepoznatljiva urbanistička kompozicija prirodne i kulturne baštine u slici (silueti) grada	Nepostojanje strategije razvoja i javnih politika u pojedinim područjima
Idealna osnova za razvoj urbanog turizma	Nedovoljno jasno izložena i javno neovjerena koncepcija turističkog razvoja
Geografski položaj (lokacija) i klimatska obilježja	Aktualni model turističkog razvoja u suprotnosti je sa snagama i potencijalom urbanih kulturnih resursa
Mreža kulturnih ustanova	Prevelik oslonac na turizam u vizijama budućnosti

	grada
	Nejasne nadležnosti aktera u području povijesne jezgre
	Stvarna dominacija privatnog vlasništva u eksploataciji resursa povijesne jezgre
	Trend istiskivanja gradskih sadržaja u povijesnoj jezgri
	Kulturni i obrazovni te zabavni sadržaji koji se nude na širem području grada zaostaju za vrijednošću spomeničke baštine
	Nedovoljna povezanost kulturnih ustanova
	Neusklađenost aspiracija i praksi aktera u području kulture s aktualnim međunarodnim standardima
	Ugašene ili nefunkcionalne potencijalno atraktivne ustanove koje su komplementarne kulturnoj i turističkoj ponudi
	Nepostojanje plana interne i eksterne komunikacije
	Nepostojanje osnove (ideacijske i vizualne) za brending grada
	Neadekvatna zastupljenost grada na mrežnim stranicama
	Neosviještenost i nedovoljna uključenost građana/ki (izvan gradske jezgre) u procese koji se odvijaju u gradskoj jezgri
	Nepostojanje prekogranične suradnje
	Slaba osposobljenost za uvjete decentraliziranog upravljanja gradom
	Neadekvatna valorizacija i uništavanje prostornih i kulturnih resursa
	Sve ubrzanija depopulacija
	Gentrifikacija u svrhu turizma
KULTURA I KULTURNA BAŠTINA	
Stara gradska jezgra na listi UNESCO-a	Nije usklađena zaštita PJ s važećim UNESCO konvencijama
Brojni muzejsko, galerijski i izložbeni prostori	Nisu definirane granice zaštićene zone niti kontakt-zona[161]
Obrazovni i znanstveni sadržaji u Staroj gradskoj jezgri	Neadekvatnost javnog komuniciranja u svezi konzervatorskih zahvata i načela postupanja
Udruge građana u Staroj gradskoj jezgri	Ukidanje Urbanističkog zavoda za Dalmaciju
Postojanje Odsjeka za staru gradsku jezgru	Izostanak arheološke prezentacije PJ

[161] Od vremena kada je provođena SWOT analiza, stanje se promijenilo utoliko što su u međuvremenu definirane granice zaštićene zone, no ni dalje nije definirana kontaktna zona koja bi bila pod UNESCO-vom zaštitom. Umjesto nje, uzima se da kao kontaktna zona služi Zona B nacionalne zaštite, no očito je da nije riječ o dovoljnom stupnju zaštite jer je opseg Zone B 2010. godine znatno smanjen, i to tako da je iz nje isključeno cijelo područje Marjana i veliki dijelovi zone na kojima postoje značajni primjeri građanske gradnje i zaštićene nematerijalne kulture (kupalište Bačvice) na kojem se igra picigin, kao zaštićena nematerijalna kulturna baština. Isključenje Marjana iz Zone B osobito je pogubno jer on s povijesnom jezgrom vizualno čini integralnu cjelinu. U međuvremenu je Marjan, nakon nekoliko izmjena statusa zaštite, 2014. godine dobio zaštitu kao kulturni krajolik. No, podatak da je u razdoblju od nešto više od četiri godine Park šuma Marjan promijenila pet različitih statusa mjera zaštite, od zaštićenog kulturnog dobra nacionalnog značenja, preko potpunog
ukidanja zaštite, pa do kulturnog dobra lokalnog značenja te na koncu preko preventivne zaštite opet do kulturnog dobra, a da na području park šume nije bilo ikakvih promjena koje bi uvjetovale takve drastične razlike u kategoriji konzervatorske zaštite, upućuje na nestabilnost zaštite koju bi valjalo otkloniti eksplicitnim uključivanjem ovoga područja u područje UNESCO-ve kontaktne zone povijesne jezgre Splita.

Postojanje ostalih kulturnih institucija i manifestacija	Neusklađenost arheoloških istraživanja s međunarodnim standardima
Raznovrsnost materijalne i nematerijalne baštine religijskog predznaka	Nedostatak sveobuhvatne arheološke dokumentacije
Dugogodišnja proaktivna politika grada prema očuvanju sadržaja kulture i znanosti u SGJ	Neadekvatno valorizirana materijalna i nematerijalna baština
Postojanje tržnice i ribarnice kao fenomena kulture svakidašnjeg života	Neadekvatan i nedovoljno osmišljen karakter kulturne i suvenirske ponude
Život na ulici i mogućnost održavanja kulturnih sadržaja na otvorenom	Neadekvatna iskorištenost dijela prostora u staroj gradskoj jezgri u kulturne svrhe
Funkcionalan ulični informacijski i signalizacijski sustav u funkciji prezentacije SGJ	Neadekvatna povezanost nositelja kulturne i turističke ponude
	Gubitak perspektivnih prostora za kulturne manifestacije
	Usprkos donesenoj Strategiji kulturnog razvitka Splita, još uvijek nije jasna vizija uloge i značenja kulture u razvoju Grada
	Nepostojanje sustavnih poticaja alternativnoj kulturnoj sceni i kulturi mladih
	Niska razina uključenosti relevantnih dionika u poticanju kulturnih i znanstvenih aktivnosti u PJ
	Dominantnost izlagačke i manifestacijske koncepcije kulture
	Nedovoljna ponuda sadržaja primijenjene umjetnosti i dizajna lokalnih likovnih umjetnika
	Nedovoljna educiranost djelatnika u kulturi u menadžerskim i marketinškim vještinama
	PJ kao laboratorij za isprobavanje teoretskih konzervatorskih principa
	Nepostojanje konzervatorskih podloga PJ
GOSPODARSTVO/PODUZETNIŠTVO	
Geoklimatska, lokacijska i prirodna obilježja	Stagnacija/pad broja poslovnih subjekata i njihova strukturna neusklađenost
Prometna dostupnost	Postojanje sive ekonomije
Iznimna atrakcijska osnovica za razvoj turizma	Nejasna očekivanja i koncepcija dugoročnog gospodarskog razvoja Grada i uloge turizma
Plaže kao atrakcijski/gospodarski resurs	Trend prenamjene povijesnih građevina u jezgri u smještajne objekte
Vizure povijesne jezgre /grada kao marketinški potencijal	Neodgovarajuća i nedostatna cestovna/parkirališna infrastruktura za društveni i gospodarski razvoj
Tradicija razvoja turizma	Nedostatna/neadekvatna interpretacija turističkih sadržaja
Luka kao gospodarski resurs	Neučinkovito korištenje gradskih resursa (javnih površina, gradske luke, itd.)
Relativno diversificirana gospodarska struktura	Nedostatna informacijska osnovica kao podrška upravljanju
Relativno visoka zastupljenost malog gospodarstva kao nositelja zapošljavanja i gospodarskog rasta	Nepostojanje vrijednosnog proizvodno-prodajnog lanca
Tradicionalna tržnica (Pazar) i ribarnica (Peškarija)	Nezadovoljavajuća povezanost Sveučilišta, kulturnih, gospodarskih i javnih institucija
Razvijenost obrazovne infrastrukture za potrebe gospodarstva	

PRILIKE	PRIJETNJE
PROSTOR	
Sređivanje katastra i zemljišnih knjiga	Trend dolaska velikih trgovačkih lanaca koji svoje prodajne kapacitete smještaju u perifernim područjima gradova
Mogućnost uključivanja Splita u jadransku regiju	Nekontrolirani porast broja izletnika s kruzera i autobusa
Izgradnja i obnova prometnih koridora	Primjena i kontrola provedbe regulative u domeni ekonomije i ekologije prostora i okoliša
Regulativa EU i RH	Nisu uređeni imovinski sustavi
Međunarodni projekti i mreže	
DRUŠTVO I DRUŠTVENI PROCESI	
Globalni trend „odgovornog“ turizma	Nedovoljna moderniziranost hrvatskog društva
Mogućnost „uvoza“ potrebnog „ljudskog kapitala“	Problematična nacionalna politika upravljanja prostorom
Postojanje nacionalnih i europskih programa potpore	Neučinkovit rad institucija zbog nefunkcionalnosti i nekoordiniranosti sustava (državna i lokalna razina)
Decentralizacija javne uprave	Nejasne nadležnosti upravljanja (državno, gradsko, privatno)
	Globalni trend kruzerskog turizma kao novog masovnog turizma
	Globalni trendovi na tržištu nekretnina
	Negativni migracijski trendovi nakon ulaska RH u Europsku uniju
	Globalna promjena potrošačkih potreba i navika
KULTURA I KULTURNA BAŠTINA	
Novi trendovi turističke potražnje, prije svega za proizvodima kulturnog turizma, i općenito rast potražnje za turističkim uslugama na južnom i srednjem Jadranu	Nedostatna financijska potpora Države i Županije kulturi i kulturnim potrebama gospodarstvu
Ulazak Hrvatske u Europsku uniju	Ograničene ovlasti Grada nad SGJ
Decentralizacija	Ulazak Hrvatske u Europsku uniju
	Pojačani i nekontrolirani trend rasta potražnje kruzerskog turizma na Mediteranu
	Globalni trend promicanja pseudoautentičnih turističkih sadržaja
GOSPODARSTVO/PODUZETNIŠTVO	
Novi trendovi turističke potražnje, prije svega za proizvodima urbanog turizma i općenito rast potražnje za turističkim uslugama u Dalmaciji	Nedovoljna suradnja i pristup podacima institucija državne razine
Nacionalni i županijski programi kreditiranja malog poduzetništva	Nedostatna znanja o obilježjima gospodarstva i usklađenost potpora s potrebama, netransparentan monitoring
Postajanje interesa za ulaganja u gospodarski razvoj Grada i povijesne jezgre	Nedovoljna usmjerenost poslovnog i financijskog sektora prema potrebama gospodarstva
Ulazak RH u EU	Prevelika financijska opterećenja poslovnih subjekata
Decentralizacija i spuštanje ovlasti s države na lokalne samouprave	Grad nije vlasnik dijela nekretnina
	Neriješeni vlasnički odnosi
	Ulazak u EU

10.2. Elementi strategije

U sljedećem koraku rada na projektu identificirana je razvojna vizija i temeljni razvojni ciljevi. Iako su u najvećoj mjeri usmjereni na otklanjanje ključnih razvojnih problema i ograničenja, ciljevi u sebi nose i pretpostavku iskorištenja uočenih snaga i prilika.

U nastavku su razvojni ciljevi navedeni i objašnjeni po područjima/temama istraživanja. Definirani su tako da omogućuju rješavanje/smanjenje intenziteta uočenih ograničenja, a istodobno su jasno identificirani po područjima realizacije. Istodobno, ciljevi se po svojoj prirodi prožimaju, na način da realizacija cilja iz jednog područja znači rješavanje nekog ograničenja iz tog, ali i drugih područja istraživanja. Navedeni ciljevi i mjere kao i vizija razvoja povijesne jezgre Splita raspravljeni su na 2. radionici partnerske skupine (proširenog Povjerenstva), održanoj u travnju 2014.g. te primjedbi dostavljenih nakon održane radionice.

Vizija budućeg razvoja povijesne jezgre odražava potrebu da se poboljša sveukupna socioekonomska učinkovitost i zaštiti autentičnost i univerzalna vrijednost zaštićenog lokaliteta. Izrađena je na neposrednim rezultatima osnovne analize i SWOT metode.

V I Z I J A:

- Povijesnu jezgru grada Splita vidimo kao:
- lokalitet svjetske kulturne baštine, nositeljicu univerzalnih vrijednosti, upisanu na Svjetsku listu baštine (World Heritage List);
- prostor kontinuiteta gradskog života;
- prostor visoke kvalitete života, kojemu univerzalnu vrijednost daju njegove baštinske i ambijentalne značajke;
- prostor osobitog duha mjesta;
- oslonac integralnog razvoja gradskog i regionalnog područja Splita;
- prostor visoke urbane i kulturne reguliranosti, uključen u nacionalne, europske i globalne procese;
- identitetsku odrednicu Grada i sredstvo postizanja njegove međunarodne prepoznatljivosti.

Temeljem ovako definirane vizije budućeg razvoja povijesne jezgre Splita, definirani su **osnovni strateški razvojni ciljevi**. U njihovu definiranju i razradi slijeđena je logika iz prethodnih faza, tj. ciljevi su definirani za svako od 4 razvojna područja, a unutar njih su definirani **razvojni prioriteti i mjere**.

Unutar teme/područja "**prostor**" definirana su 2 cilja, odnosno 5 prioriteta. Prostor sa svim svojim prirodnim i antropogenim obilježjima predstavlja temeljni razvojni resurs. Nažalost, dosadašnji razvoj u prostoru na području povijesne jezgre Splita (i Grada u cjelini) vrlo često se odvijao stihijno, ne uvažavajući pri tome nosivost njenih kapaciteta, estetske vrijednosti, kao ni činjenicu da se radi o zaštićenom autentičnom lokalitetu univerzalne vrijednosti. Takvi procesi nisu bili očiti samo na prostoru zaštićene povijesne jezgre već i njenog neposrednog okruženja, kontaktne zone koja je često mijenjala svoje granice, s ciljem olakšavanja prodora neoliberalnog pristupa korištenju prostora, koji negira vrijednost javnog dobra i vulgarizira ulogu prostora svodeći ga isključivo na razinu robe. To se pokazalo posebno pogubnim u slučaju park šume Marjan, koja je, zbog takvog pristupa ozbiljno ugrožena i prijeti gubljenjem temeljnih svojstava koja pridonose njegovoj jedinstvenosti i integritetu koji ostvaruje s povijesnom jezgrom Grada. S obzirom na takve razvojne trendove, danas smo suočeni s brojnim problemima fizičke, estetske i funkcionalne devastacije prostora povijesne jezgre i njenog okruženja, uključivo i park šume Marjan. U tom smislu, unutar prvog cilja usmjerenog oblikovanju

„kvalitetnog sustava uređenja, gospodarenja i zaštite prostora, razvijenog na načelima integralnog (holističkog) upravljanja“ definirana su dva prioriteta; prvim prioritetom ističe se nužnost strateškog i sustavnog (integralnog) promišljanja/upravljanja razvojem povijesne jezgre u suglasju s razvojnim opredjeljenjima Grada u cjelini te poštujući načela odgovornog i održivog razvoja kako bi se razvojni resursi i okoliš zaštitili i na primjeren način koristili. Drugi prioritet ističe nužnost učinkovitijeg očuvanja i zaštite okoliša te pravodobnog i organiziranog postupanja u raznim kriznim situacijama, što je pretpostavka da se razvoj u budućnosti neće odvijati stihijno i s nesagledivim posljedicama.

Drugi cilj je usmjeren na „razvoj fizičke infrastrukture u suglasju s potrebama stanovništva i gospodarstva“. U svrhu njegova ostvarenja definirana su tri prioriteta usmjerena na razvoj i podizanje kvalitete svih oblika prometne infrastrukture u povijesnoj jezgri (i njenom okruženju) s razrađenim sustavom upravljanja tokovima posjetitelja i opskrbe, kao i ukupne komunalne infrastrukture, budući su to pretpostavke odnosno temeljni uvjet bez kojega se budući razvoj, kako gospodarstva, poglavito turizma, tako i standarda lokalnog stanovništva u povijesnoj jezgri ne može niti zamisliti.

U području **„društvo i društveni procesi**“ definirana su 2 cilja, svaki s po jednim prioritetom. Ovi ciljevi izravno se naslanjaju na odrednice vizije koje kažu da povijesna jezgra mora biti „prostor kontinuiteta gradskog života; prostor visoke kvalitete života, kojemu univerzalnu vrijednost daju njegove baštinske i ambijentalne značajke te prostor osobitog duha mjesta“. Budući da je povijesna jezgra Splita zbog često pogrešno vođenih procesa, postala prostorom koji je zahvaćen trendom depopulacije i gentrifikacije, osnovna intencija ovog dokumenta je da pomogne unaprijediti, osim fizičkih pretpostavki zadržavanja stanovnika povijesne jezgre, i svekolike uvjete i kvalitetu njihova života, a što je definirano i pripadajućim prioritetom. Drugi cilj naglašava potrebu „razvoja društvenih procesa u povijesnoj jezgri u međuodnosu sa širim prostorom Grada“ te kroz pripadajući prioritet ističe nužnost „stvaranja pretpostavki za jače integriranje društvenih procesa u povijesnoj jezgri s društvenim procesima šireg gradskog prostora“. Realizacijom ovog prioriteta želi se ponajprije osvijestiti činjenica da je povijesna jezgra javno dobro te da njeni sadržaji i površine pripadaju svim građanima Splita.

Područje **„kultura i kulturna baština“** obuhvaća 1 cilj s 3 prioriteta. Budući da je povijesna jezgra Splita spomenik univerzalne svjetske vrijednosti, pod ovim ciljem i prioritetima obrazlaže se nužnost sustavnog i učinkovitog upravljanja materijalnom i nematerijalnom baštinom kroz stvaranje potrebne dokumentacijske baze, učinkovitog i transparentnog sustava istraživanja i prezentacije baštine (napose materijalne, nepokretne), praćenja i izvješćivanja promjena u vremenu, promjenu dosadašnjih praksi i postupanja pojedinih dionika u kulturi u smislu boljeg i učinkovitijeg povezivanja i rada na zajedničkim projektima s dionicima iz drugih sektora (napose turizma). Također kao važan prioritet nameće se i osnaživanje dionika u kulturi za provođenje mjera kulturnih politika (kroz edukaciju i suradnju s gospodarstvom, Sveučilištem, školama, udrugama itd.)

Područje „**gospodarstvo/poduzetništvo**“ obuhvaća 1 cilj s 3 prioriteta. Proaktivni pristup u ovom području zahtijeva odgovarajuću podržavajuću infrastrukturu, učinkovite dionike koji će promicati odgovorni i održivi gospodarski razvoj povijesne jezgre te inovativnu i diverzificiranu (ne monokulturnu, samo turizmu orijentiranu) gospodarsku strukturu koja će biti prilagođena specifičnostima povijesne jezgre. Važno je naglasiti da se pri definiranju ovoga cilja naglašava nužnost usmjeravanja razvoja gospodarstva ka podizanju standarda lokalnog stanovništva te socio-ekološkoj održivosti, budući inzistiranje na samom rastu poduzetništva (ne uvažavajući interese i potrebe stanovništva), vrlo često dovodi do pada društvenog standarda te socijalnih i ekoloških konflikata. To se posebno odnosi na odgovorni razvoj turizma te integrirane “turističke ekonomije” koja će povezivati kulturu i ostatak gospodarstva s turizmom te tako potaknuti razvoj novih turističkih proizvoda jezgre, Grada i njegova okruženja (cijele regije) s ciljem podizanja kvalitete i dodane vrijednosti u ovoj djelatnosti.

Tijekom trajanja plana upravljanja navedeni prioriteti bit će provedeni kroz ukupno 31 **mjeru**. Pod mjerom se podrazumijeva mehanizam za provedbu prioriteta pod kojim će određeni projekti biti predlagani, vrednovani i u konačnici financirani. Strateška integracija ciljeva, prioriteta i mjera pretpostavka je učinkovitosti svih projektnih aktivnosti koje iz njih proizlaze. U nastavku se prikazuju mjere definirane po pojedinim ciljevima i prioritetima. Iz prezentiranih shematskih prikaza razvidno je da je u cilju 1 definirano ukupno 6 mjera. U cilju 2 definirano je ukupno 7 mjera, u cilju 3 i cilju 4 identificirane su po 2 mjere, u cilju 5 definirano je 8 mjera, a u cilju 6 ukupno 6 mjera.

Slika 16. Prioriteti i mjere cilja 1

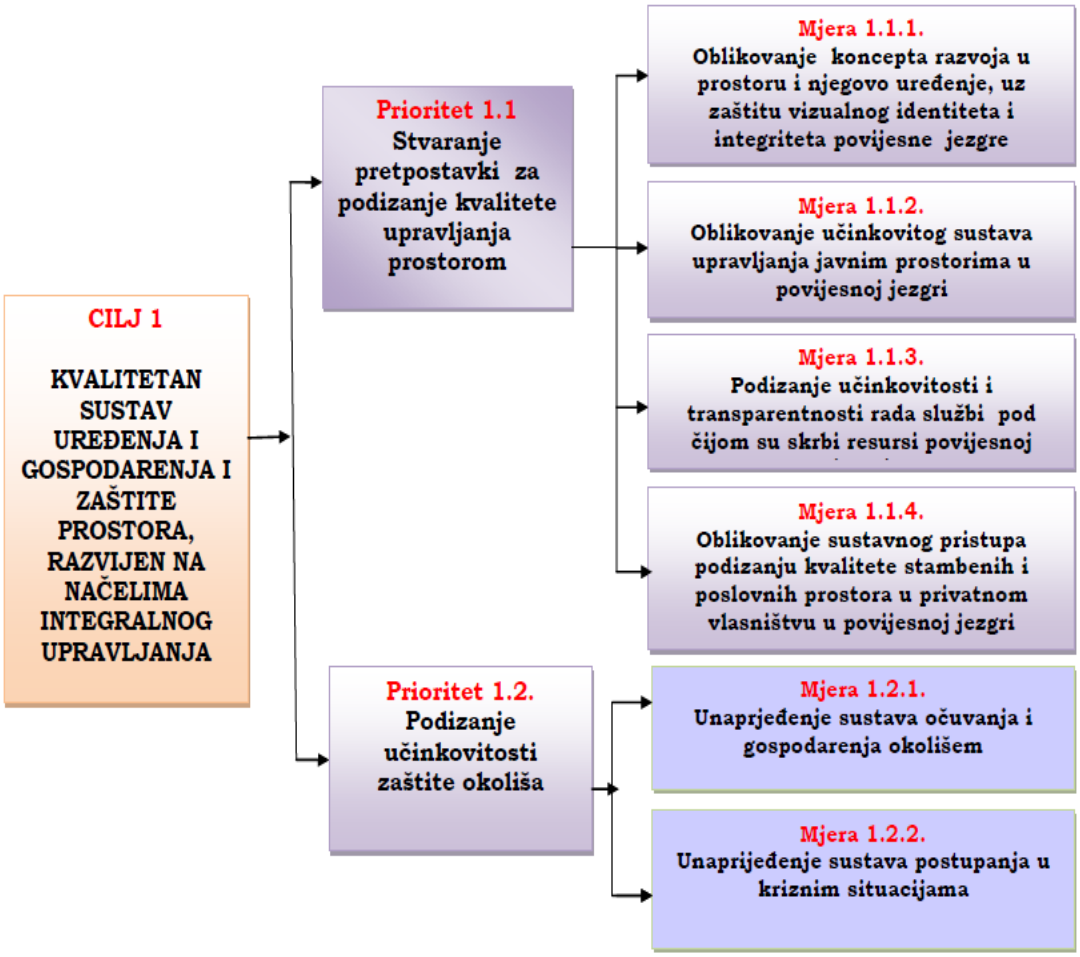

Slika 17. Prioriteti i mjere cilja 2

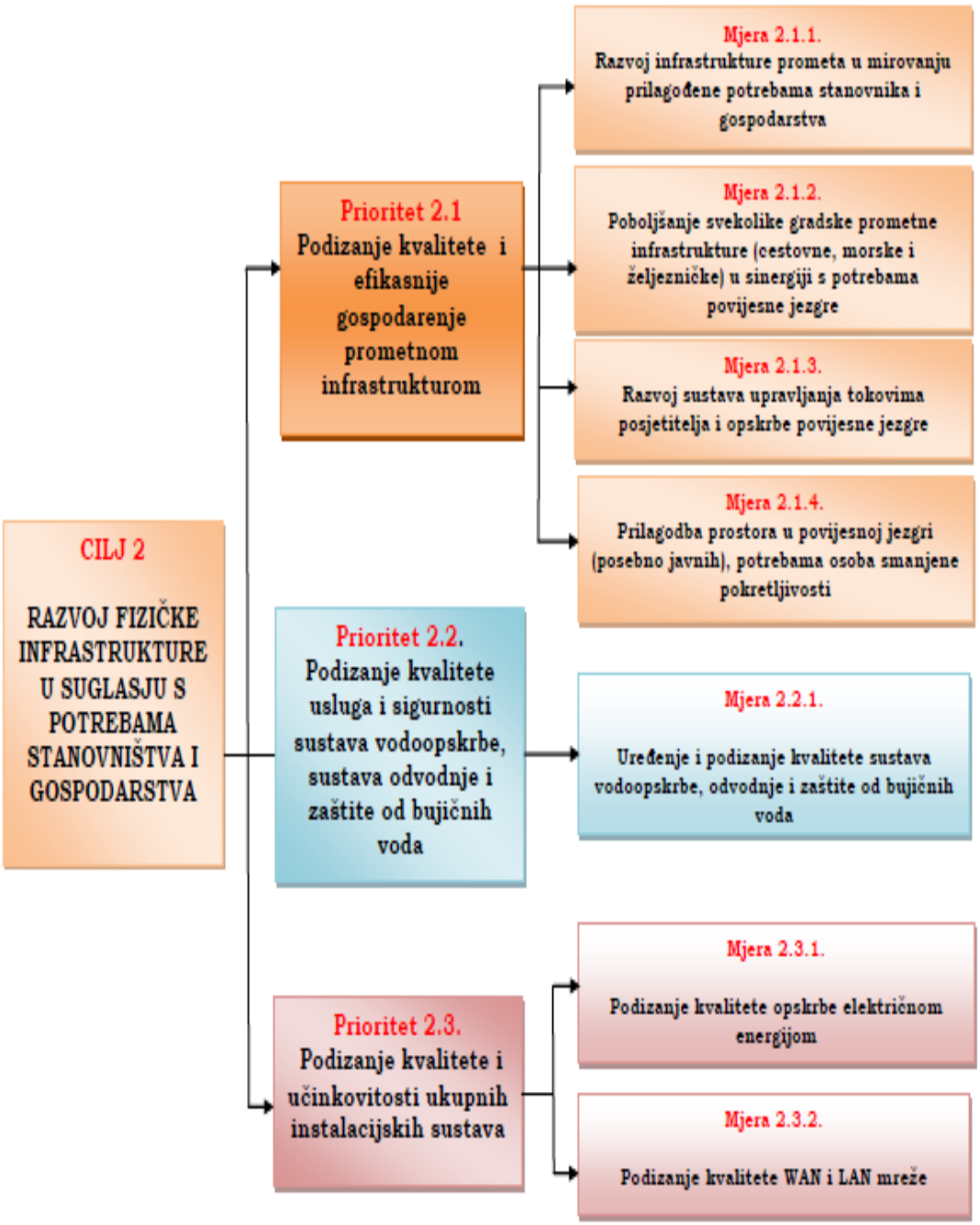

Slika 18. Prioriteti i mjere cilja 3 i cilja 4

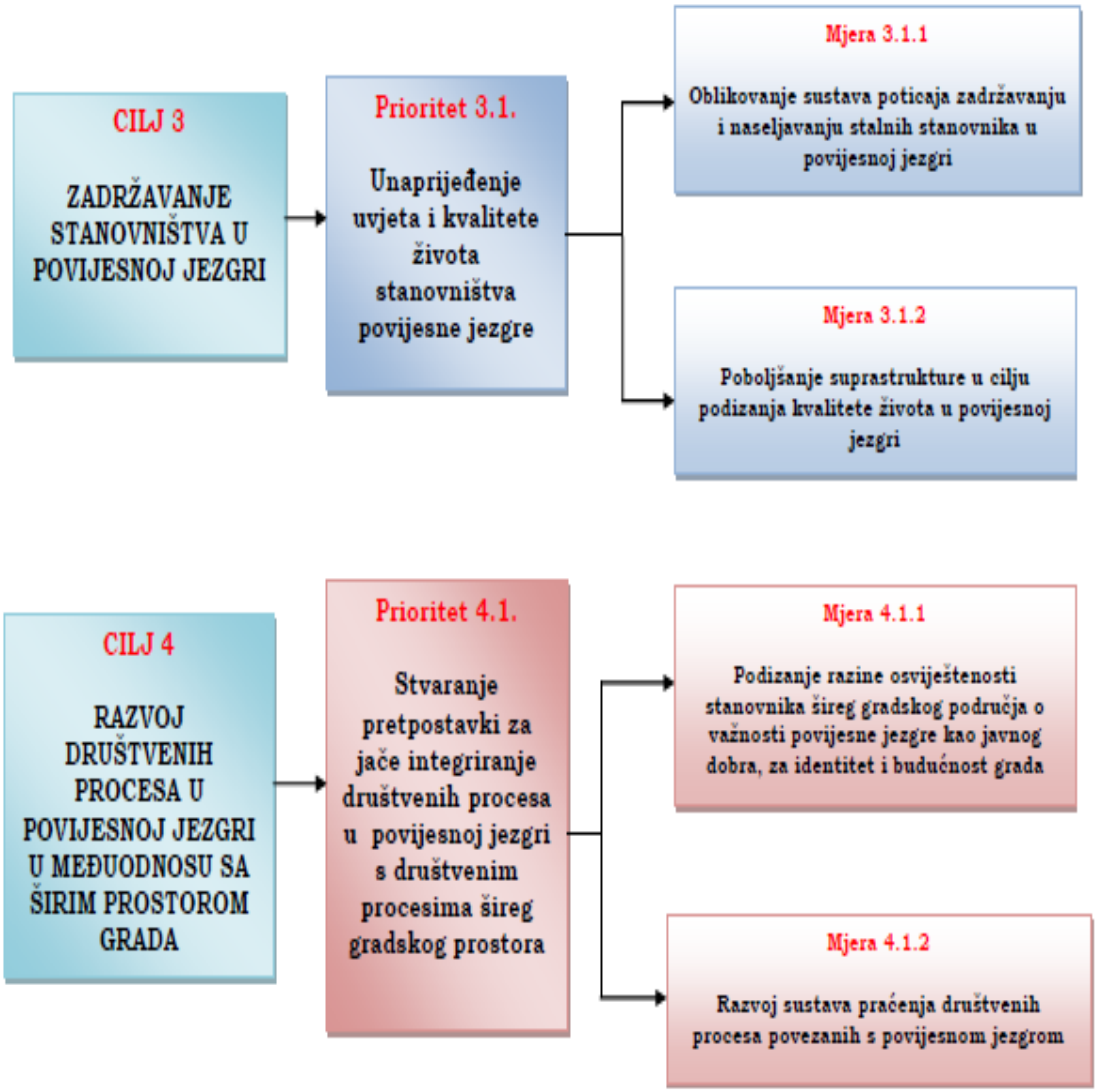

Slika 19. Prioriteti i mjere cilja 5

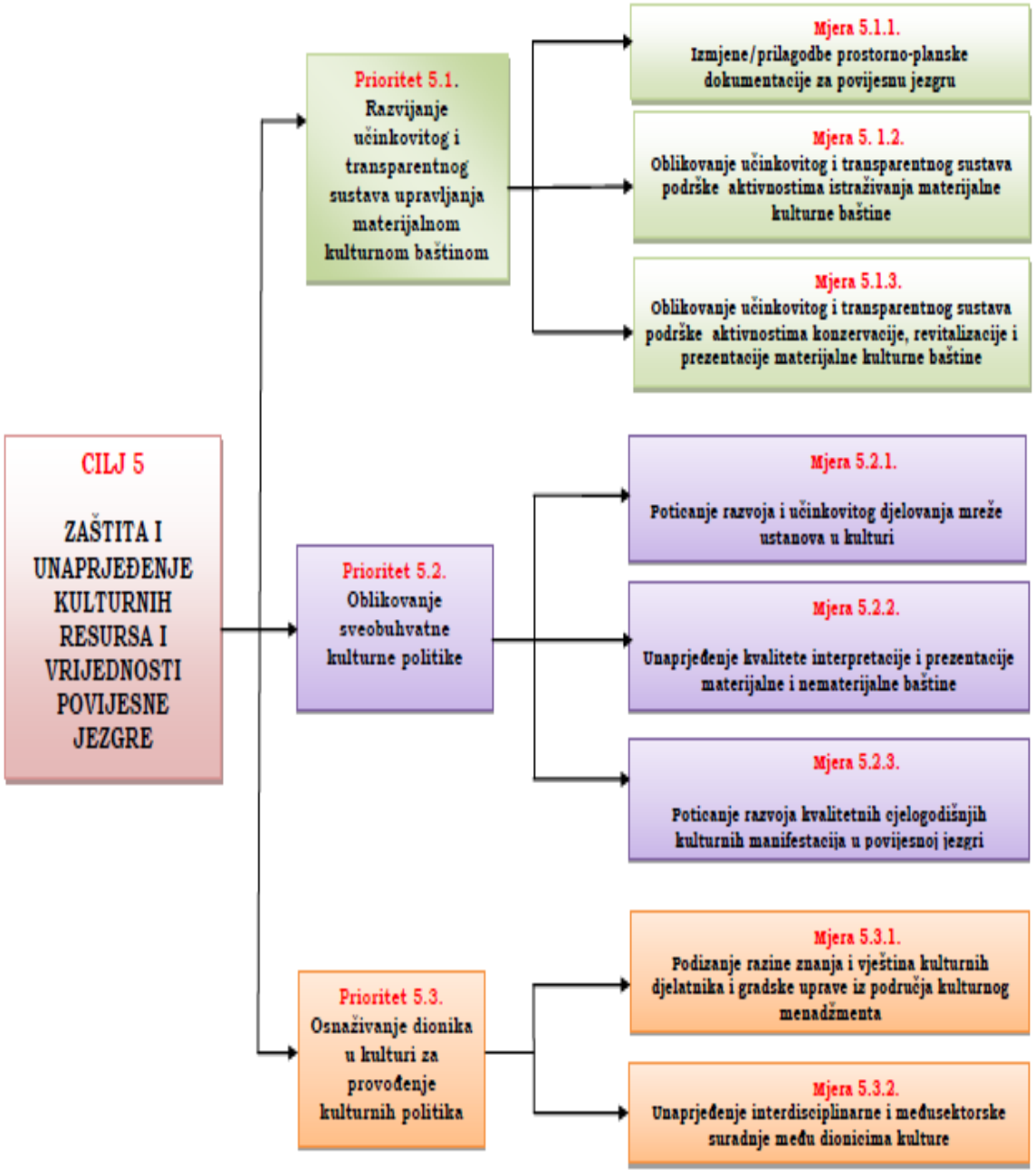

Slika 20. Prioriteti i mjere cilja 6

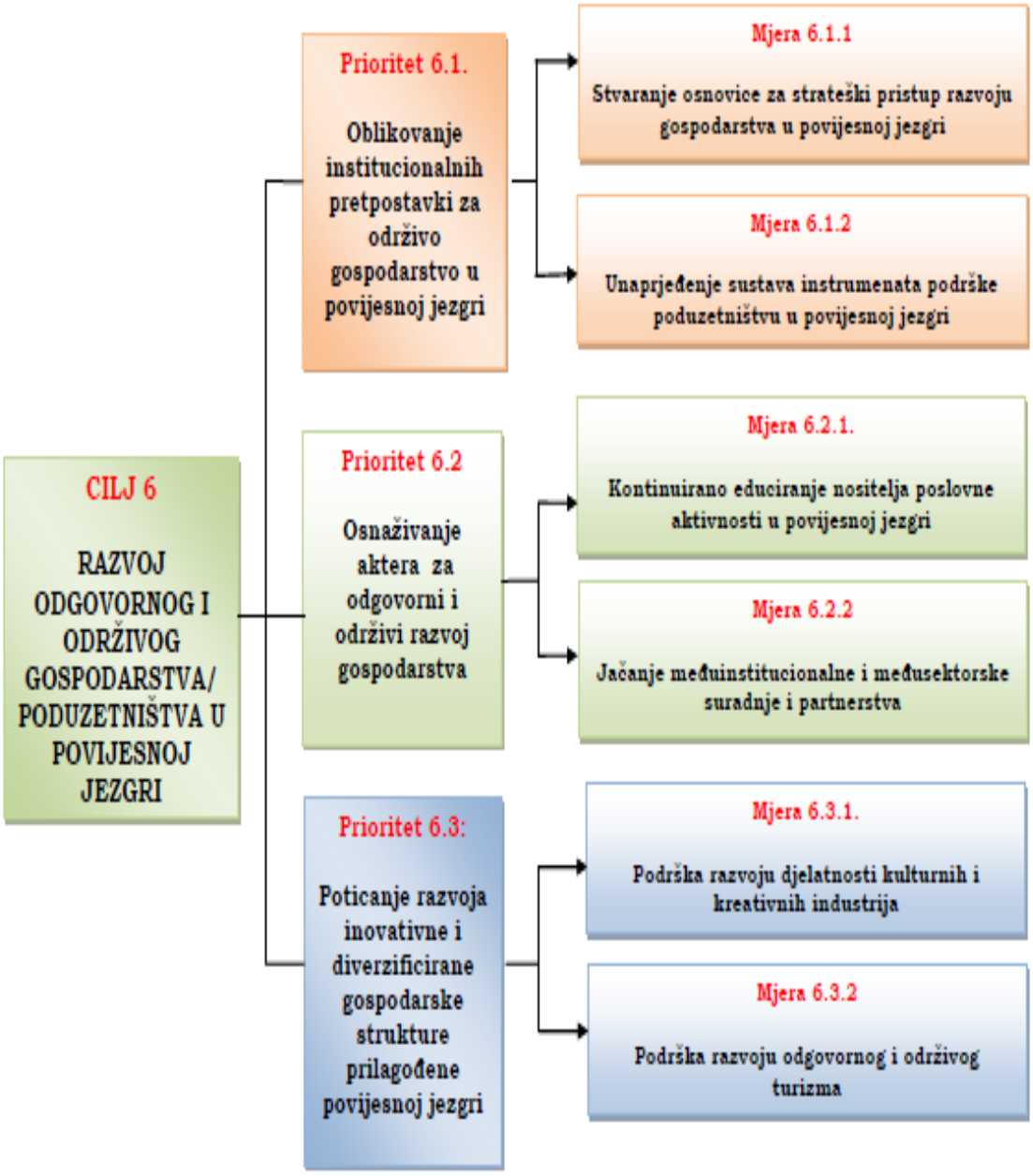

Važno je naglasiti da se niti jedan prioritet ili mjera ne smije promatrati izolirano. One vrše snažan utjecaj između sebe kao i na realizaciju ciljeva. Njihova integriranost i učinak na realizaciju cilja može se promatrati ne samo unutar istog cilja, nego i između različitih ciljeva, odnosno prioriteta. Izvjesno je da je učinak mjera na realizaciju cilja unutar kojeg su locirane ujedno i najjačeg intenziteta, premda i ovdje može biti odstupanja u procjeni učinka mjere na konačnu realizaciju odnosnog cilja. S druge strane, imamo situaciju da pojedine mjere, premda nisu "locirane" u odnosnom cilju, vrše snažan učinak na njegovu realizaciju.

10.3. Provedba i monitoring plana

10.3.1. Provedba plana

Izrada akcijskog plana sa sustavom indikatora praćenja provedbe predstavlja posljednju fazu u izradi strateškog dokumenta. Njegova je zadaća da identificira konkretne korake pomoću kojih će se, u provedbenoj fazi realizirati zacrtana vizija, strateški ciljevi odnosno prioriteti i mjere. Akcijski su planovi usmjereni na definiranje nužne razvojno-planske dokumentacije, procedura, procesa i operacija. Akcijski planovi opisuju i tko je zadužen za provođenje procedura, procesa i operacija, u kojem je razdoblju predviđeno izvršenje/realizacija istih, koji su okvirni resursi potrebni za njihovu realizaciju te kako će se pratiti realizacija njihove provedbe odnosno rezultati koje generiraju.

Plan upravljanja koji se donosi za prostor povijesno-arheološkog lokaliteta pod zaštitom, specifična je vrsta strateškog razvojnog dokumenta čija je temeljna svrha da, na osnovi rezultata dobivenih detaljnom analizom stanja na lokalitetu, pomogne upravi/menadžmentu konkretnog lokaliteta da upravlja procesima, aktivnostima i događanjima koji se odvijaju na tom prostoru, u pravcu realizacije zacrtane vizije i ciljeva. Stoga akcijski plan mora prije svega sadržavati:

1. Popis potrebnih osnovnih dokumenata-planova, studija, projekata, elaborata koji predstavljaju znanstveno-stručnu podlogu reguliranju načina na koji se odvijaju različiti procesi, kako isti ne bi bili predmetom subjektivnih procjena već stručno utemeljenih kriterija;
2. Prijedloge tzv. „soft/mekih“ aktivnosti kao što su npr. provođenje znanstvenih istraživanja, edukacije dionika, interpretacije, promocije, razvoja sustava potpore i sl.;
3. Popis prijedloga konkretnih fizičkih zahvata/projekata u prostoru zone A koji se odnose, primjerice na infrastrukturno opremanje, tj. gradnju/obnovu infrastrukturnih sustava, rehabilitaciju građevina u zoni A, i sl. Jedan dio ovih projekata je već u tijeku i ulazi u naredni trogodišnji proračunski plan Grada, no navodi se i određeni broj projekata koji još nisu ušli u proračunski plan, ali je njihova realizacija izgledna i potrebna u srednjoročnom (tj. prvom planskom razdoblju). Jedan dio projekata (posebno onih usmjerenih značajnijim fizičkim intervencijama i gradnji) naznačen je u tzv. projektnom *„pipeline-u“*. Riječ je o listi projekata o kojima se razmišlja, no nisu ušli u kratkoročne planove odnosno

u prvi petogodišnji akcijski plan (već se njihovom nominacijom otvara mogućnost realizacije u narednom petogodišnjem akcijskom planu) .

4. Prijedloge izrade nedostajućih pravilnika, rješenja, kriterija kojima lokalna uprava, temeljem prethodnih znanstveno-stručnih dokumenata regulira procese u Povijesnoj jezgri (gradske službe i odjeli te Konzervatorski odjel u Splitu);
5. Po mogućnosti, prijedloge promjena (dopuna) zakona kojima su regulirani neki značajni procesi u zaštićenom lokalitetu[162].

Izvjesno je da se sve aktivnosti i projekti ne mogu realizirati istovremeno te je potrebno napraviti i okvirni plan njihove realizacije. Razdoblje trajanja plana upravljanja iznosi uobičajeno 10 godina tj. u ovom slučaju od 2016.-2025.g. Tijekom njegova trajanja donose se akcijski planovi, za period od 2-5 godina[163]. U domaćoj praksi je, sukladno Zakonu o proračunu, na lokalnoj razini uobičajeno da unutar planiranog gradskog proračuna za narednu godinu (koji daje Upravni odjel za financije) svaka Služba i odjel donose vlastite godišnje proračune te predlažu planove rashoda po pojedinim programima za još dvije planske godine (ukupno 3) te temeljem istih naknadno izrađuju detaljne planove nabave radova i usluga. No, bez obzira na ove „trogodišnje planove“, proračunski plan aktivnosti se donosi na godišnjoj razini s obvezom njegova praćenja i povremenih izmjena/dopuna, posebno na kraju obračunskog razdoblja. Tako će biti i u ovom slučaju. Naime, prikaz akcijskog plana u cjelovitoj verziji dokumenta daje i vremenski okvir provođenja zacrtanih planskih aktivnosti[164] uz obvezu da se, sukladno načelima proračunskog planiranja svake godine obavezno donosi i **godišnji plan aktivnosti** sa sustavom indikatora za praćenje njihove provedbe.

Kako se akcijski plan, prema preporuci donosi za razdoblje do 5 godina, to znači da će za naredno 5-godišnje razdoblje (od 5. do 10. godine trajanja projektnog ciklusa), trebat donijeti sljedeći akcijski plan. U tom akcijskom planu trebale bi se naći sve

[162] Budući je ovdje prezentiran sažetak cjelovitog dokumenta, u nastavku teksta nisu elaborirani svi detalji akcijskog plana; primjerice, nije dat niti osvrt na poželjne i nužne promjene aktualnih zakona, a nisu dati niti detalji vezani uz nositelje, izvore sredstava, rokove i sl., koji se mogu vidjeti u cjelovitoj verziji dokumenta.

[163] Ringebeck, B., op. cit., str.34.

[164] Kad je riječ o okvirnom prijedlogu rokova za realizaciju projektnih aktivnosti, u cjelovitim tablicama priloženim u integralnom tekstu dokumenta dat je popis aktivnosti koje je poželjno realizirati u kratkom roku (od 1-3 godine), uz koje je u tablicama stavljena oznaka/slovo K, a uključuju, između ostalih i aktivnosti zacrtane proračunskim planom; ostale nužne i poželjne aktivnosti vezat će se za srednjoročno razdoblje (3-5 godina), a naznačene su slovnom oznakom S; neke aktivnosti koje se već provode ili ih je poželjno provoditi tijekom cijelog planskog razdoblja (npr. edukacija), označavaju se riječju „trajno“.

one aktivnosti/projekti koje proizlaze iz brojnih studija koje su nominirane u prvom akcijskom (petogodišnjem) planu (ali i druge, sukladno razvojnim potrebama).

Planirane aktivnosti odnosno projekti razdijeljeni su prema razvojnim ciljevima, odnosno prioritetima i mjerama kako bi **upravljačkom tijelu**, kao glavnom **koordinatoru** svih aktivnosti, projekata i procesa, bilo jednostavnije locirati pojedinu aktivnost uz konkretan cilj, prioritet i mjeru, a što će pak poslužiti i u monitoringu njihova ostvarenja i učinaka.

Kako bi se olakšalo kreiranje i realizacija akcijskih planova u budućem razdoblju do isteka planskog razdoblja, otvorena je i mogućnost davanja **preporuka** o postupanju i ponašanju upravitelja i ostalih dionika tijekom trajanja procesa, a kod nekih mjera je dat i prijedlog tzv. *„project pipeline-a,* odnosno liste projekata/aktivnosti u razdoblju do konca projektnog ciklusa koji nisu nominirani prvim akcijskim planom. Naravno, svi nominirani projekti moraju proći iste procedure usvajanja prema procedurama koje će proizlaziti iz usvojenog modela upravljanja.

Budući da je povijesna jezgra „grad u malome“, na tom se prostoru isprepliću sve funkcije i nadležnosti Grada, odnosno njegovih službi i tijela. Stoga će tijelo/institucija koja će biti zadužena za upravljanje povijesnom jezgrom Splita, zbog složenosti poslova i aktivnosti koje se odnose na prostor zaštićene povijesne jezgre, svoje nadležnosti nužno dijeliti i koordinirati s drugim službama i tijelima.
Budući da konkretno tijelo upravljanja nije nominirano, već se ta aktivnost tek očekuje, do tog trenutka kao nositelj/sunositelj procesa će djelovati *„Služba za kulturu, umjetnost i staru gradsku jezgru“.* Kako je proces reorganizacije upravljačkog mehanizma neophodan, kao takav je ušao i u akcijski plan te se preporuča njegova što žurnija uspostava.

U integralnoj (proširenoj) verziji dokumenta Plana upravljanja date su, gdje god je bilo moguće, procjene potrebnih sredstva, s potencijalnim izvorima sredstava (posebice je istaknuta mogućnost pribavljanja sredstava iz EU izvora), nositeljima aktivnosti te indikatorima praćenja rezultata i učinaka aktivnosti.

Plan aktivnosti sukladno ciljevima, prioritetima i mjerama

CILJ 1: KVALITETAN SUSTAV UREĐENJA, GOSPODARENJA I ZAŠTITE PROSTORA, RAZVIJEN NA NAČELIMA INTEGRALNOG UPRAVLJANJA				
Prioritet	**Mjera**	**Aktivnost za zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A**	**Aktivnost na razini Grada (s direktnim utjecajem na zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A)**	**Značajne preporuke o postupanju u funkciji realizacije pripadajuće mjere**
1.1. Stvaranje pretpostavki za podizanje kvalitete upravljanja prostorom	1.1.1. Oblikovanje koncepta razvoja u prostoru i njegovo uređenje, uz zaštitu vizualnog identiteta i integriteta povijesne jezgre	Izrada studije o namjenama prostora u PJ, s programom očuvanja i poticanja poželjnih namjena	Izrada strategije razvoja Grada u cjelini	U svim planskim i razvojnim dokumentima treba poštivati temeljna načela i odredbe Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i iz njega proizašao Sustav zaštite povijesne jezgre Splita odnosno Konzervatorske smjernice za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A.
		Izrada UPU povijesne jezgre	Izmjena/dopuna PPUGS-a	Povijesna jezgra Splita ugrožena je različitim pritiscima razvojnih projekata, turizma, društveno-ekonomskih i ekoloških promjena, koje mogu, čak i ako su prostorno udaljene od same jezgre ozbiljno utjecati na vrijednost Svjetske baštine. Stoga bi bilo poželjno da se kontinuirano provodi tzv. Procjena utjecaja na baštinu (HIA-Heritage Impact Assessment), bilo kao nezavisna procjena u slučaju pojedinačnih projekata, ili kao faza uključena u sve procese planiranja i evaluacije. Naime, ovaj novi pristup koji predlaže ICOMOS kao savjetodavno tijelo Svjetske baštine ima za cilj stvoriti činjenične osnove za objektivnu i transparentnu procjenu utjecaja promjena koje bi potencijalno mogle djelovati na OUV i njegovo okružje. Svaka HIA mora biti prilagođena planiranju i odlučivanju.
		Izrada elaborata (smjernica) za definiranje granica kontaktne/buffer zone sukladno UNESCO-vim zahtjevima, s obvezom uključenja park šume Marjan	Izmjena/dopuna GUP-a	Obratiti pažnju na kompatibilnost namjena i načina korištenja povijesne jezgre.
		Izrada kriterija zaštite vizualnog identiteta i integriteta prostora povijesne jezgre s kontaktnom		Analizirati kulturne vrijednosti povijesnih četvrti unutar kontaktne zone, radi eventualnog proširenja područja svjetske baštine ili zbog posebnih konzervatorskih

		zonom		propisa.
		Izrada elaborata o pravnim aspektima vlasništva prostora u podrumima Dioklecijanove palače i iznad njih		Ograničiti visinu građevina koje se vide iz centra grada, ili s mora.
		Izrada baza podataka o prostoru u GIS-u[165]		Davanjem Park šumi Marjan trajnog statusa zaštićenog kulturnog krajolika pod konzervatorskom paskom, u izmjene /dopune GUP-a je potrebno uvesti tu činjenicu
		Izrada Internet servisa za pregled svih podataka o prostoru[166]		
		Uspostava novog sustava/modela upravljanja povijesnom jezgrom Splita		
		Izrada godišnjih planova/programa aktivnosti temeljem predmetnog akcijskog plana		
		Izrada elaborata za osnivanje Zaklade za očuvanje povijesne jezgre Splita		
		Izrada pratećih dokumenata / službenih gradskih akata o načinu rada tijela za upravljanje povijesnom jezgrom		
	1.1.2. Oblikovanje učinkovitog sustava upravljanja	Izrada dokumentacijske baze podataka o javnim prostorima u povijesnoj jezgri u vlasništvu grada i države *(prema vrsti, namjeni, površini, stanju očuvanosti)*	Dopuna/izmjena Plana rasporeda kioska i naprava u gradu Splitu	Svaki planski dokument koji se tiče povijesne jezgre mora biti u skladu s konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A

[165] Svi podaci koji se mogu georeferencirati moraju biti objedinjeni jedinstvenim GIS-om i temeljeni na istim statističkim jedinicama. Tome, naravno prethodi upravo prethodna aktivnost, odnosno: sređivanje i usklađivanje baza podataka na svim razinama (sve gradske službe i gradska i javna poduzeća, privatna poduzeća, npr. Agencije za nekretnine, poštanske usluge, teleoperateri, katastar, zemljišnik, statistički zavod, TZ, itd).

[166] Iako je prikupljanje baza podatka i njihova dostupnost putem Internet servisa, odnosno mrežnih stranica, aktivnost koja se treba promatrati objedinjeno, u nekim od narednih mjera će se ponovno spominjati potreba izrade specifičnih baza podataka i njihov prikaz preko mrežnih stranica da bi se specificirale vrste podatkovnih baza unutar specifičnih ciljeva i prioriteta.

	javnim prostorima u povijesnoj jezgri	Izrada Plana i programa uređenja i investicijskog održavanja poslovnih prostora u PJ u vlasništvu grada	Dovršenje šetnice od hotela Ambasador do lučice Matejuška	Razmotriti ulogu komisija koje se osnivaju za donošenje odluka o postavljanju elemenata komunalne opreme; budući su izrađeni pravilnici koji reguliraju postupke temeljem smjernica Konzervatorskog odjela, njihova je uloga upitna.
		Izrada plana korištenja javnih prostora u PJ za povremena događanja		Razmotriti povratak nadležnosti nad postavljanjem oglasa na stupovima javne rasvjete u vlasništvu grada i na javnim površinama u okrilje Upravnog odjela za komunalno gospodarstvo, te usuglasiti Pravilnik s konzervatorskim smjernicama, za onaj dio koji se odnosi na jezgru.
		Izrada studije hortikulturnog uređenja povijesne jezgre[167]		Omogućiti siguran pristup javnim prostorima, uključujući i popravke popločenja, zatvaranje otvorenih rupa, postavljanje rukohvata itd.
				Dovršiti projekt povezivanja svih gradskih službi i proračunskih korisnika u sustav lokalne riznice radi transparentnijeg poslovanja .
		Izrada studije rekonstrukcije, uređenja i gospodarenja tržnicom (Pazarom) s usjekom pruge		Do dovršenja projekta integralnog uređenja tržnice, nastojat riješiti nered, tj. ukloniti bespravno podignute/proširene montažne objekte, posebno ispred istočnog zida Palače
		Izrada studije uređenja i gospodarenja ribarnicom (Peškarijom)		Razmotriti ulogu i po potrebi reaktivirati savjetodavno tijelo za uređenje Rive. Razmotriti smjernice/zaključke koje je to tijelo prethodno donijelo, u svjetlu novonastalih okolnosti.
		Izrada programa gospodarskog korištenja Podruma		Unaprjeđivati stanje graditeljskog fonda koja će uključiti stambene, ali i druge građevine
		Izrada programa gospodarskog korištenja ostalih zaštićenih lokaliteta na području PJ (u vlasništvu Grada) koji donose prihode		Iako je već dugo vremena aktualna ideja o uređenju istočne obale i to prvenstveno s namjerom gradnje većeg broja hotela, potrebno je provesti široku javnu raspravu u Gradu (moguće i putem referenduma) kako bi se saznalo mišljenje struke i građana o tome kako bi se prostor trebao oblikovati i jesu li hoteli pretežiti /jedini sadržaj koji tu treba smjestiti (imajući u vidu ionako preveliku opterećenost zaštićene povijesne jezgre prevelik brojem turista na dnevnoj osnovi).
		Izrada prostorno-programske studije uređenja istočnog dijela		Povećati interes stanovnika iz udaljenijih dijelova Grada za dolazak u PJ radi kupovine, kulture i zabave,

[167] Na inicijativu civilne udruge Zeleni Dalmacije, a u suradnji s komunalnim poduzećem Parkovi i nasadi iz Splita i konzervatorskim odjelom iz Splita, izrađena je studija Zeleni prsten povijesne jezgre, koji ima za cilj dati smjernice za ozelenjavanje povijesne jezgre Splita (a što će biti dio šireg projekta, Strategije zelenog Grada)(izgledno je provođenje projekta sukladno smjernicama ove studije).

		Rive s projektnim zadatkom		posebnim akcijama i sustavom povlastica *(primjerice uvođenje jeftinijeg parkiranja pri korištenju sadržaja PJ na temelju predočenih ulaznica i računa*).
		Izrada Prostorne studije za određivanje lokacija za postavljanje elemenata		
		Uređenje Trga dr Franje Tuđmana		
		Rekonstrukcija i uređenje tržnice (Pazara) s usjekom pruge		
		Rekonstrukcija i uređenje tržnice (Pazara) s usjekom pruge		
		Niz pojedinačnih manjih zahvata na unapređenju hortikulture povijesne jezgre - sadnjom pojedinačnih stabala, obnovom postojećeg zelenila ili izvedbom novih hortikulturnih zahvata		
		Uređenje istočnog dijela Rive		
		Uređenje Trga Gaje Bulata (Kazališni trg s vrhom Marmontove ulice)		
		Dopuna/usuglašavanje Odluke o komunalnom redu s Konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A		
		Usklađivanje aktualne Odluke o davanju u zakup javnih površina i neizgrađenog građevinskog zemljišta u vlasništvu Grada Splita, za postavljanje kioska, štekata, štandova, naprava i dr.) s Konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A		
		Izmjena /dopuna Pravilnika/rješenja o kriterijima za dodjelu javne površine na privremeno korištenje (*usklađenje s Konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne*		

		cjeline grada Splita, zona zaštite A		
		Izmjena /dopuna Rješenja o kriterijima davanja na privremeno korištenje javno-prometnih površina u vlasništvu Grada Splita, na području povijesne jezgre *(usklađenje s Konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A)*		
		Izmjena /dopuna Rješenja o uvjetima (kriterijima) po kojima se donosi odluke o neposrednoj dodjeli javnih površina (*usklađenje s Konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A*		
		Izmjena /dopuna Pravilnika o uvjetima za postavljanje i kriterijima za određivanje naknade za postavljanje reklamnih predmeta i natpisa na području Grada Splita (*usklađenje s Konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A*		
		Izrada Pravilnika o uvjetima za postavljanje i kriterijima zakupa javnih površina za štekate u skladu s Konzervatorskim smjernicama za korištenje javnih površina unutar zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Splita, zona zaštite A		
	1.1.3. Podizanje		Izrada programa dopunskog obrazovanja i osposobljavanja djelatnika	Osigurati financijska sredstva za provedbu Programa edukacije i osposobljavanja

	učinkovitosti i transparentnosti rada službi pod čijom su skrbi resursi povijesnoj jezgri		u gradskoj upravi i javnim službama	
			Organizacija/provođenje radionica obrazovanja i osposobljavanja djelatnika u gradskoj upravi i javnim službama	Provoditi komunikacijsko-motivacijske aktivnosti s ciljem upoznavanja djelatnika sa ciljevima, sadržajem, načinom provedbe i očekivanim učincima provedbe programa dopunskog obrazovanja.
				Izraditi različite pravilnike i uredbe kojima se regulira edukacija djelatnika u raznim vještinama i znanjima potrebnim za upravljanje resursima povijesne jezgre
				Procesi koji se odnose na povijesnu jezgru trebaju biti vođeni na transparentan način i treba ih prezentirati javnosti sukladno načelima definiranim Kodeksom savjetovanja sa zainteresiranom javnošću
	1.1.4. Oblikovanje sustavnog pristupa podizanju kvalitete stambenih prostora i poslovnih prostora u privatnom vlasništvu (u povijesnoj jezgri)	Izrada baze podataka o privatnim stambenim i privatnim poslovnim prostorima u PJ i praćenje stanja u vremenu		Spomeničku rentu koristiti namjenski, između ostaloga i za pomoć vlasnicima privatnih objekata u obnovi i revitalizaciji vanjskih fasada i krovova zgrada i drugih važnih građevnih elemenata, u skladu s konzervatorskim smjernicama.
		Educiranje stanovnika povijesne jezgre *(o regulacijama i odredbama vezano uz obnovu graditeljske baštine)*		Sredstva iz buduće Zaklade za očuvanje spomeničke baštine povijesne jezgre koristiti za pomoć vlasnicima obiteljskih kuća i poslovnih prostora u povijesnoj jezgri u njihovoj obnovi, sukladno konzervatorskim smjernicama
		Izrada i diseminacija promidžbeno-edukativnih materijala za vlasnike objekata u PJ *(o regulacijama i odredbama vezano uz obnovu graditeljske baštine)*		Poticati postavljanja lončanica i ukrasnog (autohtonog) bilja u privatnim vrtovima i zatvorenim dvorištima
		Pravilnik o subvencijama i drugim olakšicama za obnovu graditeljskog fonda PJ za privatne vlasnike		
1.2. Podizanje učinkovitosti zaštite	1.2.1. Unaprjeđenje sustava očuvanja i	Izrada detaljne karte buke za PJ	Izvješće o stanju okoliša i program zaštite okoliša	Pronaći optimalno rješenje/a za odvoz otpada iz domaćinstava i poslovnih objekata
		Izrada projekta matematičkog i fizikalnog modela dinamike i kvalitete mora u gradskoj luci	Izrada akcijskih planova i stručnih podloga	Intenzivirati čišćenje i pranje ulica te prikupljanje otpada, posebno tijekom ljetne sezone, iz ugostiteljskih objekata i trgovina živežnim namirnicama radi sprječavanja

okoliša	gospodarenja okolišem			neugodnih mirisa i najezde glodavaca i insekata.
		Izrada energetskih pregleda i certifikata objekata u vlasništvu grada Splita na području povijesne jezgre	Plan gospodarenja otpadom Grada Splita za naredno razdoblje	Intenzivirati tijekom sezone broj izvida komunalnih inspektora u ugostiteljske objekte radi sprječavanja aktivnosti koje pridonose problemima onečišćenja i stvaraju sliku nereda i nebrige (izlijevanje otpadnih voda iz kuhinja u šahte, topljenje ledenih blokova na kojima je čuvana riba i meso na ulici/nad šahtama, itd.)
		Izrada programa održavanja ukupnog graditeljskog fonda u PJ	Plan prikupljanja otpada s rasporedom (reciklažnih dvorišta i) ekoloških otoka	Voditi računa o broju i rasporedu štekata da bi se omogućilo redovito pranje javnih površina
		Implementacija sustava sakupljanja otpada i postavljanje ekoloških otoka	Izrada plana praćenja i utvrđivanja kakvoće zraka, emisija i izvora emisije na području Grada Splita	Voditi računa o mogućnostima implementacije novih tehnoloških rješenja u poticanju energetske učinkovitosti u (privatnim i javnim) objektima u PJ, sukladno konzervatorskim smjernicama
		Povećanje energetske učinkovitosti u Muzeju grada Splita	Izrada godišnjih planova energetske učinkovitosti Grada Splita	Voditi računa o povećanju energetske učinkovitosti u građevinama u javnom vlasništvu
			Provođenje mjera energetske učinkovitosti	Preporuča se, ondje gdje god je moguće, da se aktivnosti i potrebna sredstva za njihovu realizaciju na prostoru povijesne jezgre iskažu kao zasebne stavke u općim planovima i programima (te u Planu razvojnih programa Grada Splita)
			Modernizacija javne rasvjete	
	1.2.2. Unaprjeđenje sustava postupanja u kriznim situacijama	Elaborat o procjeni ugroženosti PJ u kriznim situacijama	Izrada Strategije upravljanja rizicima Grada Splita	Svi preventivno-operativni planovi zaštite u raznim rizičnim situacijama moraju uključivati fazu reakcije i fazu obnove i svi se moraju pridržavati konzervatorskih smjernica.
		Preventivno-operativni plan postupanja u kriznim situacijama (požar, prirodne nepogode, ratna razaranja) u zaštićenoj PJ Grada Splita	Operativni plan za evakuaciju i zbrinjavanje turista na području grada Splita	
		Izrada promidžbeno-edukativnih materijala o postupanju u kriznim situacijama	Izvješće o stanju sustava zaštite i spašavanja na području Grada Splita	
		Unapređenje vanjske hidrantske mreže u PJ		
		Uređenje sustava skloništa u podrumima i bedemima		
		Pojedinačni zahvati na prilagodbi sustava zaštite od opasnosti uvjetima u PJ		

Lista budućih/potencijalnih aktivnosti/projekata (project pipeline) u sklopu cilja 1

POTENCIJALNI PROJEKTI/ AKTIVNOSTI U RAZDOBLJU OD 2021.-2025.
Izrada integralnog projekta regeneracije /revitalizacije istočne obale, pribavljanje projektne dokumentacije i početak radova
Izrada projekta uređenja, pribavljanje projektne dokumentacije i početak radova: Ulica kralja Tomislava – od prostora južno od robne kuće Maja do bastiona Contarini
Izrada projekta uređenja, pribavljanje projektne dokumentacije i početak radova: Ulica kralja Tomislava – od prostora južno od robne kuće Maja do bastiona Contarini
Park uz sjeverno pročelje Dioklecijanove palače
Izrada projekta, pribavljanje projektne dokumentacije i početak radova; Carrarina poljana – uređenje trga
Izrada projekta uređenja, pribavljanje projektne dokumentacije i početak radova: Jugoistočni kvadrant – prostor preostao nakon uklanjanja građevina
Izrada projekta uređenja, pribavljanje projektne dokumentacije i početak radova: Poljana kraljice Jelene - prostor preostao nakon rušenja zgrade Stare biskupije

CILJ 2: RAZVOJ FIZIČKE INFRASTRUKTURE U SUGLASJU S POTREBAMA STANOVNIŠTVA I GOSPODARSTVA				
Prioritet	**Mjera**	**Aktivnost (za zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A)**	**Aktivnost (na razini Grada s direktnim utjecajem na zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A)**	**Preporuke o postupanju u funkciji realizacije pripadajuće mjere**
2.1. Podizanje kvalitete i efikasnije gospodarenje prometnom infrastrukturom	2.1.1. Razvoj infrastrukture prometa u mirovanju prilagođene potrebama stanovnika i gospodarstva	Izrada studije prometa u mirovanju za potrebe povijesne jezgre		Parkiralište ispred ulaza u Podrume treba ukloniti uz istovremeno aktiviranje lokacije za parking u neposrednoj blizini. Ukidanje parkinga bez rješenje parking potreba vodi dodatnom smanjenju kvalitete stanovanja i funkcije jezgre kao gradskog centra.
		Uređenje postojećih uličnih i javnih parkirališta u PJ i uređenje novih u kontaktnoj zoni		Parkiralište za turističke autobuse ne smije se nalaziti na prostoru same povijesne jezgre (razviti nove načine brzog, organiziranog i ekološki prihvatljivog prijevoza turista s novih parkirališta autobusa do jezgre)
		Organizacija punktova za najam bicikla		Garaže u kontaktnoj zoni uklopiti u zatečeno graditeljsko tkivo, ukopavanjem ugrađivanjem u prostorne praznine, uređenjem pročelja i artikulacijom krovova.
	2.1.2. Poboljšanje svekolike gradske prometne infrastrukture (cestovne, morske i željezničke) u sinergiji s potrebama povijesne jezgre	Izrada projekta urbane mobilnosti za PJ	Izrada mobilne aplikacije s detaljnim planom i pregledom stanja u ukupnom prometnom sustavu s PJ	Poboljšati javni gradski prijevoz u jezgru i iz jezgre prema ostalim dijelovima Grada (*broj linija, učestalost polazaka, posebno u kasnim večernjim satima)*
		Izrada elaborata o sidrenju turističkih jedrenjaka/kabotaže u gradskoj luci		
		Probijanje Manđerove ulice s uspostavljanjem novih linija javnog gradskog prometa na rubu jezgre		
		Uređenje taksi stajališta u PJ		
		Uređenje autobusnih stanica i okretišta autobusa u PJ		
	2.1.3. Razvoj sustava	Izrada plana upravljanja tokovima posjetitelja u povijesnoj jezgri		Temeljem plana upravljanja tokovima posjetitelja i konzervatorskih smjernica definirati punktove za prihvat posjetitelja i mapirati ih. Sukladno novim

	upravljanja tokovima posjetitelja i opskrbe povijesne jezgre			linijama kretanja prilagoditi i interpretativne table s tekstovima o povijesnoj jezgri.
		Izrada plana opskrbe/dostave u povijesnoj jezgri		Omogućiti siguran pristup javnim prostorima, uključujući i popravke popločanja, zatvaranje otvorenih rupa, postavljanje rukohvata itd.
				Temeljem plana dostave/opskrbe (koji treba biti ugrađen u Odluku o komunalnom redu) i konzervatorskih smjernica regulirati promet motoriziranih vozila u povijesnoj jezgri; regulaciju je potrebno temeljiti na analizi komercijalnih potreba, na širini ulica i broju korisnika. Analiza će odrediti gdje i kada se smije proći motoriziranim vozilima.
				Dostavna vozila moraju biti primjerenih dimenzija (sukladno odluci o komunalnom redu odnosno konzervatorskim smjernicama) i po mogućnosti na električni pogon radi što manjeg onečišćenja povijesne jezgre i dimenzija primjerenih prostoru PJ
				Voditi računa o broju, načinu/režimu kretanja te parkirališnim punktovima za vozila namijenjena prijevozu posjetitelja i njihove prtljage u smještajnim objektima u povijesnoj jezgri.
				Poželjno je uvesti posebne tarife za pravo korištenja parkirališnih mjesta za poduzetnike u povijesnoj jezgri
				Poželjno je uspostaviti /izgraditi i urediti bazu za održavanje i opskrbu PJ u kontaktnoj zoni
	2.1.4. Prilagodba prostora u povijesnoj jezgri (posebno javnih), potrebama osoba smanjene pokretljivosti	Izrada studije o mogućnostima i neinvazivnim tehnološkim rješenjima prilagodbe javnih prostora u PJ osobama smanjene pokretljivosti		Pružiti stručnu i financijsku potporu vlasnicima smještajno-ugostiteljskih kapaciteta i soba za iznajmljivanje u povijesnoj jezgri da svoje objekte prilagode osobama smanjene pokretljivosti
		Izrada i diseminacija informativno-edukativne brošure o mogućnostima prihvata i kretanja osoba smanjene pokretljivosti u PJ		
		Izrada informativnih ploča s grafičkim prikazom /mapiranjem ključnih punktova i objekata koji su dostupni za osobe smanjene		

		pokretljivosti		
		Izrada dokumentacije i implementacija pojedinačnih intervencija na javnim prostorima (invalidske rampe, i sl.)		
		Izrada Pravilnika o mogućnostima i oblicima potpora te kriterijima za dobivanje potpore za prilagodbu turističko-ugostiteljskih objekata i soba za smještaj osobama smanjene pokretljivosti		
2.2. Podizanje kvalitete usluga i sigurnosti sustava vodoopskrbe, odvodnje i zaštite od bujičnih voda	2.2.1. Uređenje i podizanje kvalitete sustava vodoopskrbe, odvodnje i zaštite od bujičnih voda	Studija unapređenja sustava vodoopskrbe i odvodnje u PJ		Razmotriti postavljanje fontana za pitku vodu i obnovu postojećih gdje je potrebno (u skladu s konzervatorskim smjernicama)
		Studija drenaže i oborinske odvodnje u PJ		Na frekventnim punktovima, tamo gdje nije moguće u čvrstom objektu otvoriti sanitarni čvor (javni WC) istražiti mogućnosti postavljanja pokretnih (sukladno odluci o komunalnom redu odnosno konzervatorskim smjernicama).
		Obnova sustava vodoopskrbe PJ		
		Obnova sustava fekalne kanalizacije PJ		
		Obnova sustava oborinske kanalizacije PJ		
		Sanacija antičke kanalizacije (i pločnika)		
2.3. Podizanje kvalitete i učinkovitosti ukupnih instalacijskih sustava	2.3.1. Podizanje kvalitete opskrbe električnom energijom	Studija/plan rasvjete povijesne jezgre		Zamijeniti stare električne vodove i postaviti ih pod zemlju
		Implementacija sustava rasvjete u PJ s podrumima		Električne kutije postavljati na neupadljive lokacije
		Rekonstrukcija srednje naponske elektroenergetske mreže		
	2.3.2. Podizanje kvalitete WAN i LAN mreže	Razvoj širokopojasne infrastrukture za pristup Internetu za sve korisnike u području PJ	Razvoj i održavanje LAN i WAN mreže te IP telefonije za proračunske korisnike	
		Razvoj ili prilagodba postojećih digitalnih usluga i aplikacija za područje PJ		

Lista budućih/potencijalnih aktivnosti/projekata (project pipeline) u sklopu cilja 2

POTENCIJALNI PROJEKTI/AKTIVNOSTI AKTIVNOSTI U RAZDOBLJU OD 2021.-2025.
Gradnja javnih garaža sukladno odredbama GUPa, i ostalih relevantnih dokumenata i konzervatorskih smjernica

CILJ 3: ZADRŽAVANJE STANOVNIŠTVA U POVIJESNOJ JEZGRI				
Prioritet	**Mjera**	**Aktivnost za zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A**	**Aktivnost na razini Grada (s direktnim utjecajem na zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A)**	**Preporuke o postupanju u funkciji realizacije pripadajuće mjere**
3.1. Unaprjeđenje uvjeta i kvalitete života stanovništva povijesne jezgre	3.1.1. Oblikovanje sustava poticaja zadržavanju i naseljavanju stalnih stanovnika u povijesnoj jezgri	Izrada programa poticaja zadržavanju i naseljavanju stalnih stanovnika u PJ		Osigurati stručnu podršku u rješavanju imovinsko - pravnih odnosa i stanarskog prava stanarima u povijesnoj jezgri
		Organizacija javnih tribina o prednostima stanovanja u povijesnoj jezgri i centru grada u odnosu na druge dijelove		Poticati i promovirati privremeno stanovanje u PJ studentima, kreativcima, internacionalnoj znanstvenoj zajednici, e-radnicima (tele-working, e-working), a prema modelu vlasništva u svrhu cjelogodišnje upotrebe stambenog prostora
		Izrada i diseminacija promidžbenih i edukativnih materijala		Poticati daljnje samoorganiziranje stanara jezgre u tzv. stanarske zadruge i osigurati stručnu podršku u organizaciji stanarskih zadruga
		Izrada Pravilnika o uvjetima/kriterijima korištenja stambenih prostora u vlasništvu Grada u PJ radi očuvanja funkcije stanovanja		Istražiti fenomen privremenog stanovanja u PJ
		Izrada Pravilnika/rješenja o kriterijima dodjele povlaštene rezervacije za parkirališna mjesta stanarima i poslovnim subjektima u povijesnoj jezgri		Izraditi mape prostornog rasporeda stalno naseljenih stambenih površina u PJ kako bi se mogla napraviti diverzifikacija dijelova PJ po zastupljenosti funkcija te izbjegli konflikti (district-based focal use concept)
				Djelovati u cilju traženja rješenja za smanjenje noćne buke u dijelovima PJ gdje je velika koncentracija stambenih prostora
				Poticati sanaciju i poboljšanje zvučne izolacije u ugostiteljskim objektima na području PJ
				Posebno poticati najam stanova u gradskom vlasništvu mladima
	3.1.2.	Organizacija dječjeg igrališta i drugih sadržaja za djecu na		Poboljšati sustav opskrbe rezidencijalnog stanovništva, smještajem trgovačkih sadržaja

	Poboljšanje suprastrukture u cilju podizanja kvalitete života u povijesnoj jezgri	području Povijesne jezgre ili kontaktnog područja		u prostore kojima takva namjena ne ugrožava autentičnost i integritet PJ i ne izaziva probleme u komunikaciji i infrastrukturi, za svakodnevni život stanovništva
		Ozelenjavanje javnih površina i povećanje urbanog mobilijara za starije osobe		

CILJ 4: RAZVOJ DRUŠTVENIH PROCESA U POVIJESNOJ JEZGRI I U MEĐUODNOSU SA ŠIRIM PROSTOROM GRADA				
Prioritet	**Mjera**	**Aktivnost za zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A**	**Aktivnost na razini Grada (s direktnim utjecajem na zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A)**	**Preporuke o postupanju u funkciji realizacije pripadajuće mjere**
4.1. Stvaranje pretpostavki za jače integriranje društvenih procesa u povijesnoj jezgre s društvenim procesima šireg gradskog prostora	4.1.1. Podizanje razine osviještenosti stanovnika šireg gradskog područja o važnosti povijesne jezgre kao javnog dobra, za identitet i budućnost grada	Organizacija javnih tribina radi upoznavanja stanovnika grada i jezgre o važnosti jezgre		Intenzivnije koristiti društvene mreže kao sredstva informiranja građana, posebno mlađe populacije
		Provođenje edukacije u vrtićima, osnovnim i srednjima školama kroz školske projekte		
		Razvoj mrežnih (Internet) stranica s edukativnim sadržajima o povijesnoj jezgri		
		Razvoj mobilne aplikacije u svrhu olakšanog pristupa informacijama, uslugama i proizvodima na području povijesne jezgre		
		Razvoj programa volonterskih akcija i projekata u koje se uključuju građani u PJ		
	4.1.2. Razvoj sustava praćenja društvenih procesa povezanih s jezgrom	Izrada i održavanje podatkovnih baza i studija na temelju kontinuiranih istraživanja o društvenim procesima povezanim s povijesnom jezgrom	Edukacija civilnog sektora i gradske uprave o mogućnostima organizacije i provođenja participativnih procesa *(uključivo i prijave za financiranje iz različitih izvora)*	Oblikovati mehanizme podrške sudjelovanja civilnog sektora/društva u upravljanju ključnim projektima u PJ *(izgledno kroz participaciju u budućem tijelu za upravljanje povijesnom jezgrom)*
		Sklapanje partnerstva sa sveučilištima/ fakultetima/ institutima za provođenje	Izrada Pravilnika o dodjeli na korištenje prostora u vlasništvu Grada Splita organizacijama civilnog	Poticati opstanak i povratak javnih funkcija u povijesnu jezgru

		zajedničkih projekata u području istraživanja društvenih procesa u PJ	društva	
		Provedba zajedničkih interdisciplinarnih istraživanja (*mogućnost zajedničkog apliciranja na EU programe potpore)*		

CILJ 5: ZAŠTITA I UNAPRJEĐENJE KULTURNIH RESURSA I VRIJEDNOSTI POVIJESNE JEZGRE				
Prioritet	**Mjera**	**Aktivnost za zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A**	**Aktivnost na razini Grada (s direktnim utjecajem na zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A)**	**Preporuke o postupanju u funkciji realizacije pripadajuće mjere**
5.1. Razvijanje učinkovitog i transparentnog sustava upravljanja materijalnom kulturnom baštinom	5.1.1. Izrada/prilagodba prostorne i planske dokumentacije za povijesnu jezgru	Izrada konzervatorskih podloga		
		Izrada studije prihvatnih/nosivih kapaciteta povijesne jezgre s Dioklecijanovim podrumima		
	5.1.2. Oblikovanje učinkovitog i transparentnog sustava podrške aktivnostima istraživanja materijalne kulturne baštine	Izrada cjelovite i dopunjene arheološke dokumentacije za sva dosadašnja/provedena istraživanja unutar PJ		Obvezno poštovati metodologiju arheoloških istraživanja u svim fazama od pripreme istraživanja, tijekom iskopavanja i nakon istraživanja (sređivanje terenske dokumentacije u zajedničku bazu podataka za PJ te pohrana pokretnih arheoloških nalaza
		Izrada kartografskih prikaza u GIS-u za prethodna arheološka istraživanja u PJ		Obvezno provoditi snimanja metodama daljinske detekcije unutar Palače i povijesne jezgre (georadarska i magnetometrijska snimanja)
		Izrada digitalne baze podataka arheoloških istraživanja unutar Palače i povijesne jezgre dostupna stručnoj javnosti		Destruktivna iskopavanja svesti na minimum i provoditi samo ako su neophodna, tijekom postavljanja infrastrukture te ako su važna radi novih znanstvenih spoznaja.
		Izrada programa publiciranja i širenja arheoloških istraživanja u PJ		Transparentno objavljivanje i provođenje natječaja za arheološke radove (na stranicama Grada, tj. nadležnog tijela za upravljanje povijesnom jezgrom)
		Organizacija/ provođenje radionica za usavršavanje i osposobljavanje arheologa/ djelatnika arheoloških privatnih tvrtki angažiranih unutar PJ za korištenje nedestruktivnih arheoloških metoda istraživanja (*zračna arheologija, megnetometrijska ispitivanja,*		Obvezno voditi računa o adekvatnoj pohrani pokretne arheološke baštine sukladno pravilima arheološke i konzervatorske – restauratorske struke-u suradnji s arheološkim muzejima

		georadarska ispitivanja, lasersko snimanje,...		
		Organizacija/ provođenje radionica upoznavanja i edukacije arheologa/ djelatnika arheoloških privatnih tvrtki angažiranih na istraživanjima unutar PJ, o arheometrijskim metodama očuvanja/pohrane i restauracije te konzervacije pokretne i nepokretne baštine		Njegovati multidisciplinaran pristup u arheološkim istraživanjima
		Sklapanje međunarodnih partnerstva sa sveučilištima/fakultetima/institutima za provođenje zajedničkih projekata (*direktno se oslanja na prethodne dvije aktivnosti*)[168]		Utvrditi smjernice za dokumentiranje građevina u povijesnoj jezgri
		Provedba zajedničkih/međunarodnih interdisciplinarnih arheoloških istraživanja *(mogućnost zajedničkog apliciranja na EU programe potpore za znanost i kulturu)*		Upoznati arheologe/privatne arheološke tvrtke angažirane (trenutno ili u budućem razdoblju) unutar PJ s Pravilnikom o arheološkim istraživanjima unutar PJ
		Prezentacija tekućih arheoloških istraživanja unutar PJ (*poster prezentacije ili/i oralne prezentacije na radionicama s građanima...)*		
		Izrada Pravilnika o arheološkim istraživanjima unutar PJ		

[168] Sklapanje partnerstva i suradnje sa sveučilištima/fakultetima/institutima, kako primjeri dobre prakse u nekim europskim zemalja pokazuju, npr. u Italiji, Grčkoj, omogućuje lakše pronalaženje financijskih sredstava (zajednička prijava na EU projekte, kao i prijave znanstvenih projekata u Hrvatskoj), lakšu obradu materijala (analize materijala za koje Grad nema sredstava, a koje se mogu ostvariti preko znanstvenih projekata i suradnje), zajedničku organizaciju radionica, seminara i kongresa, a sve u smjeru poboljšanja istraživanja unutar PJ.

	5.1.3. Oblikovanje učinkovitog i transparentnog sustava podrške aktivnostima konzervacije, revitalizacije i prezentacije materijalne kulturne baštine	Izrada plana i godišnjih programa konzervatorske obnove i održavanja unutar povijesne jezgre		Potrebno je detaljno specificirati sve pojedinačne aktivnosti i projekte nominirane u proračunu Grada, a koji se odnose na revitalizaciju i obnovu pojedinačnih kulturnih dobara, kako bi svi procesi bili krajnje transparentni kao i način trošenja novca
		Izrada elaborata o konstruktivnoj stabilnosti svih svodova i zidova u Dioklecijanovim podrumima		U povijesnoj jezgri (zoni A) moguće je izvoditi zaštitna i sistematska arheološka istraživanja u skladu s Pravilnikom o arheološkim istraživanjima i Pravilnikom o arheološkim istraživanjima unutar povijesne jezgre Splita
		Izrada 3D modela Dioklecijanove palače s podrumima, s prikazom slojeva gradnje (dio podloge za GIS)		Transparentno objavljivati i provoditi natječaje za konzervatorske i restauratorske radove, te ih redovito oglašavati i na mrežnim stranicama Grada Splita, odnosno tijela za upravljanje jezgrom; naime iako je Pravilnikom MK propisan postupak, praksa pokazuje da se postupci ne provode dosljedno.
		Filmsko dokumentiranje		Provoditi adekvatnu zaštitu nepokretnih dobara; restauracija i rekonstrukcija ako je moguća/poželjna, a ako ne osigurati adekvatnu zaštitu - geotekstil i zatrpavanje uz adekvatnu dokumentaciju lokaliteta.
		Izrada publikacija		Osigurati adekvatne prostore za čuvanje, zaštitu i prezentaciju arheoloških nalaza
		Izložbena djelatnost		Nastojati izuzeti arheološke nalaze iz privatnog vlasništva (različitim načinima,uključivo otkupom, poticanjem filantropije i doniranja itd.) ili pak registrirati privatne zbirke.
		Izrada tehničke dokumentacije		Neovisno o vlasništvu (javno/privatno) obvezatno primjenjivati konzervatorske propise nad arheološkom baštinom.
		Sanacija objekata (Peristil)		Odrediti smjernice prezentacije arheološke baštine, koji do sad nisu prezentirani, poput dijelova istočnih termi, kula Palače itd.
		Revitalizacija bedema-šetnice		Uključiti sve antičke ostatke u sistem signalizacije
		Revitalizacija podruma Dioklecijanove palače		Povezivati se ostalim antičkim spomenicima i lokalitetima, posebno u Saloni, Trogiru, ali i šire…
		Revitalizacija Željeznih vrata		Ukloniti sve komercijalne djelatnosti iz unutrašnjosti istočnih i zapadnih vrata

		Izrada Pravilnika o kriterijima korištenja spomeničke rente (definiranje procedura, procesa, prioriteta)		Sve mjere zaštite iz konzervatorskih smjernica moraju biti sadržane u obveznoj prostorno-planskoj dokumentaciji.
				Svaka intervencija u prostoru kao i unošenje nove namjene, mora biti strogo kontrolirana od strane nadležnog tijela /Upravnog odjela za urbanizam, graditeljstvo i zaštitu okoliša grada Splita) i temeljiti se na prethodnom odobrenju od nadležnog konzervatorskog odjela
				Treba valorizirati sve povijesne slojeve kao integralni dio kulturnog dobra
				Ukoliko se obnova odnosi na izvanjski dio građevina, preporuča se provesti čišćenje bespravnih i neprimjerenih zahvata provedenih nakon sredine 19.st.
				Zamjenska gradnja nije dopuštena,a dozvoljene intervencije odnose se isključivo na sanaciju postojećeg stanja (sanacija konstrukcije, rekonstrukcija krova i pokrova, zamjena dotrajale stolarije) uz upotrebu tradicionalnih materijala, konstrukcija i detalja, oblikovanih tradicionalnim tehnikama.
				Interpolacije se mogu provoditi isključivo u skladu s prostorno-planskom dokumentacijom izrađenom prema konzervatorskoj podlozi, uz mjere zaštite propisane od strane nadležnog konzervatorskog odjela
				Ne smije s povećavati katnost postojećih građevina (iznimno prema mjerama zaštite iz konzervatorske podloge)
				Ne dopušta se cijepanje čestica, ni izmjena gabarita te izmjena tlocrtne dispozicije objekata; ne dopušta se izrada novih balkona i lođa,a dopušta se samo uređenje postojećih altana i krovnih terasa.
				Novi instalacijski uređaji (solarni kolektori, vjetrenjače, vanjski klima uređaji, satelitske antene, neprimjereno izvedena rasvjeta i sl.) ne smiju se postavljati na vidljivim pročeljima i na pokrovu kosih krovova i treba naći alternativna rješenja .
				Za obnovu popločenja javnih površina ishoditi

				dozvole nadležnog konzervatorskog odjela; nastojat očuvati izvorne ploče (od antike do XIX st.)
				Svim zemljanim radovima moraju prethoditi zaštitna arheološka istraživanja ili nadzor prema propisima konzervatorske službe (odnosno prema budućem Pravilniku o arheološkim istraživanjima unutar PJ)
				Za veće zahvate unutar granica povijesne cjeline, koji mogu utjecati na iznimnu univerzalnu vrijednost kulturnog dobra na Listi svjetske baštine, potrebno je u skladu s provedbenim smjernicama Konvencije za zaštitu prirodne i kulturne baštine obavijestiti Odbor za svjetsku baštinu.
				Kod obnove i konzervacije kuća mora se poštivati izvorni izgled kuće te u tom smislu birati i prikladne materijale u skladu s izvornim izgledom
				Građevini koja je izvorno bila ožbukana ne smije se skidati sloj žbuke. Gdje god je to moguće žbuku treba vratiti.
				Ožbukavanje i bojanje zgrada će se provoditi samo onim tehnikama za koje se, pomoću arheometrijskih analiza, utvrdilo da su se koristila prilikom gradnje.
				Bojanje pročelja se dozvoljava samo prema povijesnim tragovima
				Konstrukcije nastojat očuvati u izvornom stanju; izmjene moguće isključivo temeljem konzervatorskih smjernica ili konzervatorske podloge s mjerama zaštite nadležne službe
				Krovovi kuća moraju očuvati izvorni nagib, a u slučaju neprimjerene obnove, vratiti na izvorni nagib…
				Otvori na kući, kao i luminari mogu se mijenjati isključivo prema konzervatorskim smjernicama ili konzervatorskoj podlozi, uz očuvanje stilskih obilježja
				Sva stolarija mora biti izvedena od drveta; prozorska krila ne mogu biti ostakljena staklom u jednom komadu

				Vanjska stolarija može se bojati svijetlosivom ili tamnozelenom bojom,a unutrašnja bijelom u najvećem broju slučajeva ; izuzetak su stilski valorizirani dijelovi romaničke i gotičke arhitekture; također ostale izmjene mogu se izvoditi samo ako to odobri konzervatorska služba
				Svi okovi i željezarija treba se sačuvati i popraviti, a popravci se moraju izvesti od kovanog željeza
				Svu infrastrukturu rješavati podzemno u kanalima (gdje je to moguće) uz konzervatorske uvjete i prethodna arheološka istraživanja.
				Prije svih planiranih zahvata (osim tekućih istraživanja) potrebno je izraditi arhitektonski snimak postojećeg stanja
5.2. Oblikovanje sveobuhvatne kulturne politike	5.2.1. Poticanje razvoja i učinkovitog djelovanja mreže ustanova u kulturi	Koncertna dvorana	Izrada studije umrežavanja ponude kulturnih ustanova[169]	Poticati otvaranja prostora kulturnih ustanova različitim prikladnim javnim (ponekad i privatnim) namjenama
			Informatizacija i digitalizacija ukupne građe muzejskih i galerijskih ustanova na području povijesne jezgre (i Grada u cjelini)	Prilagoditi radno vrijeme muzeja i ustanova vikendom i blagdanima te u turističkoj sezoni potrebama posjetitelja
				Uspostaviti odnosno osnaživati suradnju s medijima radi veće vidljivosti muzeja i galerija i povećanja broja posjetitelja
				Poticati iznalaženje inventivnih načina pomoću kojih bi muzeji bili zanimljiviji i privlačniji i za gospodarsko korištenje
		Galerija umjetnina III. faza - Bedem Cornaro		Poticati participaciju muzeja i galerija kao aktivnih partnera u raznim događanjima (kulturnim, turističkim, sportskim, sajmovima i dr.)
				Poticati aktivnosti udruga u kulturi (nezavisna

[169] Zadaća ovog dokumenta jest da definira i razjasni svrhu, opseg djelovanja i mjesto ustanova u kulturi u ukupnoj kulturnoj ponudi Grada te mogućnosti unaprjeđenje njihove suradnje. S obzirom da je najveći broj ustanova u kulturi lociran na prostoru povijesne jezgre, ovo je ujedno dokument od iznimnog značenja za reguliranje djelovanja kulturnih ustanova na ovom prostoru.

				kultura)
				Poticati odvijanje većeg dijela kulturnih programa u prostorima unutar povijesne jezgre poput Zlatnih vrata, Galerije umjetnina i sl.
				Poticati kulturne sadržaja izvedbenog i klupskog tipa, nasuprot izložbenim
				Definirati jasne kriterije za dodjelu poticaja mladim talentima/kreativcima
	5.2.2. Unaprjeđenje kvalitete interpretacije i prezentacije materijalne i nematerijalne baštine	Izrada plana interpretacije i prezentacije PJ koji se temelji na stručnim i znanstvenim spoznajama o PJ s obvezom kontinuiranog praćenja i prezentacije novih istraživanja		Poticati rad postojećih, ali i otvaranje novih manjih muzeja/galerija s ciljem očuvanja identiteta
		Izrada marketing planova muzeja i galerija u povijesnoj jezgri		Poticati nove načine osmišljavanja prezentacije i interpretacije nematerijalne baštine
		Izrada elektronskih vodiča te aplikacija za *I-phone* i *Smart Phone o nemtarijalnoj baštini PJ*		
		Unaprjeđenje sustava signalizacije sadržaja povijesne jezgre		
		Izrada i diseminacija publikacija o nematerijalnoj baštini PJ i Splita		
	5.2.3. Poticanje razvoja kvalitetnih cjelogodišnjih kulturnih manifestacija u	Razvoj sustava potpora razvoju vansezonskih kulturnih manifestacija u PJ	Izrada sustava *on-line* rezervacije i kupnje karata za sva kulturna događanja u Splitu	Poticati postojeće pučke fešte u jezgri i okolnim područjima (Radunici i Varošu)
			Manifestacije u kulturi[170]	Podupirati stvaranje novih manifestacija pučkog karaktera unutar povijesne jezgre.
				Razvijati sustav poticaja kreiranju manifestacija koje će predstavljati lokalne poduzetničke

[170] Projekt koji provodi Služba za kulturu,umjetnost i staru gradsku jezgru, u ovisnosti o stanju proračuna izdvaja na manifestacije u kulturi cca 250.000 kn godišnje (za period od 2016-2018). Glavnina ovih manifestacija je locirana u PJ, no projekt je nominiran za razinu Grada.

	povijesnoj jezgri			inicijative i projekte temeljene na baštini
				Poticati razvoj dosadašnjih festivala poput Pričigina, Marulićevih dana i sl., koje se uglavnom organiziraju na području PJ
				Poticati provođenje transparentnih natječaja za nove manifestacije, na određene teme i formate, do kojih se došlo prethodnim istraživanjem .
				Poticati oblikovanje programa za "klasične" kulturne turiste, s ciljem njihova privlačenja kulturnim sadržajima. To se može postići uključivanjem HNK i drugih institucija koje mogu nuditi sadržaje za koje ne treba poznavanje jezika (opere, operete, koncerte, balete), a na koje mogu dolaziti organizirano turisti iz susjednih zemalja (udaljenost autobusa ili trajekta) te kojima treba osmisliti komplementarne programe (riječ je o city break programima). Također, bilo bi korisno uključivanje u itinerere međunarodnih "kulturnih koridora", koji slijede određene kulturne i tinerere (npr, povijest Venecije, antičke gradove i slično). Ovdje je značajna uloga turističke zajednice Grada.
				Razviti program 'Suvremena umjetnost u javnom prostoru'
5.3. Osnaživanje dionika u kulturi za provođenje kulturnih politika	5.3.1. Podizanje razine znanja i vještina kulturnih djelatnika i gradske uprave iz područja kulturnog menadžmenta[171]		Izrada programa dopunskog obrazovanja i osposobljavanja djelatnika u gradskoj upravi iz područja kulture (*u znanjima iz područja strateškog upravljanja/planiranja odnosno upravljanja projektima u kulturi),*[172]	Odabrati organizaciju za provedbu programa dopunskog obrazovanja i osposobljavanja te izrada terminskog plana pohađanja seminara i radionica
			Izrada programa dopunskog	Osigurati financijska sredstva za provedbu

[171] Ove se aktivnosti povezuju s razinom Grada, no kako je kultura i sve vezano uz nju u najvećoj mjeri locirano na prostoru PJ, ove su aktivnosti itekako značajne za upravljanje procesima iz područja kulture u PJ

[172] Program se može povezati i s drugim programima edukacije za gradske službenike, istaknutim u cilju 1

			obrazovanja i osposobljavanja djelatnika u javnim kulturnim ustanovama i institucijama *(iz područja menadžmenta, marketinga, upravljanja projektima i ostalo po potrebi)*	Programa
			Organizacija/provođenje radionica obrazovanja i osposobljavanja djelatnika u gradskoj upravi iz područja kulture (*u znanjima iz područja strateškog upravljanja/planiranja odnosno upravljanja projektima u kulturi*	Provoditi komunikacijsko-motivacijske aktivnosti s ciljem upoznavanja djelatnika sa ciljevima, sadržajem, načinom provedbe i očekivanim učincima provedbe programa dopunskog obrazovanja.
			Organizacija/provođenje radionica obrazovanja i osposobljavanja djelatnika u javnim kulturnim ustanovama i institucijama	Poticati organizaciju zajedničkog poslijediplomskog studija u organizaciji sastavnica splitskog Sveučilišta, iz područja menadžmenta i marketinga u kulturi
	5.3.2. Unaprjeđenje interdisciplinarne i međusektorske suradnje među dionicima kulture[173]	Sklapanje partnerstva sa sveučilištima/fakultetima/institutima/kulturnim ustanovama za provođenje zajedničkih projekata (*direktno se oslanja na prethodne dvije aktivnosti*)	Međunarodna kulturna suradnja[174]	Poticati suradnju Konzervatorskog zavoda Split, Grada Splita–odnosno tijela zaduženog za upravljanje povijesnom jezgrom i Sveučilišta u Splitu
		Provedba zajedničkih/ međunarodnih interdisciplinarnih istraživanja	Programi kulturne suradnje[175]	Povećati nazočnost PJ u postojećim programima međunarodne i domaće kulturne suradnje
				Poticati suradnju studenata Odjela za konzervaciju-restauraciju Umjetničke Akademije i studenata Odsjeka za Povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta na projektima Službe za povijesnu jezgru, Konzervatorske službe te obaju arheoloških muzeja
				Poticati bolju suradnju sveučilišta s muzejsko galerijskim institucijama:

[173] Ovi se projekti također izvode na razini Grada; aktivnosti imaju najveći intenzitet utjecaja na prostoru PJ kao središta kulturne scene u Splitu

[174] Riječ je o trajnom gradskom projektu; u okviru ove aktivnosti trebalo bi podupirati aktivnosti usmjerene poticanju stvaranja strateških partnerstva s drugim povijesnim jezgrama u Hrvatskoj i na Mediteranu.

[175] Riječ je o trajnom gradskom projektu.

				uključiti Sveučilište (Umjetničku akademiju, Filozofski fakultet i GAF) u kulturne, znanstvene i druge projekte i programe unutar SGJ, omogućiti studentima Odsjeka za Povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta i Umjetničke Akademije da aktivno sudjeluju u programima galerijsko-izložbenih prostora po gradu Splitu
				Jačati povezanost između nositelja upravljanja procesima u PJ i lokalnih škola, kao i između lokalnih i regionalnih škola te drugih škola u svijetu.
				Uključivati osnovne i srednje škole, muzeje unutar jezgre i tijelo zaduženo za upravljanje povijesnom jezgrom u međunarodne projekte i programe vezane za kulturnu baštinu
				Poticati stvaranje strateških partnerstava s drugim povijesnim jezgrama u Hrvatskoj i na Mediteranu
				Povezivati kulturne ustanove s predstavnicima gospodarstva (HOK, Gospodarska komora, TZ) radi generiranja zajedničkih projektnih prijedloga
				Intenzivirati suradnju između državnih i lokalnih organa i institucija zaduženih za planiranje i zaštitu kulturnih dobara

CILJ 6: RAZVOJ ODGOVORNOG I ODRŽIVOG GOSPODARSTVA/PODUZETNIŠTVA U POVIJESNOJ JEZGRI				
Prioritet	**Mjera**	**Aktivnost za zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A**	**Aktivnost na razini Grada (s direktnim utjecajem na zaštićenu povijesnu jezgru/zonu A)**	**Preporuke o postupanju u funkciji realizacije pripadajuće mjere**
6.1. Oblikovanje institucionalnih pretpostavki za održivo gospodarstvo u povijesnoj jezgri	6.1.1 Stvaranje osnovice za strateški pristup razvoju gospodarstva u povijesnoj jezgri	Izrada elaborata o potencijalnim područjima razvoja poduzetništva u PJ		Utvrditi dugoročne ciljeve razvoja poduzetničke aktivnosti u povijesnoj jezgri, a koja je u funkciji provedbe strategije razvoja Grada i jezgre kao cjeline
		Izrada dokumentacijske osnovice i baza podataka u području gospodarstva *(broj i struktura subjekata, opstanak na tržištu, rezultati korištenja potpora, itd.)* s potrebom njihova kontinuiranog prikupljanja i noveliranja uz primjerenu informacijsku podršku		
		Organizacija javne tribine i rasprave u svezi potrebnih, novih i prigodnih djelatnosti u PJ		
	6.1.2. Unaprjeđenje sustava instrumenata podrške poduzetništvu u povijesnoj jezgri	Izrada Pravilnika o kriterijima za dodjelu potpora određenim (deficitarnim) djelatnostima i subjektima (uslužnim djelatnostima, obrtima tradicijskim zanatima) u PJ	Potpore subjektima malog i srednjeg poduzetništva	Potrebno je, temeljem jasnih kriterija, razviti sustav poticaja/ potpora određenim djelatnostima i subjektima, primarno u odnosu na poželjnu vrstu djelatnosti. U tom smislu može se razraditi i sustav kriterija za eventualnu „zabranu“ obavljanja nekih aktivnosti, kako bi se prioritet dao onim subjektima koji su tijekom cijele godine prisutni u jezgri. Također, posebne olakšice se mogu davati onim subjektima koji posluju u povijesnoj jezgri tijekom cijele godine nauštrb onih koji posluju isključivo sezonski, a u cilju podizanja atraktivnosti jezgre lokalnom stanovništvu i posjetiteljima tijekom zimskih mjeseci. Povlastice se mogu regulirati i putem izravnih subvencija ili kroz povlaštene cijene najma u javnim prostorima.
			Podrška poduzetnicima početnicima	Sugerira se izdvajanje zasebnog potprograma poticanja postojećih i novih poduzetnika u PJ unutar aktualnih

				poticajnih programa
				Poticati posebno razvoj tržišta specijaliziranih trgovina temeljen na lokalnim proizvodima i sustavima proizvodnje
				Pomoći u poboljšanju nazočnosti poslovnih subjekata unutar povijesne jezgre izradom web portala ili sudjelovanjem na postojećim te na ostalim informacijskim medijima
				Poticati razvoj društvenog poduzetništva, posebno u prostorima u vlasništvu grada
6.2. Osnaživanje aktera za odgovorni i održivi razvoj gospodarstva	6.2.1. Kontinuirano educiranje nositelja poslovne aktivnosti u povijesnoj jezgri	Izrada programa dopunskog obrazovanja i osposobljavanja nositelja poslovnih aktivnosti/poduzetnika u PJ (*u poslovnim vještinama i znanjima i izradi projektne dokumentacije za traženje sredstava iz fondova EU, odgovornog poslovanja u PJ)*		Osigurati financijska sredstva za provedbu Programa
		Izrada Kodeksa etičkog poslovanja u PJ (Code of ethics)		Provoditi promociju odnosno komunikacijsko-motivacijske aktivnosti s ciljem upoznavanja poduzetnika s ciljevima, sadržajem, načinom provedbe i očekivanim učincima provedbe programa cjeloživotnog obrazovanja.
		Izrada Programa dopunskog obrazovanja zaposlenih u podržavajućim turističkim djelatnostima (*taxi služba, prodavači u jezgri i sl.*) o baštini i ostalim resursima PJ i Grada		Putem medija i internetskih stranica Grada kontinuirano promovirati načela odgovornog i održivog poslovanja u jezgri i Gradu
		Organizacija/ održavanje radionica i seminara osposobljavanja poslovnih subjekata i poduzetnika u PJ na specifične teme		
		Organizacija/ održavanje radionica edukacije zaposlenih u podržavajućim turističkim djelatnostima		
		Izrada i diseminacija promotivnih materijala o etičkom i odgovornom		

		poslovanju u jezgri (i šire)		
	6.2.2. Jačanje međuinstitucionalne i međusektorske suradnje i partnerstva	Organizacija okruglih stolova i tribina o poticanju partnerskih odnosa		Poticati sudjelovanje sudionika iz privatnog (profitnog i neprofitnog) sektora u izradi programa i projekata lokalnog razvoja
		Publiciranje i diseminacija edukativnih promidžbenih materijala		Poticati stvaranje partnerstava i mreža za pribavljanje sredstava iz EU fondova
		Sklapanje partnerstva sa sveučilištima/ institutima/ gospodarskim subjektima i asocijacijama za provođenje zajedničkih projekata		Jačati suradnju poslovnog sektora s kulturnim institucijama, udrugama, katoličkom Crkvom i ostalim vjerskim zajednicama itd.
		Provedba zajedničkih interdisciplinarnih istraživanja *(mogućnost zajedničkog apliciranja na EU programe potpore)*		Poticati komunikaciju poslovnog sektora s javnom upravom
				Poticati osnivanja „think tank-a“
				Poticati napose suradnju poslovnih subjekata (specijaliziranih trgovina, zanata, ugostiteljskih objekata, kreativnih poduzeća) na području jezgre i grada sa svrhom jačanja poslovne aktivnosti
6.3. Poticanje razvoja inovativne i diverzificirane gospodarske strukture prilagođene povijesnoj jezgri	6.3.1. Podrška razvoju djelatnosti kulturnih i kreativnih industrija	Organizacija/uređenje prostora zajedničkog rada (co-working prostore) za nezavisne profesionalce)		Razvijati sustav poticaja kreiranju manifestacija koje će predstavljati lokalne poduzetničke inicijative i projekte temeljene na kreativnosti i inovacijama
		Organizacija sajma (manifestacije) „Kultura kao izvor poduzetničkih ideja“		Poticati korištenje poslovnih prostora u vlasništvu Grada za poslovanje malih start up poduzeća u sektoru kreativnih industrija (ICT, dizajn, arhitektura, mediji, filmska produkcija itd.)
		Razvoj sustava podrške i promocije povijesne jezgre kao centra inovativnih i kreativnih djelatnosti		Poticati korištenje područja povijesne jezgre (i Grada) za potrebe domaće i inozemne filmske industrije (koja ima i ulogu promotora Grada kao destinacije)
	6.3.2. Podrška razvoju odgovornog i održivog turizma	Izrada studije razvoja novih turističkih usluga i proizvoda na temelju kulturne baštine u PJ	Izrada strateškog razvojno-marketinškog plana turizma	Oblikovati nove i/ili revitalizirati postojeće turističke proizvode ili njihove komponente/sadržaje (npr. ostaci antičkog vodovoda/muzej vodovoda, muzej Dioklecijanove palače…)
		Izrada studije nosivih kapaciteta povijesne jezgre (carrying	Oblikovanje novih načina interpretacije	Poticati razvoj specifičnih turističkih proizvoda u vansezonskom razdoblju

		capacity assessment)	sadržaja destinacije, posebno temeljenih na digitalnim tehnologijama	
		Izrada studije o stanju i trendovima razvoja kapaciteta privatnog smještaja u PJ	Poticanje programa obogaćivanja turističke ponude	Rješavati probleme fizičkih pretpostavki razvoja odgovornog turizma (izgradnja dostatnog broja javnih zahoda, rješavanje problema parkiranja i zaustavljanja turističkih autobusa, rješavanje komunalnih problema u svezi s prikupljanjem otpada, provođenja mjera komunalnog reda, sigurnosnih uvjeta, poticanje ekološki odgovornog ponašanja subjekata turističke ponude (solarne ćelije, prikupljanje otpada i sl.…) u skladu sa smjernicama konzervatorske zaštite.
		Razvoj i provođenje programa edukacije kadrova u turizmu (uključivo privatne iznajmljivače) i pratećim djelatnostima *(o odgovornom poslovanju, o komunikaciji s gostima, o korištenju suvremenih tehnologija, o energetskoj učinkovitosti i sl.)*	Poticanje gospodarsko-turističkih manifestacija	Sugerirana je izrada plana upravljanja tokovima posjetitelja s jasnim mjerama postupanja različitih nositelja/predstavnika turističkog „sektora“ (definiranje punktova za turističke grupe s vodičima, razrada plana vremenske i prostorne distribucije turističkih grupa u povijesnoj jezgri dogovaranjem s putničkim agencijama i touroperatorima te cruising kompanijama, itd.) *- nastavno na mjeru 2.1.3. Razvoj sustava upravljanja tokovima posjetitelja i opskrbe povijesne jezgre*
		Organizacija dodatnih/privremenih turističkih informacijskih punktova za vrijeme sezone u jezgri (i na širem području Grada)	Poticanje konkurentnosti turističkog tržišta putem razvoja turističke infrastrukture i pratećih sadržaja	Poboljšati prezentaciju sadržaja i znamenitosti povijesne jezgre *(veza s ciljem 5, prioritetom 5.2., mjerom 5.2.2.)*
		Izrada i postavljanje info kioska/displej ploča na prikladnim punktovima *(sukladno konzervatorskim smjernicama)*		Poticati različite oblike udruživanja/partnerstva (prije svega između turističkih zajednica, turističkih agencija, kulturnih ustanova i drugih) u osmišljavanju, stvaranju i promociji novih manifestacija/turističkih proizvoda/selektivnih oblika turizma
		Turistička palača		Osigurati stručnu pomoć u pripremi destinacije za dobivanje eko-certifikata (EU flower, Green globe ili neku drugu)
				Poticati uvođenje novih i bolje korištenje postojećih oblika informacijsko-komunikacijskih tehnologija u promociji ponude, zajedničkim projektima s kulturnim institucijama, te za poboljšanje informiranja turista u

				samim destinacijama (info kiosci, elektronski vodiči itd.) i efikasniju interpretaciju okoliša; voditi računa da postavljanje info kioska i pultova mora biti usklađeno s Odlukom o komunalnom redu odnosno konzervatorskim smjernicama
				Voditi računa o utjecaju kruzera na povijesnu jezgru
				Voditi računa o utjecaju Ultra festivala i sličnih masovnih manifestacija na PJ i imidž Splita kao destinacije kulturnog turizma
				Redovito pratiti stanje turizma, kako u domeni turističke ponude tako i potražnje (turista), te u smislu prikupljanja što relevantnijih podataka redovito obavljati anketna istraživanja i nositelja ponude i samih turista/posjetitelja
				Sukladno rezultatima studije nosivih kapaciteta jezgre te studije upravljanja tokovima posjetitelja, otvoriti, uz suradnju s turističkim vodičima, nove turističke rute u gradu
				Istražiti mogućnost donošenja lokalnih propisa kojima bi se regulirao broj dolazaka i sidrenje brodova za kružna putovanja.
				Izdvojiti turističke projekte koji se mogu financirati donacijama iz EU fondova i drugih donatorskih izvora te ih sustavno aplicirati na potencijalne izvore
				Kontinuirano promovirati i prezentirati zaštićeni lokalitet povijesne jezgre Splita s Dioklecijanovom palačom na međunarodnim turističkim sajmovima, napose sajmovima kulturnog turizma
				Poticati izradu mobilnih aplikacija za razne vrste turističkih informacija
				Poticati prijavu na natječaje Ministarstva turizma za razvoj javne turističke infrastrukture
				Uključiti jezgru u internacionalne tematske turističke itinerare
				Istražiti mogućnost izgradnje informacijsko-interpretacijskog centra o PJ

10.3.2. Monitoring plana

Proces upravljanja ne bi bio cjelovit bez funkcije monitoringa odnosno praćenja izvršenja zacrtanih aktivnosti, te posljedično mjera, prioriteta i u konačnici ciljeva razvoja. Monitoring se ne smije pericipirati kao pasivno promatranje i kontrola izvršenja plana, već kao izuzetno aktivan posao o kojemu ovisi daljnji tijek ostvarivanja plana kao i ukupan uspjeh planiranja i plana.

Monitoring odnosno praćenje rezultata izvršenja akcijskog plana provodi se uz pomoć sustava indikatora, odnosno pokazatelja i to kroz dvije skupine. Prva skupina odnosi se na indikatore/pokazatelje kojima pratimo **rezultat** odnosno ishod planirane aktivnosti. Druga skupina se odnosi na indikatore/pokazatelje **učinka**, kojima pratimo učinke odnosno posljedice koje promatrane aktivnosti izazivaju u prostoru povijesne jezgre u promatranom razdoblju. U tom smislu indikatore rezultata pratimo u sljedećim područjima:

- Dokumentacija
- Javne površine, objekti/fizička infrastruktura/okoliš
- Kultura i kulturna baština
- Osposobljavanje i partnerstvo za razvoj
- Poduzetnička struktura i infrastruktura.

S druge strane, učinkovitost odnosno utjecaj planiranih aktivnosti pratimo kroz indikatore u 5 skupina odnosno područja na koje vrše utjecaj, i to:

- Efikasnost i transparentnost procesa upravljanja
- Kvaliteta i očuvanost prostora/okoliša
- Očuvanost, integritet, autentičnost, vidljivost i atraktivnost baštine
- Demografska revitalizacija i obnova društvene funkcije PJ u kontekstu Grada
- Gospodarski rast

Očito je da se radi o 5 područja održivosti kroz koja pratimo doprinos aktivnosti na razvoj: institucionalna održivost, prostorno-ekološka održivost, kulturna/kulturološka održivost, socio-demografska održivost te ekonomska održivost.

U nastavku je dat prikaz obje skupine indikatora uz pomoć kojih se tijekom projektnog ciklusa može pratiti realizacija aktivnosti i projekata. Važno je napomenuti da se o realizaciji projektnih aktivnosti temeljem indikatora treba izvješćivati sve relevantne dionike u procesu upravljanja, i to svakih 6 mjeseci (u sredini i na kraju proračunske godine). Na taj način upravitelj dobiva na vrijeme signal ukoliko se neke mjere odnosno prioriteti i ciljevi ne ostvaruju na poželjan način te mogu intervenirati na vrijeme. U isto vrijeme ovakav način praćenja ukazuje na stupanj (ne)učinkovitosti nadležnih upravljačkih tijela i dionika u procesu.

Slika 21. Područja monitoringa (praćenja) indikatora rezultata i učinaka planiranih aktivnosti

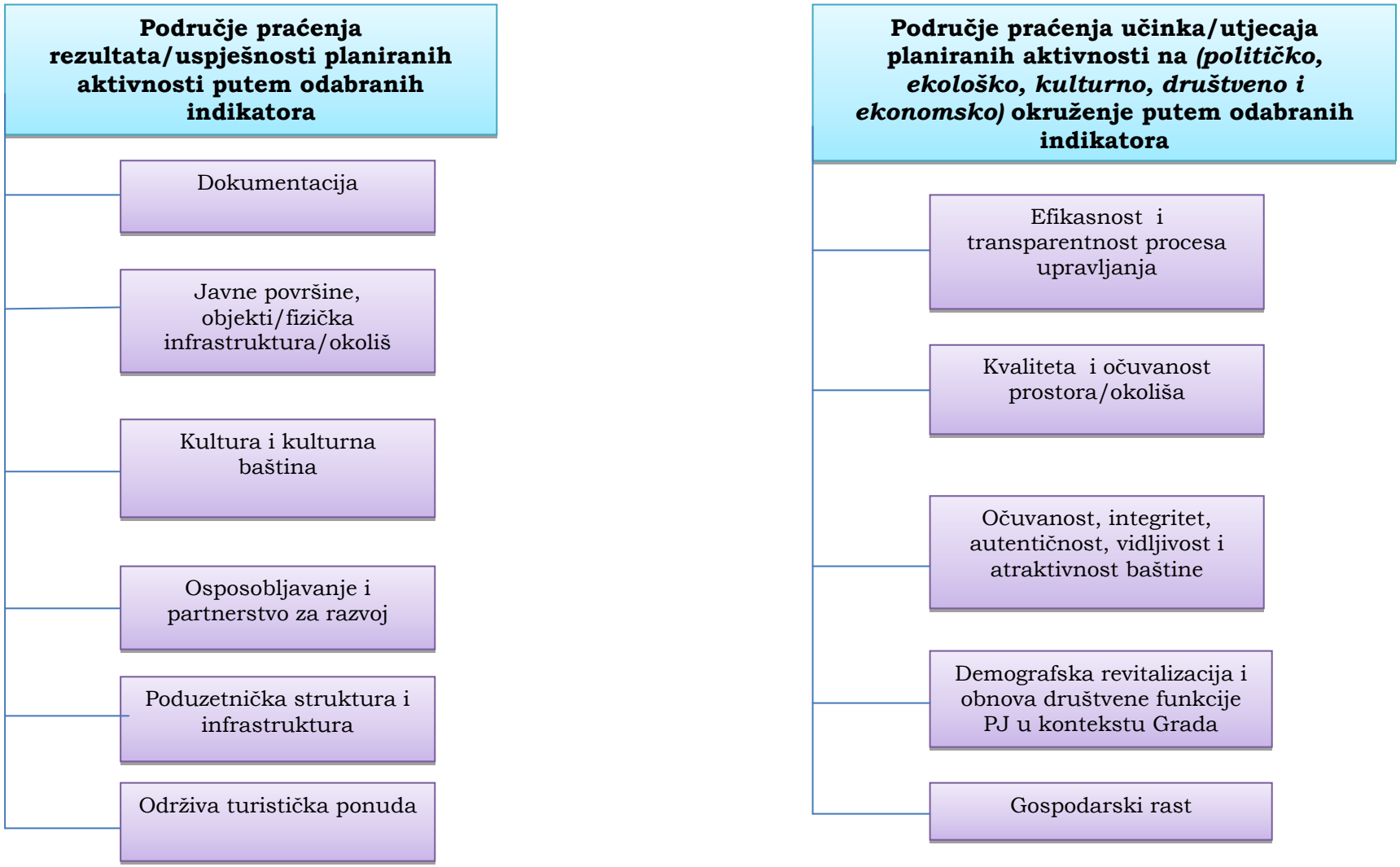

Slika 22. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima - Dokumentacija

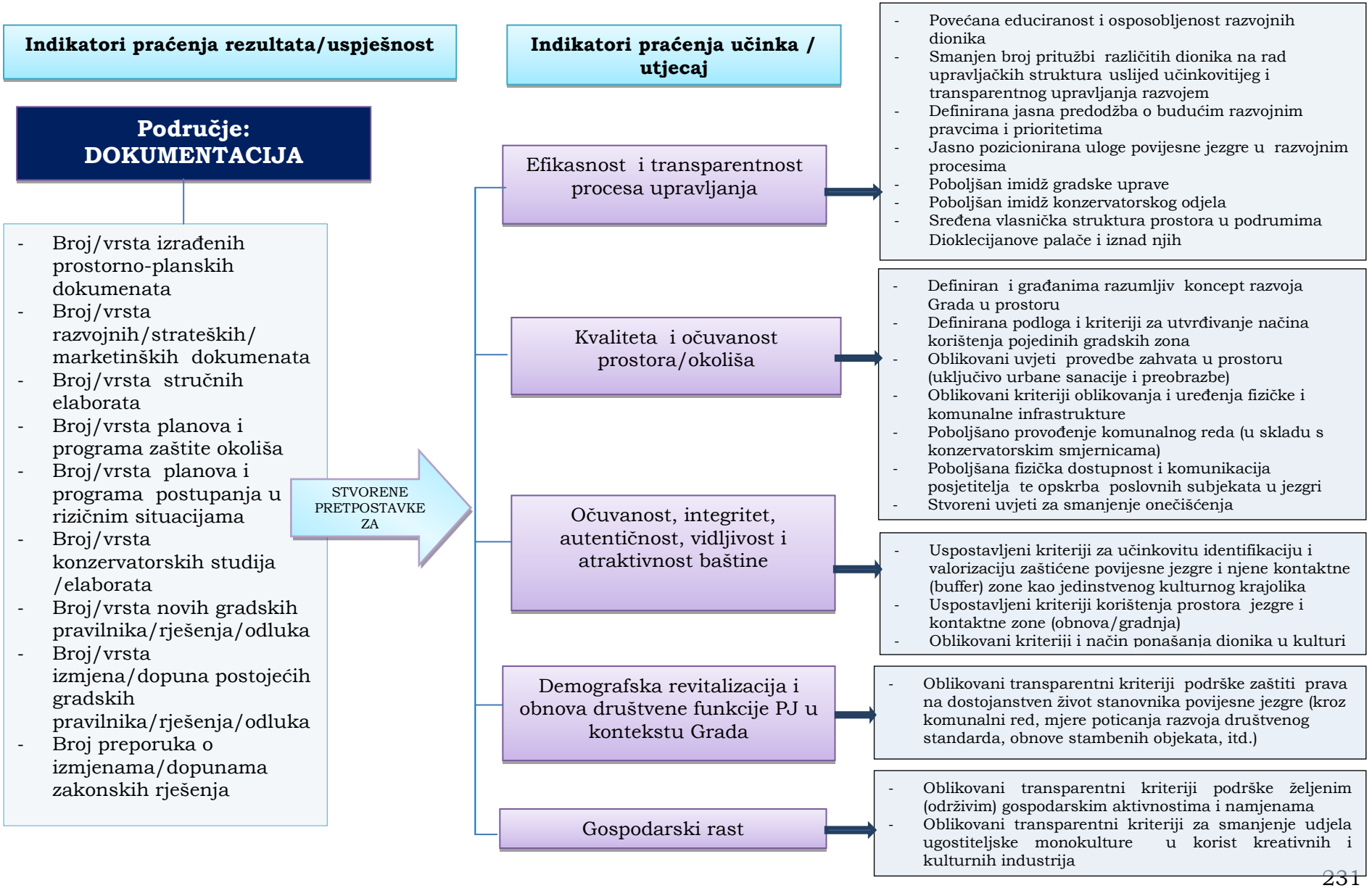

Slika 23. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima – Javne površine, objekti/fizička infrastruktura/okoliš

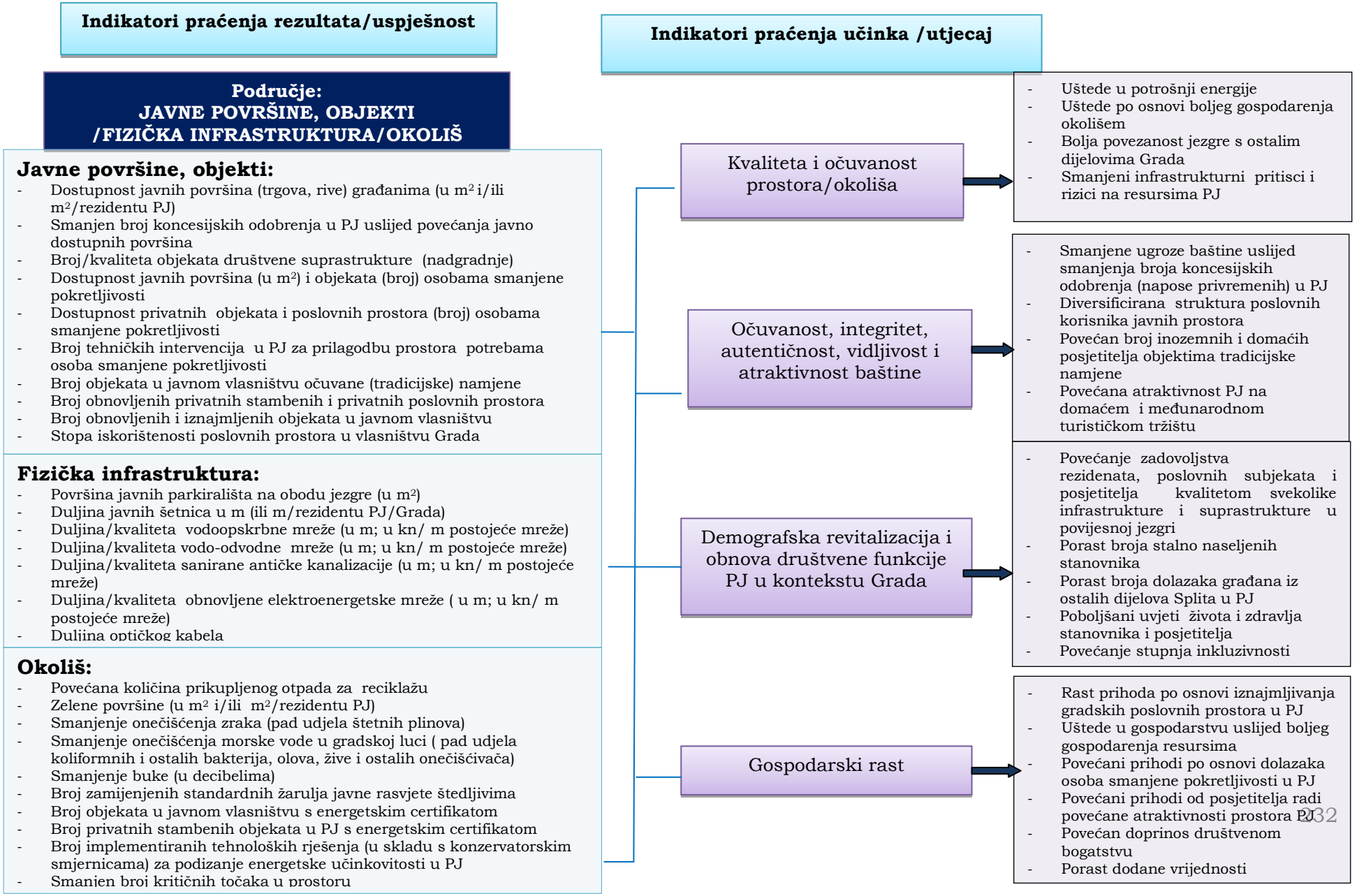

Slika 24. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Kultura i kulturna baština

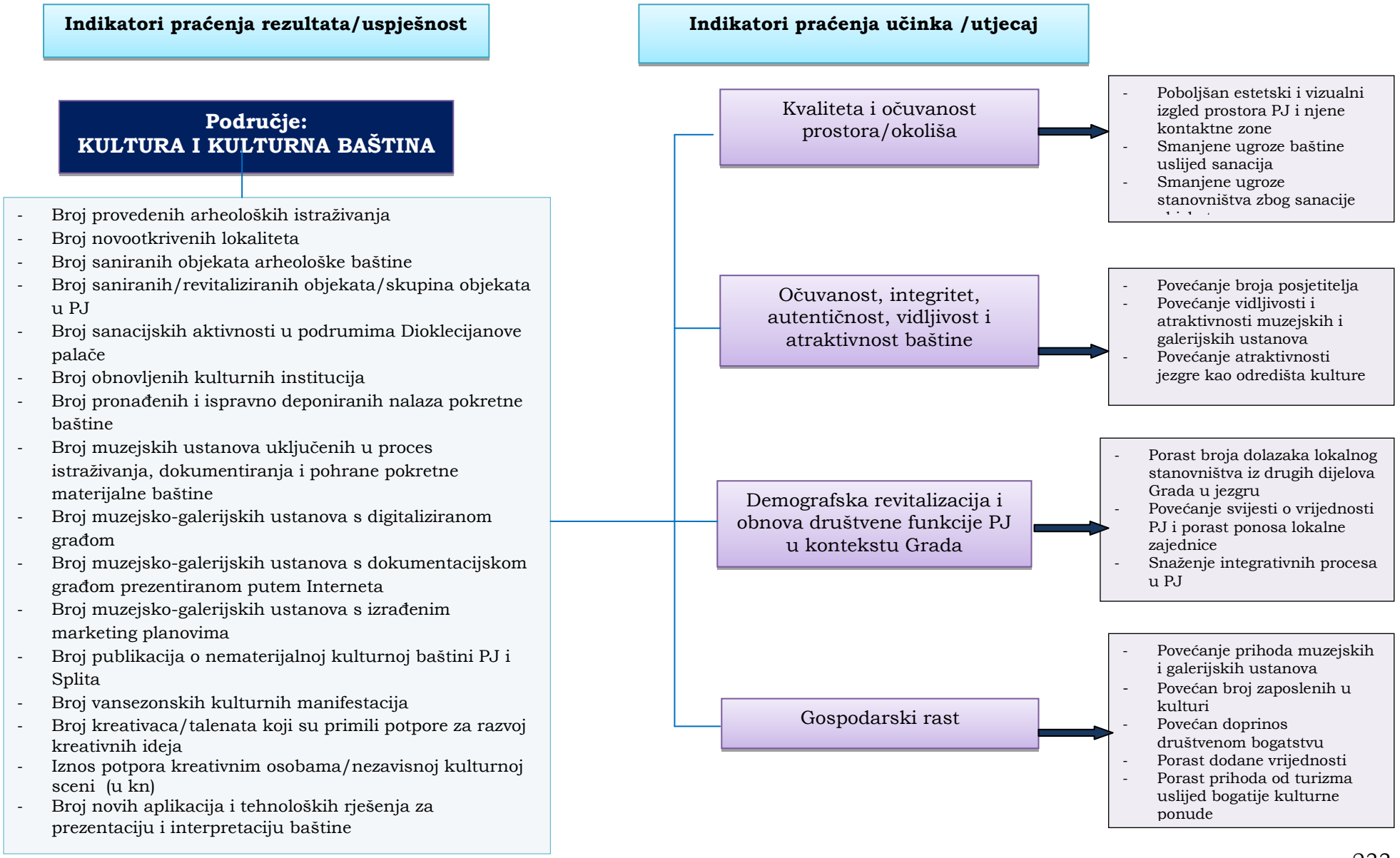

Slika 25. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Osposobljavanje i partnerstvo za razvoj

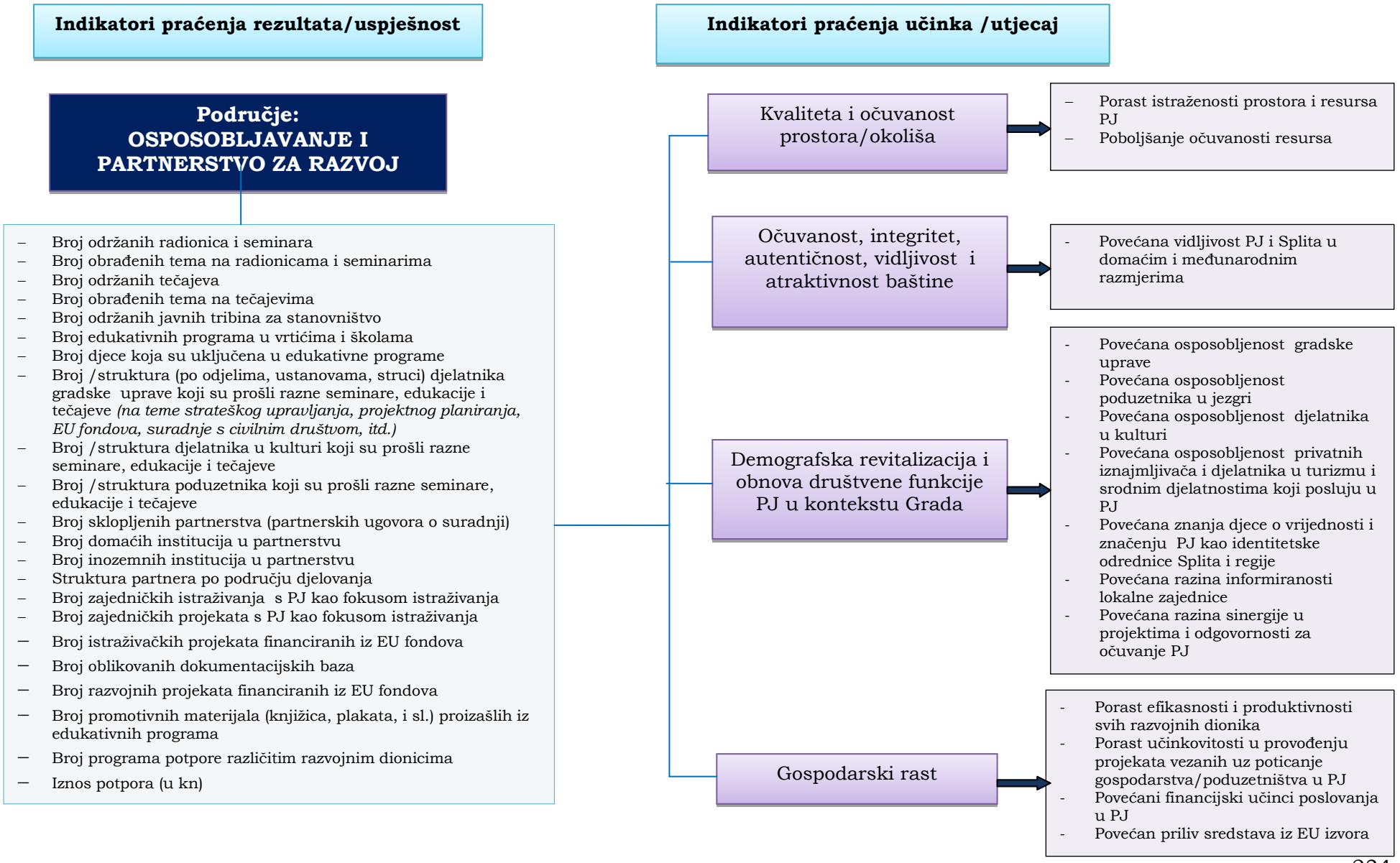

Slika 26. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Poduzetnička struktura i infrastruktura

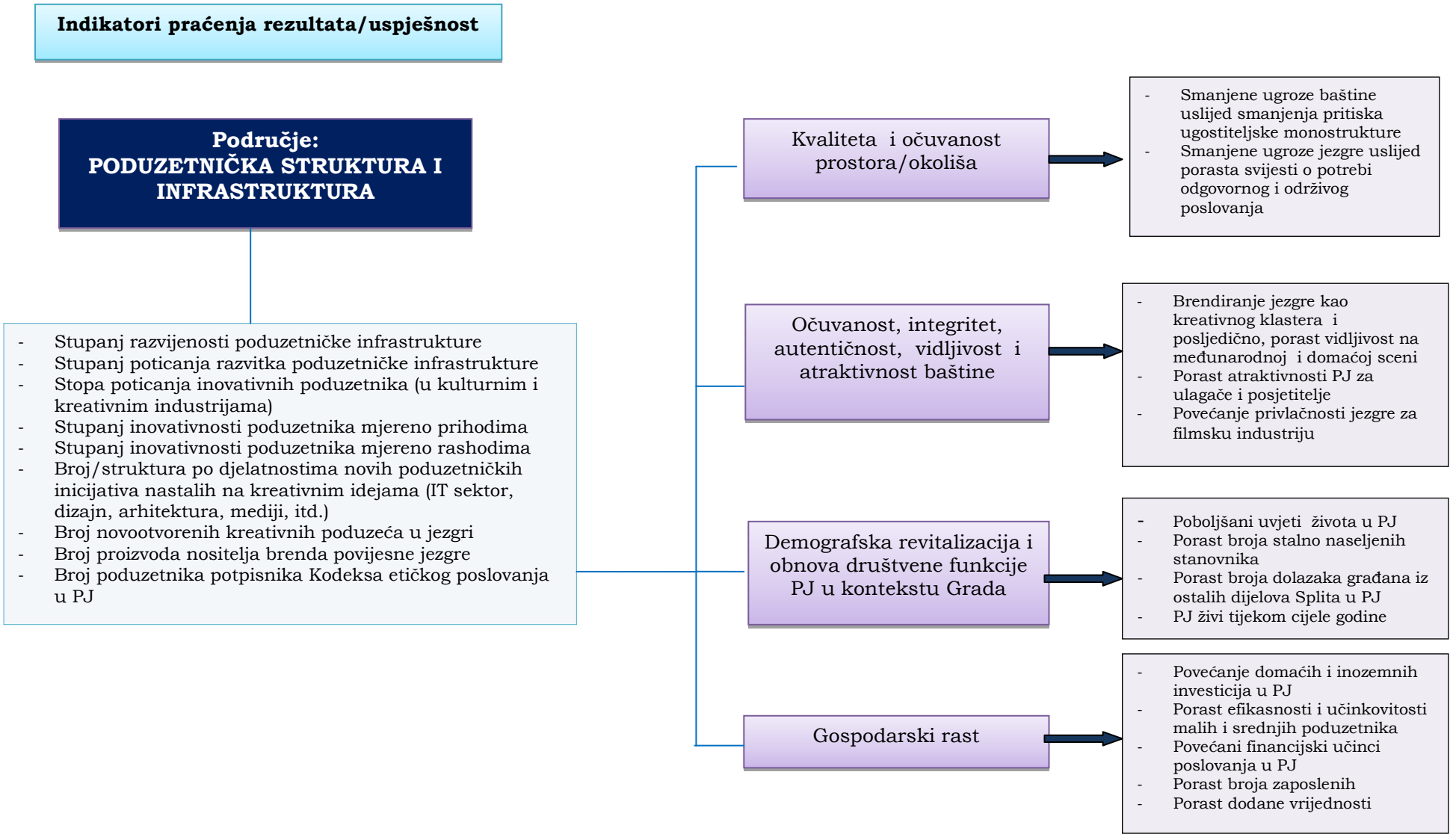

Slika 27. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Održiva turistička ponuda

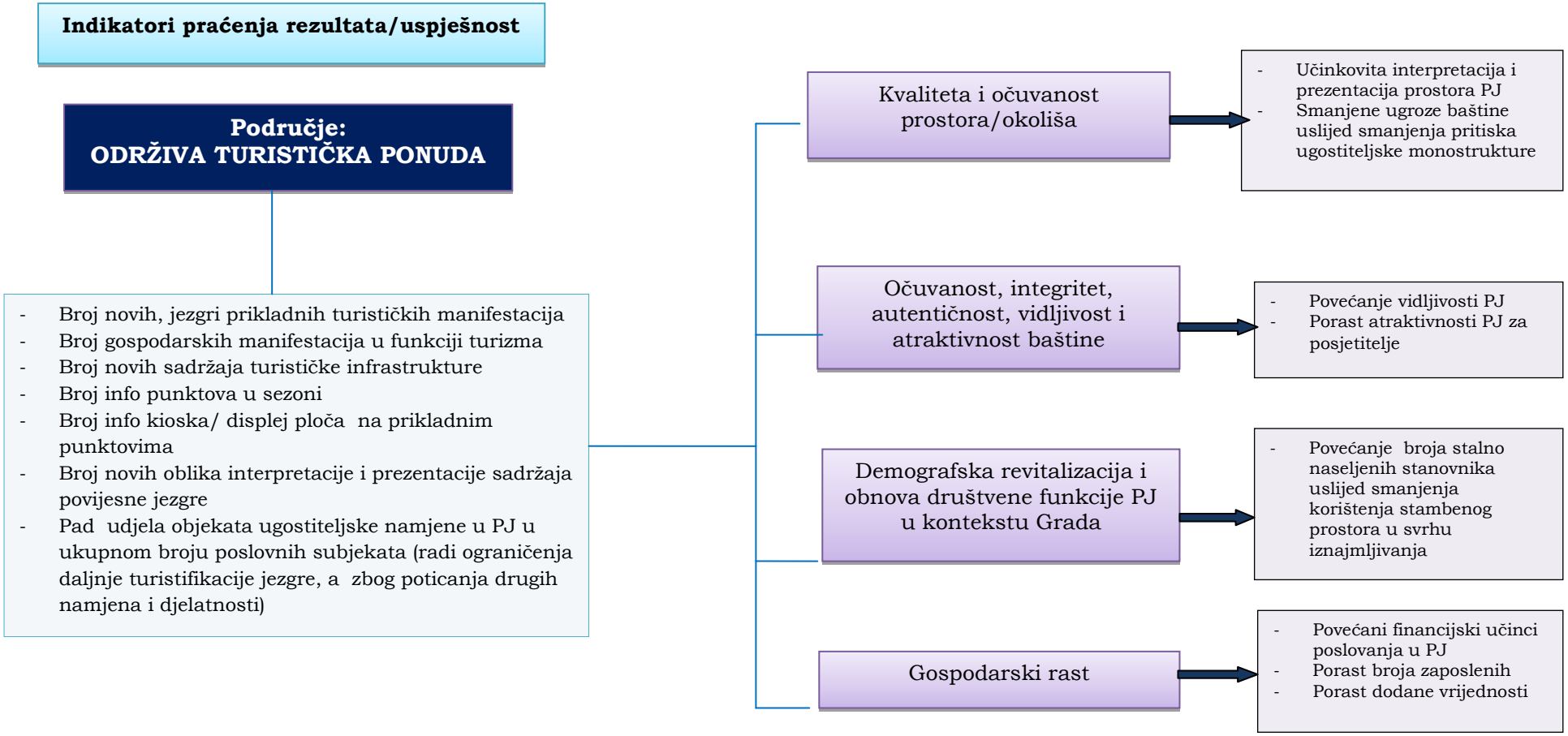

Popis slika

Slika 1. Geografski smještaj Republike Hrvatske u Europi 7
Slika 2. Geografski položaj Splitsko-dalmatinske županije na karti Hrvatske 8
Slika 3. Teritorijalni obuhvat Grada Splita 8
Slika 4. Granice zaštićenog lokaliteta „Povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom“ (izvor: Popis svjetske baštine, UNESCO)..... 9
Slika 5. Ortofoto povijesne jezgre Splita..... 46
Slika 6. Granice povijesne jezgre 47
Slika 7. Elementi kontaktne zone 49
Slika 8. Najvažniji sadržaji u funkciji centra grada..... 56
Slika 9. Zauzetost javnih prostora u jezgri..... 69
Slika 10. Značajniji prostorni sklopovi povijesne jezgre 71
Slika 11. Raspored ustanova u kulturi na području grada Splita 91
Slika 12. Postoci smanjenja broja stanovnika na pojedinim područjima povijesne jezgre Splita u međupopisnom razdoblju 2001. - 2011..... 113
Slika 13. Postoci smanjenja broja mladih stanovnika (u dobi od 15 do 29 godina) na pojedinim područjima povijesne jezgre Splita u međupopisnom razdoblju 2001. - 2011. 114
Slika 14. Usporedni pregled broja kreveta po lokaciji i vrsti smještaja 2014.g. 152
Slika 15. Struktura ukupnih prihoda PJ po vrstama (u kn)..... 165
Slika 16. Prioriteti i mjere cilja 1 189
Slika 17. Prioriteti i mjere cilja 2 190
Slika 18. Prioriteti i mjere cilja 3 i cilja 4 191
Slika 19. Prioriteti i mjere cilja 5 192
Slika 20. Prioriteti i mjere cilja 6 193
Slika 21. Područja monitoringa (praćenja) indikatora rezultata i učinaka planiranih aktivnosti..... 230
Slika 22. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima - Dokumentacija..... 231
Slika 23. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima – Javne površine, objekti/fizička infrastruktura/okoliš 232
Slika 24. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Kultura i kulturna baština 233
Slika 25. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Osposobljavanje i partnerstvo za razvoj..... 234
Slika 26. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Poduzetnička struktura i infrastruktura 235
Slika 27. Indikatori rezultata i učinka planiranih aktivnosti prema pojedinim područjima- Održiva turistička ponuda..... 236

Zaključne napomene:

Predmetni dokument sažetak je integralne verzije dokumenta koji sačinjavaju četiri, zbog obujma zasebno prikazane cjeline: Preambula, Uvod, Analiza stanja i Strateške smjernice. Izrada Sažetka pokazala se nužnom zbog velike količine informacija, podataka i rezultata emprijskih istraživanja, koji su detaljno elaborirani i prikazani na gotovo 1.000 stranica teksta.

Budući su u Sažetku prikazani samo osnovni zaključci istraživanja, zainteresirane čitatelje se poziva na uvid u integralnu verziju dokumenta. Posebno je važno naglasiti da je u Sažetku tek naznačen sadržaj akcijskog plana, dok se njegova detaljna razrada nalazi također u cjelovitom dokumentu, u dijelu pod nazivom „Strateške smjernice". Također, u Sažetak nije uključen golem broj–bibliografskih jedinica korištene literature (knjiga, članaka, dokumenata, zakona i propisa te internetskih izvora), koji se također mogu konzultirati u cjelovitoj verziji dokumenta.

Izrađivači/autori dokumenta